

Univerza v Ljubljani

Fakulteta za socialno delo

Johana Ošep in Katja Zaletel

Potrebe otrok in mater, ki prebivajo v varni hiši za ženske in otroke, žrtve nasilja

Magistrsko delo

Ljubljana, 2023

Univerza v Ljubljani

Fakulteta za socialno delo

Johana Ošep in Katja Zaletel

Potrebe otrok in mater, ki prebivajo v varni hiši za ženske in otroke, žrtve nasilja

Magistrsko delo

Mentorica: izr. prof. dr. Mojca Urek

Somentor: as. Anže Jurček, mag. soc. del.

Ljubljana, 2023

ZAHVALA

Najprej hvala vsem strokovnim delavkam, zaposlenim v varni hiši, da ste nama omogočili raziskavo in naju podprli pri razvijanju teme in pri samem procesu raziskovanja.

Iskreno se zahvaljujema vsem materam v varni hiši, ki so sodelovale v najini raziskavi. Brez vaše pomoči najina raziskava ne bi bila izvedljiva!

Posebej bi se zahvalile mentorici, izr. prof. dr. Mojci Urek, in somentorju, as. Anžetu Jurčku, mag. soc. del., ki sta naju vodila skozi proces, hvala za vse predloge, za strokovno vodenje, podporo in usmerjanje ter hitro odzivnost pri pisanju magistrskega dela.

PODATKI O MAGISTRSKEM DELU:

Ime in priimek: Johana Ošep in Katja Zaletel

Naslov magistrskega dela: Potrebe otrok in mater, ki prebivajo v varni hiši za ženske in otroke, žrtve nasilja

Mentorica: izr. prof. dr. Mojca Urek

Somentor: as. Anže Jurček, mag. soc. del.

Kraj: Ljubljana

Leto: 2023

Število strani: 173

Število prilog: 4

Ključne besede: Nasilje nad ženskami, nasilje nad otroki, posledice nasilja, potrebe mater in otrok, varna hiša, strokovno delo, okrevanje, podpora in pomoč žrtvam nasilja

Povzetek:

Pomembno je, da se o tematiki nasilja v družini govori in ozavešča. Pogosto so žrtve nasilja prav ženske in otroci. V tem primeru so matere v ranljivem položaju, saj morajo poleg sebe zaščititi tudi svoje otroke. V primeru, da se ženske odločijo oditi iz nasilnega odnosa, so večinoma one tiste, ki se morajo umakniti in najti varno prebivališče zase ter za svoje otroke. Pogosto je prav varna hiša nastanitev, kamor se ženske in otroci, ki doživljajo nasilje, zatečejo. Varna hiša nudi ženskam in otrokom varno nastanitev, kjer živijo v varnem prostoru ter lahko tako tudi začnejo s procesom okrevanja po preživetem nasilju. Strokovne delavke v varni hiši nudijo ženskam in otrokom podporo ter raznovrstne oblike pomoči, s tem pa jim omogočajo proces okrevanja. Matere in otroci se po preživetem nasilju soočajo z različnimi posledicami nasilja. Za matere je obremenilno in stresno, saj se morajo poleg posledic nasilja pri sebi soočati tudi s posledicami nasilja pri svojih otrocih, oboji pa se morajo ob prihodu v varno hišo navajati na novo okolje, čakajo jih tudi dolgi postopki v različnih institucijah.

V najinem magistrskem delu sva raziskovali, katere so potrebe mater in otrok, ki prebivajo v varni hiši za ženske in otroke, žrtve nasilja, kaj jim najbolj pomaga pri okrevanju, kaj jim varna hiša nudi in omogoča, s kakšnimi izzivi in problemi se strokovne delavke v varni hiši soočajo ter kaj bi potrebovali, da bi otrokom in materam omogočali boljše okrevanje. V najini raziskavi sva intervjuvali matere kot tudi strokovne delavke, saj sva tako prišli do bolj poglobljenih rezultatov in pridobili perspektivo dveh različnih skupin.

Thesis title: The needs of children and their mothers, who have experienced abuse and are living in a safe house

Key words: Violence against women, violence against children, consequences of violence, needs of mothers and children, safe house, professional work, recovery, support and help for victims of violence

Abstract:

It is important to talk and raise awareness about the topic of domestic violence. Often, the victims of violence are women and children, therefore mothers are in a vulnerable position because they must protect their children as well as themselves. If women decide to leave an abusive relationship, most of the time they are the ones who must leave and find a safe place to live for themselves and their children. Safe houses are often the place where women and children, who experience violence, can go to for shelter. A safe house provides women and children with a secure place to live and start the process of recovery from the violence they have experienced. The professional workers at the safe house offer women and children support and a variety of assistance, which allows mothers and children to start the healing process. Mothers and children who have experienced violence face different consequences of violence. For mothers, it is stressful and burdensome because they must deal with the effects of violence on their own as well as on their children. Both mothers and children must also adjust to a new environment when they arrive at the safe house, and they face long procedures in different institutions. In our master's thesis, we researched the needs of mothers and children who live in a safe house for women and children victims of violence, what helps them the most in their recovery, what the safe house offers and provides for them, what challenges and problems professional workers in the safe house face, and what they would need to provide better recovery for both mothers and children. In our study, we interviewed both mothers and professional workers, which allowed us to obtain more in-depth results and perspectives from two different groups.

PREDGOVOR

Povod za temo magistrskega dela je bilo opravljanje prakse v varni hiši in zanimanje za tematiko nasilja nad ženskami in otroki. V času opravljanja prakse v varni hiši sva z uporabnicami, otroki in strokovnimi delavkami vzpostavili zaupen odnos, kar je v primeru opravljanja raziskave v varni hiši pomembno. Opažali sva, kaj bi otroci in njihove matere potrebovali, in razmišljali, kaj od tega jim je zagotovljeno ter kaj bi še potrebovali. Obe imava tudi izkušnje na področju nasilja, saj sva že nekaj časa prostovoljki na SOS-telefonu. Že preko prakse na SOS-telefonu sva se spraševali, kako najbolje zaščititi otroke in mladostnike, kako ukrepati, kaj otrok z izkušnjo nasilja potrebuje ter kako mu zagotoviti te potrebe. Prav tako naju je zanimalo, kakšne so potrebe mater otrok in kaj doživljajo. Na magistrskem študiju sva se odločili za prakso v varni hiši zato, da se s to problematiko поблиžje srečava oziroma, da spoznava otroke in matere, ki so doživeli izkušnjo nasilja. V varni hiši sva spoznali zgodbe žensk in otrok z izkušnjo nasilja, spoznali sva se s procesom podpore in pomoči v varni hiši, s pravili varne hiše, z delom strokovnih delavk ter s kakšnimi problemi se soočajo. Ker zagovarjamo, da je potrebno v praksi najbolje zaščititi otroke in matere pred izkušnjo nasilja oziroma jim nuditi ustrezno podporo in pomoč, naju je med prakso najbolj zanimalo, katere so zares potrebe otrok ter njihovih mater, kaj jim najbolj pomaga pri okrevanju, kaj jim varna hiša nudi in omogoča, s kakšnimi izzivi in problemi se strokovne delavke v varni hiši glede tega soočajo in kaj bi potrebovali, da bi otrokom in materam omogočali boljše okrevanje.

V magistrskem delu uporabljamo izraz »otrok«, ki se nanaša na vse osebe, ki še niso dopolnile 18 let (mladostnice in mladostniki). Prav tako za vse strokovne delavke in strokovne delavce uporabljamo izraz v ženski obliki, tj. strokovne delavke.

1. Teoretični uvod	1
1.1. Nasilje	1
1.1.1. Opis posamezne vrste nasilja in zanemarjanja	1
1.1.1.1. Psihično nasilje	2
1.1.1.2. Fizično nasilje	2
1.1.1.3. Spolno nasilje	2
1.1.1.4. Ekonomsko nasilje	3
1.1.1.5. Zanemarjanje	3
1.1.2. Otroci z izkušnjo nasilja in zanemarjanja	4
1.1.3. Kratkoročne in dolgoročne posledice nasilja pri otrocih.....	6
1.1.4. Ženske z izkušnjo nasilja.....	8
1.1.5. Posledice nasilja pri ženskah.....	9
1.1.6. Izkušnja nasilja in travma.....	11
1.2. Pravna podlaga z delom z otroki in njihovimi materami, ki doživljajo nasilje	12
1.2.1. Otrok z izkušnjo travme v postopkih zaščite	16
1.2.2. Postopki in ravnanja po prijavi nasilja nad otrokom in materjo	18
1.3. Oblike pomoči in podpore	20
1.3.1. Oblike dela z otroki, ki doživljajo nasilje in zanemarjanje	23
1.3.2. Izzivi mater v vlogi starša	26
1.3.3. Organizacije, ki pomagajo otrokom in ženskam z izkušnjo nasilja.....	28
1.3.3.1. Nevladne organizacije	28
1.3.3.2. Vladne organizacije.....	30
1.4. Varna hiša (pravila in postopki)	31
1.4.1. Medinstitucionalno sodelovanje	33
1.4.2. Primer odprtega tipa varnih hiš-Orange House.....	35
2. Formulacija problema	37
3. Metodologija	40
3.1. Vrsta raziskave	40
3.2. Merski instrumenti ali viri podatkov	40
3.3. Enote raziskovanja-populacija in vzorčenje	41
3.4. Zbiranje podatkov	41
3.5. Obdelava in analiza gradiva	43

4. Rezultati	45
4.1. Rezultati intervjuja z materami.....	45
4.1.1 Vstop v varno hišo	45
4.1.2. Nasilje	46
4.1.3. Podpora in pomoč v varni hiši	49
4.1.3.1 Željene dodatne podpore in pomoči	51
4.1.4. Počutje v varni hiši.....	52
4.1.5. Otroci v varni hiši	53
4.1.5.1. Posledice nasilja	54
4.1.5.2. Stiki otrok z očetom	55
4.1.5.3. Oblike pomoči in aktivnosti ob vključitvi v program varne hiše	56
4.1.5.4. Aktivnosti, ki otroku najbolj pomagajo s perspektive mater	57
4.1.5.5. Spremembe pri otrocih s perspektive mater	57
4.1.5.6. Pristopi, ki pomagajo otroku, ko je v stiski s perspektive matere	58
4.1.5.7. Potrebe po dodatnih storitvah, ki bi pomagale pri soočanju s posledicami nasilja pri otrocih.....	59
4.1.5.8. Izzivi pri vzgoji otroka	59
4.1.5.9. Premagovanje izzivov	60
4.1.6. Sodelovanje z institucijami	61
4.1.6.1. Izkušnje z institucijami.....	61
4.1.6.2. Željene spremembe pri sodelovanju z institucijami	62
4.1.7. Sistem pomoči za ženske in otroke žrtve nasilja	63
4.1.7.1. Izboljšanje sistema pomoči	63
4.2. Rezultati intervjuja s strokovnimi delavkami	65
4.2.1. Informacije o zaposlenih.....	65
4.2.2. Nasilje	65
4.2.2.1. Oblika nasilja, ki so ga doživele ženske in otroci	65
4.2.2.2. Posledice nasilja pri materah.....	66
4.2.2.3. Posledice nasilja pri otrocih	67
4.2.2.5. Posledice nasilja pri materah in otrocih	67
4.2.3. Potrebe v varni hiši	68
4.2.3.1. Potrebe otrok in mater	68
4.2.4. Podpora in pomoč v varni hiši	69

4.2.4.1. Oblike pomoči za matere.....	69
4.2.4.2. Oblike pomoči za otroke	70
4.2.4.4. Opažene spremembe pri materah in otrocih med bivanjem v varni hiši	71
4.2.4.5. Podpora strokovnih delavk materam pri vzgoji	72
4.2.5. Okrevanje v varni hiši	73
4.2.5.1. Oblike pomoči za mame in otroke	73
4.2.6. Kompetence pri delu z otroki in materami	74
4.2.6.1. Metode dela in pristopi.....	74
4.2.6.2. Znanja in ravnanja.....	76
4.2.6.3. Prilagoditev strokovnega dela z otrokom.....	76
4.2.7. Izzivi pri uresničevanju podpore pri otrocih in materah	77
4.2.8. Medinstitucionalno sodelovanje	78
4.2.8.1. Želje po izboljšavi	79
4.2.8.4. Slabe prakse.....	80
4.2.9. Predlogi in izboljšave.....	81
4.2.9.1. Obravnava otrok in njihovih mater	81
4.2.9.2. Željena podpora in pomoč v varni hiši.....	82
5. Razprava.....	85
5.1. Potrebe kot posledice nasilja pri materah in otrocih in zagotavljanje potreb v varni hiši	85
5.2. Izzivi, ki jih doživljajo matere in izzivi s katerimi se srečujejo strokovne delavke pri zagotavljanju podpore v varni hiši ter željene izboljšave za učinkovitejšo podporo otrokom in materam	91
5.3. Potek sodelovanja z drugimi institucijami glede nasilja nad otroci in materami in predlogi za izboljšanje sistema pomoči za matere in otroke, ki so doživeli nasilje	95
5.3. Primerjava med strokovnimi delavkami in materami.....	101
5.4. Omejitve raziskave	106
6. Sklepi.....	109
7. Predlogi	114
8. Seznam virov in literature	116
9. Priloge	122
9.1. Vprašalnik za matere	122
9.2. Vprašalnik za strokovne delavke	122

9.3. Primer odprtega kodiranja	123
9.3.1. Osno kodiranje	131

1. Teoretični uvod

1.1. Nasilje

O tematiki nasilja v družini je pomembno govoriti in ozaveščati, saj se veliko ljudi v vsakdanjem življenju srečuje z vsaj eno od oblik nasilja. Tematika nasilja je v naši družbi prisotna vsak dan in še vedno vgrajena v strukturo družbe, posledica tega pa je neenaka moč med ženskami, otroki in povzročiteljem nasilja ter neenake življenjske možnosti. Opažava, da se v zadnjem obdobju veliko poroča in ozavešča predvsem o nasilju v družini in partnerskih odnosih, o različnih oblikah zlorabe in spolnega nasilja.

Ena od temeljnih človekovih pravic je pravica do osebne varnosti in dostojnega življenja brez nasilja. Nasilje temelji na zlorabi moči ene ali več oseb nad drugo osebo ali več osebami, to pa posledično pomeni poseg v temeljne človekove pravice. Preprečiti nasilje v največji možni meri, žrtvam nasilja nuditi ustrezno obravnavo, podporo in zaščito je ena izmed ključnih nalog države. Nasilje v družini pomeni uporabo fizičnega, psihičnega, ekonomskega, spolnega nasilja enega družinskega člana nad drugim družinskim članom (Republika Slovenija GOV.SI., 2023). Nasilje torej pomeni kršenje človekovih pravic.

Raziskovanje nasilja nad ženskami in otroki je lahko zahtevno zaradi različnih izzivov, kot je strah žrtve nasilja in prepričanje žrtve, da ima storilec veliko moč nad njimi. Poleg tega pa imajo žrtve pogosto občutek strahu in sramu, posledično pa ljudje prikrivajo informacije o nasilju, ki se dogaja. S temi izzivi se srečuje večina raziskovalcev po vsem svetu. V Sloveniji so nevladne organizacije, ki delujejo na področju nasilja nad ženskami in otroki, opravile več analiz in pridobile podatke, to pa so uporabile v kampanjah ob dnevih, ki so namenjeni nasilju nad ženskami. Nevladne organizacije, centri za socialno delo, policija, Varuh človekovih pravic in druge službe so izdale tudi nekaj monografij in priročnikov o nasilju (Leskovšek idr., 2013, str. 10 in 12).

1.1.1. Opis posamezne vrste nasilja in zanemarjanja

Kot sva omenili v prejšnjem poglavju, se zloraba moči dogaja na fizični, psihični oziroma čustveni ravni in na ekonomski ter družbeni ravni.

1.1.1.1. Psihično nasilje

Psihično nasilje je na začetku partnerske zveze neopazno. O njem govorimo, ko se vzorec nadzorovanja in prevlade moči doseže na način, da partner doseže tisto, kar si on želi, ne da bi se upoštevalo pravice, želje, razmišljanja drugega partnerja. Psihične manipulacije so tudi »tihi dnevi«, ko partner kaznuje drugega partnerja s tišino (Veselič, Horvat in Plaz, 2014, str. 74–75).

Psihično nasilje je pogosto minimalizirano, saj se velikokrat zdi, da gre za vsakdanje in sprejemljivo vedenje, zato ga težko prepoznamo. Velikokrat ga povezujemo s konflikti v partnerstvu. Merilo psihičnega nasilja je tudi pogostost, saj oseba, ki ne pride do besede, s strani partnerja večkrat doživlja zmerjanje, lažno obtoževanje, poniževanje, kričanje in vpitje, s katerim jo partner straši in se znaša nad njo, ali celo grožnje dnevno, tedensko ali manj pogosto, lahko pušča na žrtvi dolgotrajni psihični pritisk ter posledice na zdravju žrtve (Urek idr., 2013, str. 87–88).

1.1.1.2. Fizično nasilje

O fizičnem nasilju govorimo takrat, ko se besednemu nasilju pridruži še udarec. Fizično nasilje vključuje klofute in brce, udarjanje z glavo ob tla ali steno, davljenje, pretepanje z različnimi predmeti, metanje predmetov v osebo, napade z noži, lasanje in umor. Poškodbe fizičnega nasilja se lahko pojavljajo kot modrice, ureznine, zlomljena roka, nos, rebra, poškodbe glave, opekline (Veselič, Horvat in Plaz, 2014, str. 77).

Partnerjevo prvo nasilno dejanje se po navadi pojavi med prvo nosečnostjo, po poroki ali po tem, ko partnerja začneta živeti skupaj. Po navadi se nasilje pojavlja vedno pogosteje in v vedno hujših oblikah, se stopnjuje (Veselič, Horvat in Plaz, 2014, str. 78).

1.1.1.3. Spolno nasilje

Spolno nasilje so dejanja, ki so povezana s spolnostjo, oseba pa jih čuti kot prisilo. Je vsako vedenje, ki ga oseba doživi kot vdor v telesno integriteto, prekorači osebne meje in omejuje pravico do odločanja o lastnem telesu. Velikokrat žrtev tudi ne izrazi svojega nestrinjanja, saj se v trenutku, ko so napadane, počutijo varneje, če se ne upirajo. To pa ne pomeni, da so na zlorabo pristale. Spolno nasilje ima več oblik, nekatere od teh so: neželjeno dotikanje, poljubljanje in božanje; neprimerne pripombe o telesu žrtve in namigovanje na spolnost; neželjeno otipavanje; siljenje osebe v spolne aktivnosti, ki si jih oseba ne želi; prikazovanje

revij, slik, posnetkov s spolno vsebino žrtvi, če žrtev tega ne želi; zahteva po spolnem odnosu v zameno za službo, za napredovanje, za višje ocene; neprimerno razkazovanje golega telesa, slačenje in razkazovanje genitalij, česar žrtev ne želi; zahtevanje od žrtve, da razkazuje svoje golo telo; masturbacija v prisotnosti žrtve, brez njenega pristanka; posilstvo; prisiljevanje v prostitucijo in podobno (Društvo za nenasilno komunikacijo, 2023).

1.1.1.4. Ekonomsko nasilje

Ekonomsko nasilje lahko pomeni popoln nadzor ene osebe nad družinskimi prihodki, odrejanje drugi osebi vsote denarja za gospodinjstvo. V primeru, da je ženska brezposelna, jo lahko partner omeji oziroma kaznuje tako, da ji ne da denarja za stroške gospodinjstva (Plaz, 2014, str. 79).

Za ekonomsko nasilje gre tudi, ko nasilni partner preprečuje zaposlitev svoji partnerki, s tem pa ohrani nadzor nad njo, saj je v tem primeru partnerka popolnoma odvisna od svojega partnerja. Velikokrat se žrtev ne odloči za odhod od partnerja ravno zaradi tega, ker nima lastnih prihodkov in službe. V tem primeru žrtev občuti finančno odvisnost, ujetost, občutek brezizhodnosti pa se stopnjuje. V primeru, da ima žrtev zaposlitev, želi storilec doseči njeno brezposelnost tudi tako, da nasilje in nadlegovanje izvaja na njenem delovnem mestu, posledično lahko žrtvi grozi odpoved z delovnega mesta (Urek, 2023, str. 89).

Aničić, Hrovat Svetičić, Hrovat in Sušnik (2015, str. 31) naštevajo tudi oblike ekonomskega nasilja nad otroki. Med oblike ekonomskega nasilja nad otroki spadajo različne oblike zlorabe moči, kjer se odrekajo pravice otrok, ki so povezane s sredstvi za preživetje. Med oblike ekonomskega nasilja nad otroki spadajo neplačevanje preživnine, odvzem in jemanje žepnine, uničenje stvari s strani vrstnikov, sorojencev. Sem spada tudi delo otrok in otroška prostitucija.

1.1.1.5. Zanemarjanje

O zanemarjanju govorimo, kadar oseba opušča skrb za družinskega člana ali članico, ki potrebuje skrb zaradi bolezni, starosti, invalidnosti, razvojnih in drugih osebnih okoliščin (Plaz, 2014, str. 74–79).

Pri zanemarjanju otroka gre za dolgotrajno, enkratno ali večkratno neustrezno ravnanje staršev na način, ki ne zadovolji ali neustrezno zadovolji telesne, psihične in čustvene, izobraževalne, kognitivne ali socialne potrebe otroka. Zanemarjanje otroka je tudi, ko starši zanikajo ali izkrivljajo informacije, ob katerih bi morali ravnati v smeri zaščite otroka. Otroek torej ne

doživlja ustreznega varstva in vzgoje za svoj razvoj (Aničić, Hrovat Svetičić, Hrovat in Sušnik, 2015, str. 18, 19). Ne glede na to, za kakšno zanemarjanje gre, pušča posledice na njem in ga travmatizira (McGuigan in Pratt, 2001).

1.1.2. Otroci z izkušnjo nasilja in zanemarjanja

Otrok z izkušnjo nasilja in zanemarjanja lahko doživlja fizično, psihično, spolno, ekonomsko nasilje, zanemarjanje in izkoriščanje. Starši pri skrbi za otroka ravnavo neustrezno, pomanjkljivo ter ravnavo neustrezno z otrokom glede na pravne in družbene norme. Otroci doživljajo nasilje v družini tudi posredno, ko so izpostavljeni kot priče nasilju. Otroci so velikokrat izpostavljeni različnim oblikam nasilja, povzročitelj pa je znana oseba iz neposrednega socialnega okolja (primarna družina, drugi sorodniki in podobno). Prav tako meniva, da so v ranljivem položaju matere otrok v nasilnem odnosu, saj morajo poleg sebe zaščititi tudi svoje otroke in potrebujejo ustrezno podporo ter pomoč, da lahko zaščitijo tako sebe kot svoje otroke in se umaknejo pred nasilnim odnosom (Aničić, Hrovat Svetičić, Hrovat in Sušnik, 2015).

Nasilje v družini, kjer se pojavlja nasilje nad otroki, je zato kompleksen pojav. Družinsko okolje je okolje, ki naj bi predstavljalo varno okolje za otroka, kjer bi se moral otrok počutiti spoštovanega, medtem ko nekdo skrbi zanj, je slišan in upoštevan (Leskošek, Kodele in Mešl, 2019, str. 246). Tudi avtorji Walker-Descartes, Mineo, Vaca Condado in Agrawal (2021) zagovarjajo, da so otroci odvisni od staršev oziroma skrbnikov, saj morajo zadovoljiti otrokovo potrebo po varnosti in to, da se otrokove potrebe dejansko zadovoljijo.

Aničić, Hrovat Svetičić, Hrovat in Sušnik v svoji knjigi (2015, str. 27, 17) prav tako ugotavljajo, da se pogosto dogaja, da otroci doživljajo nasilje v odnosih, ki naj bi za njih predstavljali varnost oziroma varno okolje. Otroka zlorabi njemu znana oseba, ki po navadi postopoma gradi odnos z njim ali njegovimi starši. Večinoma so to osebe, ki znajo navezovati stike, se dobro razumejo z otroki in so del njihovega življenja. To so okolja, kot so na primer družina, vrtci, šole, območja, kjer otroci preživljajo ali delajo v svojem prostem času, prevzgojni zavodi in podobno.

Ker velikokrat otrok doživlja nasilje in zanemarjanje v odnosih, ki bi naj bili varni in zaupljivi, in ker so otroci odvisni od odraslih, je pomembno vzpostavljanje trdnega sistema družbene zaščite otroka, ki doživlja nasilje in zanemarjanje. V družbi, kjer se pojavlja nasilje nad otroki, je nasilno vedenje še vedno sprejemljiv način vzgoje otroka. Tako je v družbi prisotna visoka

stopnja toleriranja nasilja in nasilje je v družbi razumljeno kot nekaj običajnega. Posledično je nasilje nad otrokom še vedno velikokrat spregledano, tudi ko otrok spregovori o nasilju, ni slišan, nasilje se tako ne prepozna, je minimalizirano in ni ustrezno poskrbljeno za zaščito otroka. Zato je prvi korak informiranje o nasilju, nasilju nad otroki in zavedanje, da je to del realnosti (Aničić, Hrovat Svetičić, Hrovat in Sušnik, 2015, str. 17, 18).

Kot sva omenili, je žrtev nasilja tudi otrok, ki je priča nasilju enega starša nad drugim, to pomeni posredna izpostavljenost nasilju (Aničić, Hrovat Svetičić, Hrovat in Sušnik, 2015). To ugotavljata tudi avtorja McGuigan in Pratt (2001) ter naštejeta primere le tega: otrok sliši nasilno vedenje, na primer kričanje matere; opazuje posledice nasilja, na primer otrok vidi modrice na materi, uničeno pohištvo; otrok se začne zavedati nasilja, ki se dogaja v družini, na primer nekdo drug mu pove o nasilju, ki se dogaja doma; otrok živi v družini, kjer se dogaja nasilje, in se tega ne zaveda.

Tudi avtorji Walker-Descartes, Mineo, Vaca Condado in Agrawal (2021) ugotavljajo, da otrok, ki je izpostavljen kakršni koli obliki nasilja, nasilju v družini ali nasilju v intimnopartnerskem razmerju, doživlja eno izmed oblik zanemarjanja, kar pušča posledice na otroku. Avtorji zagovarjajo, da morajo biti otroci vzgojeni v varnem okolju, ki jih ščiti pred kognitivnimi, vedenjskimi, čustvenimi in psihosomatskimi problemi, povezanimi z izpostavljenostjo nasilju.

Raziskava avtorjev McGuigan in Pratt že leta 2001 poudarja, kako povezana sta nasilje v družini in zanemarjanje otroka. Nasilje v družini je pomemben dejavnik tveganja za zanemarjanje otroka. Raziskava zato poudarja pomen programov, ki ponujajo storitve ogroženim družinam, z namenom, da strokovnjaki preverjajo prisotnost ali odsotnost nasilja v družini.

Otroci so ranljiva skupina in velikokrat nimajo svojega glasu, zato je še posebej pomembno, da jih zaščitimo in umaknemo iz nasilnega okolja. Otroštvo je pomembno in občutljivo obdobje. Otroci in mladostniki velikokrat o nasilju ali zanemarjanju, ki se jim dogaja, ne zmorejo ali ne želijo spregovoriti, doživljajo različne občutke, kot so občutki manjvrednosti, krivde, zmedenosti in podobno. Zato smo kot odrasle osebe dolžni in odgovorni zaščititi otroke v primerih nasilja, zlorab in zanemarjanja. Glede tega pa se postavlja vprašanje pravočasnega ukrepanja, pri čemer je pomembno, da ne ukrepamo prehitro oz. da ne prepozno posežemo v življenje družine (Kodele, Leskovšek in Mešl, 2019, str. 10).

1.1.3. Kratkoročne in dolgoročne posledice nasilja pri otrocih

V prejšnjih podpoglavjih sva opisovali različne oblike nasilja in kako lahko le-te zaznamujejo otroka. To pomeni, da moramo biti kot odrasle osebe še posebej pozorne na znake, ki se kažejo pri otroku.

Zanemarjanje staršev negativno vpliva na otrokovo zdravje in psihosocialni razvoj ter lahko posledično ogroža življenje otroka. Otrokov osnovne potrebe niso zadovoljene in zato se mu povzroča škoda. Otrok ni zaščiten pred možnimi nevarnostmi, z njim se ne ravna starosti primerno (Aničić, Hrovat Svetičić, Hrovat in Sušnik, 2015, str. 18–19). Posledice zanemarjanja otroka opisujeta tudi avtorici Dodaj in Sesar (2020). Otrok začne zaostajati v telesnem razvoju in teži, ima težave v duševnem zdravju in čustvenem razvoju, vedenjske težave, težave s socialnimi veščinami in kognitivne težave.

Posledice psihičnega nasilja nad otrokom so, da negativno vplivajo na otrokov občutek lastne vrednosti, samopodobo in samozaupanje. Posledično niso zadovoljene osnovne otrokove psihološke in čustvene potrebe, potrebe po ljubezni, pripadnosti, varnosti in spoštovanju (Aničić, Hrovat Svetičić, Hrovat in Sušnik, 2015, str. 22).

Kot sva že omenili v prejšnjem poglavju, nosijo otroci, ki samo opazujejo nasilje v družini, posledice nasilja. Jaffe, Wolfe in Campbell (2012) tako ugotavljajo, da otroci, ki so vzpostavljeni družinskemu nasilju skozi dolgo časovno obdobje, lahko izkusijo simptome travme, posttravmatsko stresno motnjo. Posledice oseba doživlja na telesnem, psihološkem in socialnem razvoju, kar pomeni, da otrok, ki ni bil deležen pomoči in podpore, nosi posledice na področju razvoja, vedenja in splošnega dobrega počutja. Na primer: otrok ima težave s spanjem, razmišlja o samomoru, pojavijo se motnje hranjenja, težave z izražanjem jeze, samopoškodovalno vedenje in nizka samopodoba.

Tudi Beutel idr. (2017, str. 1–2) pravijo, da lahko izkušnja zlorabe s strani bližnje osebe, kot je družinski član, ki bi ti moral nuditi zaščito v tem obdobju, pušča posledice ali spremembe v telesnem, psihičnem in nevrobiološkem razvoju otroka. Nasilje nad otrokom in zanemarjanje vplivata na njegovo telesno in duševno zdravje, na njegov telesni, psihični, čustveni, kognitivni, vedenjski in socialni razvoj, na razvoj veščin pri skrbi za samega sebe in tudi za druge, na samo oblikovanje identitete in samopodobe otroka, na odnose z drugimi ljudmi, kot so vzpostavljanje, vzdrževanje in ohranjanje odnosov (Aničić, Hrovat Svetičić, Hrovat & Sušnik, 2015, str. 16, 48).

Posledice nasilja nad otrokom so različne in so odvisne od več dejavnikov. Dejavniki, ki vplivajo na to, kakšne so posledice nasilja za otroke, so na primer značilnost zlorabe (pogostost, vrsta nasilja), odziv pristojnih institucij in okolice na zlorabo (ali se bo otroku verjelo in ga bo nezlorabljalajoči starš pri tem podprl), podpora otrokove socialne mreže in družinsko okolje, otrokova sposobnost soočanja s stresom, njegove osebnostne značilnosti, otrokove druge težave, starost (mlajši kot je otrok ob doživljanju zlorabe, hujše so posledice nasilja), odnos s storilcem, koliko časa traja zloraba in koliko je bilo storilcev zlorabe (Aničić, Hrovat Svetičič, Hrovat in Sušnik, 2015, str. 46). Beutel idr. (2017, str. 1–2) prav tako govorijo o dejavnikih, ki vplivajo na to, kakšne so posledice pri spolni zlorabi za otroke. To so lahko starost (pri mlajšem otroku so hujše posledice nasilja), odnos s storilcem, čas trajanja zlorabe, število storilcev zlorabe in odziv na razkritje zlorabe.

Tudi Katz (2015) v svojem članku pripoveduje, da otroci ne doživljajo enakih posledic nasilja. Vsak otrok je drugačen, različne pa so tudi posledice zlorab kot tudi otrokove življenjske okoliščine. Otrokova odpornost se krepi, če imajo dobro regulacijo čustev, socialne veščine in dobre izkušnje vzgoje nezlorabljalajočega starša. V monografiji urednic Leskošek, Kodele in Mešl (2019, str. 203) avtorji govorijo o dolgotrajnih posledicah, ki se različno izražajo pri otrocih, odvisne so od otrokove odpornosti in tega, kakšna je travmatična izkušnja. Otrokovo odpornost pa krepijo različni dejavniki, kot so družina, šolski sistem in različni sistemi podpore. Dodaj in Sesar (2020) v svojem članku prav tako zagovarjata idejo, da skupnost in podpora okolice lahko ublaži ali celo preprečuje posledice zlorabe in zanemarjanja v otroštvu. Strokovnjaki delajo z družino in skupnostjo glede na njihove potrebe ter krepijo moč v družini tako, da prepoznavajo zlorabe in blažijo njihove posledice.

Tudi Aničić, Hrovat Svetičič, Hrovat in Sušnik (2015, 54–55) zagovarjajo, da se otrok lahko na doživeto zlorabo odzove na različne načine, posledice pa se lahko pokažejo tudi kasneje v življenju. Kljub temu da je otrok doživel zlorabo, mu lahko z ustreznim ukrepanjem pomagamo, da bo lahko okreval in živel kakovostno življenje. To zagovarjata tudi avtorici Dodaj in Sesar (2020) in navajata raziskave na temo posledic nasilja pri otrocih, ki so pokazale, da se posledice nasilja kažejo tudi kasneje v odraslem obdobju in vplivajo na telesno, psihološko zdravje, socialne veščine in prispevajo k razvoju psihopatoloških motenj kasneje v odraslem obdobju. Vendar avtorici ugotavljata, da posameznik različno doživlja posledice zlorabe in zanemarjanje. Nekatere žrtve nasilja bodo doživljale malo simptomov, nekatere pa bodo doživljale simptome kot posledic nasilja na številnih področjih življenja skozi celotno življenje. Otrokovi odzivi

oziroma posledice družinskega nasilja so tako kratkoročni kot dolgoročni. To tudi pomeni, da so posledice različne, kar zahteva kompleksen in multidisciplinaren pristop obravnave otroka. Ugotavljata, da moramo upoštevati tudi individualne dejavnike okolja na odnos med travmatično izkušnjo nasilja in zanemarjanja v otroštvu ter posledicami nasilja in zanemarjanja otroka. Avtorici predlagata več raziskovanja in razumevanja tega, kaj je pod površjem posledic zlorab, nasilja in zanemarjanja v otroštvu ter kaj so ostali dejavniki, ki ustvarjajo travme (Dodaj in Sesar, 2020). Strokovnjaki morajo torej na obravnavo simptomov in motenj, ki so povezani z zlorabo in zanemarjanjem v otroštvu, pristopiti multidisciplinarno ter naslavljati zunanje okoliščine, ki potencirajo te simptome.

1.1.4. Ženske z izkušnjo nasilja

Opažava, da potrebujejo ženske z izkušnjo nasilja veliko razumevanja s strani ljudi, ki te izkušnje nimajo. To pomeni, da nas mora zanimati zgodba preživele nasilja in tudi znanje o nasilju. Razumeti moramo, da v procesu nasilja povzročitelj le-tega počasi in vztrajno omejuje družabno življenje žrtve, uničuje pa tudi njeno samospoštovanje (Društvo za nenasilno komunikacijo, 2017). Žrtev nasilja pogosto v vsem ugotovi nasilnemu partnerju, s tem pa se krči njen življenjski prostor. Socialna mreža žrtve nasilja je vse manjša. Povzročitelj nasilja omejuje stike žrtvi z drugimi ljudmi, čas zase in čas za uresničevanje njenih ciljev ter želja (Društvo za nenasilno komunikacijo, 2007, str.7).

S pomočjo znanja in razumevanja lažje razumemo okoliščine, v katerih žrtev odlaša s prijavo nasilja, in koliko poguma mora zbrati, da nasilje prijavi. Lažje tudi razumemo, koliko sramu in strahu mora žrtev prestat, da se odloči za iskanje pomoči (Društvo za nenasilno komunikacijo, 2007, str. 7).

V odnosih, kjer je prisotno nasilje, je po navadi značilen vzorec nasilja, ki ga imenujemo tudi krog nasilja (Rapolane Obrar, 2018, str.21). Razdeljen je v tri faze:

Prva faza je obdobje naraščanja napetosti v odnosu: povzročitelj nasilja postaja napet, zaradi vsakdanjih življenjskih situacij. Žrtev napetost začuti napetost, zato postane bolj previdna in prilagodljiva. Žrtev se želi izogniti nasilju tako, da želi povzročitelju na vsak način ustreči, vendar bo do nasilja prišlo ne glede na to, kako bo žrtev ravnala (Rapolane Obrar, 2018, str. 21).

Druga faza je izbruh nasilja: nasilje se lahko pojavi v kateri koli obliki in ob katerem koli trenutku, tako da se žrtev na to ne more pripraviti. Pomembno je, da se zavemo, da nasilje nikoli ni posledica vedenja žrtve, tudi če povzročitelj nasilja tako prikazuje (Rapilane Obran, 2018, str. 21).

Tretja faza je obdobje navideznega miru (medeni tedni): v tej fazi se povzročitelj nasilja opravičuje za storjeno nasilje, se sramuje, preprečuje žrtev, da se nasilje ne bo več ponovilo, žrtvi kupuje darila in je prijazen do nje. Povzročitelj poskuša tudi zmanjšati pomen storjenega nasilja ali celo prevaliti krivdo za nasilje na žrtev. Ravno zaradi faze medenih tednov žrtve verjamejo, da se bo partner spremenil, in se posledično težko odločijo za odhod (Rapilane Obran, 2018, str. 21).

Po zadnji fazi ponovno sledi obdobje naraščanja napetosti, tako pa je tudi krog nasilja sklenjen. Dlje, ko traja nasilni odnos, bolj se krajšajo obdobja med posameznimi fazami, kar pomeni, da je nasilje pogostejše, faz medenih tednov pa po nekem času lahko tudi ni več (Veselič, 2007, str. 7).

Da ženske ne spregovorijo o doživljanju nasilja je veliko razlogov, med drugim tudi strah, da je povzročitelj nasilja vpliven in bodo one kot matere obtožene krivde za nasilje; posledično razmišljajo, da jim bodo odvzeli otroke. Razlogov, da ženske vztrajajo v nasilnih odnosih, je več, med drugim napačno iščejo vzroke za nasilje. Pogosto ne verjamejo, da je odgovornost za nasilje v tistem, ki nasilje izvaja (Leskošek, 2014, str. 44, 45). Ženske, žrtve nasilja, si lahko mislijo, da niso dovolj dobre matere, žene in posledično verjamejo, da bi se partner spremenil, če bi imele več potrpljenja z njim (Plaz, 2014, str. 86).

1.1.5. Posledice nasilja pri ženskah

Nasilje pusti posledice na zdravju žensk še po tem, ko preneha trajati. Hujše, kot so oblike nasilja, večje posledice puščajo tako na fizičnem kot duševnem zdravju posameznice. Še pogostejše kot telesne posledice zaradi nasilja se pojavljajo posledice, ki niso vidne, vendar se kažejo na duševnem zdravju žensk. Zaradi stresa, strahu, groženj, poniževanja, fizičnega nasilja, stopnjevanja občutka brezizhodnosti se pojavijo težave na psihičnem področju, prav tako pa tudi težave pri fizičnem zdravju žensk. To lahko ženske občutijo kot glavobol, različna obolenja, povišan krvni tlak, bolezni srca in ožilja ipd. Posledično lahko pride pri ženskah do

pogostejšega jemanja zdravil za lajšanje psihičnih bolečin, lahko pa privede tudi do pogostega uživanja drog in alkohola (Urek idr., 2013, str. 101).

Pogosto so lahko posledice nasilja pri ženskah tudi: invalidnost, samoizolacija od drugih ljudi zaradi strahu, osamitev, psihološki stres, ki se lahko kažejo v obliki kroničnih bolezni, različne motnje prehranjevanja (saj ženska z uživanjem ali izločanjem hrane poskuša ponovno vzpostaviti nadzor nad svojim telesom), ženska ima lahko tudi težave pri iskanju zaposlitve in težave, da se prilagodi pogojem dela (to je posledica napetosti zaradi nasilnega ozračja, v katerem je živel), lahko pride do nesposobnosti opravljanja različnih služb zaradi poškodb, depresije, umora in samomora (Plaz, 2014, str. 83).

V obdobju, ko se nasilje že konča, se ženska lahko sooča s težavami, kot so: nezaupanje moškim, nezmožnost uživanja v spolnosti, velika potreba po ljubezni in naklonjenosti, oseba težko najde voljo do življenja, težko se pomiri s tem, kar se ji je dogajalo. Pomembno je, da ima ženska, ki se je odmaknila iz nasilnega odnosa, ob sebi osebo, ki ji lahko zaupa, prav tako pa nekoga, ki ji bo pomagal pri premagovanju stisk oziroma posledic, ki se pojavijo po nasilnem odnosu. V primeru, da ženska ne dobi ustrezne podpore in pomoči, prav tako pa njena samopodoba ostane negativna, je nevarnost, da bo ponovno našla nasilnega partnerja (Plaz, 2014, str. 83 in 84).

V najhujših scenarijih se nasilje lahko stopnjuje do umora. V ZDA na primer 1 od 5 umorov žensk stori žrtvin intimni partner. Torej statistike kažejo, da je morilec umorjenih žensk največkrat intimni partner (Cooper in Smith, 2011).

V Sloveniji preučevanje femicidov in preučevanje nasilja nad ženskami do pred kratkim ni bila tema javnih diskusij, znanstvenih preučevanj in političnih razprav. Dolgo časa je veljalo prepričanje, da je nasilje nad ženskami v intimnih razmerjih osebna oziroma zasebna stvar (Podreka in Antić Gaber, 2019, str. 8).

Ena od problematik raziskovanja femicida v Sloveniji je tudi zbiranje podatkov, saj je v Sloveniji le ena institucija, ki lahko zagotovi statistične podatke o femicidih v Sloveniji, in sicer Ministrstvo za notranje zadeve, kjer se sistematično zbirajo statistični podatki o umorih žensk. Intimnopartnerski umori žensk predstavljajo najpogostejši tip umora žensk. (Podreka in Antić Gaber, 2019, str. 9).

1.1.6. Izkušnja nasilja in travma

Otrok z izkušnjo travme izgublja stik s sabo, dobiva sporočilo, da je svet nevarno mesto. Otroci, ki doživijo izkušnjo nasilja, lahko občutijo posledice zlorabe na različnih področjih, kar lahko pusti posledice tudi kasneje v odraslem obdobju (Leskošek, Kodele in Mešl, 2019, str. 203). O posledicah nasilja sva razpravljali v prejšnjih podpoglavjih, v tem poglavju pa se bova osredotočili na to, kaj je travma in zakaj je razumevanje travme pomembno.

Travma je odgovor na stresen ali vznemirjajoč dogodek ali izkušnjo, ki vpliva in preplavi posameznikove sposobnosti soočanja s tem dogodkom. Posledično posameznik doživlja občutke nemoči, oseba pa izgublja svojo avtonomijo in občutek sebe, sposobnost doživljanja različnih čustev in doživljanja izkušenj (Center for Health Care Strategies, 2021). Avtorji Ross, Brown in Johnstone (2023) poudarjajo, kako lahko zgodnje izkušnje v otroštvu in travma predstavljajo dejavnike tveganja za razvoj odvisniškega vedenja ali težav s substancami. Izkušnja nasilja poruši občutke varnosti, nadzora in zaupanja.

Za otroka, ki posredno doživlja nasilje, torej opazuje nasilje med staršema, je takšno doživljanje travmatično. Posledično se v njem utrjujejo nasilni vzorci vedenja in komunikacije. Kadar se ustvarja nasilno okolje, se otrok počuti prestrašenega in nemočnega, lahko tudi krivega za nasilje, ki se dogaja. Posledično je otrok nemočen opazovalec nasilja, ki se izvaja nad drugimi družinskimi člani, največkrat nad materjo. V strategijah preživetja lahko otrok razvije neustrezne vrednote in negativno samopodobo (Veselič, Horvat in Plaz, 2014, str. 99, 100).

Kakšna je vez med primarnim skrbnikom oziroma skrbnico in otrokom je izredno pomembno, za to, kako bo otrok razvil zaupanje in občutke varnosti do primarnih skrbnikov in preko njih do okolja ter odnosa z drugimi ljudmi, s katerim vstopa v stik, in kako bo razvil občutke zaupanja v samega sebe. Odnos med materjo in otrokom ni samo zadovoljevanje biološke potrebe, ampak tudi širša vzajemna interakcija. Tako se lahko ustvarja čustvena vez. Napetosti in konflikti v družini, negativen odnos med materjo in njenim partnerjem lahko negativno vplivajo na razvoj otrokove navezanosti. Varna navezanost blaži posledice močnih travmatskih dogodkov, po drugi strani pa navezanost, kjer ni občutkov varnosti, lahko omogoča tveganja za nastanek težav pri otroku. Varna navezanost predstavlja okvir, kjer lahko poteka otrokovo učenje in razvoj (Veselič, Horvat in Plaz, 2014, str. 142–143).

Osredotočili se bova na izkušnjo nasilja in travmo ter na to, kako ju razumemo v kontekstu družbe in kako to pomaga pri praksi socialnega dela. Avtorji Ross, Brown in Johnstone (2023)

predlagajo, da izkušnjo nasilja razumemo v okviru družbenega in socialnega konteksta, tako se izognemo naravnosti biomedicinskim in patološkim razlagam travme. V praksi socialnega dela je razumevanje družbenega konteksta v skladu s poudarkom na kritično refleksijo in biološkim, psihosocialnim modelom prakse. Takšno razumevanje je še posebej v pomoč pri razumevanju otrokovega obnašanja in razvoja, ki je lahko posledica dlje časa trajajoče zlorabe in nasilja, ki se pojavi v različnih stresnih okoliščinah (Ross, Brown and Johnstone, 2023).

Stroka socialnega dela skrbi tudi za socialno pravičnost in kritično analizira, kako izkušnje strukturne in kulturne neenakosti ustvarjajo stiske, zatiranje v otroštvu in kako se kažejo posledice v slabem zdravju ter medosebnem nasilju (Ross, Brown in Johnstone, 2023). Johnstone (2015) predlaga, da v stroki socialnega dela razumemo povezavo med posameznikom in družbo, kako dolgotrajne bolezni, slabi bivanjski pogoji, brezposelnost ali nizka stopnja zaposlitve, nizka izobrazba in neustrezna oskrba otroka sovplivajo na družino in ustvarjajo probleme v skupnosti.

Vloga stroke socialnega dela pri odzivih na travmo je tudi perspektiva družbene in zgodovinske travme. Socialni delavci tako prispevajo k prepoznavanju ranljivih skupin z umeščanjem travme in izkušnje nasilja znotraj političnega in socialnega konteksta. Svoj pogled premaknejo od patologizacije posameznika in prepoznavajo dejavnike zatiranja (Ross, Brown in Johnstone, 2023).

1.2. Pravna podlaga z delom z otroki in njihovimi materami, ki doživljajo nasilje

Za spoštovanje pravil je kazensko pravo najmočnejše orožje države. Kazensko pravo predstavlja legitimne posege države v temeljne pravice ljudi, ki ne spoštujejo pravil. Kazensko pravo dovoljuje državi, da je kršiteljem odvzeta svoboda, da nad kršiteljem uporabijo določene ukrepe, kot je prisilni ukrep policije. Poleg tega pa je namen kazenskega prava tudi ta, da državi pri tem postavi jasne meje, tako da so kazniva dejanja natančno določena, prav tako pa tudi posledice zanje. Natančno je predpisan kazenski postopek in izvrševanje izrečenih kazenskih sankcij. Po kazenskem pravu je oseba lahko kaznovana le, če država nedvoumno dokaže, da je oseba storila kaznivo dejanje (Urek idr., 2013).

Pomembni zakoni in predpisi, ki urejajo področje zlorab otrok, nasilja v družini in ukrepanje odgovornih institucij v Republiki Sloveniji so naslednji:

V *Družinskem zakoniku* (2017) so naslednji ukrepi povezani z varstvom in korist otroka. 8. člen navaja posebno varstvo otroka, otroci doživljajo posebno varstvo države, kadar je ogrožen otrokov zdrav razvoj. Od 153. člena zakonika so navedeni ukrepi za varstvo korist otroka. CSD in sodišču 153. člen navaja odgovornost za vsa potrebna dejanja in ukrepe, ki jih zahtevata vzgoja in varstvo otroka ali varstvo otrokovih drugih pravic in koristi. *Družinski zakonik* navaja ukrepe za varstvo koristi otroka, kar predstavljajočasne odredbe, nujen odvzem otroka in ukrepi trajnejšega značaja. Skupne določbe *Družinskega zakonika* pa navajajo, da lahko CSD opravi razgovor z otrokom tudi brez soglasja starša, CSD ali sodišče lahko staršev ne seznani, kam je otrok nameščen, in zavrne vpogled v zapisnik o razgovoru z otrokom. 155. člen *Družinskega zakonika* navaja tudi, da lahko ukrep izreče sodišče. CSD po 153. in 155. členu ne izreka ukrepa ampak ima splošna pooblastila izvajanja dejanja za zaščito otrokovih pravic. Po 154. členu sodišče poseže v družino, kadar starši ne izvajajo starševske skrbi ali ne izvajajo skrbi v korist otroka; po 157. členu takrat, kadar je otrok ogrožen, in po 156. členu po upoštevanju načela najmilejšega ukrepa. Po *Družinskem zakoniku* so naloge CSD izvršitev nujnega odvzema otroka, podajanje predlogov, predhodno svetovanje, odločanje o upravnih zadevah, posredovanje mnenj in poročil, izdelava načrtov pomoči in nadzora ter spremljanje ukrepov.

Kazenski zakonik, ki kaznuje zanemarjanje družinskega člana:

193. člen *Kazenskega zakonika* (v nadaljevanju *KZ-1*, 2008) pravi, da se osebo, ki hudo zanemari družinske obveznosti, pusti družinskega člana v težki situaciji tako, da ne zmore skrbeti zase, lahko kaznuje z zaporom do dveh let.

Kazenski zakonik z zaporom kaznuje spolno nasilje nad otrokom:

KZ-1 (2008) 173. člen govori o spolnem nasilju nad otroki, kjer se storilca kaznivega dejanja kaznuje z zaporom od treh do osem let. Oseba, ki spolno občuje, stori drugo spolno dejanje z osebo drugega ali istega spola, ki še ni stara petnajst let, se kaznuje z zaporom od treh do osmih let.

Kaznivo dejanje posilstva (kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost) ne zastara, saj so zastaralni roki za najhujša kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost podaljšani na 90 let. V

primeru posilstva s strani partnerja mora posilstvo ženska prijaviti v roku treh mesecev, ker se posilstvo s strani partnerja preganja na predlog in zapade v roku treh mesecev (KZ-I).

Pomembna pravna podlaga je tudi *Zakon o preprečevanju nasilja v družini* (v nadaljevanju *ZPND*, 2008). V primeru polnoletnih žrtev organizacije podajo prijavo nasilja samo, če se oseba s tem strinja, to želi in posreduje svoje podatke. Prijavo nasilja lahko poda oseba na policiji, centru za socialno delo in državnem tožilstvu (*ZPND*, 2008).

6. člen Zakona o preprečevanju nasilja v družini (*ZPND*, Ur. l., št. 16/08 in 68/16, 2008) pravi:

»Organi in organizacije ter nevladne organizacije, ki pri svojem delu izvedo za okoliščine, na podlagi katerih je mogoče sklepati, da se izvaja nasilje, so dolžni o tem takoj obvestiti center za socialno delo, razen v primeru, če žrtev temu izrecno nasprotuje in ne gre za sum storitve kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti.«

To pomeni, da so organizacije, organi in nevladne organizacije dolžne ukrepati, če izvedo za okoliščine, kjer se izvaja nasilje.

Člen 3.a *ZPND* (2008), ki piše o prepovedi telesnega kaznovanja otrok, pravi, da je telesno kaznovanje otrok prepovedano. Telesno kaznovanje otrok je vsako fizično, kruto ali ponižujoče kaznovanje otrok oziroma vsako dejanje, namenjeno kaznovanju otrok, ki ima elemente fizičnega, psihičnega ali spolnega nasilja ali zanemarjanja kot vzgojne metode.

Oseba, ki ima izkušnjo nasilja v družini, je po *ZPND* (2008) upravičena do brezplačne pravne pomoči (BPP). Za postopke po *ZPND* in *Družinskem zakoniku* je žrtev nasilja upravičena tudi do BPP, ki jo dobi na podlagi ocene ogroženosti, ki jo izda Center za socialno delo (CSD). Žrtvi nasilja po *ZPND* pripada tudi prepoved približevanja, spremstvo policije po stvari v stanovanje. Za osebo, ki ima izdano oceno ogroženosti in ukrep prepovedi približevanja, sodišče odloča tudi prepustitev stanovanja v skupni uporabi. To pomeni, da povzročitelj nasilja prepusti stanovanje v skupni lasti žrtvi nasilja. Sodišče ukrep časovno omeji na največ dvanajst mesecev, če sta lastnika stanovanja žrtev in povzročitelj nasilja. Sodišče trajanje ukrepa lahko podaljša za največ dvanajst mesecev na predlog žrtev nasilja. Če je lastnik stanovanja povzročitelj nasilja, sodišče omeji ukrep do največ šest mesecev (*ZPND*, Ur. l. RS, št. 16/2008: člen 19–22). O prepustitvi stanovanja govori tudi 8. odstavek 109. člena *Družinskega zakonika* (2017).

Po *ZPND* (2008) si žrtev nasilja lahko izbere osebo, ki jo spremlja v postopkih, kjer je udeležen povzročitelj nasilja, pri čemer so postopki povezani z nasiljem. Prav tako ima žrtev nasilja

pravico do zagovornice ali zagovornika, ki ščiti njene koriti v aktivnostih in postopkih, ki se tičejo žrtve nasilja. Žrtev nasilja je o postopkih odločanja sodišča o ukrepih oproščena plačila sodnih taks, postopki se urejajo nujno in prednostno, javnost je pri tem izključena. Ko povzročitelj nasilja krši ukrep, izrečen s strani sodišča, žrtev nasilja o tem obvesti policijo, ki o kršitvah ukrepa obvesti sodišče. Policija ukrepa v skladu s pristojnostmi.

Velikokrat se v praksi izkaže, da je prijava nasilja za žensko, ki ima mladoletne otroke s povzročiteljem nasilja, priporočljiva zaradi zaščite otrok in ženske. Potekali bodo družinski postopki, kot so preživnina, stiki in podobno. Mama in oče se morata na CSD udeležiti predhodnega svetovanja, na podlagi le-tega sodišče izda predlog za dodelitve otrok, preživnine in stike. Če je oče povzročitelj nasilja, prijave pa mama ni podala, v tem postopku ne more zaprositi za ločeno svetovanje. Če ni prijave nasilja in CSD ni seznanjen z nasiljem, je težko argumentirati stike pod nadzorom in manjši obseg stikov. Ocena ogroženosti, prepoved približevanja, spremstvo policije po stvari v stanovanje so izdane in pripadajo žrtvi nasilja na podlagi prijave nasilja (ZPND, 2008).

Začetek postopka po ZPND (2008) na predlog žrtve nasilja mora biti podan najpozneje v roku šestih mesecev od takrat, ko je žrtvi nasilja povzročitelj nasilja zadnjič prizadejal škodo.

ZPND (2008) v prvem odstavku 10. člena opredeljuje, kako pomembno je sodelovanje in obveščanje različnih institucij s ciljem zaščite v primerih nasilja. V tem členu zakon opredeljuje, da so nevladne organizacije, organi in ostale organizacije dolžne prednostno obravnavati primere, kjer je prisotno nasilje, dolžne so se medsebojno obveščati, pomagati s ciljem preprečevanja nasilja in nudenja podpore žrtvi nasilja, da ta lahko vzpostavi varno življenje. Naloga CSD je koordinacija sodelovanja za čim bolj učinkovito zaščito otroka, vpletene institucije pa so dolžne po zakonu sodelovati po *Pravilniku o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini* (2009). Posledično so različni sektorji, kot so socialno varstvo, zdravstvo, izobraževanje, policija sprejeli pravilnike o delovanju v primeru nasilja, ki jih zavezujejo k medsebojnemu sodelovanju. V timih sodeluje tudi tožilstvo.

ZPND (2008) poudarja tudi pomen nevladnih organizacij pri zaščiti otroka in ženske v primerih nasilja, ki lahko nastopijo v vlogi zagovornic žrtev nasilja. Nevladne organizacije nimajo javnih pooblastil (Leskošek, Kodele in Mešl, 2019, str. 238).

Poleg naštetih zakonov in predpisov je Republika Slovenija podpisnica *Konvencije Sveta Evrope o zaščiti otrok pred spolnim izkoriščanjem in spolno zlorabo* (v nadaljevanju, *Lanzarotska konvencija*) (2014), ki je pomemben pravni instrument na evropski ravni. Konvencija poudarja zaščito otrok pred spolnim zlorabljanjem in izkoriščanjem. Poudarja multidisciplinarno in medinstitucionalno sodelovanje, ki je v največjo otrokovo korist. Posamezni členi govorijo o največji koristi otroka, na primer v 35. členu piše o zaslišanju otroka, členi 11, 14 in 31 govorijo o zaščiti ukrepov in pomoči žrtvi (*Zakon o ratifikaciji Konvencije Sveta Evrope o zaščiti otrok pred spolnim izkoriščanjem in spolno zlorabo*, 2013).

1.2.1. Otrok z izkušnjo travme v postopkih zaščite

Udeležba otroka v postopku zaščite pomeni spodbujanje otroka k sodelovanju v skladu z njegovimi možnostmi. Na takšen način lahko otrok ohranja nadzor nad svojo situacijo in varen odnos z odraslimi osebami. Otrokova udeležba v postopkih zaščite pomeni, da odrasle osebe slišijo, kaj si želi, kaj čuti ali česa se otrok boji, kakšna pričakovanja ima, kakšne informacije potrebuje, da zmanjša svoj strah. Strokovnjaki morajo torej presoditi, ali lahko otrok neposredno sodeluje ali potrebuje zaupno osebo, ki bo zagotavljala, da se njegove potrebe in njegov glas v postopku sliši. Kaj pomeni, da upoštevamo otrokov glas v postopkih glede na njihovo starost in zrelost? Pomeni, da upoštevamo, da so otroci sposobni oziroma kompetentni, da razumejo, kaj se jim dogaja, pri tem pa se upošteva starost in zrelost otroka, ko je le-ta izpostavljen postopkom, ki so lahko zanj ogrožajoči oziroma še dodatno poglobljajo njegovo travmo. Strokovnjaki morajo imeti v svojem delu z otroki znanje in spretnosti, kako se pogovarjati z različnimi otroki, kako jih v postopkih zaščite krepiti, da niso re travmatizirani, in da je otrok v postopku zaščite okrepljen (Leskošek, Kodele in Mešl, 2019, str. 240–241).

Otroci so v postopkih ponovno travmatizirani, ko so udeleženi večkratnih pogovorov s strani različnih organizacij, izvedencev, ki morda niso usposobljeni za pogovor z otrokom, ki je preživel zlorabo (Bašič, 2016). Koordinatorica za preprečevanje nasilja v diplomskem delu Rabzelj (2020) izpostavlja, kako je uporaba ukrepa odvisna od sodnika ali sodnice in od oseb, ki so vpletene v postopke. Otroci niso zaslišani na sodišču, ampak obstaja sistem njim prijaznih sob. Tako zaslišanja potekajo v otroku prijaznih sobah na centrih za socialno delo, nevladnih organizacijah ali v kriznih centrih. Zaslišanje z otrokom se zvočno posname, kar se lahko uporabi kot dokazno gradivo na sodišču. V Sloveniji se je maja 2022 (Republika Slovenija

GOV.SI, 2022) vzpostavil javni zavod, in sicer model Hiša za otroke, multidisciplinarne in medinstitucionalne službe za otroke, žrtve zlorab (Council of Europe, b. d.). V različnih državah so se vzpostavili različni tipi medinstitucionalnih in multidisciplinarnih služb in centrov Barnahus. Odbor podpisnic Lanzatorske konvencije je prepoznal model Barnahus kot model primera dobre prakse. Odvisen je od pravnega sistema, strokovnih praks in družbene strukture. Za vpeljavo modela ali ustanovitev sorodne medinstitucionalne in multidisciplinarne službe je najprej potrebno sodelovanje zainteresiranih strani in podpornikov tega modela ter politična volja, ki podpira takšen sistem. Pomembna je podpora in ozaveščenost družbe, ustrezno število strokovnjakov, stalni in zadostni viri ter ustrezna pravna podlaga. Na državni ravni velikokrat ni natančnih določb, kot so določbe o usklajevanju, izmenjavi informacij, skupnem načrtovanju in postopkih o zaslišanju otrok. Pomembne temelje za uskladitev nacionalnih zakonodaj in praks v smeri otrokovih pravic do zaščite pred nasiljem in prijaznega pravosodja za otroke nudijo mednarodna in evropska zakonodaja ter smernice. V različni državah je prišlo do postopnega razvoja medinstitucionalnih in multidisciplinarnih služb, ki pokrivajo več področji in so različno učinkovite. Izraz center Barnahus predstavlja za otroke prijazno in varno okolje, ki na enem mestu na učinkovit in usklajen način združuje več služb za obravnavo žrtev. Preprečuje se vnovična travmatizacija otroka med postopkom preiskave in ostalimi postopki na sodiščih. Cilj je usklajevanje kazenskih postopkov in preiskovalnih postopkov v smeri zaščite otroka. Pri tem se zbirajo dokazi tako, da otrok sodeluje pri razgovoru in se tako od njega pridobijo informacije, ki se uporabijo na sodišču. Pri tem je pomembno, da niso kršene otrokove pravice do zaščite in da je celoten sistem pravosodja otroku prijazen. Otroku se nudita tudi podpora in pomoč v obliki zdravstvene ocene ter nudenja terapije (Council of Europe, b. d.). Na spletni strani Republike Slovenije (2022) so zapisali, da predstavlja Hiša začetek izboljšanja sistema obravnave otrok, ki so v kazenskih, predkazenskih postopkih kot priče, žrtve kaznivih dejanj. Zgleduje se po evropskem modelu Barnahus za obravnavo otrok, ki so žrtve spolnih zlorab, in usklajuje različne postopke: kazenske preiskovalne postopke in postopke za zaščito otrok.

Nekateri pomembni členi ZPND (2008) določajo, da sodišče upošteva pri odločanju v samih postopkih tudi otrokovo mnenje, če je le-ta sposoben razumeti pomen in posledice njegovega mnenja. Omogočanje otrokovega vpliva in udeležba v postopkih je v skladu z 12. členom *Konvencije o otrokovih pravicah* (1990). Zagovornika ali zagovornico omogoča osmi člen ZPND (2008). Oseba, ki je žrtev nasilja, poda izjavo pred začetkom postopka, da jo določena oseba v njem spremlja.

5. člen ZPND (2008) pravi, da če je žrtev nasilja otrok, imajo njegove koristi in pravice prednost pred pravicami drugih udeleženk oziroma udeležencev postopka. Po ZPND (2008) sodišče izda ukrepe za zagotavljanje varstva otroka, ki mu lahko prepove prehod državne meje, razen s posebej določeno osebo; odloči o nujnem pregledu otroka in drugih zdravstvenih posegih na njem.

Čižmek (2020) v svojem diplomskem delu *Multidisciplinarno sodelovanje v primerih zaščite otrok* predlaga, da naj bo v postopku zaščite otrok vključen in da ima možnost izražanja svojih želja in potreb. Država naj zagotovi tudi dovolj zunanjih izvajalcev, ki lahko otrokom, ki so žrtve nasilja, nudi pomoč. Zaslišanje otroka, ki je žrtev zlorab, naj se opravi tako, da otroku ne povzroča dodatne travmatizacije.

1. 2. 2. Postopki in ravnanja po prijavi nasilja nad otrokom in materjo

V procesu dokazovanja nasilnih dejanj in procesu pregona je prijava nasilja ključno dejanje. Nato prijavo obravnavajo preiskovalci, ki raziskujejo in ugotavljajo, ali lahko prijavo oziroma nasilje potrdijo ali pa ugotovijo, da ne gre za kaznivo dejanje. Glede tega sta pomembni previdnost in natančnost, saj v primeru opustitve prijave nista možna nadaljnje dokazovanje in pregon kaznivih dejanj (Leskošek, Kodele in Mešl, 2019, str. 165).

V prejšnjem podpoglavju sva omenili, da dolžnost prijave nasilja v družini določa ZPND v 6. členu. V 2. odstavku še posebej izpostavi strokovne delavke in delavce, ki so v stiku z otroki, in ostale ljudi v zdravstvu, vzgojno-izobraževalnih zavodih in socialnih zavodih. Ne glede na varovanje poklicne skrivnosti, morajo strokovne delavke in delavci takoj obvestiti CSD, policijo ali državno tožilstvo, kadar opazajo, da je žrtev nasilja otrok ali pa oseba, ki zaradi okoliščin ni sposobna skrbeti zase.

V primeru, da strokovni delavci in strokovne delavke ne prijavijo suma kaznivega dejanja, sprejmejo odgovornost za nadaljnjo izpostavljanje otrok nasilnim dejanjem. Veliko je tudi primerov, ko se je otrok zaupal, odrasla oseba pa ni reagirala in ni podala prijave suma kaznivega dejanja nad otrokom. Možni razlogi za to so, da oseba noče biti vpletena, da dvomi o izjavi, ne želi povzročiti škode morebitnemu storilcu ali ima prepričanje, da je potrebno tovrstne zadeve rešiti znotraj družine. Takšna miselnost oziroma prepričanja ovirajo učinkovito zaščito otrok oz. drugih žrtev nasilja (Leskovšek, Kodele in Mešl, 2019, str. 165). *Pravilnik o*

sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini v 4. členu določa:

»Vsi organi ob zaznavi nasilja so dolžni v štiriindvajsetih urah od seznanitve z okoliščinami obvestiti CSD; kadar gre za okoliščine, na podlagi katerih je mogoče sklepati, da je žrtev nasilja otrok, so organi v roku iz prejšnjega odstavka dolžni obvestiti CSD, policijo in državno tožilstvo; organi iz organizacije zagotovijo, da žrtve sprejmejo ustrezne in pravočasne informacije o razpoložljivih in podpornih storitvah ter pravnih sredstvih v jeziku, ki ga razumejo; informacijo o nasilju se posreduje v pisni ali elektronski obliki oziroma po telefonu. Informacijo, dano po telefonu, je potrebno posredovati tudi pisno, najkasneje v treh dneh. V informaciji je potrebno navesti vsa strokovna opažanja, iz katerih je mogoče sklepati, da se izvaja nasilje v družini.« (*Pravilnik o sodelovanju organov*, 2021, str. 2).

Po prijavi nasilja, morajo biti nadaljnji postopki izvedeni hitro, koordinirano in v korist žrtve oziroma žrtev nasilja. Za to pa je odgovoren center za socialno delo, ki zbere vse potrebne informacije, oceni ogroženost in če je to potrebno, naredi načrt pomoči (Leskošek, Kodele in Mešl, 2019, str. 170).

Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini (v nadaljevanju *Pravilnik o sodelovanju organov*) v 4. členu določa:

»Po prejemu obvestila CSD izvede vse potrebno za zaščito žrtve in pomoči v okviru svojih pristojnosti; zbira informacije o ogroženosti žrtve od vseh organov, od katerih se pričakuje, da bi s takimi informacijami razpolagali; če pri zbiranju informacij ugotovi obstoj okoliščin, ki kažejo na storitev kaznivega dejanja ali to izhaja iz obvestila, CSD obvesti policijo, s katero uskladi začetne aktivnosti in delovanje skladno s pristojnostmi in pravili stroke; v roku petih dni je organu, ki je posredoval obvestilo o zaznavi nasilja, dolžan posredovati povratno informacijo o opravljenih začetnih aktivnostih.« (*Pravilnik o sodelovanju organov*, 2021, str. 2).

Pravilnik o sodelovanju organov govori o odgovornosti prijave nasilja, še posebej, če je žrtev otrok ali oseba, ki zaradi določenih okoliščin, ne more poskrbeti zase. *Pravilnik o sodelovanju organov* še posebej poudarja odgovornost vseh akterjev, da se med seboj obveščajo, da se postopki izvajajo hitro, odgovornost CSD pa je zaščita žrtve in nato usklajevanje aktivnosti za zaščito žrtve.

1.3. Oblike pomoči in podpore

Za nekoga, ki doživlja nasilje, je pomembna prijava le-tega in vsi ukrepi, ki sledijo z namenom zaščite pred nadaljnjim nasiljem. V Sloveniji obstajajo različne oblike pomoči: svetovanje po telefonu, psihosocialno svetovanje in zagovorništvo (nevladne organizacije, ki lahko nudijo podporo in spremstvo na institucije), umik na varno (varna hiša, materinski dom, krizni center za otroke in mlade: od 0 do 6 let, Hiša zavetja Palčica, krizni center za mlade), krizni center za ženske in otroke, žrtve nasilja, namestitve za žrtve trgovine z ljudmi, zdravniška oskrba in pravna pomoč, podporne skupine za žrtve nasilja in skupine za samopomoč, psihološko svetovanje, psihoterapija, socialna mreža (podpora okolice, zaupna oseba, krepitev socialne mreže) (Republika Slovenija GOV.SI, 2022).

Vladne institucije, ki zagotavljajo podporo, so centri za socialno delo, policija, tožilstvo, sodišče, zdravstvene in vzgojno-izobraževalne ustanove, Urad varuha človekovih pravic, nevladne organizacije so na primer društva (Društvo SOS-telefon, Društvo za nenasilno komunikacijo – DNK, Društvo Ključ in podobno), zavodi (Javni zavod Socio Celje in podobno) (Republika Slovenija GOV.SI, 2022).

Materinski dom je namenjen materam z mladoletnimi otroki do 14. leta starosti, nosečnicam, samskim ženskam, ki so se znašle v stiski in nimajo druge možnosti bivanja. Dom ni na tajni lokaciji, ne zagotavlja varnosti: potrebno je napisati prošnjo, se osebno pogovoriti in počakati na prosto mesto. Bivanje traja največ eno leto. Materinski dom je torej primeren za ženske, ki trenutno nimajo potrebe po fizični varnosti. Krizni centri so namenjeni takojšnjemu sprejemu, kadar je oseba življenjsko ogrožena zaradi akutne situacije nasilja in potrebuje takojšen umik na varno. Bivanje je omejeno na največ 4 tedne (Gabrijan, 2010).

Namen naštetih oblik pomoči je zagotavljanje varnosti za ženske in otroke, žrtve nasilja, krepitev in iskanje moči ter virov pri procesu okrevanja žrtve nasilja. Katz (2015) v raziskavi izpostavi, kakšno vlogo imajo socialni delavci in ostali strokovnjaki pri procesu okrevanja za žrtve nasilja. Strokovnjaki spodbujajo matere in otroke, da podpirajo drug drugega ter spodbujajo grajenje veščin mater in otrok pri medsebojni podpori.

Katz (2015) v članku poudarja pomen socialnega dela in krepitev moči otrok in mater v procesu okrevanja. Proces pomoči žrtvi se velikokrat lahko osredotoča na probleme in patologizacijo

žrtve nasilja. Osredotočanje na probleme in patologizacijo v kontekstu nasilja pa omejuje prepoznavanje otrokovih in materinih virov moči. Tako se ne krepi materine in otrokove avtonomije ter lastnih občutkov. Zato veliko avtorjev, kot so na primer Semaan in drugi (2013), kritizirajo pristope, ki se osredotočajo na probleme in patologizacijo mater.

Raziskava Katz (2015) ugotavlja, da socialni delavci in drugi strokovnjaki lahko pomagajo materam in otrokom, da krepijo strategije, ki pomagajo krepiti medsebojni odnos. Strokovnjaki lahko spodbujajo in podprejo matere in otroke, da raziskujejo metode, ki jim povečajo samozavest. Strokovnjaki prepoznavajo in razvijajo materine in otrokove potenciale ter dejanske sposobnosti. Na takšen način osebe, ki so preživele nasilje, dobijo izkušnjo, da so sposobne, ponovno odkrivajo svojo avtonomijo in občutke sebe. Materam in otrokom se krepi moč, krepijo se deli njihove identitete in dviguje se samozavest, medtem ko premagujejo pretekle izkušnje nasilja v družini.

Opažava, kako pomembna je pri soočanju s posledicami nasilja krepitev moči žrtve nasilja, torej je pomembno iskanje notranjih ali zunanjih virov moči, na primer socialna mreža, pozitivne pretekle izkušnje in podobno (Hrovat, 2017). Vsak posameznik ali vsaka posameznica ima različno izražene potrebe, prav tako so potrebe odvisne od okoliščin. Ženske, ki so doživele nasilje, niso imele zadovoljene potrebe po občutku varnosti, zaupanju, občutku nadzora nad svojim življenjem, samospoštovanju in spoštovanju drugih, občutku bližine z drugimi (Hrovat, 2017).

V nasilnem odnosu se porušijo tudi meje. Za postavljanje in vzdrževanje ustreznih meja, moramo svoje meje poznati. Zavedati se moramo, da imamo pravico postavljati svoje meje in da znamo svoje meje ali njihovo prestopanje na primeren način izraziti osebi, ki krši postavljene meje. Povzročitelj nasilja je prestopil meje žrtvi nasilja. Posledično je žrtvi nasilja težko postavljati meje (Hrovat, 2017).

Strokovne delavke imajo pri delu z žrtvijo nasilja vedenje, da so morda imele osebe, ki so preživele nasilje, v otroštvu izkušnje, da so jih izdali tisti, ki bi jih morali zaščititi. Zato so velikokrat ranljive in dovzetne za zlorabo moči s strani tistih, ki so na vodilnih mestih, tudi s strani tistih, ki naj bi jim nudili pomoč. Strokovne delavke, ki delajo s pomočjo pristopa, ki temelji na razumevanju travme in nasilja, prepoznavajo, kakšen pomen ima za žrtev nasilja sam razvoj zaupanja v odnos. Za razvoj le-tega sta potrebna zaupanje in čas. Socialne delavke tako prepoznavajo pomen sodelovanja med profesionalnim znanjem socialnega delavca in narativne

pripravi uporabnikovih izkušenj (Levenson, 2017). Posledično se uporabnike spodbuja, da sami vzpostavljajo cilje in skupaj s strokovnjaki definirajo, kaj je potrebno za njihovo okrevanje (Ross, Brown in Johnstone, 2023).

Raziskava Zalokar (2019) *Uporaba narativnih praks v socialnem delu z ženskami, ki so preživele nasilje* predlaga narativno metodo dela pri delu z osebami, ki so preživele nasilje, kar bi bila zanimiva metoda pri delu strokovnih delavk.

Za žensko, ki si želi oditi iz nasilnega odnosa, se naredi varnostni načrt, ki predstavlja različne ukrepe, kako ravnati in kaj je potrebno vedeti ob odhodu iz nasilnega odnosa (Društvo za nenasilno komunikacijo, 2023). Center za socialno delo skupaj z žrtvijo nasilja izdela varnostni načrt, načrt pomoči in oceno ogroženosti. Ko CSD izve za primer nasilja v družini, vzpostavi kontakt z žrtvijo nasilja. Z njo nato skupaj naredita načrt pomoči, v katerem se določi, katere vrste pomoči žrtev potrebuje (Zavod Up, 2017). Ukrepi v primeru, da ženska živi z nasilnim partnerjem, so, da se ženska ob izbruhu nasilja umakne kar se da na varno (v sobe, ki imajo še druge izhode, izogibati se mora prostorov, kjer so noži ali druga orožja, stopnic itd.), v primeru, da so otroci že dovolj stari, jih je potrebno naučiti, da se v primeru izbruha nasilja umaknejo in pokličejo policijo na številko 113; ženska mora imeti pri sebi vedno svoje dokumente in dokumente svojih otrok ter napolnjen telefon v primeru, da mora poklicati policijo. V primeru, ko se ženska odloči za odhod od partnerja, je pomembno, da s seboj vzame le najnujnejše stvari, saj gre lahko kasneje v spremstvu policije iskat še ostale osebne stvari. Poskrbeti mora, da partner ne bo opazil, da se pripravlja na odhod (vse stvari naj dela kot običajno in se odpravi od doma takrat, ko partnerja ni doma), naj se odmakne nekam, kjer je partner ne bo iskal (varna hiša, prijateljica ...). Po odmiku od partnerja je priporočljivo, da ženska v svojem domu namesti varnostne mehanizme, da je previdna, katere podatke posreduje na družbenih omrežjih in komu zaupa svoj naslov, da razmisli o prijavi nasilja, če tega še ni storila; v primeru, da ima partner prepoved približevanja, pa naj o tem obvesti tudi ostale (sosed, učiteljice in vzgojiteljice v šoli in vrtcu itd.) (Društvo za nenasilno komunikacijo, 2023).

Za nadaljnje ukrepe pri obravnavi nasilja je pomembno narediti tudi oceno ogroženosti za žrtev nasilja. Pri pogovoru z njo se oceni, kolikšna je njena ogroženost in kolikšna je ogroženost otrok (v primeru, da so tudi otroci prisotni). Pri oceni ogroženosti se upošteva vzorec zlorabe, resnost, nevarnost, nevarnost poškodb ali celo umora, prav tako pa je potrebno vključiti tudi samomorilno ogroženost. Pri oceni ogroženosti žrtve je potrebno upoštevati tudi oceno odrasle žrtve nasilja, saj lahko ta najboljše oceni tveganje in verjetnost za nadaljevanje nasilja v družini.

Za celotno oceno stopnje ogroženosti žrtve nasilja je odgovoren pristojni center za socialno delo, ki bo tudi v nadaljevanju postopka razpolagal z vsemi podatki, ki so pomembni za izdelavo te ocene (Anderluh idr., 2015).

1.3.1. Oblike dela z otroki, ki doživljajo nasilje in zanemarjanje

Diplomsko delo *Pravljice v socialnem delu z otroki* (Avsec, 2012) pri delu z otroki v varni hiši predlaga pravljice kot metodo dela. Avtorica Avsec (2012) izpostavi, da je vsebinsko delo z otroki v varni hiši zapostavljeno zaradi pomanjkanje časa in kadra, zato tudi predlaga, da bi se v varnih hišah bolj posvetili tudi njim. Zagovarja, da so pravljice metoda dela z otroki, ki lahko pomaga pri doseganju najrazličnejših ciljev in nalog.

Levenson (2017) poudarja, da pristop dela, ki temelji na razumevanju travme, vključuje načela, kot so zaupanje, varnost, sodelovanje, krepitev moči, izbire in zagotavljanje podpore, ki preprečuje ponavljanje travme in nezdrave medosebne dinamike v odnosih podpore. Strokovnjaki, ki razumejo travmo s perspektive takšnega pristopa, se odzivajo na svoje sogovornike iz spoštovanja in sočutja, omogočajo izkušnje in grajenje zdravih medosebnih strategij za obvladovanje izzivov, pozitivno vrednotijo samoodločanje (Levenson, 2017). Pristop, ki je utemeljen na razumevanju travme, razume in zna umestiti njeno izkušnjo in njene posledice v človekov kontekst, spodbuja okolje in okoliščine za okrevanje ter zdravljenje. Cilj pristopa, ki je utemeljen na razumevanju travme, je izogibanje praksam, ki lahko ponovno travmatizirajo. Pristop prepoznava vlogo, ki jo ima travma v posameznikovem življenju in priznava prisotnost simptomov travme. Pristop, utemeljen na razumevanju travme, temelji na petih principih: varnost, krepitev moči, izbira, sodelovanje in zaupanje s transparentnostjo (Center for Health Care Strategies, 2021).

Avtorji Ross, Brown in Johnstone (2023) navajajo, da socialno delo temelji na razumevanju travme, temelji na petih načelih: varnost, zaupanje, sodelovanje, izbira in krepitev moči. Prepoznava, da kar se je zgodilo posamezniku, še posebej travme v zgodnjem otroštvu, lahko vpliva na socialni, psihološki in nevrobiološki razvoj. Pristop dela, ki temelji na razumevanju travme, razume, kakšni so strukturni vplivi na primer revščine, sistemske diskriminacije in izključevanja na življenje ljudi. Vse to znanje pomaga razumeti povezavo med izkušnjo nasilja in travmo. Pomaga razumeti, kakšne posledice nosi travma na posameznikovo avtonomijo in lastne občutke, občutke varnosti, kako negativno vpliva na samopodobo in ustvarja več izzivov

za posameznikovo reguliranje čustev ter izzivov pri vzpostavljanju zaupljivih odnosov (Ross, Brown in Johnstone, 2023).

Znanje o travmi, pristopi in načini dela, ki temeljijo na prepoznavanju in razumevanju travme, pomagajo preprečiti ponovno travmatizacijo otroka in pomagajo pri podpori na poti otrokovega okrevanja (Kodele, Leskovšek in Mešl, 2019, str. 14). V postopkih zaščite otroka je izredno pomembno, kakšno je sodelovanje z otrokom in družino. Vpliva lahko na izid ter na to, kakšne bodo dolgoročne ali kratkoročne posledice za otroka in družino (Atwool, 2018). Pri tem je izredno pomembno, da se upošteva otrokov glas, da je udeležen v vseh postopkih, kjer se odloča o njegovi prihodnosti, in sicer vse to v sorazmerju z njihovo starostjo in zrelostjo. V ospredju morajo biti torej otrokove pravice in potrebe. Otroku se mora zagotavljati varno in spodbudno okolje, za celovito in učinkovito zaščito otrok morajo strokovnjaki zagotavljati veliko občutljivost do otrokovih potreb, sodelovanje vseh udeleženih institucij in strok, torej veliko medinstitucionalnega povezovanja in interdisciplinarnosti (Kodele, Leskovšek in Mešl, 2019, str. 10, 11).

Na področju, kjer podpiramo ljudi v različnih okoliščinah, se pristopi, ki so utemeljeni na razumevanju travme, razširijo na pristope, ki so utemeljeni na razumevanju nasilja in travme. Kar s tem terminom želijo avtorji sporočiti, je povezava med travmo in strukturnimi, »kulturnimi« in direktnimi oblikami nasilja (Ross, Brown in Johnstone, 2023). Poleg naštetih načel, na katerih temelji na travmo in nasilje usmerjen pristop, je v praksi socialnega dela pomembno prepoznavanje medgeneracijskih vzorcev in vpliva. Raziskave (Jaffee idr., 2013; Bethell idr. (2017) so pokazale, da lahko cikel medgeneracijskega prenosa zlorab ustavijo varen, stabilen in negovan odnos med intimnimi partnerji in med mamo ter otrokom. Kar pomeni, da je pomembno, da strokovne delavke podpirajo uporabnike pri razvoju veščin za vzpostavljanje dobrih odnosov z njim pomembnimi osebami. Tako se podpora osredotoči na človeka in njegove odnose, kjer sta med drugim prioriteta krepitev starševskih veščin in krepitev virov moči z namenom ustvarjanja varne in ustrezne skrbi za otroke (Ross, Brown in Johnstone, 2023).

Poleg pristopa, ki je utemeljen na razumevanju travme in znanju o travmi, so pri delu z otroki, ki so preživeli nasilje, potrebna tudi druga znanja in ravnanja.

Avtorice knjige *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjanjem v Sloveniji* (Leskošek, Kodele in Mešl, 2019, str. 87) omenjajo tudi načelo »na otroka usmerjena perspektiva«. Kar pomeni,

da imajo strokovnjaki in strokovnjakinje kompetence, s katerimi ravnaajo z otroki kot z enakimi in ravnaajo z njimi hkrati različno glede na posameznikove potrebe. Tudi avtorica Zaviršek (2016) opiše na otroka usmerjeno perspektivo, ki upošteva naslednje: otrok je obravnavan enakovredno in ga odrasli spoštujejo; otroštvo se dojema kot pomembno obdobje, enako pomembno kot obdobje odraslosti; zavedanje, da ne obstaja vnaprej znano dobro okolje za otroka; sposobnost refleksije odrasle osebe in poslušanje ter poskušanje razumevanja otrokovega razumevanja sveta glede na njegovo starost.

Pomembno je tudi znanje, ki ga imajo strokovne delavke, da tudi otrok lahko razvije različne strategije preživetja nasilja, ki ga je doživljal posredno ali neposredno. Otrok, ki je na varnem in nasilja več ne doživlja, lahko ohranja nekatere strategije preživetja. Te strategije preživetja, ki so otroku pomagale preživeti nasilje, lahko kasneje škodujejo, saj ne predstavljajo ustreznih odzivov na druge okoliščine (Hrovat, 2017, str. 226, 227).

Pri delu z otroki, prepoznavanju, preprečevanju nasilja in pri obravnavi ocene ogroženosti otroka je pomembna intersekcijska perspektiva (Leskošek, Kodele in Mešl, 2019). V varni hiši sva spoznali otroke in mame, ki prihajajo iz različnih socialnih kategorij. Socialne kategorije zajemajo spol, starost, razred, hendikep, etničnost in podobno. To izpostavijo tudi avtorice knjige *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjanjem v Sloveniji* (Leskošek, Kodele in Mešl, 2019, str. 83–86). Kategorije lahko ustvarjajo nove oblike neenakosti, ki vplivajo na ogroženost otroka. Socialne kategorije in okoliščine se med seboj prepletajo in so med seboj povezane. Kategorija »ogrožen otrok« lahko zajema različne oblike zatiranja, ekonomsko prikrajšanost, prikrajšanost glede na spol, socialno kategorijo, prikrajšanost glede na izkušnje bolezni, prikrajšanost glede telesne, senzorne, kognitivne posebnosti, prikrajšanost zaradi etičnega ozadja. Pri zagotavljanju podpore in preprečevanju nasilja je pomembno upoštevanje več socialnih kategorij in to, da različne socialne kategorije ogroženost povečajo ali zmanjšajo. Ob oceni ogroženosti otroka in preprečevanju nasilja upošteva perspektiva intersekcije različnost otrok in njihovih socialnih okolij. Socialne kategorije pa so hkrati konstruirane in resnične, so produkt družbenih dogovorov v določenem času, ustvarjajo našo realnost in so konstrukt socialnih norm. To pa zahteva tudi epistemološko fleksibilnost, kar pomeni, da zahteva tudi, da socialne norme vedno znova dekonstruiramo. Kategorizacija otrok glede na kognitivne in socialne sposobnosti je lahko napačna in škodljiva, tako lahko posledično napačno interpretiramo in ne zagotavljamo primerne podpore. Na primer otroka, ki je oviran in na

vozičku, nasilje manj ogroža, če živi v družini, ki je ekonomsko bolj preskrbljena in ima ljubeče starše ter podporno okolje (Leskošek, Kodele in Mešl, 2019, str. 83–86).

Upoštevanje interseksionalnosti pomaga pri oblikovanju programov, da so prilagojeni otrokovim potrebam ter temu, v kakšnih osebnih in družbenih okoliščinah živi otrok, kakšen je njegov dostop do sistemov podpore v družinah, šolah, skupnostih in drugih sistemih (Leskovšek, Kodele in Mešl, 2019, str. 246).

1.3.2. Izzivi mater v vlogi starša

Hrovat (2017) ugotavlja, da otrok, ki odrasča v nasilnem okolju (ki se kaže tudi kot oblika kaznovanja), dobiva sporočilo, da je nasilje sprejemljiva strategija za reševanje konfliktov in se uči vzpostavljati odnose na nefunkcionalen način.

Starši imajo vlogo in dolžnost, da skrbijo za varstvo in vzgojo otroka. Starši prav tako niso v vlogi prijateljice ali prijatelja, so pa lahko otrokova zaupna oseba. Kadar je v družini prisotno nasilje, obstaja možnost, da se zgodi preplet ali zamenjava vlog. V nasilnih odnosih v družini lahko otrok prevzame vloge, kot so vloga skrbnika, vloga materinega zaupnika, zaupnika očeta, ki povzroča nasilje, »pomočnik povzročitelja«, »popoln otrok«, posrednik, grešni kozel (Hrovat, 2017, str. 219–220).

Strokovne delavke se lahko pri delu srečujejo tudi z materami, ki so same doživljale nasilje v otroštvu. Matere se lahko srečujejo z določenimi izzivi v vlogi starša. Po drugi strani pa tiste, ki so doživljale nasilje v otroštvu, povedo, da imajo lahko več empatije do otroka in se lažje vživljajo v njegova čustva, rade se igrajo s svojimi otroki, saj jim je igre v otroštvu primanjkovalo, iz prve roke vedo, zakaj je nasilna vzgoja škodljiva (Hrovat, 2017, str. 228).

Prav tako je pomembno postavljanje meja otroku z nenasilno komunikacijo, katere osnova so spoštljiv odnos z otrokom, jasna sporočila in odločnost. Tako dobi otrok občutek varnosti. Potrebno mu je postavljati meje na spoštljiv način, na kakršen se otroku posreduje splošno sprejeta pravila vedenja. Matere, ki so doživljale nasilje, povedo, da imajo težave s postavljanjem meja svojemu otroku. Razlogov za to je več. Nekatere menijo, da morajo otroku dovoliti marsikaj. Tako želijo nadoknaditi vse, kar so morali otroci zaradi nasilja v družini prestati. Nekatere matere je strah, da jih bo otrok zaradi postavljanja meja začel zavračati. K

temu strahu pa pripomore tudi to, kadar oče otroka napeljuje k temu. Nekatere matere pa nimajo moči, da bi postavljale in nadzorovale meje otroku (Hrovat, 2017, str. 242). Krepitev komunikacije med otrokom in materjo je pomembna za krepitev njunega odnosa (Côté, Damant in Lapierre, 2021).

Matere, ki so doživljale nasilje s strani partnerjev, se soočajo z naslednjimi izzivi. Soočajo se med drugim tudi s tem, da se je njihov partnerski odnos končal. Starševski odnos pa ostaja, če otroci niso doživljali zlorab. Potreba po varnosti je izredno pomembna, zato je v takih odnosih pomembna izdelava varnostnega načrta. Prav tako je za mame, ki same vzgajajo otroke, pomembno, da poiščejo čim več virov moči na finančnem področju (Hrovat, 2017, str. 190–193). Potrebe nezlorablajočega starša so ob prijavi nasilja velikokrat spregledane. Borijo se lahko z različnimi občutki, kot so občutki krivde, sramu, jeze, soočajo se s stigmo. Zato je izredno pomembna predelava stiske, boleča preteklost in regulacija občutkov ter ponovno povezovanje z otrokom. Starš potrebuje čustveno podporo in potrditev njegove bolečine, da se bo lažje odzival na potrebe otroka in razumel otrokovo vedenje ter čustvovanje (Hrovat, 2017). O občutkih krivde in predelovanju čustev govorijo tudi matere v raziskavi avtorice Katz (2015). V raziskavi sodelujoče matere pravijo, da jim je pomagala podpora, ki je zmanjševala njihove občutke krivde. Le-te so doživljale predvsem v povezavi z otroki in doživljanjem nasilja.

Za matere je izziv tudi urejanje stikov otrok z očetom. Ko se ti uredijo, je pomembno, kaj povedo otroci o stiku z očetom in po njem. Pri tem je pomembno, da se natančno določijo stiki in ostale informacije o vzgoji in varstvu otrok. Partner, ki je bil nasilen, bo želel obdržati svoj nadzor nad partnerico preko otrok. Natančno se morajo določiti stiki: način predaje, preživljanje stikov, praznikov in počitnic. Posledično se zmanjšajo možnosti za manipulacije (Hrovat, 2017, str. 197–199).

Opažava, kako lahko materam in otrokom izkušnja nasilja predstavlja vir moči pri njihovem okrevanju. Avtorica Katz (2015) raziskuje, kako si otroci in matere z izkušnjo nasilja pri procesu okrevanja pomagajo med sabo. Raziskava avtorice ugotavlja, da matere in otroci večinoma potrebujejo profesionalno pomoč pri procesu okrevanja. Tega pa ne spodbuja samo formalna podpora, ampak tudi matere in otroci sami. Okrevanje in dobro počutje spodbujajo z različnimi tehnikami. To vključuje sprejetje preteklosti, sedanosti in prihodnosti, ponovno grajenje samozavesti, podpora pri razumevanju preteklosti in sprejetje posledic nasilja na čustvovanje in vedenje žrtve. V raziskavi sodelujoče mame in otroci pripovedujejo svoje izkušnje o okrevanju po izhodu iz nasilja. Izpostavili so tri vidike okrevanja mater in otrok po

ločitvi s povzročiteljem nasilja: ustvarjanje razmer, ki so potrebni za okrevanje, krepitev vezi med materjo in otrokom, medsebojna podpora otroka ter matere pri okrevanju. Ustvarjanje razmer za okrevanje pomeni več varnosti in manj zlorabe. Otroci in matere, ki so sodelovali v raziskavi, pripovedujejo, da so v prvih dveh letih po ločitvi s povzročiteljem nasilja, doživljali naslednje izzive: nasilje po ločitvi, na primer zalezovanje; nadlegovanje in grožnje s strani povzročitelja nasilja; stiki otroka s povzročiteljem nasilja; primanjkovanje varnega prostora za matere in otroke. Na tej točki je vse to otrokom in materam povzročalo občutke zmedenosti, stresa in strahu, kar jim je posledično preprečevalo proces okrevanja in krepitev njihovega odnosa (Katz, 2015).

Avtorica Katz (2015) v svoji raziskavi poudarja prvi korak pri okrevanju, tj. ustvarjanje razmer za okrevanje, kjer ni več prisotno nasilje. Intervjuvane matere pripovedujejo, da je po ločitvi s povzročiteljem nasilja izredno pomembno, da niso več v stiku z njim. Prav tako materam in otrokom pri procesu okrevanja pomaga, da se pogovarjajo o doživljanju nasilja z otrokom. Pogovor o nasilju mater prilagodi glede na to, koliko je otrok sposoben razumeti. Nato se lahko krepí vez med njima s pomočjo strokovne pomoči. Tako mama in otrok začneta naslavljeni čustva ter komunicirata bolj odprto drug z drugim; otrok začne razumeti, kaj je nasilje in nasilno vedenje in kako prepoznati nasilno vedenje; matere se začnejo počutiti bolj samozavestne v vlogi starša.

Kot sva omenili v prejšnjem odstavku, je materam in otrokom, ki so sodelovali v raziskavi (Katz, 2015), na poti okrevanja pomagala vključitev v formalne oblike podpore. Strokovna pomoč na področju duševnega zdravja za mame je prav tako pomagala pri krepitev vezi med njo in otrokom. Prav tako so k temu pripomogle strokovna pomoč in metode dela, ki krepijo otrokovo sposobnost za regulacijo čustev.

1.3.3. Organizacije, ki pomagajo otrokom in ženskam z izkušnjo nasilja

1.3.3.1. Nevladne organizacije

V Sloveniji poznamo tako vladne kot nevladne organizacije, ki so v pomoč ženskam in otrokom, žrtvam nasilja. Nevladne organizacije, ki so namenjene ženskam in otrokom, žrtvam nasilja, so na primer zavod Emma, Društvo SOS-telefon, Društvo za nenasilno komunikacijo, Združenje za moč. Čižmek (2020) v svojem diplomskem delu predlaga, da naj bodo nevladne

organizacije po Sloveniji dostopne tako, da imajo žrtve enake možnosti za dodatno podporo ne glede na kraj bivanja.

Zavod Emma: Je nevladna in neprofitna organizacija, ki nudi strokovno in brezplačno pomoč otrokom, mladostnikom, mladostnicam in ženskam žrtvam nasilja. Organizacija nudi psihosocialno strokovno pomoč žrtvam nasilja, aktivna pa je tudi na preventivnem področju. Deluje na področju problematike nasilja v družini, spolnih zlorab in drugih perečih tem, ki zadevajo osnovne pravice otrok, mladostnikov in odraslih. Zavod nudi telefonsko, individualno in skupinsko obliko pomoči. Zavod spodbuja in skrbi za odpravljanje negativnih dejavnikov, kot so zmanjševanje socialne izključenosti uporabnikov, uporabnic in pomoč pri izboljšanju kvalitete življenja (Zavod Emma, 2013).

Društvo SOS: SOS-telefon deluje 24 ur na dan in je namenjen vsem, ki potrebujejo pomoč, podporo, informacije o kateri koli vrsti in obliki nasilja, oblikah pomoči, pravicah uporabnikov in dolžnostih institucij. Društvo SOS nudi svetovanje preko telefona in po elektronski pošti. V okviru društva je nudeno tudi SOS-osebno svetovanje, v okviru tega pa je nudena individualna psihosocialna in psihološka pomoč, socialno zagovorništvo, spremstvo na institucije in skupinsko delo. Nudijo tudi pomoč psihoterapevtke in SOS-online podporno skupino (Društvo SOS, b. d.).

Društvo za nenasilno komunikacijo: Je nevladna, neprofitna in humanitarna organizacija, ki se ukvarja s preprečevanjem nasilja v družbi. Glavne naloge organizacije so zmanjšati toleranco do nasilja v družbi, pomagati osebam, ki doživljajo nasilje, nuditi pomoč osebam, ki nasilje povzročajo, da spremenijo svoje vedenje (Društvo za nenasilno komunikacijo, 2023).

Združenje za moč: Osnovno poslanstvo društva je zagotoviti celostno psihosocialno pomoč in podporo osebam z izkušnjo spolnega nasilja in drugih oblik nasilja. Pomoč in podpora sta namenjena vsem osebam, ki so imele izkušnjo spolne zlorabe v otroštvu ali mladosti, ki so doživele spolno nasilje partnerja, sorodnika, znanca, sodelavca ali druge osebe, ki želijo zaščititi otroka, mladostnika ali odraslo osebo pred spolno zlorabo, ki se soočajo z drugimi oblikami nasilja. Društvo ponuja telefonsko in spletno svetovanje, svetovanje za mladostnike in mladostnice, skupine za samopomoč, spremstvo na institucije, zagovorništvo, psihosocialno svetovanje za žrtve, starše otrok in podporne osebe (Združenje za moč, b. d.).

Ženska svetovalnica: Društvo Ženska svetovalnica je humanitarna organizacija, ki deluje na področju psihosocialne pomoči in samopomoči žensk, ki so žrtve nasilja. Društvo ženskam v

stiski nudi brezplačno individualno in skupinsko svetovanje, zagovorništvo, informacije o pristojnih javnih službah in organizacijo skupin za samopomoč. Poleg tega društvo deluje tudi javno, saj opozarja na družbene okoliščine, ki velikokrat pogojujejo stiske žensk, borijo se proti različnim oblikam diskriminacije nad njimi in se zavzemajo za pravice žensk, deklet in otrok (Ženska svetovalnica, b. d.)

Društvo življenje brez nasilja: Je humanitarna, nevladna, neprofitna organizacija in je namenjena pomoči žrtvam nasilja. Društvo nudi celostno pomoč žrtvam nasilja v družini, prav tako pa tudi varno nastanitev za ženske in matere z otroki. Društvo deluje tudi na informiranju javnosti ter na področju, in sicer preventivno s predavanji in posveti, seminarji in delavnicami, okroglimi mizami, usposabljanji, sodelovanj z mediji in s povezovanjem z vladnimi in nevladnimi organizacijami (Društvo življenje brez nasilja, 2023).

1.3.3.2. Vladne organizacije

V prejšnjih podpoglavjih sva opisovali postopke, ki jih med drugim vodijo vladne organizacije. V naslednjih odstavkih pa opisujeva vlogo posameznih vladnih organizacij.

Policija: V primeru nasilja v družini se poda prijavo na policijo, ki nato začne s preiskovanjem. Policija prav tako vsako prijavo o nasilju posreduje CSD, ki nato kontaktira žrtev in ji nudi več oblik pomoči. Policija ima prav tako možnost, da izreče ukrep prepovedi približevanja določenemu kraju ali osebi (Zavod Up, 2017).

Državno Tožilstvo: Postopek nasilja v družini se vodi po uradni dolžnosti, to pa pomeni, da se pri vsakem primeru nasilja v družini vodi kazenski postopek ne glede na željo ali sodelovanje žrtve. Državno tožilstvo vloži obtožnico in jo prav tako zastopa na sodišču (Zavod Up, 2017).

Sodišče: Vloga sodišča je predvsem vloga sojenja, prav tako pa ima pomembno vlogo v primeru, da žrtev želi podaljšati ukrep prepovedi približevanja (Zavod Up, 2017).

Centri za socialno delo: Centri za socialno delo imajo osrednjo vlogo pri obravnavi nasilja v družini, žrtvi nasilja nudijo različne vrste oblik pomoči, kot so: psihosocialna pomoč (spodbuda in opogumljanje žrtve, dati vedeti žrtvi, da ni sama kriva za nasilje, napotitev na nevladne organizacije), zagotovitev umika na varno (krizni center, materinski dom ali varna hiša),

finančna pomoč (več oblik denarne pomoči) in nudenje stanovanjske pomoči (neprofitna stanovanja) (Zavod Up, 2017).

1.4. Varna hiša (pravila in postopki)

Ene izmed organizacij, ki nudijo umik na varno, so varne hiše ali zatočišča. To so varni prostori na tajni lokaciji, kamor se ženske lahko umaknejo z otroki ali brez njih. Poleg varnega bivanja nudi varna hiša tudi svetovalke in njihovo strokovno pomoč 24 ur na dan, informacije (o pravicah do socialnih transferjev, o postopkih na institucijah in podobno), materialne pomoči (donacije), druženja z osebami v podobni situaciji (prekinitev socialne izolacije, nova poznanstva/prijateljstva), večji občutek varnosti zaradi tajnosti lokacije, nižje stroški za bivanje, različne aktivnosti v prostem času, učno pomoč otrokom, zagovorništvo in spremstvo na organizacije. Bivanje je omejeno na največ 12 mesecev. Sprejem v varno hišo je možen po uvodnem razgovoru (Veselič, Horvat in Plaz, 2014, str. 251). V Sloveniji je 16 varnih hiš.

Varna hiša ni namenjena reševanju bivanjske problematike, ampak predstavlja celovit sistem, kjer se lahko ženska in otroci ponovno »postavijo na noge« po izkušnji nasilja. Če ima ženska tudi finančno stisko, se o plačilu dogovarja z vodjo zatočišča. Prav tako ji pomagajo z nakupom osnovnih življenjskih potrebščin, dokler ne prične dobivati sredstev, do katerih je glede na svoj status upravičena. Finančna negotovost ni ovira za sprejem in bivanje v varni hiši. Prispevek za bivanje si lahko privoščijo tudi ženske, ki prejemajo samo denarno socialno pomoč (Veselič, Horvat in Plaz, 2014).

Posebne namestitve v varnih hišah za gibalno ovirane ženske in otroke nudi varna hiša Društva SOS-telefon. Varna hiša Stigma nudi namestitev za uporabnice nedovoljenih drog, uporabnice na substitucijski terapiji, ki so preživele ali doživljajo nasilje in potrebujejo varen prostor (Program varna hiša, b. d.). Društvo Ključ – Center za boj proti trgovini z ljudmi nudi namestitev žrtvam trgovine z ljudmi (Ključ, center za boj proti trgovanju z ljudmi, b. d.).

Članek avtorjev Côté, Damant in Lapierre (2021) analizira socialno delovno prakso z otroki in materami v zatočiščih za žrtve nasilja. Avtorji članka zagovarjajo, da je na spreminjanje strokovnega dela v zatočiščih pripomogel razvoj prakse dela z otroki. Vendar izpostavljajo nekaj izzivov, in sicer da je pomembno, kakšna je perspektiva intervjuvanih oseb do otrok in žensk v vlogi matere.

Sprva se je praksa dela strokovnih delavk v zatočiščih osredotočala na potrebe žensk. Nato so se zatočišča začela osredotočati na otroka ali na samo vez med mamo in otrokom. Metoda dela strokovnjakov v zatočiščih se je začela osredotočati na boljše udejanjanje potreb otrok z mandatom, ki je osredotočen na posledice nasilja, na psihosocialni razvoj otroka (Côté, Damant in Lapierre, 2021).

Avtorji Côté, Damant in Lapierre (2021) poudarjajo, da bolj kot se strokovne delavke osredotočajo na vpliv nasilja na otrokova življenja, bolj se oddaljijo od vzroka problema v otrokovem življenju, torej od očeta, ki povzroča nasilje v družini. Posledično se lahko pripisujejo vzroki problemov materinim veščinam vzgoje otroka. Strokovne delavke, ki se zmerno osredotočajo na ranljivost in tveganja, podpirajo in sodelujejo z ženskami v njihovem razumevanju vloge matere. Medtem ko so strokovne delavke, ki se osredotočajo samo na ranljivost in tveganja, lahko bolj v vlogi »nadzornika« in nadzorujejo ženske v vlogi matere, njihova vedenja in se bolj osredotočajo na pomanjkljivosti. Posledično se v diskurzih zanemari vedenje povzročitelja nasilja in bolj nadzoruje ženske kot matere. Tudi pristop strokovnih delavk je bolj avtoritaren, obtoževalen in nadzorstven.

Raziskavi avtorjev Gengler (2011) ter Peled in Dekel (2010) sta pokazali, kako pomembno je strokovno delo z ženskami. Vendar so lahko v času bivanja v zatočišču materine veščine v zvezi s tem, kako vzgajati otroka in kako matere vstopajo v interakcije z otrokom, bolj ocenjevane, ne pa da se jih opremlja z znanjem. Zaposleni v zatočišču so lahko v dvojnih vlogah, na eni strani si želijo krepiti moč uporabnic in skrbijo, da so odločitve, ki jih sprejemajo ženske, najboljše v danih okoliščinah. Na drugi strani pa morajo imeti zaposleni v mislih cilj najboljše otrokove interese in njegovo korist (Peled in Dekel, 2010). Tudi Côté, Damant in Lapierre (2021) opažajo, da je pristop dela strokovnih delavk, zaposlenih v varni hiši, iskanje ravnotežja med tveganjem in varnostjo, medtem ko ohranjajo zaupen odnos z ženskami, ki so žrtve nasilja. Takšen pristop dela bolj podpira ženske kot pristop, ki jih nadzoruje. Če ženske doživljajo občutke strahu ob določenih storitvah, bodo v prihodnosti bolj odlašale z iskanjem pomoči zase in za otroke, to pa ima posledice pri zagotavljanju otrokove varnosti. Strokovne delavke morajo biti v interakciji z ženskami, če jim želijo pomagati v različnih vlogah. Če povzročitelj nasilja prevzema odgovornost za svoja vedenja, so lahko otroci na varnem. Tako dobijo povzročitelji nasilja sporočilo, da so odgovorni za svoja ravnanja in da le-ta puščajo posledice na otrocih (Côté, Damant and Lapierre, 2021).

Avtorji članka Côté, Damant in Lapierre (2021) izpostavijo tudi perspektivo feminističnega socialnega dela, ki se osredotoča na vire in krepitev moči. Za boljše razumevanje otrok, ki odraščajo v nasilnem okolju, je pomembna feministična perspektiva o nasilju nad ženskami. Boljše prakse strokovnega dela na področju dela z otroki in materami izhajajo s feministične perspektive. Côté, Damant in Lapierre (2021) poudarjajo, kako je za strokovne delavce pomembno razumevanje konteksta nasilja, torej moški, povzročitelj nasilja, je odgovoren zanj in ga izvaja nad žensko. Znanje iz feministične perspektive o nasilju nam pomaga razumeti, kako podpreti otroke in njihove matere. Povzročitelji nasilja velikokrat tudi ne iščejo pomoči za svoje vedenje. Odgovornost za svoje vedenje mora prevzeti povzročitelj nasilja. Da se ženske in otroci umaknejo v varno hišo in doživljajo posledice nasilja ter da ženske doživljajo več izzivov v vlogi matere, je povezano z nasilnim vedenjem moških nad ženskami in otroki. Avtorji članka želijo s tem sporočiti, kaj to pomeni za samo delo strokovnih delavk v varnih hišah. Če te pri svojem delu upoštevajo perspektivo feminističnega socialnega dela, kar pomeni, da je jasno, kdo je povzročitelj nasilja in kdo je žrtev nasilja, bodo strokovne delavke pri svojem delu bolj podprle odnos in povezavo med materjo ter otrokom. Strokovne delavke, ki pri delu opazijo posledice nasilja, da so le-te povezane z očetovim vedenjem in vedenjem matere, imajo drugačno perspektivo. Posledično se strokovne delavke trudijo varovati otroke v varni hiši tako, da nadzorujejo vedenja matere v vlogi starša, in sicer na način, kot to vlogo zapoveduje družba. Zaposlene v varni hiši se tako osredotočajo na starševske veščine, ki jih imajo ženske v vlogi starša. Tako se pozornost bolj osredotoči na starševske sposobnosti ženske kot pa na posledice, ki so jih zadala nasilna dejanja povzročitelja nasilja.

1.4.1 Medinstitucionalno sodelovanje

Nasilje v družini je kompleksen pojav, to pa je tudi razlog, da se s tem področjem ukvarja več institucij. Za žrtve nasilja je oditi iz nasilnega odnosa pomembna odločitev, ob tem pa potrebujejo finančno, psihosocialno pomoč in pomoč pri reševanju stanovanjskih težav. Vseh naštetih vrst pomoči pa ne zmore nuditi le ena institucija, zato je pomembno sodelovanje med posameznimi institucijami z namenom, da se obsodi nasilneža, se ga po možnosti poskuša rehabilitirati in pomagati žrtvi, da izstopi iz kroga nasilja ter zaživi na novo (Zavod Up, 2017).

Pravilnik o sodelovanju organov ter delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini (v nadaljevanju Pravilnik) v 2. členu

navaja, da koordinacijo medinstitucionalnega sodelovanja vodi center za socialno delo, ki je krajevno pristojen za obravnavo konkretnega primera nasilja v družini. Oblika medinstitucionalnega sodelovanja je tudi obravnavanje primera nasilja v multidisciplinarnem timu za obravnavanje nasilja v družini (Pravilnik o sodelovanju organov, 2021).

CSD je dolžan izdelati oceno ogroženosti in nato presoditi potrebo po sklicu medinstitucionalnega tima. Tisti, ki jih CSD povabi k sodelovanju, so se po *Pravilniku* dolžni odzvati. Če medinstitucionalni tim pokaže potrebo po sodelovanju drugih institucij, skliče multidisciplinarni tim. Medinstitucionalno sodelovanje pomeni sodelovanje različnih sektorjev, na primer socialno varstvo, zdravstvo in podobno, multidisciplinarno sodelovanje pa sodelovanje različnih strok, na primer socialnega dela, medicine, prava in podobno (Leskošek, Kodele in Mešl, 2019, str. 238).

V primeru zaščite otrok pomeni medinstitucionalno sodelovanje najboljše delovanje v interesu otroka. Posledično tukaj sodelujejo različne službe za učinkovito in celovito podporo in zaščito žrtve (Milek Ogrinc, 2014, str. 181). Tim je uspešen, če izpelje postopke, ki v največji meri upoštevajo otrokove potrebe. V postopku zaščite je otrok učinkovito zaščiten, če je nehal doživljati nasilje, če je razloženo dogajanje prilagojeno njegovi starosti, in tako razume, kaj se dogaja. Pomembno je tudi, da je bil udeležen v postopke tako, da je ohranil nadzor nad sabo in se medtem počutil varno z odraslimi (Leskošek, Kodele in Mešl, 2019, str. 240).

V Sloveniji so različne izkušnje medinstitucionalnega sodelovanja, tako dobre, kot tudi pomanjkljiv prakse sodelovanja (Leskošek, Kodele in Mešl 2019, str. 236). Strokovne delavke in delavci so lahko v stresnih okoliščinah: prizadevajo si za zaščito otrok v zahtevnih in zapletenih situacijah, poleg tega pa so lahko v težavnem položaju, saj so lahko izpostavljeni negativnim posledicam, kot so odziv javnosti ali medijsko poročanje. Pomembno je sodelovanje vseh strokovnih delavk in drugih udeleženi v procesu zaščite otrok. Takšno sodelovanje je namenjeno strokovni podpori in delitvi nalog, s tem pa strokovne delavke in drugi udeleženi ne ostanejo sami ter izolirani. Pogoj za uspešno medsebojno sodelovanje je, da udeleženi obvladajo svoje področje dela, ob tem pa spoštujejo delo drugih udeleženi v postopku (Leskovšek, Kodele in Mešl, 2019, str. 164 in 165).

Tudi Čižmek (2020) v svojem diplomskem delu *Multidisciplinarno sodelovanje v primerih zaščite otrok* predstavi nekaj predlogov multidisciplinarnega sodelovanja v primerih zaščite otrok, in sicer da naj institucije za žrtve nasilja skrajšajo uradne postopke, ki jih lahko še

dodatno travmatizirajo. Diplomsko delo pa glede MDT predlaga tudi, da se razišče predloge zdravstvenih delavcev, kaj bi se po njihovem mnenju moralo spremeniti za njihovo udeležbo na MDT in da se na njih sestajajo isti predstavniki institucij za učinkovitejše in uspešnejše sodelovanje. Članek Šimenc (2016) ugotavlja, da je med socialnimi službami in zdravstvom več ovir za sodelovanje na MDT; in sicer komunikacijskih, sistemskih in organizacijskih ovir; veliko je nezadostnega poznavanja pristojnosti posameznih služb, pomanjkljivega znanja o prepoznavanju žrtev nasilja. Avtorica članka predlaga priložnosti za preobrazbo procesov, nekateri primeri dobrih praks temeljijo na medsebojnem razumevanju pristojnosti vseh akterjev, strokovni usposobljenosti vpletenih, poznavanju pristojnih za primere nasilja iz strokovne mreže, odzivnosti, fleksibilnosti in upoštevanj delovne zakonitosti posameznih strok.

1.4.2. Primer odprtega tipa varnih hiš – Orange House

Blijf Groep je organizacija in fundacija, ki nudi storitve za žrtve nasilja v družini, timi v organizaciji so samoorganizirajoči. Inovacije po pristopu Orange House spreminjajo način dela v varnih hišah za žrtve nasilja, predstavljajo nove oblike varnih hiš z novimi metodami dela. Orange House poskrbi za zatočišče in skrb v varnih, toda odprtih in transparentnih okoliščinah za žrtve nasilja. Tradicionalnega načina »za zaprtimi vrati« in tajnosti lokacije varnih hiš tako ni več. Glavni cilj je prekiniti izolacijo žrtev nasilja. Da je varna hiša na tajni lokaciji prinaša veliko (pravnih) posledic, pa tudi socialno izolacijo. Pristop po principu Orange House verjame, da je za žrtve nasilja pomembna ustavitev nasilja v družini znotraj lastnega domovanja in osredotočenost na žrtvine vire moči, tako da žrtve ne menjajo okolja, pri tem pa ohranjajo svoj socialni krog. Seveda storitve po Orange House nudijo tudi podporo, ko nastopijo krizne situacije, zato je ena varna hiša bolj namenjena začasnim nastanitvam za ljudi, ki se soočajo z življenjsko ogrožajočim situacijam. Cilj je, da otroci in ženske niso več v izolaciji, prav tako pa se s tem, ker so blizu svoji skupnosti, tudi lažje vračajo nazaj vanjo. Cilj je, da so storitve varne hiše odprte in vidne znotraj skupnosti. To pa daje tudi določena sporočila znotraj nje. Zato Orange House predstavlja tudi izraz družbe. Omogoča sodelovanja celotnega sistema na ravni stanovanj, občine in je naravnan na zbiranju finančnih sredstev z idejo, da lahko vsak prispeva k zmanjševanju nasilja v družinah in družbi. Nasilje je problem družbe, žrtve nasilja pa se ne bi smele skrivati in doživljati občutkov sramote. Zatočišče, ki je transparentno in vidno v družbi, pušča sporočilo, da je nasilje še vedno prisotno, da obstaja in da žrtev potrebuje podporo celotne skupnosti (Blijf Groep, 2020).

Zagovorniki odprtega tipa varni hiš menijo, da so prakse in raziskave pokazale, da odprti način varnih hiš pomaga preprečevati vračanja žrtve nasilja nazaj k povzročitelju nasilja. Na podlagi raziskav in izkušenj zagovorniki pristopa Orange House opažajo, da se ženske vračajo nazaj domov, včasih tudi ne da bi varni hiši sporočile; opažajo, da se mlade ženske, ki so bile že kot otroci z materami v varni hiši, vračajo nazaj v varno hišo, kar pomeni, da se vztrajanja v nasilnih odnosih prenaša medgeneracijsko; nekatere ženske so imele drugačne potrebe in so želele, da se konča nasilje, ne pa odnos s povzročiteljem, zato se tudi niso odločile za varno hišo; na žalost obstajajo tudi smrtne žrtve, kljub temu da je bila žrtev nasilja zaščitena v varni hiši. Ukrepi tradicionalne oblike zaščite, kar pomeni tajnost lokacije zatočišča in selitve žrtve nasilja iz enega konca države na drugega, niso dovolj za zaščito žrtve nasilja. To pa zahteva inovacije sistema zaščite žrtve nasilja (Blijf Groep, 2020)

Veliko žensk, ki so del programa zatočišča, se po nekaj tednih vrača nazaj domov. Nato pa se ženske vračajo po pomoč nazaj v zatočišče, ko znova doživljajo nasilje s strani njegovega povzročitelja. Po tem, da se ženske vračajo nazaj domov, zagovorniki odprtega pristopa varnih hiš opažajo, kako stresni so bivanjski pogoji za ženske in otroke, žrtve nasilja. V varnih hišah si namreč delijo prostore (kuhinja, dnevna soba in podobno) z večjim številom oseb, kar ne zagotavlja toliko privatnosti. Prav tako delovni in bivanjski prostori niso jasno ločeni in lahko tako zaposleni hitro vstopajo v različne prostore. Na področju razumevanja nasilja v družini so potrebne spremembe, je pa potrebno še veliko več razumevanja in raziskovanja kompleksnosti nasilnih odnosov; v okviru tega razumemo dinamiko družinskega nasilja, različne vzorce in potreben čas, da uporabnice zares razumejo, kaj se jim je zgodilo ter kakšne so možne rešitve. Pred nekaj leti je bila v varnih hišah še vedno tabu tema, da ženske govorijo o tem, da imajo dvome o svojem ravnanju ali da so še vedno v kontaktu s povzročiteljem nasilja (Blijf Groep, 2020).

Z odprtim tipom varne hiše se spreminjajo bivanjski pogoji v njej, kar pomeni ločitev bivanja in pomoči; način intervencije strokovnih delavk, ki je bolj usmerjena v celoten sistem, kar pomeni, da vključuje vse družinske člane. Storitve postajajo bolj prilagodljive situacijam in pogojem uporabnikov in uporabniškim sistemom (Blijf Groep, 2020)

O tem je pisala tudi raziskava Kapun (2010) v svojem delu, kjer predlaga načine, na katere se iz okolja umakne povzročitelj in ne žrtve nasilja.

2. Formulacija problema

Katz (2015) poudarja, kako malo je študij na področju nasilja v družini, ki bi raziskovale otrokovo avtonomijo, ali študij, ki bi raziskovale materine načine varovanja in krepiteve vezi med njo in otrokom. Avtorica ugotavlja tudi, da ni veliko raziskav o tem, kako si lahko med sabo pomagata otrok in mama v procesu okrevanja. Katz v raziskavi (2015) predlaga raziskovanje, ki je osredotočeno na čas okrevanja, medtem ko se veliko avtorjev na področju raziskovanja nasilja v družini osredotoča na čas, ko se zgodi nasilni dogodek.

Kar nekaj je raziskav, ki raziskujejo otroke, ki živijo v nasilnih okoljih, manj pa je tistih na temo izkušenj in praks strokovnjakov v zatočiščih. Côté, Damant in Lapierre (2021) raziskujejo, kako strokovne delavke v varni hiši razumejo situacije otroka in mater in nato v skladu s tem ravnaajo.

Redke so raziskave, ki bi direktno naslavljale, kakšne so potrebe otrok in mater z izkušnjo nasilja, ki živijo v varni hiši. Raziskave, ki se dotaknejo potreb stanovalk varne hiše, so med drugim naslovile diplomske naloge, ki so se osredotočale na stanovalke varne hiše za uživalke nedovoljenih drog, ki so žrtve nasilja (Faninger, 2012), evalvacijo varnih hiš (Vučenović, 2010) in potrebe žensk po odhodu iz varne hiše (Kapun, 2010). Magistrsko delo avtorice Cafuta (2012) se osredotoča na krepitev moči oseb z izkušnjo nasilja v varnih hišah na Štajerskem. Diplomsko delo Palir (2020) pa analizira strokovno delo socialnih delavk v varni hiši.

Sodelujoče socialne delavke v raziskavi Ize Sila (2022) *Pomoč otrokom z izkušnjo nasilja v družini* predlagajo nekaj sprememb, ki so jih na praksi v varnih hišah in CSD zaznale. Intervjuvane osebe predlagajo, da bi bilo potrebno zagotoviti več izobraževanj ter v študij socialnega dela vpeljati obvezni predmet o ustvarjalnih metodah, ki se lahko uporabijo pri praksi dela z ljudmi. Poleg tega pa bi bilo potrebno na CSD in varni hiši otrokom nuditi več pogovorov o preživetem nasilju in posledicah. Posledično bi bilo potrebno socialne delavke razbremeniti, ker imajo zaradi preobremenjenosti premalo časa za delo z otroki in za kreativnost. Ravno slednja sta pomembna pri razbremenjevanju otrok na poti iz nasilja.

Ideja za temo raziskave izhaja iz prakse, ki sva jo avtorici opravljali v varni hiši. Zagovarjava, da je potrebno v praksi najbolje zaščiti otroke in matere pred izkušnjo nasilja oziroma jim nuditi ustrezno podporo ter pomoč. Med prakso naju je najbolj zanimalo, katere so resnične potrebe otrok in njihovih mater, kaj jim najbolj pomaga pri okrevanju, kaj jim varna hiša nudi in

omogoča, s kakšnimi izzivi ter problemi se strokovne delavke v varni hiši glede tega soočajo in kaj bi potrebovali, da bi otrokom in materam omogočili boljše okrevanje.

Najina raziskava je pomembna, ker na raziskovalnem področju manjkajo perspektive mater in njihov pogled na svoje in otrokove potrebe. Poleg mater otrok sva se odločili intervjuvati strokovne delavke v varni hiši, saj naju je zanimala tudi druga perspektiva ter nato primerjava vidikov, tj. kako matere vidijo svoje potrebe in potrebe otrok ter kako potrebe mater in otrok vidijo strokovne delavke.

Namen najine raziskave je raziskati in opozoriti na potrebe in posledice otrok ter mater, ki so doživeli nasilje in bivajo v varni hiši; raziskati, katere oblike pomoči in podpore so jim že dostopne ter katerih oblik pomoči in podpore se poslužujejo; katere so oblike pomoči in podpore, ki jim pomagajo, predvsem pa tudi raziskati in opozoriti, kakšne spremembe oziroma izboljšave bi bile potrebne, da bi bili otrokom in materam v času bivanja v varni hiši zagotovljeni čim večja podpora in pomoč za boljšo pot okrevanja ter izogibanja retravmatizaciji. Izhajava iz perspektive, da so v ospredju otrokove pravice in potrebe, prav tako pa tudi pravice in potrebe njihovih mater. Namen raziskave je tudi raziskati, kako strokovnjaki in strokovnjakinje v varni hiši zagotavljajo veliko občutljivost do otrokovih potreb in potreb njihovih mater, kako pomembno je zagotavljati varno in spodbudno okolje v varni hiši otrokom ter njihovim materam, kako celostna je obravnava in zaščita otrok in njihovih mater po izkušnji nasilja, kako pomembno je medinstitucionalno sodelovanje in povezovanje, povezovanje med različnimi strokami pri obravnavi in zaščiti otrok ter njihovih mater.

Najino magistrsko delo bo v pomoč vsem varnim hišam v Sloveniji in konkretno tisti varni hiši, kjer bova opravljali raziskavo, saj bodo tam še bolj ozaveščeni o potrebah otrok in mater ter o tem, kako izboljšati sistem pomoči. Javnosti pa bi približali delo varne hiše ter to, kakšne so posledice, ki jih nosijo otroci in matere po preživetem nasilju, kako pomembno je delo z otroki in ženskami, ki imajo travmatične izkušnje.

Raziskovalna vprašanja 1 (strokovne delavke):

- Katere potrebe kot posledice nasilja zaznavate pri otrocih in materah, ki so v varni hiši, in kako jih varna hiša zagotavlja?

- S katerimi izzivi se soočate pri zagotavljanju podpore otrokom in materam v varni hiši in katerih izboljšav bi si želele, da bi lažje in bolj učinkovito zagotovile podporo otrokom in njihovim materam?
- Kako poteka sodelovanje z drugimi institucijami glede nasilja nad otroki in materami ter kakšne bi bile potrebne izboljšave sistema?

Raziskovalna vprašanja 2 (mame otrok):

- Katere potrebe kot posledice nasilja opazate pri sebi in svojih otrocih ter katere oblike pomoči prejimate v času bivanja v varni hiši?
- S kakšnimi izzivi kot posledicami nasilja se srečujete pri vedenju otroka in kaj jim pri premagovanju teh izzivov najbolj pomaga?
- Kakšne so vaše izkušnje pri sodelovanju z drugimi institucijami v povezavi z obravnavo nasilja in kakšni so vaši predlogi za izboljšanje sistema pomoči za matere in otroke, ki so doživeli nasilje?

3. Metodologija

3.1. Vrsta raziskave

Najina raziskava je kvalitativna, saj osnovno izkustveno gradivo, ki je zbrano v raziskovalnem procesu, predstavljajo opisi ali pripovedi. Gradivo je obdelano ali analizirano na beseden način, brez uporabe merskih postopkov. Raziskava je eksplorativna ali poizvedovalna, saj spoznavava neznano področje problematike posledic nasilja pri ženskah in otrocih, kakšne potrebe imajo in kako so jim te zagotovljene v času bivanja v varni hiši. Glede na odnos do neposrednega izkustvenega gradiva je raziskava empirična, saj zbirava novo, neposredno izkustveno gradivo (Mesec, 2009).

Kvalitativno raziskavo sva izbrali zato, ker želiva od mater in strokovnih delavk pridobiti bolj poglobljene opise oziroma pripovedi, zato je smiselno njimi izvesti intervjuje, da lahko pridobiva bolj poglobljene odgovore in pripovedi spraševanih. Raziskava je eksplorativna in poizvedovalna, saj bova pridobili nove podatke glede potreb žensk in otrok ter zagotavljanja teh potreb v varni hiši.

3.2. Merski instrumenti ali viri podatkov

Merski instrument je vprašalnik. V najini raziskavi sva uporabili dva različna vprašalnika. En vprašalnik obsega vprašanja za matere otrok, drugi pa vprašanja za strokovne delavke v varni hiši. Vprašalnik za matere obsega 21, vprašalnik za strokovne delavke pa 17 vprašanj odprtega tipa. Vprašanja v vprašalniku za matere se nanašajo na vstop v varno hišo, katere posledice nasilja doživljajo matere, katere posledice nasilja doživljajo otroci, katere aktivnosti in oblike pomoči so v varni hiši na voljo materam in otrokom, kakšne so izkušnje glede sodelovanja z drugimi institucijami v povezavi z nasiljem nad materami in otroki ter morebitne želje pri izboljšanju njihove obravnave. Vprašanja v vprašalniku za strokovne delavke se nanašajo na njihova opazanja glede posledic nasilja pri materah in otrocih, oblike pomoči in podpore, ki jim jih zagotavljajo v varni hiši, metode dela in znanja, ki jih uporabljajo pri delu, izzive pri delu, izkušenj z medinstitucionalnim sodelovanjem ter morebitnih želja in predlogov za izboljšavo.

3. 3. Enote raziskovanja – populacija in vzorčenje

Prva populacija so strokovne delavke v varnih hišah v Sloveniji, ki so tam zaposlene vsaj eno leto in so tudi zaposlene v času opravljanja intervjuja, tj. od 1. 10. 2022 do 1. 3. 2023. Vzorec je neslučajnostni, priročni, sestavlja ga 6 strokovnih delavk iz dveh varnih hiš.

Druga populacija so mame otrok, ki z njimi bivajo v varnih hišah v Sloveniji od 1. 10. 2022 do 31. 12. 2022. Vzorec je neslučajnostni, priročni, sestavlja ga 5 mam otrok v varni hiši, kjer sva opravljali prakso. Vzorec je priročni, ker sva že med prakso vzpostavili zaupen odnos z mamami otrok v varni hiši in so bile tako pripravljene z nama deliti svojo izkušnjo.

Prednost priročnega vzorca je ta, da raziskavo izvedemo na skupinah ljudi, ki so nam najbolj dostopne, slabost pa, da te skupine oseb niso na kakšen poseben način izbrane iz populacije, zato se lahko pojavi vprašanje, katero populacijo predstavljajo in kako lahko ugotovitve iz tega vzorca posplošimo na širšo populacijo, kar pa je odvisno od predmeta raziskave (Mesec, 2009).

V najini raziskavi sva uporabili priročni vzorec zato, ker sva intervjuvali ženske, ki bivajo v varni hiši, kjer sva opravljali prakso, in strokovne delavke, ki so tam zaposlene. Opravljati raziskavo na področju nasilja nad ženskami in otroki je lahko občutljiva tematika za sodelujoče osebe, zato je pomembno, da je z intervjuvanimi osebami vzpostavljen zaupen odnos, saj se lahko tako osebe lažje odprejo, so bolj sproščene in nam zaupajo. Zato sva opravili raziskavo z ženskami in strokovnimi delavkami, s katerimi imava vzpostavljen bolj osebni in zaupen odnos.

3.4. Zbiranje podatkov

Za zbiranje podatkov sva uporabili metodo spraševanja; oblika spraševanja je bil delno strukturiran intervju. Zbiranje podatkov je potekalo osebno v varni hiši, med 1. 10. 2022 in 31. 1. 2023. Intervjuji so potekali ob dogovorjenem dnevu in uri. V pomoč so nama bila pripravljena vprašanja in podvprašanja, ki sva jih zastavili po potrebi. Vprašanja sva med pogovorom tudi prilagodili sogovornici, odvisno od tega, koliko se je želela glede določene teme razgovoriti; opazovali sva tudi, koliko je bilo sogovornici o določeni temi prijetno govoriti. Vprašanja sva jim pred začetkom intervjuja poslali, da so se lahko nanj tudi pripravile. Sogovornice sva pred začetkom pogovora tudi vprašali za dovoljenje snemanja intervjuja.

Pri zbiranju podatkov sta bili dve izjemi. Dve materi sta na vprašalnik za intervju odgovarjali pisno zaradi specifičnih okoliščin. Te okoliščine vključujejo neželjeno izpostavljanje zaradi varnostnih razlogov in dodatnega obremenjevanja. To vrsto spraševanja bi opredelili kot anketo odprtega tipa. Načrtovali sva šest intervjujev z materami otrok, ki prebivajo v varni hiši. V času zbiranja podatkov je prišlo do upada vzorca, saj se je ena mati premislila in ni želela odgovarjati. Tako sva opravili pet intervjujev z materami. Kljub upadu vzorca sva pri koraku analize ugotovili, da sva dosegli nasičenost podatkov. Tako dodaten intervju ni bil potreben. Kljub temu sva v času zbiranja podatkov želeli pridobiti še kakšen intervju z materjo, zato sva kontaktirali varno hišo, da bi k sodelovanju povabili še kakšno na novo vključeno mater. Vendar ni bila nobena pripravljena na sodelovanje, kar zaradi specifičnih okoliščin izkušnje nasilja in posledic, ki sledijo, povsem razumeva. Razumeva, kako je za mamo in otroke stresen že sam prihod v varno hišo in soočanje s posledicami nasilja.

Delno strukturiran intervju sva izbrali zato, ker se nama zdi pomembno, da so vprašanja odprtega tipa ter da je sam intervju fleksibilen in ga lahko sproti prilagajava glede na potrebe. Pri intervjuvanju mater in strokovnih delavk se nama zdi tak tip intervjuja ustrezen, saj lahko tako prideva do bolj poglobljenih in osebnih odgovorov, odprejo pa se lahko tudi druge, zanimive in v raziskovalnih vprašanjih nepredvidene teme.

Pri delno strukturiranem intervjuju so vprašanja odprtega tipa, lahko sledijo določenemu okvirju in razporedu ali pa so popolnoma prosta. Tako lahko raziščemo novo področje raziskovanja, saj lahko odkrijemo, kateri so problemi, kako ljudje gledajo nanje in kako se o njih pogovarjajo. Takšen tip intervjuja je bolj fleksibilen, odgovori so bolj spontani, konkretni in osebni (Kordeš in Smrdu, 2015, str. 40–41).

Intervjuje sva opravljali v varni hiši. Pred začetkom sva pripravili prostor tako, da sva bili sami s spraševano osebi, da smo imele varen prostor in čas ter da smo lahko umirjeno opravile pogovor. V enem izmed intervjujev je ena izmed mater potrebovala varstvo za svojega otroka, zato sva si s spraševalko razdelili vloge, ena je opravila intervju, druga pa je medtem poskrbela za varstvo otroka. Pomembno nama je bilo, da sva vzpostavljali varen in zaupen odnos z materami in strokovnimi delavkami. Pri intervjuju z ženskami nama je pri vzpostavljanju varnega in zaupnega prostora pomagalo, da smo se že dobro poznale in da sva prej večkrat obiskovali varno hišo. Pred vsakim intervjujem sva sogovornici predstavili glavne teme pogovora in kaj je namen najine raziskave. Skupaj s sogovornico smo se dogovorile, koliko časa imamo za intervju. Nato sva povabili sogovornico, da lahko sproti vpraša, če ima

kakršnokoli vprašanje. Zagotovili sva anonimnost in varnost pogovora, razložili sva, da iz odgovorov ne bo razvidno, kdo je intervjuvana oseba, in da bodo podatki namenjeni samo za potrebe študija. Anonimnost sva zagotovili tudi tako, da so intervjuji označeni s črko abecede in osebna imena ne bodo znana. Dodali sva, da če bo oseba želela odmor, lahko ustavi pogovor in opozori, da ga potrebuje. Nato sva se tudi zahvalili materam in strokovnim delavkam za sodelovanje pri intervjuju, saj s svojim doživljanjem in opažanjem pomagajo tako pri izboljšanju sistema pomoči, kot tudi nama pri zaključevanju študija. Pogovori so trajali približno od ene ure do eno ure in pol. Sogovornice so podale soglasje k raziskavi.

3.5. Obdelava in analiza gradiva

Zbrane podatke sva analizirali kvalitativno (Mesec, 1997). Po opravljenem spraševanju sva poslušali posnetke in nato zapisali intervjuje v dokument na računalnik. Intervjuje sva označili s črkami A, B, C, D, E, F. Naslednji korak je bila kvalitativna analiza intervjujev. Nato sva z razčlenitvijo opisov oziroma določitvijo enot kodiranja intervjuje razdelili na izjave in jih označili s črko intervjuja. Pri tem sva določili izjave, ki so pomembne za najino raziskovanje in opustili tiste izjave, ki niso pomembne. Pomembne izjave sva v Wordu označili krepko v in jih tako ločili od nepomembnih delov. Pripisali sva tudi kodo, in sicer z zaporedno številko ter črko intervjuja.

Na primer: **Otroci spolno (A3), js pa bolj psihično (A4), je pa bilo tudi fizično (A5).**

Za tem sva se lotili odprtega kodiranja (postopki konceptualizacije). Razčlenjenim izjavam sva prosto pripisovali pojme. Vsaki izjavi sva določili pojem, podkategorijo, kategorijo in temo. To sva naredili tako, da sva izdelali tabelo v Wordu in vanjo vnašali enote kodiranja, pojme, podkategorije, kategorije in teme.

Zaporedna izjava	Izjava	Pojem	Podkategorija	Kategorija	Tema
A3.	otroci spolno	Otroci so doživljali spolno nasilje.	Spolno nasilje	Oblika nasilja	Nasilje
A4.	js pa bolj	Ženska je	Psihično	Oblika nasilja	Nasilje

	psihično	doživlja psihično nasilje.	nasilje		
A5.	je pa bilo tudi fizično	Doživljanje fizičnega nasilja	Fizično nasilje	Oblika nasilja	Nasilje

Tabela: Primer odprtega kodiranja

Potem je sledilo osno kodiranje, kjer sva naredili pregled odnosov med temo, kategorijo, podkategorijo ter pojmi. Pri vsakem pojmu je razvidno, iz katerega intervjuja je vzet, pod katero vprašanje spada, razviden je tudi vrstni red izjave.

Primer:

Nasilje

1. Oblika nasilja

- Spolno nasilje
 - Otroci so doživljali spolno nasilje. (A3)
- Psihično nasilje
 - Ženska je doživljala psihično nasilje. (A4), (E3), (D4), (B13), (C19)
 - Psihično nasilje do otrok(B14)
 - Manipulacija (B19)

Transkripcija intervjujev in odprtega kodiranja je shranjena v najinem osebni arhivu (zaradi obsežnosti gradiva), v prilogi pa je dodan celoten postopek osnega kodiranja s primerom zapisa intervjuja in primerom odprtega kodiranja. Uporabljali sva spletni Wordov dokument, da sva lahko hkrati in istočasno popravljali ter delali v dokumentu.

4. Rezultati

V tem poglavju bova predstavili rezultate kvalitativne analize vseh poglobljenih intervjujev, in sicer bo sledilo posebej poglavje rezultatov intervjuja z materami in posebej poglavje rezultatov intervjujev s strokovnimi delavkami, nato pa bova v podpoglavju medsebojno primerjali rezultate intervjujev z materami in s strokovnimi delavkami. Rezultate bova predstavili tako, da bova posamezna podpoglavja razdelili na teme in kategorije, ki sva jih oblikovali v procesu analize podatkov, posebej za rezultate intervjuja z materami in posebej za intervjuje s strokovnimi delavkami. Torej bodo rezultati predstavljeni z vidika mater in strokovnih delavk. Teme in podkategorije bova podkrepili z izjavami sogovornic ter sogovornikov. Izjave bova zaradi preglednosti zapisali v ležeči pisavi, označene bodo tudi s črko intervjuva in zaporedno izjavo številke.

Za vse sodelujoče v najini raziskavi uporabljava izraz sogovornice.

4.1. Rezultati intervjuja z materami

4.1.1 Vstop v varno hišo

Sogovornice najprej pripovedujejo o času bivanja v varni hiši, in sicer bivajo v varni hiši različno dolgo. Ženska, ki v varni hiši biva najdlje, je v varni hiši dobro leto, ostale sogovornice pa v varni hiši bivajo različno dolgo, in sicer 3 mesece, 4 mesece, 8 mesecev in 11 mesecev.

Pri večini sogovornic je bil eden od glavnih povodov za vstop v varno hišo doživljanje različnih oblik nasilja v družini. Največ jih je omenilo psihično nasilje, ena od sogovornic je kot povod omenila različne oblike fizičnega nasilja in strah pred tem, da bi jo partner nadlegoval še po njenem odhodu (*»Problem je, da bi bil on na vratih 24 ur na dan, če bi vedel, kje sem po tem, ko bi ga zapustila.«* – B5). Ena od sogovornic je naštel različna nasilna vedenja, ki jih je doživljala s strani partnerja, kar je bil zanjo povod za vstop v varno hišo. In sicer je šlo za omejevanje (*»Skos sem mogla bit doma.«* – C5), sogovornica ni smela delati, morala je biti partnerju ves čas dostopna (*»Je rekel, da moram doma sedet, kuhat in skrbet za otroka, vedno sem mu mogla bit dostopna za vse, sem mu morala vse skuhat, pripraviti.«* – C7), partner se je drl nanjo, njene želje niso bile pomembne, pomembne so bile samo njegove želje (*»Ni bilo pomembno, kaj si želim jaz, ampak je bilo samo pomembno, kaj on hoče.«* – C9, C10). Sogovornica je bila brez prijateljic (*»Nisem imela prijateljic, sem morala po službi takoj domov*

zaradi partnerja.« – C11, C12), partner je sogovornici prepovedal delanje izpita za avto, ves čas je doživljala nadzor in poniževanje z njegove strani. Sogovornica je omenila, da je bilo nasilje neizogibno (*»Tudi če sem se še tako trudila, ni bilo v redu. V vsakem primeru je prišlo do dretja.«* – C17, C18).

Zanimiv je bil tudi glavni povod za vstop v varno hišo naslednje sogovornice (*»Otrok doma ni imel pogojev za zdrav razvoj in to je eden od glavnih razlogov, zakaj sem odšla od partnerja.«* – E43).

Ena od sogovornic je poleg doživljanja nasilja kot povod za vstop v varno hišo navedla podporo in pomoč strokovnih delavk v varni hiši, da bi prejela zaščito in podporo, ki jo potrebuje (*»Ne vem, kako postopati po odhodu iz nasilja, zato sem potrebovala pomoč strokovnih delavk.«* – B6; *»Že takoj, ko sem prišla, je bil čist drugačen občutek, so ga takoj ustavili, nekaj dni je še hodil za mano, potem pa so ga ustavili.«* – B11). Sogovornica kot povod za vstop v varno hišo navedla tudi občutek, da se tukaj počuti varno (*»Tukaj bivši partner ne sme do mene in imam mir pred povzročiteljem nasilja.«* – B9, B10).

4.1.2. Nasilje

Oblike nasilja, ki so jih vse sogovornice največkrat doživljale in opisovale, so psihično, fizično in ekonomsko nasilje. Sogovornica je omenjala tudi spolno nasilje, in sicer da so otroci doživljali to vrsto nasilja. Sogovornici sta omenili, da je povzročitelj nasilja partner, povzročitelji nasilja so bili tudi moževi starši.

Vse ženske so pripovedovale, da so doživljale psihično nasilje. Sogovornice govorijo o manipulacijah s strani povzročitelja nasilja. Ena od njih je omenila, da je morala vedno paziti, kaj reče, vendar tudi to ni pomagalo. Prav tako je partner, ko je bil pijan, delal grozne stvari. Nato je ena od sogovornic nadaljevala, da ji je partner grozil med drugim tudi s tem, da jo bo pretepel. Partner sogovornice je zahteval, da hči stoji v temi, čeprav se teme boji (*»Hči je tako kaznoval, da je rekel, da mora stat v temi, čeprav je vedel, da se boji teme.«* – C23). Prav tako je opisoval, kako bo sogovornico pretepel, da bo pristala v bolnici. Skušal jo je zmanipulirati s sladkimi besedami, vendar sogovornica ni več zmogla živeti v nasilju. Poleg tega ni imela več stikov s sorodniki, ne prijatelji.

Vse sogovornice so omenjale doživljanje fizičnega nasilja, in sicer da jih je partner udaril. Ena izmed njih je omenila začetek fizičnega nasilja; na primer, da je partner žensko prijel za lase in porinil ter da je partner začel metati stvari v otroka (*»Tudi v otroka je metal stvari, ko se je razjezil.«* – C22). Naslednja sogovornica je omenila, da jo je partner pustil zunaj na mrazu.

Tudi o ekonomskem nasilju je govorila večina sogovornic. Ena od njih je omenjala ekonomsko nasilje v obliki finančne zlorabe, nadzorovanje financ in da je delala samo ona, medtem ko partner ni delal, kar pomeni da je sogovorničino delo predstavljalo edini vir dohodka. Naslednja sogovornica je plačevala stanovanje, kjer sta živela s partnerjem, plačevala vse za otroke in skrbela za prehrano, kar pomeni, da je bilo spet vse finančno breme na ženski. Od naslednje sogovornice je partner zahteval, da mu dá ves denar (*»Zahteval je tudi, da mu dam ves denar, da ga je potem on lahko porabil za alkohol.«* – D12).

Večina sogovornic je omenjala stopnjevanje nasilja – kako se je nasilje stopnjevalo – da ženska ni več želela čakati točke, ko ne bi več zmogla skrbeti niti zase niti za otroka. Ena sogovornica je omenila, da se je nasilje stopnjevalo z rojstvom sina, druga pa je opazala, da je do nasilja prišlo ne glede na to, kaj je naredila, torej v vsakem primeru, in da je doma partner izvajal veliko nasilja.

Večina sogovornic je opisovala tudi partnerjeva dejanja po odhodu. Ena je omenila, da partner ni pričakoval, da bo ženska dejansko odšla, saj je menil, da nima kam iti. Eno izmed sogovornic je povzročitelj nasilja manipuliral in lagal, da je sinova osebna kartica izgubljena, z namenom, da ženska in sin ne bi šla iz Slovenije (*»Lagal, da je izgubljena, z namenom, da nama ne dovoli iti ven iz Slovenije.«* – E16), prav tako je želel otroke zase in je podil žensko iz stanovanja.

Posledice nasilja, ki jih večina sogovornic opisuje, so posledice psihičnega nasilja, ki so ga doživljale. Sogovornica je opazala, da daljša kot sta nadzor in izolacija, težje je. Zaradi izoliranosti so sogovornice zmanjšale stike z ljudmi oziroma so bile brez družbe, saj se niso smele družiti (*»Še z družino nisem imela več stika kot včasih.«* – B22; *»Nimam prijateljev.«* – C38; *»Po tem ko sem izstopila iz nasilja, nisem imela nikogar.«* – C40). Ena od sogovornic je izgubila občutek za komunikacijo z ljudmi, posledično pa se je ljudi tudi izogibala. Po odhodu iz nasilja je sogovornica postopoma nazaj pridobivala socialne veščine in se ponovno začela družiti z ljudmi (*»Sem rabila ene 5 mesecev, da sem se ponovno navadila na ljudi.«* – B38). Sogovornica je opisovala, kako jo je partner ves čas nadzoroval, z njo manipuliral, njen čas kontroliral tako, da jo je vozil v službo in iz nje, da je ves čas želel preživeti z njo in zanjo

splaniral celoten dan (*»Bil je čisti nadzor iz njegove strani. Peljal me je v službo, potem me pride iskat iz službe, gremo skupaj sem, gremo tam. Vse je imel do potankosti splanirano.«* – B26, B29). Posledično sogovornica ni imela časa zase, kar je vplivalo na njeno počutje in doživljanje (*»Sebe sem izgubila do te mere, da sem se zaprla vase.«* – B32, B33). Ena od sogovornic je omenila tudi, da je bila ves čas doma zaradi skrbi za otroke. Opisovala je, da je psihično nasilje s strani partnerja doživljala tudi po odhodu od partnerja oziroma ob prihodu v varno hišo (*»Ko sem prišla v varno hišo, je poslal sliko pištole moji prijateljici. To sem dojemala kot grožnjo in me je bilo strah it ven.«* – D21, D22). Ena od sogovornic je opisovala, kako posledice omejevanja čuti še danes (*»Toliko časa sem živela v omejevanju, da si kakšnih stvari še zmeraj ne upam narediti.«* – C36).

Ena od sogovornic opisuje, kakšne travme ima še sedaj kot posledice nasilja, in sicer da ne prenaša določenih zvokov, ima nemiren spanec, je ves čas v strahu pred zasledovanjem partnerja (*»Na primer ne prenašam zvok telefona, ne prenašam da mi nekaj nepričakovano pade na tla, ne prenašam da mi nekdo potrka na vrata. Grozno mi je slišat zvok zvonca, se ustrašim, saj mislim da je on. Imam nemiren spanec, že dolgo časa. Imam strah, da bi me zasledoval.«* – D14, D19).

Sogovornice so navajale kot posledico nasilja tudi spremembo okolja, kar pa na začetku ni bilo najlažje za ženske in njihove otroke, saj ob vstopu v varno hišo niso poznale okolice, matere so se znašle v vlogi samohranilke z otroki, poleg tega so morali otroci pogosto menjati šolo, matere pa službo (*»Zelo težko mi je bilo, ker nisem poznala okolice in sem se morala navadit. Prihajamo iz Primorske in smo zamenjali okolje. Jaz sem menjala službo in sem jo dobila tukaj v Ljubljani, otroci pa so menjali šolo in to si mogu vse, k si prišu sem na hitro spremeniti, šola. Sem pa sama s tremi otroki in vsaka ima svojo šolo.«* – A9, A11). Sogovornice so ob tem doživljale težke občutke, poleg tega pa tudi jezo, saj so se morale umakniti one in ne povzročitelj nasilja (*»Mene je primla globoka depresija«* – A12; *»Občutek sem imela, da sem obupala nad svojo družino.«* – E13; *»Čutila sem jezo, ker nisem imela kam it.«* – E15). Sogovornica opiše, da ji je bila kot strategija soočanja s spremembami okolja ob vstopu v varno hišo v pomoč organizacija, starejša hčerka – predvsem pri čuvanju mlajših hčera – in dihalne tehnike za sproščanje. Tako pa se je počasi navadila na novo okolje.

4.1.3. Podpora in pomoč v varni hiši

Sogovornice so pripovedovale o podpori in pomoči v varni hiši, torej o oblikah pomoči in podpore za ženske v varni hiši. Oblike pomoči in podpore predstavljajo podporo strokovnih delavk v varni hiši, podporo vladnih institucij in dodatnih nevladnih organizacij, podporo sostanovalk v varni hiši in zunanjih izvajalcev, delavnic, materialno pomoč, aktivnosti, zavedanje o tem, kako pomembno je delo na sebi, o pomembnosti prepoznavanja in iskanja pomoči. Ena sogovornica je omenjala tudi sestavo varne hiše, kjer biva (oseba, ki skrbi za hišo, dve svetovalki in vodja programa), naslednja pa samostojnejšo enoto varne hiše.

Vse so pripovedovale o podpori strokovnih delavk v varni hiši, večina je omenjala pogovor s strokovnimi delavkami, kar predstavlja za sogovornice psihološko podporo. Večina njih je povedala, da imajo svojo svetovalko v varni hiši, ki profesionalno dela z žensko vsak dan. Sogovornice so konkretno povedale, da so se dobivale s svetovalko enkrat tedensko in imele sestanke v varni hiši, vendar so opazale, da ni bilo konkretnih napotkov. Medtem ko je po drugi strani sogovornica videla pomen podpore strokovnih delavk v varni hiši v tem, da je pridobila navodila za postopanje v primeru slabega mentalnega počutja, kako so ji bile v pomoč bistvene konkretne informacije in kako so ji bile v pomoč napotitve strokovnih delavk. Strokovne delavke so uporabnico usmerile k psihoterapevtki.

Sogovornicam vključitev v program varne hiše pomeni, da so jim pomagale narediti osebni načrt za prihodnost (*»Vključili so me v program, ki mi pomaga narediti moj načrt za prihodnost.«* –E18), kar pomeni, da so jim svetovalke pomagale najti rešitve za njihovo situacijo. Naslednji sogovornici sta omenjali pomoč strokovnih delavk v varni hiši pri urejanju dokumentacije, bolj specifično sta omenjali pomoč pri urejanju dokumentacije za šolo za otroke, pa tudi pomoč pri urejanju financ s strokovnimi delavkami.

Podpora sostanovalk v varni hiši je pomembna oblika podpore in pomoči sogovornicam, ki so pripovedovale o skupnih večerjah s sostanovalkami, pri čemer so dvignile ena drugo in so se veliko pogovarjale.

Pomembne oblike pomoči v varni hiši za sogovornice so tudi delavnice, opazale so, da varna hiša omogoča veliko delavnic in videle koristnost izobraževanj. To so delavnice sproščanja v zvezi z nasiljem, delavnice za otroke, ajurveda, izobraževanja na temo samopodobe. Poleg delavnic pa so sogovornice omenjale, da zagotavlja varna hiša tudi aktivnosti, kot so samoobramba, joga, telovadba, izleti. Pomoč nudijo dodatne nevladne organizacije prek Zveze

prijateljev mladine in prek Belega obroča, podporo nudijo tudi zunanji izvajalci, psihoterapija. Kot podporo vladnih institucij so sogovornice opisovale pomoč socialne delavke in to, da je sogovornica hodila na trimesečno delavnico na psihiatrično kliniko.

V okviru oblik pomoči in podpore v varni hiši so sogovornice pripovedovale tudi o pomembnosti dela na sebi. To pomeni, da z vstopom v varno hišo posameznica začne delati na sebi in da je najprej pomembno, da pomaga sebi, saj tako lažje pomaga otroku (*»Največ pomagaš sebi in otroku, ko sebi pomagaš, najprej sebe, potem lažje pomagaš otroku.«* – A29). Sogovornica pa se je naučila v času bivanja v varni hiši pri sebi prepoznati, kdaj potrebuje pomoč, in jo nato tudi išče. Povedala je, da ko je začutila stisko, je poiskala pomoč zase (*»Sem čutila stisko v prsih, sem si zrihtala tudi za sebe.«* – A34).

Oblika pomoči in podpore v varni hiši je tudi znanje, ki ga ženske pridobijo v času bivanja. Menile so, da si morajo vzeti čas, da se poglobijo v znanja z izobraževanj, in da potem ta znanja uporabijo v praksi (*»Moram poglobit znanje iz izobraževanj, prebrat za nazaj in uporabljat v vsakdanjem življenju.«* – C117, C118).

Večina je pripovedovala tudi o občutkih glede pomoči in podpore, sogovornice so rekle, da so zadovoljne s prejeto pomočjo (*»Vedno sem zadovoljna s pomočjo, ki jo premam.«* – C43), da jim je pogovor v pomoč in da cenijo, da imajo pomoč pri urejanju birokracije (*»Kar se tiče papirologije ... Še dobro, da jo imam, če ne tam, ne bi znala, kje začeti, kje končati.«* – A20).

Ob vprašanju, kaj je sogovornicam najbolj pomagalo pri okrevanju v varni hiši, so omenjale predvsem podporo svetovalnih delavk, sogovornicam je bil v veliko pomoč pogovor s svetovalko in svetovanje, pomoč pri birokraciji in pri urejanju pravnih zadev. Podporo svetovalnih delavk v varni hiši pomeni tudi to, da svetovalka opomni na pomembne datume (*»Kakršenkrat ti pozabiš, da ne boste pozabili, čez en mesec pomoč.«* – A38). To je bilo za eno izmed sogovornic pomembno, saj je opazala, da si včasih preobremenjen, da bi si spomnil pomembne datume (*»Jaz dobro kakršenkrat imaš polno glavo, ne prideš skozi.«* – A39).

Za okrevanje v varni hiši je bil za večino sogovornic pomemben občutek varnosti, v veliko pomoč jim je bilo, da so na varnem. Za občutek varnosti je pomembno, da nihče ne ve, kje je ženska, da doma ne obstaja, da ima občutek, da je v svojem svetu (*»Tukaj imam občutke varnosti, kot en balon, in si v svojem svetu.«* – B61, B62) ter da je izolirana od socialnega sveta. Varno mesto je bil za sogovornice prostor, kjer zadihajo.

Okrevanje v varni hiši je zanje predstavljal tudi nov začetek, del življenja je umrl (*»Ko prideš sem, del tvojega življenja umre in moraš začeti na novo in zdej, kako to narediti.* – B74). Nov začetek v varni hiši predstavlja tudi novo priložnost, saj omogoča umiritev za nove zmage.

Sogovornicam je bil med procesom okrevanja pomemben tudi čas zase, da so imele svoj mir, da so se lahko odklopile (*»To največ pomeni, da odklopiš in te ni, da se sebi posvetim.*« – B63), da so se lahko posvetile sebi in delale na sebi ter da nihče ni prišel k njim in jih nadlegoval. Pomemben je tudi sam prostor bivanja, da imajo prostor zase in za otroke ter da jim varna hiša ponuja prostor začasnega bivanja.

Med procesom okrevanja pa je zanje bila pomembna podpora žensk v varni hiši (*»Pomagala mi je tudi podpora drugih mamic.*« – C52).

4.1.3.1 Željene dodatne podpore in pomoči

Medtem ko so sogovornice večinoma naštevale želje po dodatni podpori in pomoči v varni hiši, so nekatere izmed njih pripovedovale, da nimajo želje po dodatni podpori in pomoči. Menile so, da so vse, kar so potrebovale, prejele v varni hiši, opazale so, da imajo dovolj izobraževanj in svetovalnih pogovorov.

Sogovornice so pripovedovale o predlogu po željeni dodatni podpori in pomoči, in sicer varstvo za otroke. Predlog varstva za otroke so utemeljevale s tem, da je ženska izčrpana zaradi doživljanja nasilja, da otroci potrebujejo človeka, in je veliko lažje, če sta oba starša, če sta prisotni dve osebi; v varni hiši pa mamice same vzgajajo otroke. Varstvo pomeni razbremenitev mater (*»Recimo vsake toliko pride ena iz ven, kakšna vzgojiteljica, da bi se posvetila otrokom al kaj takega, da mamice dihamo.*« – A28). Sogovornica je opazala, da je imeti tri majhne otroke veliko bolj naporno (*»Da bi imela tri majhne, to bi bilo hudo.*« – A26), za starejše otroke je menila, da bolj razumejo pravila, medtem ko majhni otroci tega še niso sposobni.

Naslednji predlog sogovornic po dodatni podpori in pomoči sta bila podpora in svetovanje osebe z osebno izkušnjo, kar pomeni, da so sogovornice čutile potrebo po nekom, ki je šel skozi konkretno izkušnjo nasilja; to pomeni individualne pogovore z nekom, ki je sam preстал nasilje; torej prejeti informacije iz prve roke o tem, kako zdraviti samega sebe, kako postaviti meje. Sogovornica je povedala, da je nekajkrat prišla gospa z osebno izkušnjo nasilja, saj so stanovalke izrazile željo, da si želijo podpore in svetovanje osebe z izkušnjo. Pripravila je vaje

za telo in um. Sogovornica je pripovedovala, da je bila hvaležna za to izkušnjo (*»Super, da imamo nekoga, ki ima lastno izkušnjo in nam pomaga skozi ta proces.«* –B78), vendar si je želela še več takšnih izkušenj.

Naslednja želja dodatne podpore in pomoči je bila, da bi bilo več dela na sebi, kot npr. spoznavanje samega sebe in razreševanje lastnih vzorcev.

O zmanjševanju občutkov pritiska je govorila sogovornica, in sicer si je želela več razumevanja v varni hiši, da ne bi izvajali toliko pritiska nad uporabnico, in da je imela željo po odhodu iz varne hiše zaradi pritiskov.

4.1.4. Počutje v varni hiši

V nadaljevanju so sogovornice govorile o počutju v varni hiši, o osebni izkušnji nasilja, pozitivnih spremembah in doživljanju, o prilagoditvi na življenje v varni hiši, medsebojni pomoči in negativnem doživljanju v varni hiši.

Vse sogovornice so pripovedovale o pozitivnem doživljanju in spremembah. Pozitivne spremembe pomenijo, da so bile mentalno veliko boljše in so končno zadihale. Pozitivno so doživljale podporo in pomoč strokovnih delavk, največ so jim pomenili pogovori, da so imele v primeru težav podporo in pomoč strokovnih delavk ter da so imele še vedno pomoč svetovalk. Pomembni so bili občutki varnosti v varni hiši, sogovornica se je počutila varno, ker partner ni vedel, kje je bila. V varni hiši so imele občutek, kot da so družina, in so bile zadovoljne s storitvijo varne hiše, menile so, da jim je na začetku lepo v varni hiši, ker niso bile same. V varni hiši je bilo za vse poskrbljeno (*»Vse kaj rabim, je poskrbljeno za nas.«* – E34).

Na boljše počutje v varni hiši je na sogovornice vplivala prilagoditev na tamkajšnje življenje, kar pomeni poznavanje pravil, postopkov in ljudi. Sogovornicam je pri boljšemu počutju v varni hiši pomagala tudi medsebojna komunikacija.

Sogovornice so pripovedovale o osebni izkušnji nasilja, o doživljanju travme in preokvirjanju izkušenj. Za sogovornico so bile travme, ki še ostajajo in se nadaljujejo, predvsem pa je izkušnja nasilja zanjo pomenila doživljanje grozne stvari (*»Sem dala čez grozne stvari in travme so še vedno in bojo.«* – B83, B84). Pri predelovanju osebne izkušnje nasilja ji je pomagalo preokvirjanje izkušenj, tj. naučiti se drugačnega načina delovanja, da posameznik dobi

drugačen pogled na izkušnjo in lahko preraste prejšnjo izkušnjo (*»Prerasteš to, kar si imel prej, in gledaš drugače na to in delaš drugače.«* – B86, B88), ter da izkušnje postanejo nekaj, iz česar zraste.

Večina sogovornic je pripovedovala tudi o negativnih občutkih in doživljanjih, npr. da so se psihično slabo počutile. Opažale so, da je po nekem času dovolj vsega. Doživljanje so nadaljevale s potrebo po lastnem prostoru in želji po miru, saj je v varni hiši preveč ljudi na kupu in da ni dovolj samote (*»Potem je pa tako, pride en, te zmot, pride drug, te zmoti, preveč ljudi je že na kupu in nimaš toliko samote, kakor bi si želel.«* – B92, B93). Po mnenju sogovornic je nekaj časa v varni hiši super, potem pa rabi človek svoj mir.

Sogovornica je svoje negativno doživljanje utemeljevala s tem, da je zaznavala pritisk s strani strokovnih delavk. Opažala je prevelik pritisk in zdelo se ji je, da ves čas nekaj zahtevajo in da jo je bilo strah pred opominom zaradi malenkosti.

Sogovornice so opažale, da nekatere v varni hiši negativno doživljajo tudi pravila v njej, na primer, da je potrebno biti doma do desete ure. Opažale so, da nekatere bolj, druge manj upoštevajo pravilo. Vendar so menile, da je določena pravila smiselno upoštevati (*»Sem rekla, to si pač zaščiten, ne moreš, so določena pravila, ki jih moraš upoštevati.«* – A42, A43), saj se zdi, da je posameznik zaščiten s pravili v varni hiši, ker mora biti doma do določene ure.

4.1.5. Otroci v varni hiši

Vse sogovornice so pripovedovale tudi o svojih otrocih, in sicer o starosti, številu otrok in spolu otroka. Sogovornice imajo različne stare otroke: dve, tri, šest, osem, deset, dvanajst, trinajst, štirinajst in šestnajst let. Med njimi so dekleta in dečki.

Sogovornice so opisovale težave otrok ob vstopu v varno hišo. Povedale so, da otroci doma niso imeli dobrih pogojev za zdrav razvoj. Opisovale so, kako je prilagajanje na novo okolje in doživljanje sprememb predstavljalo težave otrok ob vstopu v varno hišo. Preveč sprememb na hitro je posledično preveč za človeka, na hitro se je dogajalo, da so prišli iz kriznega centra v varno hišo (*»Vse naenkrat, je malo preveč, iz danes na jutri, naenkrat, to, ko moreš prit tlele iz kriznega centra do varne hiše, to se je vse hitro dogajalo.«* – A63, A64) in ni bilo veliko časa za razmišljati ob hitrih spremembah. Sogovornice so nadaljevale pripoved s tem, kako so otroci

doživljali spremembe na novo okolje, npr. da je deklica jokala, ker je pogrešala prejšnjo šolo, in da je pogrešala prijatelje.

Večina sogovornic je opisovala tudi doživljanje stiske otrok ob vstopu v varno hišo. Opažale so, da je bil otrok ob vstopu v varno hišo zelo razburjen, čutile stisko kot posledico nasilja. Opažale so, da se je otrok zbujal ponoči, otroci so imeli težave s spanjem in nočne more. Otrok je veliko jokal in se je počutil razdražljivega. Nekateri otroci so bili tihi in tiščali občutke v sebi, prav tako je imela hči kot posledico nasilja bolečine v želodcu (*»Starejša deklica je zaprta in tiha, ima težave z bolečino v želodcu, to pa je posledica nasilja.«* – D53, D54).

Med drugim so sogovornice opisovale tudi naslednje težave otrok ob vstopu v varno hišo: naučena vedenja od povzročitelja nasilja, negativna vedenja otrok do mame in manipulacije s strani povzročitelja nasilja. Pri naučenem vedenju od povzročitelja nasilja so opažale uporabljanje besed, ki jih slišijo od povzročitelja nasilja (*»Hči je starejša in je uporabljala kakšne njegove besede, ki jih je slišala.«* – C76), grožnje bratu, da bo nekaj v njega vrgla. Pripovedovale so, kako je mlajša deklica oponašala dejanja partnerja (*»Opazovala je, kaj je partner delal meni, in oponaša njegova dejanja.«* – D56), kar tudi pomeni, da je mlajša deklica tepla starejšo sestro in mamo, da se je obnašala agresivno in mislila, da bo tako dosegla, kar si želi. Negativno vedenja otrok do mam je bilo po njihovih opažanjih tudi to, da so otroci videli mamo kot krivca.

Sogovornice so opažale tudi manipulacijo s strani povzročitelja nasilja, ki je vplivala na vedenje otrok ob vstopu v varno hišo; npr. kako je bivši partner otroku razlagal različne stvari in tako posledično zmanipuliral otroke proti materi. Starejši sin je govoril, da ima mama nekoga drugega, izrečene besede niso bile normalne za petletnika, kjer se vidi vpliv nekdanjega partnerja.

4.1.5.1. Posledice nasilja

Poleg težav otrok ob vstopu v varno hišo so sogovornice opisovale tudi posledice nasilja pri otrocih. Na primer, da je bila najstarejša hči najbolj ranljiva zaradi izpostavljenosti nasilja in da so se pri otrocih videle posledice manipulacije povzročitelja nasilja.

Sogovornice so opisovale, kakšne posledice zaznavajo pri svojih otrocih. Pri vedenju otroka so opažale, da so bili dnevi, ko je imel otrok še vedno težave s posledicami nasilja, in da so si

včasih otroci želeli, da bi šla mama nazaj k očetu (*»Neke vrste prosjačenje, da naj grem nazaj k očetu.«* – B117). Otroci burno odreagirajo, vzorci partnerja se odražajo pri otrocih, ponavljajo nekatere vzorce vedenja za povzročiteljem nasilja, tj. očetom. Sogovornice so opisovale, kakšno je bilo vedenj otroka v odnosu s povzročiteljem nasilja, torej v odnosu z očetom. Otroka sta se morala podrežati in nista imela pravice povedati svojega mnenja.

Prav tako so pri otrocih videle, da so imeli težave s spanjem nočne more (*»Ma nočne more, da se bo nekaj zgodilo.«* – C74). Pri otrocih so opazale določene občutke glede sebe, otroci se niso počutili samozavestni, niso zaupali vase in imeli so nizko samopodobo. Opažale so tudi težave z izobraževanjem, otrok ni maral šole, ne ker bi bil len, ampak ni imel koncentracije.

Kljub temu da so sogovornice pri otrocih opazale posledice nasilja, so opazale tudi nekatere spremembe na bolje. Npr., da je bilo boljše, odkar so vstopile v varno hišo, da se posledice manj opazijo. Otroci so bili bolj mirni, manj so se kregali, bolje so spali in se posledično bolje počutili. V varni hiši niso opazovali nasilja, kot so ga na primer doma (*»Ne slišijo grdih besed in ne vidijo nasilja.«* – D61). Pri otroku so opazale, da ni govoril več naučenih besed povzročitelja nasilja (*»Ni več tega, da bi govoril: »ti si taka in taka.«* – B116).

Sogovornice so opazale tudi strategije soočanja s posledicami nasilja, predvsem kako so jim aktivnosti v varni hiši pomagale. Menile so, da otroci potrebujejo čas, da vidijo drugače in da poizkušajo pozabiti pretekle dogodke (*»Sin proba sicer pozabit.«* – C68).

4.1.5.2. Stiki otrok z očetom

Večina sogovornic je opisovala, da otroci s partnerjem oziroma bivšim partnerjem stike še imajo, ter da so stiki urejeni. Medtem ko je sogovornica rekla, da otroka stika z očetom nimata in očeta niti ne omenjata, posledično se tudi boljše počutita (*»Deklice sta bolj sproščene odkar nimata stika z očetom.«* – A72).

Sogovornica, katere otrok ima stik z očetom, je opisovala, da si sin še vedno želi stike z očetom, saj v tem vidi koristi (*»Oče kupuje sinu materialne stvari. Sin ima prijatelje tam, kjer oče živi.«* – C70, C71), medtem ko si drug otrok stikov z očetom ne želi. Nekatere sogovornice so rekle, da so stiki otrok s partnerjem urejeni, ter da so otroci na začetku na srečanja radi hodili, kasneje pa se je situacija spremenila (*Nna začetku je bilo vse super.»* – B123; *»Kasneje ko je partner prinesel otroke, sta bila še vedno v istih spodnjicah več dni.«* – B155). Sogovornica je menila,

da otrokoma stika z očetom ne more prepovedati, če si to želita (*»Otrokom ne morem prepovedati, da bi bila brez stikov z očetom.«* – B146). Sogovornica pravi, da kljub že dogovorjenim in urejenim stikom, želi partner še več stikov in se z dogovorom glede stikov ne strinja več (*»Spet so težave, saj si partner sedaj želi še več stikov.«* – B119, B120).

Sogovornice so opisovale tudi nezadostno skrb očeta za otroke v času, ko so bili ti pri njem, saj so domov prihajali v neustreznem stanju (*»Otroka sta prihajala neskopana domov in se je vidlo, da imata umazana ušesa.«* – B121, B122). Poleg tega pa so sogovornice opazale tudi druge posledice nasilja in manipulacije, ko so otroci prišli s stika (*»Vsakič, ko se otrok vrne s stika z atijem, se ponavljajo iste posledice, ki so bile prisotne, ko smo prišli v varno hišo.«* – E44; *»Pridejo od njega in mi govorijo, da naj grem domov, da bomo vsi skupaj.«* – B115).

Sogovornice so omenjale tudi pomoč organizacij, saj jim v primeru nesoglasij pri stiku stopijo na pomoč in opozorijo partnerja (*»Če partner ni odgovoren, lahko pokličem CSD ali policijo. Potem pa institucije pritisnejo na njega.«* – B149, B150).

4.1.5.3. Oblike pomoči in aktivnosti ob vključitvi v program varne hiše

Sogovornice so opisale, da so otrokom v veliko pomoč in podporo zaposlene v varni hiši in da prav pride tudi pomoč drugih žensk ter otrok. Strokovne delavke v varni hiši pomagajo otrokom predvsem s pogovori in pozornostjo (*»Otrokoma veliko pomenijo pogovori s strokovnimi delavkami.«* – C97; *»Otrok od zaposlenih v varni hiši prejme veliko ljubezni.«* – E49), drugi v varni hiši pa s svojo družbo in ukvarjanjem z otrokom (*»Otroku veliko pomenijo družba otrok in žensk v varni hiši.«* – B131; *»Otrok od drugih žensk v varni hiši dobiva podporo.«* – E50).

Sogovornice so omenile pomoč prostovoljk v varni hiši v obliki varstva, igre in druženja (*»Pridejo prostovoljke in zagotovijo varstvo otrok za nekaj ur v tednu.«* – E52; *»Prostovoljke so hodile s sinom na košarko.«* – C93), poleg tega so otroci prejeli tudi učno pomoč (*»Otroka sta imela veliko učne pomoči tukaj.«* – C92). Sogovornice so omenile tudi materialno pomoč, ki so jo otroci dobili v varni hiši v obliki oblek in igrač (*»V varni hiši je bilo veliko igrač in jih ni bilo potrebno na novo kupovati.«* – B128; *»Otroka sta v varni hiši prejela oblekice.«* – D65). Omenile so različne aktivnosti, ki so jih otroci prejeli in so pozitivno vplivale na njihovo počutje (*»Deklica je imela ure nogometa.«* – A78; *»Tečaj samoobrambe za najstarejšo hčerko.«* – A77; *»Otrok dobiva podporo v obliki igre.«* – E48). Sogovornice so povedale, da otroci prejema tudi pomoč zunanjih izvajalcev, ki sodelujejo z varno hišo, predvsem v obliki terapije in taborov (*»V varno hišo je prišla klinična psihologinja z namenom nudenja terapije moji*

hčeri.« – C99; »*Hčerka hodi na terapije v svetovalnem centru.*« – A81; »*otroci so šli na tabor v Rakitni.*« – A82), pomoč dobivajo tudi od drugih nevladnih organizacij, kot je Zveza prijateljev mladine.

Sogovornice so povedale, da so njihovi otroci s prejšnjo podporo in pomočjo v varni hiši zadovoljni (»*Otroka se počutita domače.*« – B129; »*Otroka se počutita varno.*« – B132; »*Otroka sta tukaj zelo zadovoljna.*« – C95).

4.1.5.4. Aktivnosti, ki s perspektive mater otroku najbolj pomagajo

Sogovornice so naštevale tudi aktivnosti, za katere se jim zdelo, da otroku najbolj pomagajo. Večina sogovornic je omenila igro in pomoč drugih v varni hiši. Pomoč drugih v varni hiši za sogovornice predstavlja medsebojna pomoč pri ukvarjanju z otroki, pripovedovale so, kako veliko jim pomeni, da pozornost otrokom namenjajo druge mamice, ko same nimajo časa (»*Ko jaz nimam časa, se druge mamice ukvarjajo z njima.*« – B134). Otrokom pomaga tudi družba drugih otrok v varni hiši, predvsem se družijo preko igre.

Sogovornice so opazale, kako je obiskovanje vrtca za mlajše otroke aktivnost, ki jim je najbolj pomagala. Menile so, da če otrok ni v vrtcu, se mu mora potem mati bolj posvetiti, za to pa potrebuje več časa.

Opažale so tudi, kako je pomoč prostovoljk pomagala otrokom (»*Otrok se druženja z prostovoljkama zelo veseli.*« – E58). Prav tako so sogovornice opazale, kako so pogovori s strokovnimi delavkami v varni hiši in ponujena učna pomoč pomagali otrokom.

4.1.5.5. Spremembe pri otrocih s perspektive mater

Sogovornice so opisovale tudi spremembe na boljše, ki so jih opazili pri otrocih v primerjavi s čustvovanjem in vedenjem na začetku, trenutnem počutju otrok in strategijah, pri katerih so opazile, da so pomagale otroku. Ena izmed sogovornic je opisovala, kakšna opažanja je na vedenju sina opazila na začetku bivanja v varni hiši. Starejši sin je bil sprva zelo čustven in si je želel k očetu ves čas. Tako je prepoznala strategije, ki so med bivanjem v varni hiši prispevale k spremembam na boljše. Naštevala je strategije, ki so s sogovorničine perspektive pomagale otroku: na primer rutina, da otroka pokliče oče (»*Imamo to rutino, da ga lahko pokličeta, da sta malo boljše in potem je mir.*« – B141), da so se naučili obvladovati žalostne dneve in da so našli načine, ki pomagajo pri obvladovanju stisk.

Na splošno so sogovornice opisovale, kako se je izboljšalo počutje otrok, opazale so, kako se otroci zdaj boljše počutijo. Po nekem času bivanja v varni hiši so bolj mirni, boljše spijo, so bolj sproščeni in družabni.

Spremembe na boljše, ki so jih opazale sogovornice pri otrocih, so različne. Opisovale so, kako otroci zdaj veliko stvari bolje razumejo, to pomeni, da si znajo razjasniti, kaj se dogaja z njimi (*»Otroka si znata sama dva razjasniti, kaj se dogaja z njima.«* – C105). Sogovornice so opazale naslednje spremembe na boljše pri otrocih: izboljšalo se je vedenje otroka, to pomeni, da se otrok vede prijazno, se veliko smeje, vse ga zanima in se lepše igra.

4.1.5.6. Pristopi, ki s perspektive matere pomagajo otroku, ko je v stiski

Sogovornice so pripovedovale o pristopih, ki pomagajo otroku, ko je v stiski. Predvsem so vse govorile o načinu vzpostavljanja stika z otrokom. Večina sogovornic je menila, da otroku najbolj pomaga objem, pogovor (*»Se veliko pogovarjamo in to najbolj pomaga.«* – C109), poslušanje in da otroci povedo, kaj doživljajo pri tem, kar se jim dogaja. Sogovornice do zaupale tudi določene občutke nemoči, da občutijo stisko, ko ne vedo, kako postopati, ko je otrok nesramen in predrzen (*»V takih primerih te stiska, kako zdaj ravnati.«* – B170).

Naslednji pristopi, ki pomagajo otrokom, ko so v stiski, so reševanje problemov, iskanje rešitev in kako dejansko izpeljati rešitev. Sogovornice so povedale, da če ne najdejo rešitve, prosijo za pomoč strokovne delavke. Sogovornice so menile, da si morajo prvo priznati, da so v stiski. Naslednja strategija, ki sogovornicam pomaga, kadar je otrok v stiski, so aktivnosti ob koncu tedna (*»Pomaga, ko gremo na vikend aktivnosti, mal pozabim na te probleme, s tem lažje gremo naprej.«* – A97).

Sogovornice so opazale pristop, ki otroku ne pomaga, in to je obljubljanje materialni stvari, saj nima efekta pri lajšanju stiske.

Opažale so tudi, koliko potrpljenja in dela na sebi potrebujejo. Z delom na sebi lažje prenašajo težke situacije z otrokom. Opažale so določena vedenja otroka. Menile so, da otrok v stiski joka, ker še ne zna povedati svojih občutkov z besedami.

4.1.5.7. Potrebe po dodatnih storitvah, ki bi pomagale pri soočanju s posledicami nasilja pri otrocih

Večina sogovornic je izrazila potrebo po dodatnih storitvah v okviru varne hiše, le ena sogovornica je omenila, da nima potreb po dodatnih storitvah.

Sogovornice so izrazile potrebo po dodatnih izobraževanjih, predvsem na temo, kako se soočiti z vedenji otrok, ter željo po osebi z izkušnjo, ki bi jim pomagala skozi ta proces (*»Potrebovala bi izobraževanja na temo, kako se soočiti z različnimi vedenji otroka.«* – D77; *»Veščine, kako se soočiti z vedenji otroka kot posledica nasilja.«* – B172; *»Želja po tem, da bi enkrat tedensko prišla ženska, ki je imela izkušnjo z nasiljem.«* – B173). Omenile so tudi, da bi si želele znanja, s katerim bi lahko razumele vedenje svojega otroka, saj kdaj njegovega vedenja ne razumejo (*»Na sredi ulice se je začel dreti.«* – B162; *»Način ravnanja, kadar je otrok v krizni situaciji.«* – B165). Izrazile so potrebo po učenju, kako se soočiti z manipulacijami povzročitelja nasilja (*»Na stiku oče izvaja manipulacije preko otroka.«* – A100; *»Potreba po učenju kako zmanjšati manipulacije s strani očeta nad otrokom«* – A98). Imele so željo tudi po dodatnih strokovnjakih, ki bi pomagali otrokom v obliki psihološke pomoči (*»Menim, da bi otroci potrebovali psihološko pomoč.«* – D75; *»Potrebovali bi nekoga, ki pozna pristope z otroki.«* – D76).

Sogovornice so povedale, da prejemajo podporo in nasvete s strani strokovnih delavk in so z njo zadovoljne (*»Strokovne delavke v varni hiši mi dajejo nasvete, kako postopati v primerih, ko sama ne znam.«* – B166).

4.1.5.8. Izzivi pri vzgoji otroka

Sogovornice se pri vzgoji otroka soočajo z različnimi izzivi. Navedle so, da je velik izziv vzpostavljanje avtoritete (*»Najtežje je imeti avtoriteto.«* – B175; *»Ko sva bila še skupaj, je partner držal avtoriteto še zame.«* – B178) in postavljanje meja otroku (*»Učim se postavljati meje otroku.«* – B183; *»Ukrepi pomagajo.«* – B180; *»Ukrep pomaga, saj otroka nočeta zamuditi igranja.«* – B182).

Povedale so, da je soočanje s posledicami nasilja pri otroku za njih izziv, saj je treba poiskati ravnovesje in omiliti posledice nasilja (*»S posledicami nasilja se je treba soočiti.«* – C120; *»Treba je omiliti posledice nasilja pri otrocih.«* – C122). Omenile so, da je za njih izziv, ko ne vedo, kako postopati v primeru stiske otroka (*»Izziv je, ker ne vem, kako se soočiti z izpadi otroka.«* – D81), kričanje na otroka pa pri takšnih vedenjih ni rešitev (*»Kričanje na otroka ne*

bo pomagalo.« – B177). Sogovornice so kot izziv omenile tudi naučena vedenja otroka od povzročitelja nasilja (*»Mlajša deklica veliko manipulira, saj se je to naučila od partnerja.*« – D80).

Sogovornice so kot izziv opisale delo na sebi, saj zaradi posvečanja časa otroku nimajo toliko časa zase in se na trenutke počutijo tudi osamljene (*»Vem, da je potrebno delati na sebi.*« – C123; *»Imam malo časa zase, saj moram večino časa posvečati otrokom.*« – E79). Omenile so, da bi bila možna rešitev večji delež varstva za otroke (*»Problem je glede varstva otrok, saj če bi bilo možno več varstva za otroke, bi imela jaz več časa zase.*« – A108). Poleg tega so kot izziv izpostavile tudi iskanje ravnovesja v tem, kako biti mati samohranilka, kako biti mati samohranilka v tuji državi in kako uravnovesiti čas zase (*»Največji izziv je uravnovesiti čas zase, za delo in otroke.*« – C124).

4.1.5.9. Premagovanje izzivov

V povezavi s premagovanjem izzivov pri vzgoji otroka so sogovornice pripovedovale o različnih strategijah. Izpostavile so program varne hiše in da jim pomaga vključitev v program (*»Pomaga mi vključitev v varno hišo in vsi programi, v katere so nas vključili v sklopu varne hiše.*« – E83). Sogovornice so pripovedovale da so jim za premagovanje izzivov pri vzgoji otrok v pomoč strokovne delavke v varni hiši. Povedale so, da so jim v veliko pomoč zaposlene v varni hiši, saj so vsak dan deležne pogovorov z njimi (*»Vsak dan dobivam tople pogovore z zaposlenima.*« – E84), dodale so, da pogovori z zaposlenim hranijo dušo in jim dajejo pogum za naprej. Omenile so tudi, da jim strokovne delavke pomagajo s pogovori in nasveti.

Sogovornice omenjajo pri premagovanju izzivov pri vzgoji otroka tudi povezanost s sostanovalkami v varni hiši (*»Pomaga mi pomoč žensk v varni hiši, saj mi krepi moč in vpliva pogum.*« – D84)

Ena od sogovornic je opisovala, kako ji tudi pri premagovanju izzivov pomaga pomoč starejše hčerke pri varstvu mlajših otrok. Opažala je, da bi ji pri premagovanju izzivov pomagal tudi občutek stabilnost, to pomeni stalno prebivališče, ustalitev in stabilnost (*»Potem ko bomo imeli stalno prebivališče, tudi zaradi naslova, kar se tiče tega, da se ustalimo, stabiliziramo in lažje gremo naprej.*« – A114).

Sogovornicam pomaga, da se trudijo pridobivati različne informacije (*»S trudim dobit informacije in znanje iz različnih strani, da bi delovala čim boljša za otroke.«* – C125). Dodale so, da jim pomaga tudi organizacija prostega časa. Opažale so, da jim pri premagovanju izzivov pri vzgoji otroka pomaga več časa za delo na sebi, zato so menile, da bi potrebovale več pomoči pri čuvanju otrok.

4.1.6. Sodelovanje z institucijami

4.1.6.1. Izkušnje z institucijami

Sogovornice so pripovedovale o izkušnjah sodelovanja z institucijami. Večinoma so imele dobre, pa tudi slabe izkušnje sodelovanja z institucijami. Ena izmed sogovornic je pripovedovala, da je imela dobro izkušnjo z zaposlenimi na institucijah in da ji je pomagalo, ko so institucije »pritisnile« na partnerja (*»Potem pa oni pritisnejo na njega in to pomaga.«* – B152). Tudi naslednja uporabnica je bila zadovoljna s sodelovanjem z institucijami, opazala je, da je bila deležna konstruktivne komunikacijo z zaposlenimi na institucijah in občutka razumevanja s strani zaposlenih, zato je imela občutek, da so jo poslušali. Naslednja sogovornica je prav tako opazala, da je imela odlično sodelovanje s CSD. Spet druga sogovornica se je počutila pomirjeno, ker je bila v njenem primeru odrejena prepoved približevanja povzročitelju nasilja in je imela občutek, da ji ne more ničesar storiti (*»Če imaš list papirja, si vsaj pomirjen, da ti ne more nič.«* – B226).

Večina sogovornic je pripovedovala tudi o slabih izkušnjah. Sogovornice so imele slabe izkušnje s policijo (*»Sem dobila dva moška in sta rekla, da to so samo psihične igrice, ki se igrajo partnerji.«* – B190). Sogovornice so opisovale, da sta bila policista neempatična, da jih nista želela razumeti, da sta rekla, da sogovornice kot žrtve nasilja nimajo dokazov. Dodale so, da s strani policije niso mogle dobiti niti prepovedi približevanja in da so z določitvijo prepovedi približevanja zavlačevali tudi takrat, ko so imele vse konkretne dokaze o tem, kaj se jim je dogajalo. Tako je bila prepoved približevanja izdana šele po štirih mesecih.

Sogovornice niso bile preveč zadovoljne s sodelovanjem na CSD. Ena od njih je opazala, da njej in otrokom na CSD niso nudili konkretne pomoči. Naslednja sogovornica je opazala, da je bil CSD zaradi manipulacije partnerja sovražno nastrojen do nje, da so imeli na CSD mišljenje, da mama ščuva otroka proti očetu. Dodala je, da je hotel CSD sina dati v skrbništvo povzročitelju nasilja (*»CSD je hotel k njemu sina dat v skrbništvo.«* – C143). Naslednja sogovornica je pripovedovala, da ji niso sporočili, ko se je zamenjala njena socialna delavka.

Nato so sogovornice govorile o slabih izkušnjah s postopki, menile so, da bi bile travme manjše, če bi postopki potekali hitreje. Konkretno so povedale, da postopki razveze ne bi smeli trajati toliko časa in da zaradi otrok traja postopek razveze predolgo, kar eno leto. Menile so, da je to velik stres.

Sogovornice so opisovale tudi to, na kakšen način sodelujejo z institucijami. Opažale so, da na sodišču poslušajo mnenje CSD in so potem enakega mnenja. Ena od sogovornic je opisovala, kako je ob zastavljenem vprašanju s primerom konkretno povedala, kaj se je dogajalo (*»Ko me nekaj vprašajo, jaz konkretno povem na primerih.«* –B154). Opažala je, da sta sodnica in oseba, odgovorna za stike, med seboj sodelovali tako, da sta si ves čas pisali, kaj se dogaja, zato sta bili na tekočem.

Sogovornice so opisovale tudi stik s posameznimi institucijami, tj. sodišče, policija in CSD. Opažale so, da ima CSD največjo vlogo. Pripovedovale so, kako so sodelovanje in izkušnje na institucijah odvisne od zaposlenih in da je odvisno, na koga naleti.

Ena od sogovornic je pripovedovala o izkušnji z institucijami in o osebni strategiji, ki jo je razvila med sodelovanjem z njimi. Povedala je, da si je zapisala vse dogodke nasilja, na primer, da jo je partner prišel pogledat pred vrtec, čeprav tega ne bi smel. Opažala je, da človek pozabi, kaj se je zgodilo, če si ne zapisuje. Prav tako je sogovornica pisala elektronska sporočila vsem institucijam za vse dogodke nasilja, tako je sporočila poslala vsem trem stranem, ki so vključeni v procese. Menila je, da se je treba na institucijah dokazati in boriti zase. To je pripovedovala tudi sogovornica, ki je imela slabe izkušnje s policijo.

Sogovornice so opisovale izkušnje z institucijami in povzročiteljem nasilja. Pred institucijami se je partner predstavljal, kot da je žrtev in jih je s tem pridobil na svojo stran.

Sogovornice so omenile tudi varno hišo in strokovne delavke (*»Veliko so mi pomagale strokovne delavke v varni hiši.«* – B209). Na strokovne delavke v varni hiši se obračajo za nasvete (*»Sem se na njih obračala za nasvete in kaj moram narediti in mi je bilo potem lažje.«* – B210). Še posebej so jim v veliko pomoč nasveti pravne narave in to, da so strokovne delavke v varni hiši na voljo 24 ur na dan.

4.1.6.2. Željene spremembe pri sodelovanju z institucijami

Sogovornice so opisovale svoje želje za spremembe pri sodelovanju z institucijami. Večina sogovornic je podala kritiko o sodelovanju z institucijami in o postopkih (*»Lahko bi šlo hitreje,*

saj postopki potekajo prepočasi« – B228). Želele so si, da bi institucije imele več razumevanja za žrtev nasilja, da bi ji prisluhnile, da bi videle resnično situacijo. Pojasnile so, da so se strokovne delavke trudile pojasniti resnično situacijo institucijami, vendar te niso poslušale. Sogovornice so govorile predvsem o želji po strokovnem nadzorstvu, ki preverja procesin usklajenost pomoči, raziskuje probleme, preverja ter opazuje stike otrok z očetom (*»Menim, da bi morali bolj nadzorovati stik otrok z očetom, saj če ne lahko očetje izkoristijo, manipulirajo.*« – A124).

Sogovornice so podale kritiko delovanja institucij. Ena od njih je opazila, da je CSD pozabil na sestanek s povzročiteljem nasilja (*»Zadnjič so pozabili na njegov sestanek in sem jih jaz mogla spomnit.*« – B229), menile so, da je včasih prisotna neresnost s strani institucij, kar pomeni, da pozabijo pomembne dogovore (*»Kdaj je neka neresnost in kar pozabijo.*« – B230). Želele so si, da bi bili na institucijah bolj profesionalni. Menile so, da bi morali žensko, ki doživlja nasilje, jemati bolj resno (*»Želim si, da bi bolj resno jemali žensko, ki doživlja nasilje.*« – D97), morali bi zagotoviti takojšnjo varnost in umakniti povzročitelja nasilja. Sogovornice so dodale, da bi morala policija bolj resno vzeti žensko, ki pokliče zaradi nasilja (*»Da ko se pokliče policijo, resno vzamejo in takoj pomagajo ženski, ki doživlja nasilje.*« – D98).

Na koncu je ena izmed sogovornic podala razmišljanje o željenih spremembah pri sodelovanju z varno hišo. Čeprav je v varni hiši nudeno vse, je imela občutek, kot da je v zaporu, občutek pritiska in nadzora. Zdelo se ji je, da je preveč pravil in da je preveč nalaganja obveznosti s strani strokovnih delavk. Občutek je imela, da občasno ni bilo razumevanja s strani zaposlenih in da ni imela časa za regeneracijo (*»Čeprav se mi včasih ne da sodelovati na aktivnostih, ampak grem, ker moraš bit tam.*« – B235).

Sogovornica si je želela svoj prosti čas in čutila potrebo po lastnem miru v varni hiši. Rekla je, da ko bo v svojem stanovanju, bo imela vseeno enkrat tedensko sestanek s strokovno delavko, saj ji veliko pomeni, da bo imela podporo še potem, ko odide iz varne hiše.

4.1.7. Sistem pomoči za ženske in otroke, žrtve nasilja

4.1.7.1. Izboljšanje sistema pomoči

Sogovornice so navedle različne predloge za izboljšanje sistema pomoči, prav tako pa tudi za izboljšanje sistema v varni hiši.

Sogovornica je pripovedovala, da bi si želela manj stresa in pritiska s strani strokovnih delavk, saj je za njih že sama sprememba težka in imajo pričakovanje, da se bodo lahko v varni hiši na začetku malo odpočile (*»Rada bi, da bi mi bolj prisluhnili v varni hiši.«* – D101). Menila je, da je bilo v varni hiši preveč obveznosti, ki so bile naložene uporabnicam. Ena od njih je omenila, da je bilo preveč vsega, sploh ker je doživljala depresijo (*»Konstantno so neke obveznosti.«* – B261; *»Sploh pa lahko padeš v depresijo, ker si izžet in izčrpan.«* – B262). Uporabnice so izrazile tudi zadovoljstvo z bivanjem v varni hiši in storitvami, saj so ves čas prejemale psihično podporo strokovnih delavk, informacije, nasvete, poleg tega pa so bile zadovoljne tudi s prihodom osebe s podobno izkušnjo, ki jih je vodila skozi proces (*»Zelo sem zadovoljna s psihično podporo v varni hiši.«* – B257; *»Imam veliko srečo, da sem našla takšno podporo v varni hiši.«* – E103; *»Zelo sem zadovoljna, da prihaja oseba, ki ima lastno izkušnjo, in nam pomaga ter nas vodi čez proces.«* – B265). Uporabnice so omenile, da bi si želele več varstva za otroke, če bi bilo to mogoče, predvsem zato, da bi si matere lahko odpočile in uredile vse nujne zadeve (*»Super bi bilo, če bi bilo več prostovoljk za čuvanje otrok.«* – B249; *»Matere bi si lahko tako bolj odpočile.«* – B250).

Sogovornice so izrazile željo po večji količini časa zase in osebni regeneraciji, saj morajo najprej poskrbeti zase, da lahko nato poskrbijo še za svoje otroke (*»Na začetku si čisto raztresen.«* – B251; *»Imam željo, da bi imela več časa zase.«* – B252; *»Regeneracija je pomembna, saj le tako lahko poskrbiš zase in za otroke.«* – A128).

Sogovornice so izpostavile stanovanjsko problematiko za ženske in otroke, ki so žrtve nasilja. So mnenja, da predvsem manjkajo stanovanja, ki bi bila namenjena ženskam in otrokom, žrtvam nasilja, ter da veliko žensk ostaja v nasilnih odnosih prav zato, ker nimajo stanovanja, kamor bi se lahko umaknile (*»Najhujše je, da nimaš kam iti.«* – C157; *»Težje je iti iz nasilja, če nimaš kam iti.«* – D103; *»Mislim, da veliko žensk ostane v nasilnem odnosu, ker nimajo kam za iti.«* – D104; *»Želim si, da bi imeli stanovanja, ki so namenjena za ženske, ki so žrtve nasilja.«* – C156). So tudi mnenja, da bi morali žrtve nasilja vzeti bolj resno in takoj ukrepati (*»Mogla bi biti večja resnost s strani policije, da ukrepajo, ko pride do nasilja.«* – D105).

Izpostavile so pomembnost in potrebo po ozaveščanju o nasilju v šolah (*»Menim, da se mora o nasilju več govoriti.«* – E98; *»Na šolah naj se otroke uči, kam se lahko obrnejo po pomoč v primeru nasilja.«* – E100) in izobraževanju o nasilju za zaposlene osebe na institucijah (*»Menim, da bi bilo potrebnih več izobraževanj za strokovne osebe na CSD in drugih institucijah.«* – E101).

4.2. Rezultati intervjuja s strokovnimi delavkami

4.2.1. Informacije o zaposlenih

Intervjuvane strokovne delavke imajo različne izobrazbe, in sicer tri sogovornice so po izobrazbi diplomirane socialne delavke, ena sogovornica je pedagoginja in profesorica sociologije, druga sogovornica je magistrica zakonskega in družinskega študija, tretja sogovornica je magistrica profesorica pedagogike.

Sogovornice so v varni hiši zaposlene različno število let, in sicer od enega leta pa vse do 18 let. Ena sogovornica je v varni hiši zaposlena 18 let, druga 15 let, tretja sogovornica je v trenutni varni hiši zaposlena 4 leta, vendar je bila prej 3 leta zaposlena v varni hiši Stigma. Dve sogovornici sta v varni hiši zaposleni enako število let, in sicer 5 let. Zadnja sogovornica pa je v varni hiši zaposlena 1 leto.

4.2.2. Nasilje

4.2.2.1. Oblika nasilja, ki so ga doživele ženske in otroci

Sogovornice so pripovedovale o oblikah nasilja, ki so ga doživele ženske, s katerimi imajo stik pri svojem delu. Opažajo, da je pri uporabnicah mogoče zaznati vse vrste nasilja, izpostavile so kombinacijo s prepletanjem vseh oblik nasilja. Vse sogovornice so govorile o fizičnem in psihičnem nasilju. Večina je omenila tudi ekonomsko in spolno nasilju. Glede spolnega nasilja so povedale, da ga nekoliko redkeje opažajo, saj je uporabnicam težje zaupati spolno nasilje (*»Ker je o tej vrsti nasilja uporabnicam težje govoriti.«* – A9).

Sogovornice pri svojem delu opažajo naslednje oblike nasilja, ki so ga doživeli otroci: vse opažajo predvsem neposredno fizično nasilje in tudi to, da se pri otrocih kažejo predvsem posledice psihičnega nasilja. Večina sogovornic opaža pri otrocih tudi spolno nasilje ter posledice ekonomskega nasilja in zanemarjanja.

Sogovornice so pripovedovale o posrednem doživljanju nasilja pri otrocih (*»Otroci so največkrat posredne žrtve.«* – C10, *»Otroci so priče nasilju, ki ga doživljajo matere s strani tretjih oseb.«* – D3), dodale so tudi, da doživljanje posrednega nasilja pušča posledice v otrokovem razvoju (*»Doživljanje posrednega nasilja je dovolj, da mu pusti hude posledice v njegovem razvoju.«* – C11).

4.2.2.2. Posledice nasilja pri materah

Sogovornice so poudarile, da odrasle uporabnice vstopajo v program z določenimi posledicami preživetega nasilja. Večina je pripovedovala o določenih občutkih mater glede samih sebe. Sogovornice so govorile, da opažajo pri ženskah negotovost in dvome vase, matere se bojijo, kako bodo zmogle, in čutijo določeno življenjsko nesigurnost, pripovedovale pa so tudi o slabi samopodobi mater, močnih občutkih krivde, nizki samozavesti in samospoštovanju.

Večina sogovornic je pripovedovala o duševnem zdravju žensk in določenem vedenju, ki se pojavijo kot posledica nasilja pri materah. Sogovornice opažajo različne posledice nasilja pri materah na področju duševnega zdravja. Matere pogosto jočejo, se spopadajo s tesnobo in depresijo. Sogovornice so pripovedovale o telesnih posledicah nasilja, kot so na primer poškodbe, izguba ali povečanje telesne teže, napetost mišic in pospešeno bitje srca.

Matere opuščajo hobije, prostočasne aktivnosti, se izogibajo določenim krajev, ljudem, imajo določene destruktivno vedenje (*»Pri materah opažamo destruktivno vedenje.«* – C44) in prekomerne razvade, kot je pretirano kajenje.

Sogovornice kot posledico nasilja pri materah opažajo tudi izzive v soočanju pri vzgojnih težavah (*»Mame so pogosto zelo obremenjene z vzgojo otrok.«* – F14), opažajo tudi določene nasilne vzorce do otrok s strani mater. Sogovornice so nadaljevale, da se lahko pri materah pojavi telesno kaznovanje kot način discipliniranja (klofute ali po ritki). To se pojavi kot način discipliniranja, vendar redko. Pojavljajo se tudi grožnje matere otroku, če se ne bo lepše vedel (*»Na primer.: »te bom kar očetu pustila.«* – C71). Pojavlja se tudi zloraba prepovedanih substanc in oteženo vsakodnevno funkcioniranje mater.

Kot posledica nasilja sogovornice pri materah opažajo različna čustva, na primer jezo, razdražljivost, občutke praznine, strah in zaskrbljenost; tudi kognitivne težave, kot so glavoboli, težave s koncentracijo in spominom.

Ženske imajo porušeno socialno mrežo, prehitro vstopajo v nove odnose in so lahko v čustvenem smislu obsedene z nekdanjim partnerjem. Sogovornice so nadaljevale, da opažajo, da imajo lahko ženske določene občutke o nekdanjem partnerju (*»Ženske imajo lahko občutek, da bivši partnerji nadzirajo vse institucije.«* – B23).

4.2.2.3. Posledice nasilja pri otrocih

Tudi pri otrocih sogovornice opažajo, da vstopajo v program varne hiše z določenimi posledicami na telesnem, psihičnem in vedenjskem nivoju in da je izkušnja nasilja v družini za otroka lahko zelo travmatična izkušnja (*»Sama izkušnja nasilja v družini je za njih lahko zelo travmatična izkušnja.«* – C88).

Večina sogovornic kot posledico nasilja pri otrocih opaza določene oblike vedenja, nekaj jih opaza predvsem agresivno vedenje otrok. Pripovedovale so o agresivnem vedenju otrok do materialnih stvari, do drugih otrok iz hiše, grizenju, lasanju in odrivanju otrok. Sogovornice so pripovedovale, da so nekateri otroci v za njih novih okoliščinah nemirni, uporni, nekateri iščejo pozornost, so nevodljivi, se izogibajo očesnemu stiku, po drugi strani pa so drugi otroci komunikativni, se hitro odzivajo na strokovne delavke in so že od samega začetka na splošno zaupljivi. Sogovornice pri otrocih opažajo zadržanost, zmedenost in jokavost. Menijo, da imajo otroci željo po pozornosti in preizkušajo meje zaposlenih. Opažajo, da imajo otroci na splošno vedenjske težave, so plašni in prisotno je nezaupanje v odrasle. Sogovornice so izpostavile tudi določene težave otrok s spanjem, saj imajo nočne more in motnje spanja. Otroci imajo tudi kognitivne težave, kot so težave s koncentracijo. Sogovornice kot posledico nasilja pri otrocih opažajo bčutke jeze in razdraženost. Pojavljajo se tudi določene oblike vedenja otrok do mam. Sogovornice opažajo agresivna vedenja otrok, odklonilni odnos do mater in to, da se otroci lahko vedejo agresivno, ko te ne ugodijo otrokovi zahtevah. Sogovornice opažajo telesne posledice nasilja (*»Otroci imajo motnje močenja postelje.«* – F20).

Sogovornice so menile, da se nekaterim otrokom poslabša učni uspeh pri šolskem delu, pri njih pa opažajo tudi hujše oblike tesnobe (*»Otroci se soočajo tudi s hujšimi oblikami tesnobe.«* – B31).

Sogovornice opažajo, da se otrokom po določenem času bivanja v varni hiši normalizira življenje (*»Največkrat se življenje po določenem času prilagajanja novim okoliščinam kmalu vsaj približno normalizira.«* – C64), otroci se vrnejo v vrtce ali šolo in k približno vsakdanjem funkcioniranju.

4.2.2.5. Posledice nasilja pri materah in otrocih

Sogovornice so pripovedovale o posledicah nasilja, ki jih opažajo pri materah in otrocih. Povedale so, da je odločitev za umik za uporabnice in njihove otroke izjemno velik korak, saj

je to psihično in fizično obremenjujoče. Sogovornice so nadaljevale, da se v iskanju lastne zaščite pred povzročiteljem nasilja življenje ženski in otrokom obrne na glavo, to pomeni, da so otroci iztrgani iz edinega okolja, ki ga poznajo, okolja, kjer se odvija njihovo življenje, za otroke je prihod v varno hišo zelo stresen dogodek, prav tako pa tudi za ženske (*»Otroci pridejo z različnimi posledicami nasilja v varno hišo, kar terja še določen napor s strani mam, da zdržijo s tem.«* – C52)

4.2.3. Potrebe v varni hiši

4.2.3.1. Potrebe otrok in mater

Sogovornice so naštele in opisale več različnih potreb, ki jih zaznavajo pri otrocih. Omenile so, da so vrste potreb odvisne tudi od starosti otroka. Vse so omenile potrebo po varnem okolju, saj je to ena temeljnih potreb za nadaljnje delo (*»Otroci potrebujejo varno okolje.«* – E20; *»Otroci potrebujejo predvidljivo okolje.«* – A27; *»Otroci potrebujejo stabilno okolje.«* – B34).

Skoraj vse sogovornice so izpostavile pomembnost varnih odnosov za otroka, saj je pomembno, da je deležen odnosov, ki ga ne ogrožajo, da čuti sprejetost (*»Izražanje potrebe po fizični bližini strokovnih delavk kaže na potrebo po sprejemanju.«* – C121), da odrasli prisluhnejo otroku, ko se želi pogovarjati, prav tako pa je pomembno tudi postavljanje meja za otroka (*»Otroku je potrebno prisluhniti takrat, ko si pogovora sam želi.«* – C97; *»Za otrokov zdrav razvoj so pomembni odnosi, ki ga ne bodo ogrožali.«* – A28; *»Za otrokov zdrav razvoj je pomembno tudi postavljanje meja.«* – B39).

Poleg tega je otrokova potreba tudi izražanje čustev, zato mora odrasla oseba pomagati otroku pri izražanju čustev. Sogovornice so izpostavile tudi, kako pomembno je ukvarjanje z otrokom (*»Otroci potrebujejo veliko pozornosti.«* – C90; *»Vzamemo si čas za igro z otrokom.«* – C94; *»Vzamemo si čas za pogovor.«* – C93).

Sogovornice opažajo, da potrebujejo otroci strukturo dneva in neko rutino (*»Otroci potrebujejo normalno strukturo dneva«* – B35; *»Uporabnice spodbujamo, da si strukturirajo dan, da zadovoljijo tudi otrokove potrebe.«* – C125), poleg tega pa je pomembno, da po vzpostavitvi varnosti otrok nadaljuje izobraževanje (*»Pomembno je, da otrok hodi v šolo in pridobiva socialne veščine.«* – C135).

Sogovornice so izpostavile, kako pomembno je prijetno preživljanje prostega časa z mamo, zaposlenimi, prostovoljkami, da imajo otroci dejavnosti (*»Športne dejavnosti za otroke.«* – D23; *»Potreba po igralni terapiji.«* – F28; *»Umetniško-kulturne dejavnosti.«* – D22) ter druženje s sovrstniki.

Sogovornice so opisovale tudi določene potrebe mater, ki jih opažajo pri svojem delu. Večinoma so pripovedovale o okrevanju, o urejanju življenja po odhodu iz nasilja in potrebi po varnem okolju.

V zvezi s potrebo po okrevanju so sogovornice večinoma govorile o svetovanju glede čustvenih stisk in o podpori. Sogovornice so izpostavile pomembnost strokovne pomoči in priznavanje izkušnje uporabnice, ki je preživela nasilje. Pomembna je tudi pomoč izven varne hiše, kar pomeni usmeritev na zunanje izvajalce (*»Če jim znotraj varne hiše ne moremo nekaj zagotoviti, jih usmerimo na zunanje izvajalce.«* – B49).

Večina sogovornic je govora tudi o potrebi po urejanju življenja po odhodu iz nasilja, predvsem o postopkih na CSD. Pripovedovale so o pomembnosti ozaveščenosti o postopkih in prijavi nasilja, da ženske urejajo razmere z nekdanjim partnerjem glede otrok, o pomoči pri pravnih postopkih in o sodelovanju z institucijami ter sodelovanju s policijo in sodiščem.

Nato so sogovornice govorile o potrebi po varnem okolju, ki jo opažajo pri materah v varni hiši. Govorile so o varnosti, o miru, počitku, spanju brez motenj ter vzpostavljanju ravnotežja in stabilnosti. Omenjale so tudi potrebo po zaščiti pred nasiljem, in sicer po zaščiti mater pred nadaljnjim doživljanjem nasilja.

Sogovornice so govorile o podpori pri skrbi za otroke, kjer opažajo, da potrebujejo matere podporo pri starševski vlogi in prepoznavanju potreb otrok.

4.2.4. Podpora in pomoč v varni hiši

4.2.4.1. Oblike pomoči za matere

Sogovornice so povedale, da v varni hiši poskrbijo za bivanje (*»Pri nas poskrbimo, da ima zagotovljeno bivanje in s tem tudi varno okolje.«* – C323)

Sogovornice so izpostavile več oblik pomoči, ki jih matere prejemajo v času bivanja. Vse so opisale podporo in pomoč, ki jo same nudijo materam, in sicer v obliki individualnega

svetovanja, pogovorov, podpore pri urejanju postopkov v povezavi z nasiljem, pomoči pri pravnih postopkih, psihosocialnega svetovanja (*»Psihosocialna podpora pri urejanju ločitve.«* – C325; *»Psihosocialna podpora pri urejanju stikov.«* – C326), oblikovanja varnostnega načrta, ozaveščanja o pravicah, spremstva na različne institucije, zagovorništva, pomoči pri urejanju življenjske situacije uporabnic, podpore na področju vzgoje in izobraževanja glede njihovih otrok (*»Mamam individualno svetujemo o vzgoji otroka.«* – C142; *»Mamam svetujemo o tem, kako se otroci lahko odzivajo na stisko.«* – C144), organiziranega občasnega varstva za otroke (*»Nudimo varstvo otrok, kadar uporabnica potrebuje počitek.«* – D34; *»Poskrbimo za varstvo otrok, kadar uporabnica potrebuje čas zase.«* – E38), napotitve mater na druge programe (*»Mame napotimo na programe za pridobivanje starševskih veščin.«* – C146), podpore pri urejanju različnih dokumentov (*»Pomagamo pri urejanju različnih vlog.«* – F42) in pomoči pri vzpostavljanju vsakodnevne rutine (*»Mamam pomagamo pri vzpostavljanju vsakodnevne rutine.«* – D33).

Sogovornice so navedle tudi skupinske oblike pomoči, ki so nudene uporabnicam, in sicer skupine za samopomoč, skupinske aktivnosti, skupinske delavnice in občasne tematske delavnice. Matere imajo tudi možnost pomoči pri zunanjem izvajalcu (*»Materam nudimo možnost brezplačne terapije pri zunanjem izvajalcu.«* – A46).

Sogovornice so izpostavile tudi finančno razbremenitev ob prihodu v varno hišo, saj zbirajo potrebščine za otroke, iščejo donacije, pomagajo pri urejanju njihovih dolgov (*»V varni hiši nudimo pomoč pri financah, za izboljšanje njihovega finančnega stanja.«* – C166), posledično ženske niso obremenjene še s finančnimi težavami (*»Ženske niso obremenjene še s tem, da si finančno opomorejo.«* – C171).

4.2.4.2. Oblike pomoči za otroke

Sogovornice so poudarile, da so oblike pomoči in podpore brezplačne. Večina sogovornic je kot oblike pomoči za otroke omenila igranje z njim, tudi pomoč in podporo strokovnih delavk. Pomoč in podporo strokovne delavke otrokom nudijo na različne načine. Z otroki se pogovarjajo, nudijo individualno in skupinsko delo z njimi, branje pravlji in pogovor kot psihosocialno pomoč. Sogovornice so omenile, da je pomembno navezovanje toplega odnosa in podajanje ustreznih informacij v skladu z otrokovo starostjo.

Sogovornice so omenile pomoč pri zunanjih izvajalcih. Otrokom, pri katerih strokovne delavke opažajo hujše stiske, omogočajo individualno psihoterapijo in pomoč pri organizaciji Lunina vila in Zvezi prijateljev mladine.

Strokovne delavke v varni hiši nudijo otrokom tudi pomoč pri učenju oziroma učno pomoč. Sogovornice so omenile tudi vzpostavljanje stika s šolo/vrtci (*»Poskrbimo za stik s šolo/vrtci, v kolikor ta ni vzpostavljen, saj je to pomembno za nadaljnje delo in sporazumevanje.«* – C161).

Sogovornica je kot pomembno obliko pomoči za otroke omenila pomoč prostovoljk, in sicer njihovo druženje z otroki. Strokovne delavke organizirajo tudi izobraževanja za matere (*»Občasno, če je več mam v varni hiši, naredimo delavnice na temo vzgojnih potreb otrok v različnih obdobjih.«* – C147). Sogovornice so govorile tudi o aktivnostih za otroke in izletih. Omenile so tudi materialno podporo kot obliko pomoči za otroke v varni hiši, in sicer da imajo vsako leto akcijo zbiranja delovnih zvezkov in vseh potrebščin za šolo.

Sogovornice so pripovedovale tudi o utrjevanju vezi med mamami in otrokom. Povedale so, da za to organizirajo v varni hiši skupne aktivnosti in da na oglasni deski obveščajo mame o zanimivih člankih o vzgoji otrok.

4.2.4.4. Opažene spremembe pri materah in otrocih med bivanjem v varni hiši

Pri materah in otrocih med bivanjem v varni hiši sogovornice opažajo različne spremembe; večinoma spremembe v počutju, kot je na primer večja sproščenost, optimističnost, vedrost in umiritev počutja.

Sogovornice opažajo tudi, da se sčasoma uporabnicam krepi moč. Pripovedovale so, da se uporabnica sčasoma okrepi v sebi in v svoji starševski vlogi. Opažajo, da se poveča samozavest, odločnost in samospoštovanje uporabnice. Prihaja do sprememb tudi v odnosu med otrokom in materjo, saj zgradijo prijetnejši in spoštljiv odnos, mamam pa se krepijo tudi starševske kompetence (*»Mame okrepijo starševske kompetence, kar je zelo vzpodbudno pri odnosu z otrokom.«* – D40).

Sogovornice opažajo spremembe v vedenju otrok med bivanjem v varni hiši, kot so, da otroci, ki so težje vodljivi, nato postanejo bolj vodljivi, začnejo upoštevati pravila in začnejo poslušati omejitve mam, otroci začnejo ubesedovati, kaj čutijo in česa jih je strah. Izboljšajo vedenje

zaradi pozitivnih izkušenj v varni hiši (*»Otroci so deležni pozitivnih izkušenj, ki vplivajo pozitivno na njihovo vedenje.«* – D43).

Sogovornice so govorile tudi o ureditvi navad pri materah in otrocih. Ti začnejo urejati svojo življenjsko situacijo (*»In začnejo urejati svojo življenjsko situacijo.«* – A57 ; *»Normalizacija življenja.«* – B65).

Sogovornice opažajo, kako se otrokom izboljša učni uspeh. Otroci in matere se v varni hiši čez čas prilagodijo novemu okolju (*»Prilagodijo se novemu okolju in jim je nato lažje.«* – A58).

Sogovornice so opisovale začetek pozitivnih sprememb za matere in otroke v varni hiši, pozitivne spremembe se pokažejo, kadar zmorejo mame polno sodelovati v programu in kadar se ženske dokončno odločijo za konec partnerske zveze.

4.2.4.5. Podpora strokovnih delavk materam pri vzgoji

Strokovne delavke v varni hiši podprejo matere pri vzgoji na različne načine, pri tem si pomagajo z različnimi didaktičnimi sredstvi (*»Za podporo mater pri vzgoji si pomagamo z različnimi didaktičnimi sredstvi.«* – C114).

Sogovornice so povedale, da materam pomagajo s pogovori (*»Matere pri vzgoji podpremo s svetovalnimi pogovori.«* – A59; *»Materam svetujemo, kako se odzvati v posameznih situacijah.«* – F59; *»Materam svetujemo, kaj narediti, ko ima otrok histeričen napad.«* – C198), jih spodbujajo, da z otrokom o nasilju spregovorijo na primeren način (*»Matere spodbujamo, da o nasilju spregovorijo z otrokom na način, ki je razumljiv njihovi starosti.«* – C105), materam priporočijo knjige o vzgoji otrok, vključujejo strokovne delavke na področju vzgoje v primerih, ko je to potrebno, uporabnicam nudijo varstvo otrok, pomagajo jim z vzgojnimi nasveti (*»Materam pomagamo s konkretnimi vzgojnimi nasveti.«* – D45; *»Skupaj z uporabnicam izdelamo načrt, kako delovati pri vzgoji otroka.«* – B69; *»Zadnje čase močno ozaveščamo o omejitvi rabe zaslona, ki jih uporabljajo že eno letniki.«* – C200), matere po pomoč usmerjajo tudi izven varne hiše (*»Matere usmerjamo v dodatno pomoč.«* – A60; *»Matere usmerjamo v program starševskih veščin.«* – F61).

Ena od sogovornic je omenila tudi, da ukrepajo v primeru zanemarjanja otroka (*»V primeru zaznave zanemarjanja otrok s strani matere, obvestimo pristojni CSD.«* – B71).

Sogovornice so omenile tudi, da spodbudjajo uporabnice, da si organizirajo svoj čas (*»Uporabnice spodbujamo, da si strukturirajo dan na način, da se igrajo z otrokom.«* – C129; *»Uporabnice spodbujamo, da si organizirajo dan na način, da pripravijo vse obroke v dnevu.«* – C127). Omenile so tudi podporo pri preživljanju časa z otroki, saj opažajo, da so starejši otroci zaradi mlajših velikokrat zapostavljeni. V takem primeru strokovne delavke z materami naredijo načrt preživljanja časa z otrokom (*»Ko so starejši otroci zapostavljeni, naredimo z materami načrt.«* – C202; *»Načrt naredimo o tem, kako bi kakšno uro več lahko preživele z otrokom.«* – C203).

Sogovornice so omenile tudi pomoč pri delu na sebi, saj mora večina mati na novo zgraditi samopodobo. Strokovne delavke jih pri tem podpirajo tako, da jih krepijo, da skrbijo zase, ozaveščajo, kako pomemben je čas za njih same, ozaveščajo ženske o tem, kako pomembno je delo na sebi (*»Ženske ozaveščamo, kako morajo najprej poskrbeti zase, da lahko kakovostno poskrbijo za svoje otroke.«* – C207), sčasoma matere pridobijo svojo moč nazaj (*»Sčasoma mame uvidijo, da zmorejo.«* – C192).

Matere podprejo tudi z izobraževanji, saj jim nudijo brezplačna izobraževanja na temo nasilja in podajo seznam povezav do brezplačnih predavanj na različne teme (*»Materam pošiljamo povezave do brezplačnih spletnih predavanj na temo vzgoje.«* – F63).

4.2.5. Okrevanje v varni hiši

4.2.5.1. Oblike pomoči za mame in otroke

Sogovornice so govorile o okrevanju v varni hiši in o tem, katere oblike pomoči po njihovem mnenju najbolj pomagajo materam pri okrevanju. Veliko so govorile o terapijah, predvsem o psihoterapijah ter o tem, kako svetovanje strokovnih delavk pomaga materam pri okrevanju, in sicer so sogovornice konkretno omenjale psihosocialno svetovanje in individualno delo z materjo. Prav tako so menile, da ženskam pri okrevanju v varni hiši pomaga nastanitev v varnem okolju.

Sogovornice opažajo, da materam pri okrevanju v varni hiši pomagajo tudi aktivnosti, omenjale so izlete in druženja, aktivnosti, kjer matere pridobivajo nova znanja (*»Aktivnosti, kjer se naučijo kaj novega, so zelo koristne za matere.«* – B75), in sama organizacija aktivnosti, kjer se matere lahko družijo.

Sogovornice so pripovedovale o medinstitucionalnem sodelovanju. Opažajo, da materam pri okrevanju v varni hiši pomagajo dobre izkušnje medinstitucionalnega sodelovanja. To pomeni, da je nenehna podpora z vseh smeri za uporabnice najpomembnejši vir moči. Sogovornice menijo, da je nenehna podpora z vseh smeri pomembna pri tem, da uporabnica vztraja in se bori v vseh postopkih na institucijah. Ženskam pri okrevanju najbolj pomaga pomoč pri izpeljavi postopkov, pomoč pri urejanju papirologije in pomoč pri pravnih postopkih.

Večina sogovornic je bila mnenja, da je igra ena najboljših oblik pomoči za otroka (*»Z otrokom se lahko povežemo preko igre.«* – A66; *»Uporabljamo tudi igralne terapije.«* – F72). Otrokom strokovne delavke nudijo tudi pogovore (*»Otrokom smo strokovne delavke vedno na voljo za pogovore.«* – B83) in psihoterapevtsko pomoč zunanjega izvajalca (*»Otrokom nudimo možnost psihoterapevtske pomoči zunanjega izvajalca.«* – B84).

Sogovornice so opisale, kako za otroke priskrbijo tudi skupne aktivnosti (*»Za otroke organiziramo tudi izlete.«* – F74; *»Trudimo se organizirati čim več prostočasnih dejavnosti za otroke.«* – D50) ter omenile druženje otrok s prostovoljkami (*»V varno hišo prihajajo tudi prostovoljke, ki se družijo z otroci.«* – E46).

4.2.6. Kompetence pri delu z otroki in materami

4.2.6.1. Metode dela in pristopi

Sogovornice so povedale, da pri delu uporabljajo splošno uveljavljene načine dela na področju socialnega varstva. Povedale so, da ločujejo delo z uporabnicami in otroki.

Omenile so, da pri delu z materami uporabljajo metodo svetovanja, pod katero spada izdelava individualnega načrta skupaj z uporabnico (*»V okviru individualnega načrta se dogovoriva, kako bo potekalo njuno delo, kako pogosto se bosta sestajali. Prav tako uporabnica opredeli cilje.«* – C231, C233), ob svetovalnih pogovorih uporabnice predelujejo izkušnjo z nasiljem (*»V svetovalnih pogovorih uporabnice spoznavajo življenje brez nasilja in odnose brez nasilja, raziskujejo svoje čustvene reakcije.«* – C235, C237), del svetovalnih pogovorov je namenjen tudi urejanju finančnega stanja, pomoči pri iskanju zaposlitve, pri iskanju stanovanja, pri pravnih zadevah, pri urejanju sodelovanja (*»Urejanje sodelovanja s policijo, odvetniki, priprava na pričanje na sodišču.«* – C245, C247). Skozi ves svetovalni proces uporabnica

razvija občutek nadzora nad lastnim življenjem. Glavni cilji svetovalnega procesa skozi pogovarjanje so, da uporabnica usvaja veščine in da dobi priložnost za odločanje o svojem življenju (*»Cilj svetovalnega procesa je, da uporabnica dobi priložnost za neodvisne izbire.«* – C249).

Pri delu z materami sogovornice uporabljajo individualni pristop (*Metode dela, s katerimi dosegamo rezultate, so individualne.* « – D51), saj vsako uporabnico ob prihodu v varno hišo uvedejo individualno, nudijo individualno svetovanje in načrtujejo korake za doseganje željenih izidov. Sogovornice uporabljajo tudi metodo zagovorništva. Menijo, da je le-to pomemben del pomoči za uporabnice (*»Spremljanje pri stiku z institucijami je na začetku bivanja v varni hiši bistvenega pomena pri pomoči uporabnice.«* – A70), saj je zaradi nasilja uporabnicam odvzeta družbena in socialna moč (*»Uporabnica se vključi v dolgotrajen proces pridobivanja socialne in družbene moči, ki ji je bila zaradi nasilja odvzeta.«* – C255, C257).

Pri delu z otroki sogovornice uporabljajo igro (*»Interviranje preko igre.«* – A75), ustvarjalne metode, varstvo za otroke (*»Nudimo varstvo za otroke, medtem ko morajo uporabnice urejati stvari.«* – C275), učno pomoč in individualno svetovanje za otroke (*»Pogovarjamo se z otroci.«* – A74; *»Svetovalno delo z otrokom zajema pomoč otroku pri razumevanju in spoprijemanju z novonastalo življenjsko situacijo. Kar pomeni odhod od doma z razpadom družine, predelavo izkušenj, povezanih z nasiljem in čustveno razbremenitev.«* – C264, C68).

Sogovornice so omenile, da nudijo skupne aktivnosti tako za matere kot otroke, ki vključujejo različne oblike prostočasnih dogodkov (*»Udeležba na športnih prireditvah, obisk gledaliških predstav.«* – C284, C285; *»Izleti.«* – C288), namen aktivnosti pa je bogatitev prostega časa mater in otrok. Poleg tega za otroke in matere nudijo tudi skupinske oblike dela, kot so delavnice (*»Kreativne delavnice, delavnice učenja socialnih veščin.«* – C276, C277), prostočasne aktivnosti, neformalna druženja, pogovorne skupine, skupni sestanki in delo z družino. Menijo, da so metode in oblike dela, s katerimi v programu dosegajo rezultate, skupinske.

Sogovornice so mnenja, da je pomembna tudi krepitev odnosa med materjo in otrokom, zato uporabljajo način dela, ki združuje mame in otroke, kar je za njih povezujoče (*»Pri ustvarjanju imajo otroci radi, če skupaj z mamico nekaj ustvarjajo, na primer packajo slikico s prstki in imajo mamico samo zase. Skupno aktivno preživljanje prostega časa mame z otroki je investicija v njihov odnos.«* – C290, C292).

4.2.6.2. Znanja in ravnanja

Sogovornice so pripovedovale tudi o določenih znanjih in ravnanjih pri delu z otroki v varni hiši, opažajo, da morajo imeti strokovne delavke v zatočišču znanje z vseh področij.

Pripovedovale so o ravnanjih pri delu z materami, o vzpostavljanju delovnega odnosa, pridruževanju materi na ravni njenega jezika in iskanju skupnega razumevanja željenih izidov, pomoči in podpore pri reševanju življenjskih vprašanj. Prav tako je pomembna sposobnost poslušanja, svetovanja, usmerjanja, empatije oziroma metaempatije, fleksibilnosti, iznajdljivosti, organiziranosti in prilagajanja. Pomembno je informiranje mater in zagovorništvo, izdelava varnostnega načrta in intervencja ob prepoznavi travm pri materah. Sogovornice so pripovedovale tudi o določenih znanjih pri delu z materami, kot je na primer mnenje sogovornice o prepoznavanju travm, prepoznavanje negativnih posledic nasilja in disociacij, znanje s področja nasilja, znanje s področja duševnih težav, psihologije, vzgoje in izobraževanja. Večina sogovornic pa opaža pomembnosti znanja s področja prava pri svojem delu.

Večina sogovornic je naštevala tudi ravnanja pri delu z otroki v varni hiši. Izpostavile so igralno terapijo, tehnike sproščanja in vzpostavljanje varne navezanosti. Opažajo, da je pri delu z otroki pomembna intervencja ob prepoznavi travm pri otrocih. Kot pomembna ravnanja pri delu z otroki sogovornice prepoznavajo, da je pomemben humor, potrpežljivost in sposobnost poslušanja. Pomemben je tudi nevsiljiv pristop za vzpostavitev stika z otrokom.

Večinoma so sogovornice naštevale tudi določena znanja pri delu z otroki, kot so znanje iz razvojne psihologije in teorije navezanosti, poznavanje razvojnih stopenj, prepoznavanje travm pri otrocih, splošna pedagoško psihološka znanja. Na splošno je pri delu z materami in otroki v varni hiši pomembno razumevanje dinamike in posledic nasilja.

Pomembna so tudi humanistična znanja, kot so psihološka in sociološka znanja ter poznavanje socialnega dela, poznavanje socialnodelovnih konceptov.

4.2.6.3. Prilagoditev strokovnega dela z otrokom

Sogovornice so povedale, da poteka svetovalno delo s starejšimi otroki v obliki pogovorov, z mlajšimi pa preko igre in da se način dela prilagaja posamezniku. Pri delu z otroki potrebujejo določeno znanje (*»Pri delu z otrokom moramo razumeti vedenje otroka, med drugim kot*

posledico odraščanja v nasilnem okolju.« – F93) in spretnosti (*»Moramo biti potrpežljivi in imeti smisel za humor pri delu z otroci.*« – F94, F95).

Sogovornice se preko individualnega dela z otrokom z otrokom pogovarjajo in družijo (*»Poizkušamo otroku dati pozitivno izkušnjo sodelovanja, odnosa z odraslo osebo, jih videti in sprejeti kot pomembno osebo.*« – A86), ter nuditi učno pomoč. Pravijo tudi, da so otroci večinoma dostopni in radi sodelujejo pri vsem.

Sogovornice so povedale, da za otroke organizirajo delavnice, aktivnosti, kot so igranje (*»Spodbujamo tudi mame, da otrokom omogočijo hobije.*« – B104) in za delo z otroki vključujejo prostovoljke.

Sogovornice se pri delu z otrokom prilagajajo z več vidikov, in sicer se prilagajajo njihovim potrebam, interesom, razvojni stopnji otrokove starosti, pripravljenosti otroka (*»Prilagajamo situaciji, ko je otrok pripravljen se o nečem pogovoriti. To velja zlasti za najstnike, sami pridejo dol za pogovor.*« – C303, C304), njihovim karakteristikam, otrokovim preteklim izkušnjam, njegovemu načinu čustvovanja in odnosu s starši.

4.2.7. Izzivi pri uresničevanju podpore pri otrocih in materah

Sogovornice so navedle tudi določene izzive pri uresničevanju podpore, na primer destruktivno vedenje mater, izogibanje, uvid v težave (*»Največji izziv je, kadar mama nima uvida v težave otroka in je iz tega razloga zelo težko kakor koli pomagati mami in otroku.*« – F96) in način, kako podpreti mater pri uresničevanju potreb otrok ter kako podpreti žensko pri izvajanju postopkov (*»Kako podpreti žensko, da bo zmogla čez vse postopke, ki jo čakajo.*« – E56.) Destruktivno vedenje mater sogovornice vidijo predvsem kot izziv nepripravljenosti na prepoznavanje težav, kadar mati uživa alkohol in droge ali ko izvaja nasilje nad otrokom.

Izziv je tudi, kako podpreti mater pri uresničevanju potreb otrok, torej na kakšen način podpreti žensko, da bo kljub ogromnemu stresu zmogla poskrbeti za vse potrebe otroka. Ter tudi to, kako lahko strokovne delavke spodbujajo mame, da se problem zadovoljevanja potreb otroka zaradi njene lastne travmatiziranosti rešuje.

Naslednji izziv pri uresničevanju podpore je izogibanje, in sicer v primeru, ko se mati izogiba skrbi za otroka in nasvetom glede vzgoje otroka, ki jih ne upošteva.

Nekatere sogovornice so pripovedovale tudi o različnih težavah pri materah in otrocih med bivanjem v varni hiši. Govorile so o zaznavanju težav pri materah in otrocih na področju duševnega zdravja žensk, mame zaradi lastne travmatiziranosti zadovoljujejo potrebe otrok v manjši meri. To je posledica utrujenosti pri materah, pomanjkanja energije zaradi preživetega nasilja (*»Pri materah opažamo predvsem pomanjkanje energije kot posledica preživetega nasilja.«* – A90) in hujše oblike travmatiziranosti (*»Pri materah opažamo hujše oblike travmatiziranosti zaradi nasilja.«* – B106). Tako se posledice nasilja prepletajo z drugimi življenjskimi razmerami (*»Zanemarjenost otrok je bolj izrazita oziroma so posledice nasilja, ki se prepletajo s posledicami drugih neugodnih življenjskih dejavnikov, težje.«* – B107, B108). Tako sogovornice zaznavajo še eno težavo pri materah, tj. nezmožnost večjih oziroma dolgoročnejših osebnostnih sprememb.

Naslednje težave pri materah in otrocih, ki jih sogovornice zaznavajo, so zanemarjanje (*»Prihaja tudi do zanemarjanj otrok s strani mater.«* – B107). Če se z otrokom deli dileme odraslih, je zanj preveč obremenilno, tako včasih mame najstniške hčerke obravnavajo preveč odraslo in nanje nalagajo preveč odgovornosti.

Pri zagotavljanju primerne podpore sogovornice zaznavajo pomanjkanje kadra v varni hiši, bilo bi dobro, da bi bila ena strokovna delavka posebej za otroke, druga pa bi vodila delavnice za otroke. Idealno bi bilo varstvo otrok za daljši čas, kot je npr. vrtec, menijo, da je izziv pridobiti prostovoljke, saj bi morale le-te prihajati kontinuirano v varno hišo tudi v popoldanskem času in bi bile na razpolago otrokom.

Sogovornice opažajo, da prihaja do velikega izziva pri zaposlenih ženskah brez lastnega prevoza. Ženske prihajajo v hišo z otroki precej pozno in tako do večera ostane malo časa za kakršno koli aktivnost z njimi.

Po mnenju sogovornic je težava tudi bivanje v varni hiši, torej vidijo izziv v sobivanju z drugimi materami in otroki (*»Včasih je lahko izziv tudi sobivanje mater in otrok, saj lahko pride do nesoglasij.«* – B109). Tudi to, kako bo uporabnica ob odhodu iz varne hiše dobila (neprofitno) stanovanje, je lahko izziv.

4.2.8. Medinstitucionalno sodelovanje

Sogovornice so pripovedovale tudi o svojih osebnih izkušnjah z medinstitucionalnim sodelovanjem. Opisovale so institucije, s katerimi so sodelovale, kot je CSD, policija, sodstvo,

tudi odvetniki, vzgojno-izobraževalne ustanove. Omenile so tudi sodelovanje z nevladno organizacijo.

Opisovale so tudi način sodelovanja z institucijami, na primer prek telefonskega stika, osebnega stika na sestankih ali osebnega stika na zaslišanju. Z drugimi institucijami največkrat sodelujejo v sklopu zagovorništva, spremstva na različnih institucijah ali pa z drugimi institucijami sodelujejo v sklopu MDT. Sogovornice so navedle povzetek o tem, kaj menijo, da je pomembno pri sodelovanju z institucijami, na primer kako je pomembno sodelovanje vseh institucij, ki so vključene v sistem pomoči žrtvam. To je odvisno od znanja in kompetenc strokovnih delavcev ter dejstva, da so vsi v sistemu ključni za pomoč žrtvam. Pomemben je torej splet vseh dejavnikov.

Sogovornice menijo, da je sodelovanje z institucijami različno uspešno. Pravijo, da je občasno sodelovanje dobro in v korist uporabnice ter da je več možnosti za dobro sodelovanje v primeru povezanosti v multidisciplinarnem timi (*»Po mojih izkušnjah je več možnosti za dobro prakso v primeru, ko smo z drugimi institucijami povezani v multidisciplinarni tim.«* – B110).

Izpostavile so, da je dobro sodelovanje odvisno od zaposlenih na institucijah (*»Dobre prakse so po mojih izkušnjah vezane na dobrega sogovornika na drugih institucijah.«* – D77). Dobro sodelujejo v primerih, da zaposleni na institucijah razumejo žrtev, ker imajo znanje, povezano z nasiljem (*»Primeri dobrih praks so, kadar zaposleni na različnih institucijah razumejo in podpirajo žrtev.«* – F100, F101), ko so zaposleni odprti, prisluhnejo (*»Dobre prakse so, ko so institucije odprte, da prisluhnejo žrtvi nasilja.«* – B111), ko institucije predajo jasno sporočilo povzročitelju nasilja. Po izkušnjah sogovornic je eden od izidov ustreznega odziva institucij ta, da imajo matere po nekaj letih korekten odnos s povzročiteljem nasilja (*»Ko imajo matere po nekaj letih korekten odnos z bivšim partnerjem za voljo otrok je po navadi značilno, da je bil odziv institucij ustrezen.«* – B122).

O dobri praksi lahko govorimo predvsem takrat, ko se poskrbi za varnost žrtve (*»Idealni primeri so takrat, ko se s pomočjo policije, sodišča in CSD poskrbi za varnost žrtve.«* – C321) in uporabnica doseže prepoved približevanja za povzročitelja nasilja.

4.2.8.1. Želje po izboljšavi

Sogovornice imajo željo po izboljšavah pri sodelovanju z institucijami, saj opažajo tudi nestrokovno ravnanje s strani tam zaposlenih (*»Na primer siljenje otrok na stik z očetom, če*

otrok tega ne želi.« – F105). Sogovornice so mnenja, da bi strokovni delavci na institucijah potrebovali več znanja (*»strokovni delavci bi potrebovali več znanja s področja nasilja.*« – F103) in bi morali opravljati tudi pogovore z otroki glede stikov (*»Menim, da bi morali pri določanju stikov opraviti pogovore tudi z otroci.*« – F104).

Sogovornice so mnenja, da bi bile potrebne izboljšave na ravni celotnega sistema. Menijo, da bi se moralo uporabnicam nameniti več podpore in razumevanja ter da bi se moralo ločevati delo z žrtvijo in povzročiteljem nasilja (*»Želim si, da bi bili različni strokovni delavci za delo z žrtvijo nasilja in povzročiteljem nasilja.*« – A96).

4.2.8.4. Slabe prakse

Sogovornice so mnenja, da je pri sodelovanju z institucijami več slabih kot dobrih praks. S slabimi praksami so se srečale vse sogovornice in delile svojo izkušnjo.

Večina sogovornic je izpostavila nestrokovno ravnanje zaposlenih na institucijah. Po njihovih izkušnjah se morajo boriti s prepričanji drugih strokovnih delavk na institucijah, jih informirati (*»Strokovne delavke na institucijah moramo poučevati o pravicah uporabnic, ki so žrtve nasilja.*« – A103; *»Institucije kdaj pozabijo naloge v zakonskih okvirih, katere so dolžni izpeljati.*« – B114). Opažajo neprimerno ravnanje in postopanje policije (*»Policija pogosto žrtev spravlja v dodatno stisko.*« – D80). Sogovornice menijo, da je s strani institucij veliko neustreznih odzivov, saj se pogosto postavijo na eno stran ter imajo tudi neprimerne izjave (*»Zelo pogoste so neprimerne, nestrokovne in neetične izjave, npr. da ne gre za nasilje, ampak malo bolj strastno komunikacijo.*« – B120). Opažajo, da imajo na CSD problematičen koncept razumevanja med nasiljem in konfliktom v partnerskem odnosu (*»CSD pogosto opredeli nasilje kot visoko konflikten odnos med partnerjema.*« – B118), kar pa uporabnice spravlja v še večjo stisko (*»Matere se zaradi tega znajdejo v nemogočih položajih.*« – B119).

Sogovornice so delile, da tudi postopki ne potekajo tako idealno. So mnenja, da postopki trajajo predolgo (*»Kazenski postopki za nasilje v družini trajajo predolgo.*« – D81; *»Kazenski postopki za nasilje v družini lahko presegajo čas bivanja v varni hiši.*« – C332), tako dolgi postopki pa vplivajo na okrevanje pri ženskah (*»Vmes je lahko še veliko zapletov med trajanjem postopkov.*« – C334; *»Dolgi postopki na sodišču slabo vplivajo na okrevanje pri ženskah.*« – D82).

Sogovornice opažajo tudi, da se soočajo s slabo odzivnostjo institucij.

4.2.9. Predlogi in izboljšave

4.2.9.1. Obravnava otrok in njihovih mater

Sogovornice so pripovedovale o predlogih in izboljšavah glede obravnave otrok in njihovih mater. Večina je pripovedovala o določenem znanju, ki bi izboljšalo obravnavo otrok in njihovih mater. Govorile so o znanju na področju postopkov, informiranju o kazenskem postopku pri zaupanju otroka, določitvi stikov in preživnine. Izpostavile so pomembnost znanja iz boljšega razumevanja nasilja (*»Več znanja bi potrebovali s področja nasilja.«* – F107).

Večina sogovornic je pripovedovala o predlogih in izboljšavah glede obravnave otrok in mater na področju izvajanja postopkov in ravnanja strokovnih delavcev. Govorile so o potrebnosti hitrejših sodnih postopkih (*»Veliko boljše bi vplivalo na matere, če bi bili sodni postopki hitrejši.«* – B124), upoštevanju kazenskega postopka in tem, da bi morali delati v skladu s smernicami, ki veljajo za področje nasilja.

Sogovornice so različno pripovedovale o izboljšanju ravnanja strokovnih delavcev pri obravnavi otrok in njihovih mater (*»Vse institucije delujejo v smeri, da se varnost žrtve čim bolj izboljša.«* – E66; *»Proaktivno ravnanje strokovnih delavcev v nasprotju z golim sledenjem zakonodaji.«* – D85). Pri ravnanju strokovnih delavcev so opozorile, da bi morale biti siljenje v skupno starševstvo v primeru nasiljanerprimerno. Sogovornice so pripovedovale tudi o predlogih in izboljšavah glede obravnave otrok v postopkih, predlagale so pridobivanje mnenj otroka in vključevanje otroke v postopke, v katerih so vključeni, da bi se v praksi bolj upoštevale njegove koristi, ne pa koristi povzročitelja.

V predlogih izboljšave obravnave otrok in mater v procesu pomoči so sogovornice predlagale bolj celovito obravnavo, morali bi dejansko delati v korist uporabnic in zagotoviti ženskam ter otrokom takojšnjo psihološko pomoč. Opažajo, da institucije predolgo odlašajo z ukrepanjem. Menijo, da so v procesu pomoči nesorazmerna pričakovanja do mater in obravnava do njih glede truda za otroke niti približno ni enaka kot do očetov, povzročitelje nasilja bi torej morali obravnavati resno. Dodale so, da ne bi smeli ločevati družinskih in kazenskih zadev. Sogovornica je pripovedovala tudi o predlogih za izboljšave stikov, in sicer bi se pri dodelitvi stikov moralo bolj upoštevati nasilje. Predlogu sogovornice je bil tudi, da se v primeru, ko so določeni stiki pod nadzorom, ti morali izvajati dlje časa in se ne takoj prekiniti.

Sogovornica je predlagala izboljšave glede obravnave žrtve nasilja in zaposlitve. Za zaposlene žrtve nasilja so potrebne sistemske spremembe na ravni njihovih delodajalcev in spremembe v delovni zakonodaji. Kolektivne pogodbe bi se na ravni panog zapisalo zelo jasno, žrtvam nasilja v družini bi se omogočilo sklenitev pogodbe o zaposlitvi za krajši delovni čas, deset dni dodatnega dopusta, zaščititi bi se jih moralo pred odpovedjo. Na tak način bi tudi zaposlenim mamam žrtvam nasilja pomagali lažje prebroditi težko obdobje. Sogovornica je dodala še dobre izkušnje z delodajalci: da je obravnava odvisna predvsem od dobre volje delodajalca, nekateri prerazporedijo žrtve nasilja v drugo enoto in omogočijo le dopoldansko delo za žrtev nasilja. Opaža, da so nekateri delodajalci razumevajoči za situacijo žrtve nasilja (*»Posamezne dobre izkušnje, da so bili nekateri delodajalci razumevajoči za njeno situacijo.«* – C342).

Sogovornica je govorila o predlogih za izboljšavo obravnave povzročitelja nasilja (*»Povzročitelje nasilja bi morali redno napotovati v programe, ki so namenjeni za povzročitelje nasilja.«* – A107), na primer trening socialnih veščin za povzročitelje nasilja. Sogovornica je predlagala tudi, da se izreče kazen ob kršitvi prepovedi približevanja in da se za povzročitelja nasilja izreka tudi zaporna, ne le denarna kazen.

Sogovornica je glede obravnave otrok in njihovih mater predlagala prijaznejše oblike bivanja zanje.

4.2.9.2. Željena podpora in pomoč v varni hiši

Sogovornice so pripovedovale o različnih željah, o podpori in pomoči v varni hiši, nekatere menijo, da se zagotavlja dovolj pomoči (*»Menim, da se mamam zagotavlja dovolj oblik pomoči.«* – F110).

Vendar sogovornice opažajo določene probleme in bi si želele spremembe na področju podpore ženskam in otrokom v varni hiši. Problem za ženske lahko predstavlja prevoz na delo, v vrtce in šole. Sogovornice si želijo podporo na tem področju, saj opažajo, da je težko zaposlenim mamam z otroki, ki so brez osebnega prevoza, in imajo službo na drugi strani Ljubljani. Menijo, da je ideja osebnega prevoza za te ženske utopična.

Naslednji predlog je bil, da bi se otrokom zagotavljala igralna terapija. Za to pa bi potrebovali finance za zaposlitev strokovne delavke, ki bi jih izvajala.

Pripovedovale so o psihološki pomoči, saj opažajo, da bi bilo dobro nuditi več tovrstne pomoči in daljše obdobje vključenosti v terapije, želijo si več brezplačne psihološke pomoči tudi za

otroke. Pripovedovale so, da bi potrebovali več sredstev za psihoterapije za otroke. Naslednja sogovornica je predlagala »drop in« vrtec ali šolo, pri čemer bi se zagotovila sredstva za plačilo strokovnih delavk, ki bi vodila takšen vrtec ali šolo. To bi izgledalo tako, da bi uporabnica popoldne vključila otroka v vrtec po potrebi, ko bi želela malo časa zase in ko bi popoldne postorila kakšne stvari. Razlogi za popoldansko varstvo so, da v Ljubljani obstajata le dva vrtca s popoldanskim programom, mnogo mamic ima dvoizmensko delo in dela tudi ob sobotah, program varne hiše pa ne izvaja popoldanskega varstva (*»Popoldanskega varstva naš program ne izvaja.«* – C352).

Prav tako si želijo strokovne delavke razbremeniti nepotrebnih količin administrativnega dela, želijo si dodatni kader, dodatne strokovne delavke.

Sogovornica je govorila o nastanitvah za žrtve nasilja, in sicer o spremembi sistema pomoči z varnimi nastanitvami, kar pomeni, da bi morale žrtve nasilja v čim večji meri ostati doma (*»umikati bi se morali povzročitelji nasilja«* – B134). Prednost bi morale imeti reševanje stanovanjskega problema za ženske. Sogovornica je predlagala tudi več dislociranih enot. Ena izmed idej pa je povezana z drugače odprtim tipom varnih hiš z razširjenim konceptom po vzoru Orange hause iz Nizozemske.

Sogovornice so pripovedovale tudi o željah po bolj celostni podpori (*»Bolj celostno podporo družini.«* – B136), kar pomeni več raznovrstne, individualne podpore. O upoštevanju nasilja v postopkih je govorila tudi naslednja sogovornica, in sicer da bi se moral pri določanju stikov oz. dodelitvi otroka upoštevati obstoj nasilnih vedenj v družinskih zadevah in da bi se upoštevalo nasilno vedenje kot kontraindikacija za skupno starševstvo. Predvsem pa bi morale biti prisotno zavedanje, da je umik iz nasilja za matere in otroke veliko breme, ki prinaša spremembe. Sogovornica je predlagala tudi, da bi lahko v začetku umika v varni hišo imele uporabnice možnost enomesečnega dopusta s polnim plačilom za urejanje nujnih zadev.

Sogovornica je predlagala tudi obvezen tečaj starševskih veščin in obvezen tečaj nenasilne komunikacije za povzročitelje nasilja.

Nato so se sogovornice dotaknile soglasja za otroke, ki bi ga dobili v primeru, kadar menjajo šolo ali vrtec (*»Menjava šole oziroma vrtca brez soglasja s strani drugega starša v primeru umika v varno hišo.«* – B137), in možnosti urejanja osebnega dokumenta otroka brez potrebe soglasja drugega starša.

Sogovornice imajo željo po dodatnih izobraževanjih, saj menijo, da je stalno izobraževanje nujno potrebno (*»V zadnjih treh letih sem se udeležila veliko izobraževanj.«* – F113).

Večina sogovornic ima željo po več izobraževanjih na področju dela z otroki, saj si želijo pridobiti psihoterapevtska znanja za delo z otroki, znanja za delo z otrokom z izkušnjo spolnega nasilja, znanja s področja razvojne psihologije (*»Znanje o razvojnih potrebah otrok po starostnem obdobju.«* – B147).

Sogovornice so izrazile željo po izobraževanjih na temo duševnega zdravja. Želijo si pridobiti znanja o travmah in okrevanju, o področju duševnih težav. Izpostavile so izobraževanja s področja psihologije in terapevtskih pristopov. Imajo tudi željo po izobraževanjih na temo krepitve vloge starša.

Sogovornica bi si želela izobraževanja s področja skrbi zase in dela z uporabnico (*»Učenje zastavljanja kratkoročnih ciljev in korakov skupaj z uporabnico, da smo bolj vešč pri prepoznavanju prioritete, ki potrebujejo takojšnje naslavljanje, učenje skrbi zase, da lahko potem prenesem na uporabnico.«* – B148, B149).

5. Razprava

5.1. Potrebe kot posledice nasilja pri materah in otrocih in zagotavljanje potreb v varni hiši

Strokovne delavke so povedale, da otroci in matere, ki pridejo v varno hišo, vstopajo v program z določenimi posledicami preživetega nasilja. Strokovne delavke kot posledice nasilja pri materah opazajo občutke, ki jih imajo le-te glede sebe (slaba samopodoba, negotovost, dvom vase, občutek krivde, nizka samozavest, nizko samospoštovanje, strah pred tem, kako bodo zmogle), strah pred prihodnostjo, občutke glede varnosti (bojijo se za svojo varnost, za varnost svojih otrok), doživljanje različnih čustev (jeza, razdražljivost, občutek praznine, strah, zaskrbljenost, utrujenost izčrpanost), kognitivne težave (glavoboli, težave s koncentracijo, težave s spominom), težave v duševnem zdravju (tesnoba, depresija, pogost jok, odtujenost, psiho-fizična utrujenost), skrb za otroke je bolj obremenjujoča, pojavi se zloraba prepovedanih substanc, porušena socialna mreža, destruktivno vedenje, težave s spanjem.

Pri otrocih kot posledice opazajo občutke, ki jih imajo ti glede sebe (negotovost, prestrašenost, zaprtost vase), težave v duševnem zdravju (hujše oblike tesnobe). Posledice posrednega in neposrednega nasilja pušča posledice v otrokovem razvoju (*»čisto dovolj, da mu pusti hude posledice v njegovem razvoju«* – C11). Tudi McGuigan in Pratt (2001), Walker-Descartes, Mineo, Vaca Condado in Agrawal (2021) ugotavljajo, da otrok, ki je vzpostavljen kakršni koli obliki nasilja, nasilju v družini ali nasilju v intimnopartnerskem razmerju, doživlja eno izmed oblik zanemarjanja, kar pušča posledice na njem. Prav tako Dodaj in Sesar (2020) opazata, da začne otrok zaostajati v telesnem razvoju in teži, ima težave v duševnem zdravju in čustvenem razvoju, vedenjske težave, težave s socialnimi veščinami in kognitivne težave. Jaffe, Wolfe in Campbell (2012) prav tako ugotavljajo, kako lahko otroci, ki so izpostavljeni družinskemu nasilju skozi dolgo časovno obdobje, izkusijo simptome posttravmatske stresne motnje, vendar če je otrok deležen pomoči in podpore, se lahko njegovo življenje izboljša. Kot pravi Katz (2015), je vsak otrok drugačen, tako različne pa so posledice zlorab kot tudi otrokove življenjske okoliščine.

Matere zaznavajo pri sebi in svojih otrocih vse naštete posledice, poudarijo posledice, ki jih doživljajo zaradi spremembe okolja ob vstopu v varno hišo, različne občutke ob vstopu v varno hišo, kot so občutki krivde, občutki depresije, da je obupala nad svojo družino. Matere povedo,

da imajo ob vstopu v varno hišo razne travme zaradi nasilja. Travma povzroča, da posledično posameznik doživlja občutke nemoči, oseba pa izgublja svojo avtonomijo in občutek sebe, sposobnost doživljanja različnih čustev ter izkušenj (Center for Health Care Strategies, 2021). Matere pri otrocih opažajo določene težave, predvsem do le-te del prilagajanja na novo okolje, saj otroci doživljajo razne stiske, pojavljajo se tudi negativna vedenja otrok do mam, manipulacije s strani povzročitelja nasilja, ko ima otrok stik s povzročiteljem nasilja. Matere opažajo tudi naučena vedenja otrok (*»Hčerka je opazovala, kaj je partner delal meni in oponaša njegova dejanja«* – D56). Kot pravi Hrovat (2017), otrok, ki odrašča v nasilnem okolju, dobiva sporočila, da je nasilje sprejemljiva strategija reševanje konfliktov, tako se posledično uči nefunkcionalnih načinov reševanja konfliktov in vzpostavlja odnose na nefunkcionalen način. Otroci imajo težave z vedenjem, občutki glede sebe in težave, povezane s šolo. Zato morajo varne hiše naslavljati probleme tudi na tem področju. Avtorji Jaffe, Wolfe in Campbll (2012) pravijo, da otroci posledice nasilja doživljajo na telesnem, psihološkem in socialnem razvoju, kar pomeni, da otrok, ki ni bil deležen pomoči in podpore, nosi posledice na področju razvoja, vedenja in splošnega dobrega počutja. Zato morajo storitve, ki jih nudi varna hiša, odpravljati posledice, ki jih doživljajo otroci. Kot pravijo sogovornice, doživljajo v varni hiši spremembe na bolje, otroci ne govorijo več naučenih besed povzročitelja nasilja, ne opazujejo nasilja, torej tudi ne doživljajo posrednega nasilja.

Matere so v varni hiši začele ponovno pridobivati socialne veščine, pri tem pa strokovne delavke opažajo, da je za ponovno »vračanje v družbo« potreben čas. Socialna mreža žrtve nasilja je vse manjša, povzročitelja nasilja pa omejuje stike žrtve nasilja z drugimi ljudmi (Društvo za nenasilno komunikacijo, 2007).

Aničić, Hrovat Svetičić, Hrovat in Sušnik (2015) pravijo, da so matere otrok v nasilnem odnosu v ranljivem položaju, saj morajo poleg sebe zaščititi svoje otroke in se umakniti pred nasilnim odnosom, najprej tako, da zadovoljijo potrebo po varnosti. Kot opažajo Leskošek, Kodele in Mešl (2019), je družinsko okolje tisto, ki naj bi bilo varno za otroke, otrok bi se moral počutiti spoštovanega, slišane in upoštevanega. To pa se z nasiljem v družini poruši. Ženskam in otrokom se v iskanju lastne zaščite pred povzročiteljem nasilja življenje obrne na glavo, to povedo sogovornice in dodajo, da je prihod v varno hišo za vse udeležene stresen dogodek ter izredna situacija. Zato morajo storitve v varni hiši naslavljati njihove potrebe. Kot pravijo Aničić, Hrovat Svetičić, Hrovat in Sušnik (2015), z nasiljem niso zadovoljene psihološke in

čustvene potrebe, potrebe po ljubezni, pripadnosti, varnosti in spoštovanju, zato mora varna hiša s storitvami spodbujati zadovoljevanje vseh teh potreb.

Potrebe mater, ki jih zaznavajo strokovne delavke v varni hiši kot posledice nasilja, so potreba po varnem okolju, po urejanju življenja po odhodu iz nasilja, okrevanju, potreba po zaščiti pred nasiljem, urejanju finančne situacije, potreba po skrbi za otroke, času zase, potreba po varnih odnosih, skupinskih dejavnostih. Potreba po urejanju finančne situacije je tudi velik del dela v varni hiši, saj so, kot pravi Johnstone (2015), dolgotrajne bolezni, slabi bivanjski pogoji, brezposelnost ali nizka stopnja zaposlitve, nizka izobrazba in neustrezna oskrba otroka dejavniki, ki sovplivajo na družino in ustvarjajo probleme v skupnosti.

Po opazanjih strokovnih delavk čutijo matere potrebo po počitku, ker je prisotna psihofizična utrujenost pa tudi ker imajo matere težave s spanjem. Izkušnja nasilja poruši občutke varnosti, nadzora in zaupanja (Ross, Brown in Johnstone, 2023). Pri potrebi po pomoči za otroke in podpori pri skrbi za otroke potrebujejo matere podporo pri prepoznavanju potreb otroka. Strokovne delavke opazajo, da zajema okrevanje varni hiši tudi potrebo po pomoči izven nje, kar pomeni usmeritev na zunanje izvajalce v primeru, da nečesa ni mogoče zagotoviti znotraj varne hiše. Po mnenju strokovnih delavk potreba po urejanju življenja po odhodu iz nasilja zajema postopke na CSD, ozaveščenost o postopkih, prijavo nasilja, urejanje razmer z nekdanjim partnerjem glede otrok, pomoč pri pravnih postopkih, sodelovanje z institucijami, kot so policija, sodišče in CSD. Strokovne delavke opazajo, da zajema potreba po varnem okolju pri materah v varni hiši varnost, občutek miru, počitek brez motenj, varne odnose (občutki sprejetosti in slišnosti situacije), zaščito pred nadaljnjim doživljanjem nasilja. Matere pravijo, da dobivajo podporo strokovnih delavk v varni hiši, podporo vladnih institucij, delavnice, aktivnosti, podporo sostanovalk v varni hiši, podporo drugih žensk (kar je pomembno predvsem za to, da dvignejo eno drugo, da se pogovarjajo), materialno pomoč, znanje, podporo zunanjih izvajalcev, pomoč dodatnih nevladnih organizacij. Pri okrevanju sogovornice prepoznavajo, kako jim pomaga občutek varnosti, kako varna hiša omogoča umiritev za nove zmage in predstavlja nov začetek. Pri okrevanju je pomembno, da imajo ženske prostor zase, kjer se počutijo varno.

Leskošek, Kodele in Mešl (2019, str. 203) govorijo o dolgotrajnih posledicah, ki se pri otrocih različno izražajo, odvisne so od otrokove odpornosti in tega, kakšna je travmatična izkušnja. Otrokova odpornost se krepi, če imajo dobro regulacijo čustev, socialne veščine in dobro izkušnjo vzgoje s strani nezlorablajočega starša (Leskošek, Kodele in Mešl, 2019). Prav to pa

morajo krepiti strokovne delavke pri svojem delu v varni hiši. Najine sogovornice pravijo, da naslavlja potrebe otrok, menijo, da imajo otroci v varni hiši različne potrebe, te pa so odvisne od njihove starosti. Sogovornice zaznavajo potrebo po varnem okolju, varnih odnosih, razumevanju, izražanju čustev, fizični bližini, prostem času, socializaciji, potrebo po strukturi, izobraževanju. Poleg tega imajo otroci potrebo po ukvarjanju z njimi, predvsem je pomemben stik med materjo in otrokom. Otroci imajo željo po pozornosti in potrebo po preizkušanju meja pri zaposlenih v varni hiši. Ker so, kot pravijo Walker-Descartes, Mineo, Vaca Condado in Agrawal (2021), otroci odvisni od svojih skrbnikov, saj morajo znati dejansko zadovoljiti otrokove potrebe (2021).

Ker so posledice nasilja in potrebe, ki jih imajo otroci in mater, kompleksne in različne, zahtevajo tudi kompleksen pristop pomoči otroku. Varna hiša je ena izmed oblik pomoči, ki zagotavlja varnost za ženske in otroke, žrtve nasilja, krepi in išče vire moči pri procesu okrevanja žrtve. Varne hiše zagotavljajo našteje potrebe s svojimi storitvami, ki jih nudijo uporabnicam, pri tem jim pomagajo tudi zunanji izvajalci in prostovoljke. Kot obliko pomoči za matere in otroke nudijo varne hiše pomoč in podporo strokovnih delavk, pomoč pri zunanjih izvajalcih, kot so možnost brezplačne terapije pri zunanjem izvajalcu, skupinske oblike pomoči, pomoč pri skrbi za otroke, delavnice na različne teme, aktivnosti in finančne ter materialne razbremenitve. Otrokom nudijo pomoč pri učenju in vzpostavljanju stika s šolo ali vrtcem, predvsem pa omogočajo otrokom igro, saj je igra z otroki pomembna.

Kot sva omenili, so za krepitev otrokove odpornosti pomembne dobre izkušnje z nezlorablajočim staršem. Sogovornice opažajo, da je pri tem pomembna tudi podpora strokovnih delavk materam pri vzgoji, kar udejanja tudi potrebo po pomoči pri skrbi za otroka. To po njihovem mnenju omogočajo s svetovalnimi pogovori, podporo pri vzgoji, na primer svetujejo, kaj storiti, ko ima otrok različne vedenjske izzive, pomagajo pri vzpostavljanju odnosa z otrokom, ki temelji na zaupanju, pa tudi usmerjajo matere k zunanjim izvajalcev po dodatno pomoč. Sogovornice spodbujajo matere, da delajo na sebi, se izobražujejo in si znajo bolje organizirati in strukturirati čas. Avtorica Katz (2015) v raziskavi predlaga, da strokovnjaki spodbujajo matere in otroke, da podpirajo drug drugega in spodbujajo grajenje veščin mater in otrok pri medsebojni podpori. V najini raziskavi sodelujoče sogovornice menijo, da so pomembne pohvale vseh majhnih korakov in uspehov mater. To zagovarjajo tudi Semaan in drugi (2013), ki kritizirajo pristope, ki se osredotočajo na patologizacijo mater. Katz (2015)

prav tako meni, da proces pomoči žrtvi, ki se osredotoča na probleme matere v kontekstu nasilja, omejuje prepoznavanje otrokovih in materinih virov moči.

Dobre izkušnje medinstitucionalnega sodelovanja prav tako pomagajo pri okrevanju mater in so pomemben vir moči. Tudi pri tem pomagajo strokovne delavke materam, in sicer v obliki spremstva na institucije ter zagovorništva, pomagajo jim pri ukvarjanju s postopki in birokracijo.

Strokovne delavke opažajo pri materah spremembe na počutju, uporabnicam varne hiše se krepi moč, počutje, odnos med njo in otrokom, ureditev navad in odnosov z drugimi ljudmi. Intervjuvane osebe opažajo pri otrocih spremembe v vedenju, vzpostavljanju stika s strokovnimi delavkami. Po mnenju sogovornic se lahko pozitivne spremembe začnejo dogajati kadar zmorejo mame polno sodelovati v programu in se odločijo za konec partnerske zveze. Tudi Katz (2015) ugotavlja, da v raziskavi sodelujoče matere pripovedujejo, da je po ločitvi s povzročiteljem nasilja izredno pomembno, da niso več v stiku z njim.

Matere pozitivno doživljajo vso pomoč in podporo strokovnih delavk in so zadovoljne s storitvijo varne hiše, doživljajo občutke varnosti. Se pa po mnenju sogovornic po določenem času bivanja v varni hiši pojavljajo občutki, predvsem potreba po lastnem prostoru, saj si želijo več miru, v varni hiši pa je več žensk in otrok. To opažajo tudi zagovorniki bolj odprtega pristopa varnih hiš (Blijf Groep, 2020) in menijo, da v varni hiši, kjer biva večje število oseb, ni privatnosti. Nekatere sogovornice začnejo motiti tudi pravila v varni hiši in malo težje upoštevajo določena pravila v njej. Pravila v varni hiši imajo svoj namen, in sicer da so ženske, ki so del programa varne hiše, z njimi zaščitene, kar meni sogovornica.

Varne hiše nudijo razne storitve in strokovno podporo vsak dan, informacije, tajnost lokacije, nižje stroške bivanja, aktivnosti in učno pomoč za otroke, zagovorništvo in spremstvo na institucije, pomoč ter druženje z osebami v podobni situacije, kar pomeni sklepanje novih prijateljstev in širjenje socialne mreže. S sprejemom v varno hišo uporabnice sprejmejo tudi pravila v njej (Veselič, Hrovat in Plaz, 2014).

Strokovne delavke prilagajajo svoje delo glede na otrokove potrebe, interese, njegovo starost in razvojno stopnjo, otrokovemu načinu čustvovanja, preteklim izkušnjam in odnosu s starši. Pri zadovoljevanju potreb pa se strokovne delavke srečujejo z različnimi metodami dela in pristopi, od individualnega dela in svetovanja, interveniranja preko igre pri otrocih, različnih aktivnosti, varstva, ustvarjalnih metod, ločenega dela do skupinskega dela. Pomembna je

krepitev vezi med mamo in otrokom, saj je po mnenju intervjuvanih oseb način dela, ko strokovne delavke združujejo mame in otroke, zelo povezujoč. To je na primer pri ustvarjanju in skupnem preživljanju prostega časa. Odnos med materjo in otrokom ni samo zadovoljevanje biološke potrebe, ampak tudi širša vzajemna interakcija, kar zagovarjajo tudi Veslič, Horvat in Plaz (2014). Po mnenju Côté, Damant in Lapierre (2021) so se zatočišča začela osredotočati na otroka ali na samo vez med mamo in otrokom. Tako menijo tudi najine sodelujoče v raziskavi.

Matere pravijo, da otrokom pomagajo vse aktivnosti in oblike pomoči v varni hiši, na primer pomoč zunanjih izvajalcev, ki sodelujejo z varno hišo, podpora drugih v varni hiši, na primer pomoč drugih mater, ki se ukvarjajo z otrokom, pomoč strokovnih delavk, prostovoljk. Sogovornice opažajo, kako zelo njihovim otrokom pomagajo družinske aktivnosti, dogodki, ukvarjanje z otrokom, pomoč drugih v varni hiši, igra, strokovne delavke v varni hiši, prostovoljke, učna pomoč. Tako se otrokom izboljša počutje, matere pa razvijejo strategije, ki pomagajo njihovim otrokom. Pri zagotavljanju podpore in preprečevanju nasilja je pri delu z otroki pomembno upoštevati intersekcijsko perspektivo (Leskošek, Kodele in Mešl, 2019). Pri svojem delu sogovornice upoštevajo več socialnih kategorij in to, da lahko različne socialne kategorije ogroženost povečajo ali zmanjšajo. Kategorizacija otrok glede na njegove sposobnosti, je lahko škodljiva, ker jih lahko napačno interpretiramo in ne zagotavljamo primerne podpore. Programi pa morajo biti prilagojeni otrokovim potrebam ne glede na to, v kakšnih osebnih in družinskih okoliščinah živi otrok, kakšen je njegov dostop do sistema podpore v družinah, šolah, skupnostih in drugih sistemih (Leskošek, Kodele in Mešl, 2019).

Pri delu z otroki in materami morajo imeti strokovne delavke različna znanja in ravnanja na ravni prepoznavanja travm, socialnodelovnih konceptov, področij prava, imeti morajo tudi različne spretnosti. Levenson (2017) poudarja pristop dela, ki temelji na razumevanju travme. Strokovni delavci s perspektive takšnega pristopa se odzivajo na sogovornice iz spoštovanja in sočutja ter omogočajo grajenje in izkušnje medosebnih strategij za obvladovanje izzivov. Strokovne delavke morajo biti iznajdljive, prilagodljive, potrpežljive, sposobne poslušanja, pri svojem delu morajo uporabljati humor in se znati približati otrokom ter njihovim materam. Ross, Brown in Johnstone (2023) pri strokovnem delu prav tako zagovarjajo, da se poleg pristopov, ki so utemeljeni na razumevanju travme, upošteva tudi tiste, ki so utemeljeni na razumevanju nasilja in travme, povezavi med travmo in strukturnimi, »kulturnimi« in direktnimi oblikami nasilja. Tudi Côté, Damant in Lapierre (2021) poudarjajo, da je za strokovne delavce pomembno razumevanje konteksta nasilja, to pomeni, da je moški, ki

povzroča nasilje, odgovoren zanj in da se ženske ter otroci umikajo v varno hišo. Znanje s področja feministične perspektive o nasilju nam pomaga razumeti, kako podpreti otroke in njihove matere, s tem pa se lažje podpre povezava med otrokom in materjo.

Matere imajo željo po še kakšni pomoči, predvsem glede varstva otroka, kar bi jih razbremenilo. Prav tako potrebujejo tudi podporo in svetovanje osebe z osebno izkušnjo nasilja, kar po mnenju sogovornic pomeni individualne pogovore z nekom, ki je sam prestal nasilje, podporo in svetovanje osebe z izkušnjo nasilja. Sogovornice si želijo več dela na sebi, pa tudi zmanjšanje občutkov pritiska, torej imajo željo po večjem razumevanju v varni hiši. Po drugi strani pa sogovornice opažajo veliko sprememb na boljše, odkar so del programa varne hiše, in doživljajo pozitivne občutke, predvsem začnejo preokvirirati osebno izkušnjo nasilja ter pridobijo v procesu pomoči drugačen pogled na izkušnjo in se naučijo drugačnega načina delovanja.

V zvezi s potrebami po dodatnih storitvah sogovornice razmišljajo o dodatnem izobraževanju, torej nekih dodatnih znanjih, razumevanju vedenj otroka, o potrebi po psihološki pomoči in po nekom, ki pozna pristope dela z otrokom. Želijo si tudi več znanja in učenja o tem, kako zmanjšati manipulacijo povzročitelja nasilja preko otroka. Velikokrat se v praksi dejansko dogaja, da so pravice starša nad pravicami otroka, oče ima stike z otrokom, čeprav je le-ta posredno doživljal nasilje (*»oče ima pravico videt otroka, otrok pa je doživel nasilje, ko je opazoval nasilje«* – A99).

5.2. Izzivi, ki jih doživljajo matere, in izzivi, s katerimi se srečujejo strokovne delavke pri zagotavljanju podpore v varni hiši, ter željene izboljšave za učinkovitejšo podporo otrokom in materam

Strokovne delavke se pri svojem delu srečujejo z različnimi izzivi, predvsem z odzivi in doživljanji mater otrok, kar posledično vpliva tudi na otroke in njihovo vzgojo. Matere, ki pridejo v varno hišo po preživetem nasilju, so velikokrat utrujene, izmučene, zaradi preživetega nasilja nimajo energije za vsakdanja opravila. Poleg vsega tega se morajo po prihodu v varno hišo soočiti z urejanjem birokracije, postopki, z menjavo okolja in urejanjem nove življenjske situacije v vlogi matere samohranilke. Pri materah prihaja tudi do težav v duševnem zdravju in do hujših oblik travmatizacije, posledično nekatere od njih niso sposobne zadovoljevati vseh potreb svojih otrok. O posledicah nasilja pišejo Urek idr. (2013), ki razlagajo, da hujše kot so

oblike nasilja, večje posledice pustijo na fizičnem in psihičnem zdravju žensk. Še pogostejše kot telesne posledice nasilja so prisotne posledice na psihičnem zdravju žensk. Plaz (2014) dodaja, da imajo zaradi posledic nasilja ženske lahko težavo pri iskanju dela ali ohranjanju zaposlitve, občutijo nesposobnost opravljanja različnih služb zaradi posledic na fizičnem ali psihičnem zdravju, imajo težave z depresijo, samomorilne misli ali celo poskušajo storiti samomor.

O izzivih glede vzgoje otrok govorijo tudi matere. Slednje se pri vzgoji srečujejo s posledicami nasilja, ki jih doživljajo otroci, ob tem pa se morajo naučiti, kako omiliti posledice nasilja pri otroku. Ti kot posledice nasilja doživljajo stiske, posledično prihaja do različnih izpadov in vedenj otroka do drugih in mame, prihaja tudi do manipulacije in vedenj, ki so se jih otroci naučili od povzročitelja nasilja. Hrovat (2017) ugotavlja, da otrok, ki odrašča v nasilnem okolju, dobiva sporočila, da je nasilje sprejemljiva strategija za reševanje konfliktov, s tem pa se uči vzpostavljati odnose na nefunkcionalen način. Matere imajo izziv pri postavljanju meja otrokom, saj je s tem težko začeti, predvsem če so do sedaj otroku dovolile prestopanje nekaterih meja, ki jih ne bi smeli. Matere se učijo postavljanja meja otrokom z jasnimi sporočili in ukrepi, ki nato učinkujejo oziroma pomagajo pri vzgoji otroka. O postavljanju meja piše Hrovat (2017), ki pravi, da je pomembno postavljanje meja otroku z nenasilno komunikacijo, katere osnova je spoštljiv odnos z otrokom, pomembna so jasna sporočila in odločnost, s tem pa dobi otrok občutek varnosti. Razlogov, zakaj matere, ki so doživljale nasilje in imajo težavo pri postavljanju meja otrokom, je več. Nekatere mame menijo, da je treba otroku dovoliti marsikaj, saj želijo nadoknaditi vse, kar so morali otroci zaradi nasilja v družini prestat. Pojavi se strah, ki ga doživljajo mame, da jih bo začel otrok zaradi postavljanja meja zavračati, saj občasno prihaja tudi do manipulacije otrok s strani povzročitelja nasilja. Nekatere matere pa preprosto nimajo moči, da bi postavljale meje otroku. Poleg postavljanja meja, imajo matere težavo tudi pri vzpostavljanju avtoritete nad otroki. V veliko primerih je povzročitelj nasilja oziroma partner tisti, ki ima avtoriteto nad otrokom in le-to vzpostavlja tudi namesto matere. Po odhodu od partnerja v veliko primerih otroci mater ne poslušajo in je težko na novo vzpostaviti avtoriteto. Materam izziv predstavlja tudi organizacija glede stikov otrok z očetom oziroma povzročiteljem nasilja. Tudi v primerih, ko so stiki že urejeni, partnerji oziroma nekdanji partnerji nato zahtevajo več stikov, da bi s tem otežili situacijo materi. Poleg tega povzročitelji velikokrat manipulirajo z otroki in jih obračajo proti materi (*»Ko sin pride iz stika z očetom, mi govori, da imam nekoga drugega«* - B109; *»Po stiki z očetom petletnik izreče besede, ki niso primerne za petletnika«* – B110), kar vpliva na njen odnos z otroki.

Strokovne delavke dodajajo, da posledično lahko prihaja do tega, da se mati izogiba skrbi za otroka in nima uvida v njegove težave. Kljub podpori in svetovanju strokovnih delavk nekatere matere še vedno ne upoštevajo nasvetov in se izogibajo vzgoji svojih otrok (*»Izziv je, kadar se mati izogiba nasvetom glede vzgoje svojih otrok«* – D66). Poleg tega lahko pri materah prihaja do zlorabe prepovedanih substanc, kot so alkohol in droge, ter celo do izvajanja nasilja nad svojim otrokom. O zlorabi substanc kot posledici nasilja pišejo Urek idr. (2013), ki pravijo, da se posledice nasilja poznajo tudi na fizičnem zdravju žensk, to pa lahko občutijo kot različna obolenja, glavobole in druge zdravstvene težave. Zaradi tega lahko pri ženskah pride do pogostejšega jemanja zdravil za lajšanje psihičnih bolečin ali tudi do pogostega uživanja drog in alkohola.

V primeru, da strokovne delavke zaznajo zanemarjanje otroka to prijavijo tudi na pristojni CSD. O zanemarjanju otroka govorijo Aničić, Hrovat Svetičič in Sušnik (2015), ki pravijo, da o zanemarjanju govorimo, ko starši otroku ne zagotavljajo ustreznega varstva in vzgoje za otrokov razvoj ter zanikajo ali izkrivljajo informacije, ob katerih bi morali ravnati v smeri zaščite otroka. McGuigan in Pratt (2001) dodajata, da zanemarjanje na otroku pušča posledice in ga travmatizira.

Eden od izzivov mater je tudi iskanje ravnovesja pri sebi in na novo vzpostavljanje življenja po odhodu iz nasilnega odnosa ter hkrati vzgajati in namenjati pozornost otrokom. Matere morajo veliko svojega časa poleg službe in obveznosti posvečati svojim otrokom, ob tem pa imajo le malo ali skoraj nič časa za sprostitev, razbremenitev in za delo na sebi. Matere potrebujejo čas zase, da lahko uredijo nujne zadeve, predvsem tiste, povezane s postopki, da se lahko sprostijo in naberejo nove energije. Matere potrebujejo čas zase, saj je to prav tako pomemben del okrevanja in regeneracije, posledično lahko tudi bolj učinkovito skrbijo za svoje otroke. V ta namen bi si matere želele več varstva za otroke, če bi bilo to mogoče, saj bi tako imele več časa zase (*»Problem je glede varstva, da bi lahko imele mame več časa zase«* – A108).

Izziv za strokovne delavke predstavlja to, kako podpreti matere, da lahko kljub ogromnemu stresu, travmatiziranosti in vsem postopkom, ki jih čakajo, še vedno učinkovito poskrbijo za potrebe svojih otrok. Hrovat (2017) razlaga, da so potrebe ženske po prijavi nasilja velikokrat spregledane. Ženske se borijo z različnimi občutki, kot so jeza, občutek krivde, sramu in soočanja s stigmo. Pomembna je predelava stiske, regulacija čustev in ponovno navezovanje z otrokom. Mati potrebuje tudi čustveno podporo in potrditev svoje bolečine, da se bo tudi lažje odzvala na potrebe otroka ter razumela njegovo čustvovanje in vedenje.

Izziv oziroma dvojnost za strokovne delavke predstavlja tudi to, kako podpreti mater in hkrati zaščititi otroka v primeru, ko opazijo, da matere za otroka ne skrbijo ustrezno. O tem pišeta Peled in Dekel (2010), ki pravita, da se lahko zaposlene v zatočišču znajdejo v dvojni vlogi, saj morajo po eni strani krepiti moč uporabnice in jih podpreti, na drugi strani pa mora bit njihov cilj poskrbeti, da bo vzgoja oziroma delovanje mater v otrokovo korist.

Da bi se lažje soočale z izzivi, bi strokovne delavke potrebovale dodaten kader, torej več zaposlenih strokovnih delavk v varni hiši. Predvsem bi potrebovali dodatno zaposleno delavko, ki bi delala delati posebej z otroki in bi zanje pripravljala delavnice, z njimi izvajala igralno terapijo, saj otroci zahtevajo poseben pristop, pozornost, za to pa so potrebne posebne tehnike, metode in znanja. Otroci in matere potrebujejo po preživetem nasilju pomoč psihoterapevtov, zato bi v varni hiši potrebovali več sredstev, da bi jim lahko zagotovili več brezplačne psihoterapevtske pomoči z možnostjo daljše vključitve. Tako bi matere in otroci učinkovitejše in lažje predelovali travme in posledice nasilja ter se soočali z drugimi življenjskimi okoliščinami. Raziskava avtorice Katz (2015) ugotavlja, da potrebujejo matere in otroci po preživetem nasilju profesionalno pomoč strokovnjakov pri procesu okrevanja. Prav tako jim pri procesu okrevanja pomaga, da se matere z otrokom lahko pogovarjajo o doživetem nasilju, vendar mora mati pogovor o tem prilagoditi glede na otrokovo starost in razumevanje, z odprto komunikacijo ter ob podpori strokovne pomoči se krepí tudi odnos med materjo in otrokom. V najini raziskavi sodelujoče sogovornice zaznavajo tudi težavo, da lahko mame svoje najstniške hčerke obravnavajo preveč odraslo in nalagajo nanje preveč odgovornosti. O prepletu oziroma zamenjavi vlog piše Hrovat (2017), ki pravi, da kadar je v družini pristno nasilje, obstaja možnost, da otrok prevzame različne vloge, kot so vloga skrbnika, vloga zaupnika ali posrednika med materjo in očetom.

Potrebovali bi tudi več varstva za otroke, saj bi si lahko matere spočile, uredile zadeve ter lažje poskrbele zase, da bi posledično tudi bolj efektivno delovale zase in za svoje otroke. Tako bi v varni hiši potrebovali več prostovoljk, da bi lahko izmenično prihajale in nudile varstvo za otroke, vendar je pridobiti večje število prostovoljk velik izziv. Izzivi za matere nastajajo tudi glede prevoza, saj tiste, ki nimajo izpita ali avta, težko usklajujejo prevoz na delovno mesto in prevoz otrok do vrtcev ali šole, posledično domov prihajajo precej pozno, saj morajo z javnimi prevozi priti iz službe ter iskati otroke v vrtec ali šolo. Tako jim ostane le malo časa za aktivnosti z otroki ali časa za sebe. Pri tem bi prišlo prav, da bi ženskam lahko nudili osebni prevoz, da bi lažje usklajevale službo, skrb za otroke in obveznosti.

Matere poudarijo, koliko jim pomeni podpora strokovnih delavk. Pri premagovanju izzivov jim je v pomoč njihova podpora, saj se z materami pogovarjajo, pomagajo pri organizaciji njihovega časa, svetujejo in razbremenijo stiske, v katerih se znajdejo in jih po potrebi napotijo v druge programe ter oblike pomoči izven varne hiše. S tem strokovne delavke materam dajejo pogum za naprej, jim vlivajo voljo in upanje. Strokovne delavke materam v varni hiši predstavljajo enega glavnih virov podpore in so jim na voljo za različne težave ter probleme. Drug vir podpore v varni hiši pa so tudi ostale ženske in matere, saj se med seboj podpirajo, pogovarjajo, nudijo pomoč pri varstvu otrok in si delijo svoje izkušnje ter nasvete. Materam pomaga tudi pridobivanje novih znanj in informacij, s katerimi si pomagajo pri vzpostavljanju ravnovesja in vzgoji otroka.

Strokovne delavke se z vsakodnevnimi izzivi lažje soočajo z znanji in na novo pridobljenimi znanji, zato dodatnih izobraževanj nikoli ni preveč. Za lažje soočanje z izzivi bi potrebovale več izobraževanj s področja dela z otroki (psihoterapevtska znanja za delo z otroki, znanja za delo z otroki z izkušnjo spolnega nasilja, razvojne potrebe po starostnem obdobju), izobraževanja na področju duševnega zdravja (znanja s področja psihologije, terapevtskih pristopov, znanja o travmah in okrevanju, področje duševnih težav), izobraževanja o tem, kako zastavljati kratkoročne cilje skupaj z uporabnico, izobraževanja o krepitvi vloge starša, izobraževanja na temo skrbi zase. Vsa ta znanja pa bi lahko prenesle na uporabnice,.

5.3. Potek sodelovanja z drugimi institucijami glede nasilja nad otroki in materami ter predlogi za izboljšanje sistema pomoči za matere in otroke, ki so doživeli nasilje

V Sloveniji poznamo različne izkušnje medinstitucionalnega sodelovanja, od dobrih do tudi pomanjkljivih praks sodelovanja (Leskošek, Kodele in Mešl 2019, str. 236). Takšne izkušnje imajo tudi najine sogovornice, ki se soočajo tako z dobrimi kot s slabimi izkušnjami pri sodelovanju z institucijami v povezavi z obravnavo nasilja.

Menijo, da je sodelovanje odvisno od zaposlenih na institucijah oziroma od tega, kateri strokovni delavci so materam v procesu sodelovanja dodeljeni. Dobre izkušnje sodelovanja so po mnenju matere takrat, ko sodelujejo in imajo dobro komunikacijo z zaposlenimi, ki jih razumejo, so empatični, jih poslušajo in imajo do njih spoštljiv odnos (*»policistka je čustvovala*

z mano, takrat sem dobila občutek, da me razume« – B196). Prav tako je dobra izkušnja takrat, ko institucije »pritisnejo« na partnerja. Podobno opažajo strokovne delavke: občasne dobre prakse sodelovanja potekajo tako, da zaposlene na različnih institucijah razumejo in podpirajo žrtev, imajo znanja s področja nasilja, institucije so odprte, da prisluhnejo sogovornikom, imajo dobrega sogovornika na institucijah, povzročitelj nasilja dobi jasno sporočilo s strani institucij. Rezultat dobrega sodelovanja je tudi, ko imajo matere po nekaj letih korekten odnos z nekdanjim partnerjem. Poskrbljeno je za varnost žrtve, uporabnica doseže prepoved približevanja partnerja.

Matere imajo kar nekaj slabih izkušenj z institucijami. Pogosto je prisotno razočaranje nad policijo, saj žrtev nasilja ne obravnavajo resno oziroma jih ne poskušajo zares razumeti ter ne ukrepajo tako, kot bi morali (*»Policisti so rekli, da so to samo psihične igrice med nama s partnerjem in da to ni nasilje*« – B190). Postopki se velikokrat vlečejo predolgo, kar vpliva tudi na slabše oziroma počasnejše okrevanje pri materah (*»Prepoved približevanja je bila izdana šele po štirih mesecih*« – B223; *»Travme bi bile manjše, če bi postopki potekali hitreje*« – B227). Če bi bili postopki hitrejši, bi to pozitivno vplivalo tudi na matere in njihovo okrevanje. Že Čížmek (2020) v svojem diplomskem delu predlaga, da naj institucije skrajšajo uradne postopke za žrtve nasilja.

V samem procesu dokazovanja nasilnih dejanj je prijava nasilja ključna (Leskošek, Kodele in Mešl, 2019). Vendar najine sogovornice zaznavajo, da ženske pri tem čakajo dolgi postopki. Kazenski postopki za nasilje v družini trajajo predolgo, kar vpliva na okrevanje ženske in otroke. Sodni postopki bi morali biti hitrejši in bi se morali v praksi izvajati v skladu s smernicami, ki veljajo za področje nasilja. Poleg tega pa sogovornice opažajo, da je med trajanjem postopkov lahko pride do veliko zapletov, sam čas trajanja postopkov pa presega čas bivanja v varni hiši. Zato se lahko zgodi, da ženska opusti prijavo. Ko se to zgodi, ni možno nadaljnje dokazovanje in pregon kaznivih dejanj (Leskošek, Kodele in Mešl, 2019, str. 165).

Veliko vlogo v postopku ima CSD. Kar nekaj mater ni zadovoljnih s sodelovanjem s CSD, saj menijo, da njim in otrokom ne nudi konkretna pomoč, so neorganizirani in počasni. Da so postopki CSD počasni in togi, opažajo tudi nekatere predstavnice zdravstva v raziskavi Šimenc (2016).

Matere doživljajo tudi, da se institucije obrnejo proti njim zaradi manipulacije povzročitelja nasilja ter predstavijo mater kot slabo osebo in želijo posledično dodeliti več stikov z očetom,

kot bi bilo dobro za otroka. Matere ob tem čutijo razočaranje, saj se počutijo nerazumljene, ter ne razumejo, kako institucije ne prepoznajo manipulacije in kako ne vidijo resnične situacije. Intervjuvane matere si za preprečevanje manipulacije povzročitelja nasilja zapisujejo vse dogodke in zlorabe ter tako sproti obveščajo vse institucije o kršenju prepovedi približevanja in podobno. Na takšen način matere razvijejo strategije, ki pomagajo pri sodelovanju z institucijami. Pri tem je po mnenju strokovnih delavk veliko nestrokovnega ravnanja s strani institucij in neprimernih odzivov (na primer policija žrtev spravlja v dodatno stisko), institucije postopajo napačno, se postavijo na eno stran, pozabljajo na zakonske okvire, ki so jih dolžne izpeljati, imajo pomanjkljiva znanja in informacije. O tem poroča tudi raziskava Grafe in Hagemann-White (2015), in sicer da je na splošno problem v tem, da protokoli strokovnih služb niso točni in jasni. To potrjuje tudi delo Rabzelj (2020), ki opazuje, da intervjuvane koordinatorke za preprečevanja nasilja opozarjajo, kako je uporaba ukrepa odvisna od sodnika ali sodnice in od oseb, ki so vpletene v postopke.

Že samo to, da je na nekaterih CSD nasilje opredeljeno kot visoko konflikten odnos med partnerjema, je po mnenju intervjuvanih strokovnih delavk problematično. CSD je nosilec multidisciplinarnih timov in povezujoč člen posameznih sektorjev, zato je izredno pomembno njegovo postopanje v primerih nasilja. Povezanost in vključenost v multidisciplinarni tim predstavlja po mnenju intervjuvanih strokovnih delavk več možnosti za primer dobre prakse. Tako je sodelovanje odvisno predvsem od znanja in kompetenc strokovnih delavcev in delavk. To opazuje tudi Šimenc (2016) v kvalitativni raziskavi, kjer piše, da je prisotno pomanjkljivo znanje prepoznavanja žrtev nasilja, nezadostno poznavanje delovanja strokovnih služb in njenih pristojnosti. Šimenc (2016) v kvalitativni analizi opazuje, da na primer zdravstveno osebje ni dovolj seznanjeno z zakoni, obveznostmi in ozaveščenosti o pomenu udeleževanja na multidisciplinarnih timih.

Strokovne delavke si želijo izboljšati sistem na celostni ravni. Po njihovem mnenju je pomembno sodelovanje vseh institucij, ki so vključene v sistem pomoči žrtvam, to pomeni, da zaposleni na različnih institucijah podpirajo in razumejo žrtve nasilja. To pa pomaga, če imajo določena znanja s področja nasilja, kar pomeni, da imajo strokovni delavci več znanja od informiranja o kazenskih postopki, določitvi stikov in preživnine. Intervjuvane matere opisujejo, da potrebujejo več izobraževanj na institucijah. O tem piše tudi Šimenc (2016), in sicer da dobra praksa temelji na upoštevanju delovne zakonitosti posameznih strok, odzivnosti, fleksibilnosti, strokovni usposobljenosti, medsebojnem razumevanju pristojnosti vseh akterjev.

Povzročitelj nasilja mora dobiti jasno sporočilo s strani institucij, da je odgovoren za nasilje. Kot opažajo Leskošek, Kodele in Mešl (2019), je pomemben pogoj za uspešno sodelovanje to, da udeleženci obvladajo svoje področje dela, imajo znanje ter spoštujejo pristojnosti in delo drugih sodelujočih. Matere si prav tako želijo, da bi institucije žensko, ki doživlja nasilje, vzele bolj resno. Policija bi morala žensko, ki kliče zaradi nasilja vzeti bolj resno, poleg tega bi se moralo žrtvi zagotoviti takojšnjo varnost, umakniti pa bi se moralo povzročitelja nasilja. Poleg tega bi moral biti odnos institucij do mater bolj profesionalen in razumevajoč (*»institucije niso verjele niti strokovnim delavkam v varni hiši ter so naredile čisto po svoje«* – C154). Matere bi si želele, da bi jim institucije bolj prisluhnile, videle resnično situacijo in imele več razumevanja za žrtve nasilja.

Strokovne delavke za izboljšanje sistema pomoči za matere in otroke, ki so žrtve nasilja, predlagajo, da se pri dodelitvi stikov upošteva prisotno nasilje, skupno starševstvo v primeru nasilja se ne bi smelo izvajati. Ko so določeni stiki pod nadzorom, se ne bi smeli prekiniti takoj. Po mnenju strokovnih delavk, bi se moralo opravljati pogovore z otroki glede stikov in da se otrok ne sili na stik z očetom, če tega ne želijo. O preverjanju in opazovanju stika otrok z očetom govorijo tudi matere. Povedo, da se v postopkih upošteva otrokov glas (Leskošek, Kodele in Mešl, 2019), kar pomeni, da so otroci kompetentni, da razumejo, kaj se jim dogaja, da se upoštevata otrokova starost in zrelost, ko je izpostavljen postopkom, strokovnjaki pa imajo pri svojem delu znanje in spretnosti, kako se pogovarjati z različnimi otroki ter kako jih pri tem krepiti, da niso retravmatizirani. Pri delu z otroki se mora upoštevati načelo »na otroka usmerjena perspektiva«, kar pomeni, da je otrok obravnavan enakovredno in ga odrasli spoštujejo, poslušajo in poskušajo razumeti njegovo razumevanje sveta glede na njegovo starost (Zaviršek, 2016). O »na otroka usmerjeni perspektivi« govorijo tudi avtorice knjig Leskošek, Kodele in Mešl (2019), in sicer da naj strokovnjaki in strokovnjakinje ravnajo z otroki kot s spoštljivimi zavezniki, kot z enakimi, a hkrati ravnajo različno glede na otrokove potrebe. Glede na analize intervjuvanih oseb, se pri delu z otroki še vedno pojavljajo nestrokovna ravnanja, na kar vpliva tudi pomanjkanje znanja.

Po ZPND- (2008) sodišče pri odločanju v samih postopkih upošteva otrokovo mnenje v primeru, da otrok razume pomen in posledice mnenja. Strokovne delavke poudarjajo, da bi se moralo v postopkih še bolj upoštevati nasilje, in sicer obstoj nasilnih vedenj v družinskih zadevah, pri določanju stikov oziroma dodelitvi otroka, nasilno vedenje bi se moralo dojemati kot kontraindikacija za skupno starševstvo in prisotno bi moralo biti samozavedanje, da je umik

iz nasilja za matere in otroke veliko breme in zahteva veliko sprememb in prilagajanja žensk in otrok. Tudi intervjuvane matere se strinjajo, da bi se moral umaknit povzročitelj nasilja. Od maja 2022 se je v Sloveniji vzpostavil javni zavod Hiša za otroke (Republika Slovenija GOV.SI, 2022), ki daje upanje glede izboljšanja sistema obravnave otrok. Na enem mestu združuje učinkovit in usklajen način, več služb za obravnavo žrtev, preprečuje se vnovična travmatizacija otroka med postopkom preiskave in ostalimi postopki na sodiščih, usklajuje kazenske postopke in preiskovalne postopke v smeri zaščite otroka (Council of Europe, b. d.), kar daje večjo enotnost pri sledenju določenih smernic za celoten sistem pomoči žrtvam nasilja.

Na ravni sistema bi bilo torej predvsem potrebno prednostno rešiti stanovanjsko problematiko za ženske, ki so žrtve nasilja, saj jih veliko po odhodu iz nasilnega odnosa nima kam iti. Potrebna bi bila stanovanja, ki bi bila namenjena posebej za ženske in otroke, ki so žrtve nasilja, tako bi ženske lažje odšle iz nasilnega odnosa. Strokovne delavke pripovedujejo o spremembi sistema pomoči z varnimi nastavitvami, da bi žrtve nasilja ostale v čim večji meri doma. Umikal bi se torej povzročitelj nasilja. Strokovne delavke predlagajo tudi več dislociranih enot. Intervjuvana mati pripoveduje, da živi v dislocirani enoti. Po nekem času skupnega bivanja z večjim številom žensk in otrok v varni hiši, si matere želijo prostor zase in za svoje otroke ter svoj mir.

Na ravni sistema bi morali po mnenju najinich sogovornic strokovni delavci dejansko delovati v smeri največje zaščite žrtve, ravnati bolj proaktivno, v nasprotju s samo strogim sledenjem zakonodaji, institucije bi morale znati tudi prej ukrepati. O tem piše tudi Šimec (2016) v rezultatih raziskave, in sicer da včasih na CSD ravnajo preveč togo in preveč upoštevajo administrativne postopke.

V delovni zakonodaji bi se po mnenju strokovnih delavk moralo bolj upoštevati doživljanje nasilja pri zaposlenih žrtvah, na primer sklenitve pogodbe o zaposlitvi za krajši delovni čas, dodatni dopust, zaščita pred odpovedjo. Tako bi se sistemsko uredilo in preprečilo izgubo služb, še več stresa in izgubo prihodka. Stalen vir prihodka in finančna samostojnost sta pomembni za žensko, ki je sama z otroki.

Na ravni sistema bi se moralo povzročitelja nasilja obravnavati bolj resno, kar pomeni tudi, da se ga napotuje v program, namenjen povzročiteljem nasilja, na trening socialnih veščin, obvezen tečaj nenasilne komunikacije. Bolj resno bi moralo biti izrekanje kazni ob kršitvi prepovedi približevanja; torej izrekanje tudi zaporne in ne le denarne kazni. Strokovne delavke

opazajo, da so velikokrat prisotna nesorazmerna pričakovanja do mater glede truda za otroka, ki niso niti približno enaka do očetov. Tudi Côté, Damant in Lapierre (2021) opozarjajo, da povzročitelji nasilja velikokrat ne iščejo pomoči in ne prevzamejo odgovornosti za svoje vedenje. To, da se ženske in otroci umaknejo v varno hišo in doživljajo posledice nasilja, da ženske doživljajo več izzivov v vlogi matere, je povezano z nasilnim vedenjem moških do žensk in otrok.

Na ravni sistema je veliko prostora za manipulacijo s strani povzročitelja nasilja. Po *ZPND* (2008) sodišče lahko izda ukrepe, ki prepovejo prehode državne meje otroku, razen s posebej določeno osebo, kar preprečuje manipulacijo povzročitelja nasilja. Sogovornice opozarjajo tudi na soglasje glede otrok, menjavo šole ali vrtca, ki se bi morala realizirati brez potrebe po soglasju drugega starša v primeru umika v varno hišo, pa tudi na možnost urejanja osebnega dokumenta otroka brez potrebe soglasja drugega starša.

Najine sogovornice, strokovne delavke, so predlagale tudi višje kazenske sankcije za povzročitelja nasilja. V Sloveniji je na splošno blaga kaznovalna politika, kar opazajo tudi Plesničar, Jankovič in Briški (2022). Kazenske sankcije imajo pomen in so najbolj viden del kazenskopravnega sistema v družbi. Raziskava je pokazala, da je zakonodajalec na tem področju ustvaril širok kaznovalni okvir za obravnavana kazniva dejanja, torej od sodišča zahteva skrben razmislek, kar ustvarja različne kazni. Na podlagi analize so ugotovili, da so izrečene sankcije nizke in da je veliko izrečenih pogojnih obsodb glede na samo težo kaznivega dejanja.

Matere so s pomočjo varne hiše zadovoljne ter so hvaležne za podporo, vendar bi si želele, da nad njimi strokovne delavke ne bi izvajale toliko pritiska in bi imele zaposlene za ženske več razumevanja. Nekatere matere imajo občutek, da je v varni hiši preveč obveznosti in tako nimajo dosti časa ter miru zase. Poleg tega čutijo pritisk s strani strokovnih delavk glede vzgoje, pri skrbi za otroka in nadzor nad tem, kako matere vzgajajo svoje otroke. Intervjuvane strokovne delavke se zavedajo posledic nasilja, ki jih doživljajo ženske, in sicer da se pri ženskah lahko pojavljajo hujše oblike travmatiziranosti, pomanjkanje energije zaradi preživetega nasilja pa tudi da mame zaradi lastne travmatiziranosti zadovoljujejo potrebe otrok v manjši meri. Strokovne delavke se zavedajo, da se posledice nasilja prepletajo z drugimi življenjskimi razmerami. Kot sva omenili, so zato strokovne delavke v dvojni vlogi. Côté, Damant in Lapierre (2021) opazajo, kako morajo strokovne delavke iskati ravnotežje v dvojni vlogi, da bodo ohranjale zaupen odnos z ženskam. Tako ženske ne bodo doživljale občutkov

strahu ob določenih storitvah, ki in ne bodo v prihodnosti odlašale z iskanjem pomoči. Če bodo strokovne delavke pri svojem delu upoštevale perspektivo feminističnega socialnega dela, kar pomeni, da je jasno, kdo je povzročitelj nasilja in kdo je žrtev nasilja, bodo pri svojem delu bolj podprle odnos ter povezavo med materjo in otrokom.

5.3. Primerjava med strokovnimi delavkami in materami

Na podlagi rezultatov in analize intervjujev s strokovnimi delavkami in materami sva prišli do ugotovitev, da imajo podobne poglede o izzivih, ki jih doživljajo ženske in otroci v sistemu podpore za žrtve nasilja.

Drugačne perspektive imajo glede nekaterih izzivov bivanja v varni hiši po določenem času. Ženske imajo občutek pritiska in da je preveč pravil v varni hiši, kar so normalni občutki, saj si po določenem času bivanja v varni hiši želi ženska več prostora zase. Sogovornice, strokovne delavke in matere, se strinjajo, kako pomembna je potreba po varnosti, po svojem prostoru, kar varne hiše zagotavljajo. Matere opažajo, da je pomembno, da imajo prostor zase in za otroke, po določenem času bivanja v varni hiši pa začnejo opažati, da čutijo še večjo potrebo po lastnem miru in prostoru. Njihova perspektiva se po določenem času bivanja spremeni in dobijo občutek, da je v varni hiši na kupu preveč ljudi. Prav tako začnejo nekatere motiti določena pravila in jih zato težje upoštevajo hiše. Potreba po varnem okolju je po mnenju strokovnih delavk pomembna, zato vidijo smisel pri upoštevanju pravil varne hiše. Vendar matere opažajo, da morajo po določenem času oditi ven iz varne hiše. Po drugi strani pa prepoznavajo, da so jim strokovne delavke v veliko pomoč, in sicer jim nudijo podporo 24 ur na dan, pravne nasvete, kako postopati, in svetovanje. Menijo, da je v varni hiši za vse lepo poskrbljeno.

Matere čutijo pritisk s strani strokovnih delavk pri vzgoji ter nalaganje obveznosti, na drugi strani pa se strokovne delavke soočajo z dvojno vlogo, saj se zavedajo, da je za matere naporno, ker doživljajo posledice nasilja in imajo veliko obveznosti glede postopkov, poleg tega pa morajo vzgajati otroke. Vendar morajo strokovne delavke skrbeti tudi za dobrobit otrok in opozarjati matere na primerno vzgojo, ki bo v dobro otroka. Matere to doživljajo kot pritisk in izvajanje nadzora, strokovne delavke pa le opravljajo svojo nalogo, da ne bi prišlo do zanemarjanje otroka, saj morajo v skrajnem primeru to prijaviti na pristojni CSD. Kot v svoji raziskavi opažajo Côté, Damant in Lapierre (2021), so primeri dobrih praks pokazali v primerih,

ko se strokovne delavke manj osredotočajo na ranljivost in tveganja otroka ter jih podpirajo, medtem ko analizirajo potencialna tveganja vedenja povzročitelja nasilja.

Potreba po lastnem prostoru je povezana s stanovanjsko problematiko. Ta je bila izpostavljena pri materah in strokovnih delavkah. Materam manjka, da bi imele svoje stanovanje in menijo, da velikokrat ženske ostajajo v nasilnem odnosu, ker nimajo kam iti. Predlagajo stanovanja za ženske žrtve nasilja. Glede nastanitve se strinjajo tudi strokovne delavke, ki predlagajo spremembo sistema pomoči z varnimi nastanitvami, da bi lahko žrtve nasilja ostajale v čim večji meri doma, umikati bi se moral povzročitelj nasilja. Zagovorniki odprtega pristopa varnih hiš (Blijf Groep, 2020) se strinjajo s tem, da se velikokrat ženske vračajo nazaj domov, saj so bivanjski pogoji stresni. V varnih hišah si delijo skupne prostore z večjim številom ljudi in ni toliko privatnosti, kar povedo tudi intervjuvane matere.

To se povezuje s posledico nasilja, ki jo matere zaznavajo pri sebi in otrocih: sprememba okolja zaradi vstopa v varno hišo in doživljanje spremembe okolja ob vstopu v varno hišo. O tem govorijo tudi strokovne delavke. Pri svojem delu razumejo, da je odločitev za umik z vidika uporabnic in otrok velik korak in je psihično ter fizično obremenjujoče. Strokovne delavke razumejo njihovo situacijo, da se jim zaradi zaščito pred povzročiteljem nasilja življenje obrne na glavo, da so otroci izvzeti iz edinega okolja, ki ga poznajo in kjer se odvija njihovo življenje, zato je zanje prihod v varno hišo stresen dogodek. O tem govorijo tudi matere, in sicer da imajo otroci težave ob vstopu v varno hišo v zvezi s prilagajanjem na novo okolje, spoznavanjem novih ljudi, prijateljev in se počasi prilagajajo na spremembe. Strokovne delavke razumejo, da od mam terja določen napor, da zdržijo z različnimi posledicami nasilja otrok, ko vstopijo v varno hišo. Zato se je na Nizozemskem izpostavil drugačen tip pristopa za žrtve nasilja. Po mnenju zagovornikov odprtega pristopa varnih hiš (Blijf Groep, 2020) je zapustiti svoj dom zelo obremenjujoče in ni vedno najboljša rešitev.

Strokovne delavke predlagajo tudi več dislociranih enot. Intervjuvani mamici, ki živijo v dislocirani enoti, veliko pomeni, da ima še vedno podporo varne hiše, podporo strokovnih delavk. Vendar opaža, da je bolje, da so odšli v dislocirano enoto, saj opaža, da je bilo že preveč ljudi v varni hiši in da ima po določenem času potrebo po svojem miru.

Strokovne delavke zaznavajo potrebo po pomoči pri skrbi za otroke, in sicer da potrebujejo matere podporo pri prepoznavanju potreb otroka. Izziv vidijo v tem, na kakšen način podpreti žensko, da bo kljub ogromnemu stresu zmogla poskrbeti za vse potrebe otroka. Strokovne

delavke opažajo, da mame zaradi lastne travmatiziranosti zadovoljujejo potrebe otrok v manjši meri. Tudi matere prepoznavajo, da potrebujejo še dodatna znanja pri razumevanju otrokovega vedenja otroka in načinih ravnanja, kadar je otrok v krizni situaciji. Matere prepoznavajo različne izzive pri vzgoji otroka, kot je postavljanje meja otroku ali vzpostavljanje avtoritete. Posledice nasilja in naučena vedenja povzročitelja nasilja pri otrocih povzročajo dodatne izzive pri vzgoji otroka. Mame zaznavajo tudi potrebo po osebi, ki se bolje spozna na pristope dela z otrokom. Glede tega se strinjajo strokovne delavke, imajo namreč pomanjkanje kadra, potrebujejo dodatno strokovno delavko, ki bi se posebej ukvarjala z otroki in bi vodila na primer delavnice za otroke.

Nekatere matere opažajo pomoč starejše hčerke pri varstvu mlajših otrok. Kjer morda matere vidijo pomoč starejšega otroka pri razbremenitvi matere, lahko strokovne delavke vidijo nalaganje prevelike odgovornosti na starejšega otroka. Strokovne delavke zaznavajo potrebo po podpori mame pri preživljanju prostega časa z otroki, saj so lahko starejši otroci malo zapostavljeni, zato naredijo strokovne delavke načrt z mamami, kako bi preživele več časa le z enim otrokom. Matere na primer ne zaznavajo potrebe, da bi preživljale več časa s starejšim otrokom, ali da so lahko zapostavljeni. Tudi sodelujoči v raziskavi Humphreys, Mullender, Thiara in Skamballis (2006) opažajo, kako pomemben je kvaliteten skupen čas mame in otroka ter same aktivnosti, ki jih skupaj počneta.

Strokovne delavke pravijo, da v varni hiši spodbujajo mame, da o nasilju spregovorijo z otrokom na način, ki je njegovi starosti razumljiv. Spodbujajo jih, da se rešuje problem zadovoljevanja potreb otroka zaradi materine lastne travmatiziranosti. O tem govori raziskava Humphreys, Mullender, Thiara in Skamballis (2006), in sicer kako pomembno je grajenje odnosa med otrokom in materjo, kar pomeni tudi pogovor o nasilju otrokovi starosti primerno. Na primer z mlajšimi otroki se lahko matere pogovarjajo o nasilju v obliki pravljic in podobno.

Več podpore pri varstvu otrok pa pomeni tudi več prostega časa za matere in več časa za delo na sebi. Matere in strokovne delavke zaznavajo, da rabijo matere več časa zase. Oboje se strinjajo, da morajo ženske najprej poskrbeti zase, potem bodo lahko kakovostno poskrbele za svoje otroke. Po mnenju strokovnih delavk je praksa pokazala, da kar koli dobrega narediš za uporabnico, se največkrat odraža tudi na otrocih. Tudi matere menijo, da je treba najprej poskrbeti zase, šele nato lahko skrbiš za drugega. Mame opažajo, da lahko v stresnem stanju frustracije prenašajo na otroka. Zavedajo se, da če se ne počutijo v redu, ne morejo dajati drugim v tolikšni meri, kot bi si želele.

Matere in strokovne delavke zaznavajo potrebo po večjem deležu psihološki pomoči zase in za otroke, strokovne delavke bolj natančno govorijo o potrebi po različnih oblikah igralne terapije za otroke. Za to pa so potrebne finance in zaposlitev dodatnega kadra.

Strokovne delavke in matere opažajo veliko prostora za manipulacijo s strani povzročitelja nasilja na ravni sistema pomoči za ženske in otroke, žrtve nasilja. Strokovne delavke v primeru umika v varno hišo predlagajo menjavo šole ali vrtca in možnost urejanja osebnega dokumenta otroka brez potrebe soglasja drugega starša. Povzročitelji nasilja manipulirajo na ravni sistema tako, da mater prikažejo kot slabo osebo. Povzročitelj nasilja se lahko pred institucijami prikaže kot žrtev. Tako izkušnjo je imela intervjuvana mati. Tako povzročitelj nasilja pridobi institucije na svojo stran in nadaljuje s svojo manipulacijo. To bi preprečevalo več znanja, razumevanja in prepoznavanja žrtev nasilja na ravni sistema, s čimer se strinjajo matere in strokovne delavke.

Glede sodelovanja z institucijami imajo strokovne delavke in matere podobno perspektivo in izkušnje. Intervjuvane osebe se pri sodelovanju z institucijami srečujejo z več slabimi kot dobrimi praksami, predvsem pa je le-to odvisno od zaposlenih na institucijah. Matere in strokovne delavke bi si želele več poslušanja in razumevanja žrtev nasilja, saj jih institucije včasih ne želijo razumeti, se postavijo na stran povzročitelja nasilja, čemur sledi veliko nestrokovnih odzivov in dejanj. Posledično pa je še večji izziv za strokovne delavke to, kako podpreti preživele nasilja, da bodo zmogli skozi vse postopke, ki jih čakajo. O tem govorijo tudi Gatfield, O'Leary, Meyer in Baird v svojem članku (2021), in sicer da sporočila organov kazenskega pregona na ravni mezosistema (razširjena družina, učitelji, zaposleni na področju socialnih storitev) lahko krepijo ženske in dajejo sporočilo, da povzročitelj nasilja prevzema odgovornost za svoja ravnanja. Avtorji članka opozarjajo na rezultate več raziskav, da povzročitelji nasilja manipulirajo s sistemom pomoči. Tako preokvirijo svoja nasilna ravnanja na materina vedenja s ciljem, da njihovo nasilje ni obravnavano.

Strokovne delavke in matere se strinjajo, da povzročitelj nasilja manipulira tudi preko stikov z otroki. Zato strokovne delavke menijo, da bi se moralo pri dodelitvi stikov bolj upoštevati nasilje in da ko so določeni stiki pod nadzorom, se ti izvajajo dlje časa in se ne prekinejo takoj. Matere čutijo potrebo po učenju o tem, kako zmanjšati manipulacijo otroka s strani očeta, menijo, da je velikokrat pravica starša nad pravico otroka. Posledično ima oče stike z otrokom, kjer izvaja manipulacijo nad njim. Gatfield, O'Leary, Meyer in Baird (2021) pišejo o tem, kako ravnati v primerih, ko imajo otroci in ženske kontakt s povzročiteljem nasilja. Velikokrat imajo žrtve kontakt s povzročiteljem nasilja, čeprav bi bilo idealno, če ne bi bilo kontakta. Zato morajo

strokovni delavci v sistemu pomoči naslavljati vloge, vedenje in posledice vedenja povzročitelja nasilja.

Po mnenju strokovnih delavk so pričakovanja v smislu skrbi za otroke do mater na eni in do očetov na drugi strani nesorazmerna in neenaka. Ta pričakovanja mame doživljajo kot pritisk in imajo potem željo po večjem razumevanju v varni hiši in po tem, da ne bi izvajali toliko pritiska nanjo. Tudi Holt (2013) v raziskavi opaza, da je premalo osredotočenosti na veščine starševstva povzročitelja nasilja in da povzročitelj nasilja ne prevzema odgovornosti za svoja nasilna ravnanja. Prav tako Gatfield, O'Leary, Meyer in Baird (2021) zagovarjajo, da je večina škode, ki je nastala z nasiljem v družini, na ženskah in otrok. Zato je potreben bolj sistemski, bolj holističen pristop k sistemu pomoči za žrtve nasilja v družini. Avtorji članka predlagajo pristop k družini, ki doživlja nasilje, s perspektive več teorij iz feministične, intersekcionalne teorije in teorije nasilja v družini, v integriran teoretični pristop in model, ki ima podlago na sistemski teoriji. Pristop iz integrirane teoretične perspektive se osredotoča na to, da na družino vplivajo dejanja povzročitelja nasilja in širši okvir ekosocialnih dejavnikov, kot so na primer medgeneracijska, zgodovinska travma in neenakosti. Zato je pomemben integriran pristop k družini, v kateri doživljajo nasilje.

Na podlagi raziskave Gatfield, O'Leary, Meyer in Baird (2021) je pomemben holističen, integriran in celosten pristop k družini, ki je nastal na podlagi edinstvenih sistemskih potreb družine, z osredotočenostjo na nasilna vedenja povzročitelja nasilja. Na takšen način se promovira okrevanje, varnost in dobrobit družine, medtem ko se spremlja razne oblike tveganja in ustvarjanja varnostnih mehanizmov. Po drugi strani pa takšen okvir po mnenju avtorjev ni primeren za povzročitelje nasilja, ki nadaljujejo kontrolo in manipulacijo in niso pripravljeni na spremembe. Prvi korak takega modela pa je, da povzročitelj nasilja prevzame odgovornost za svoja dejanja in da je motiviran za spremembe vedenja. To pomeni, da aktivno dela na tem, da spreminja svoje vedenje, se udeležuje programov, namenjenih spreminjanju njegovega vedenja. Medtem pa mora biti koordiniran stik s sodstvom, kadar vedenja povzročitelja nasilja presežejo določene meje. Varnost in okrevanje družine sta bolj pomembni kot pa očetov stik z družino. Strokovne delavke, ki sva jih intervjuvale, tudi govorijo o bolj celostni podpori družine, kar pomeni več raznovrstne podpore.

5.4. Omejitve raziskave

Pri najini raziskavi sva se soočili z nekaterimi omejitvami. Matere lahko različno zaznavajo svoje potrebe v varni hiši glede na čas bivanja. Potrebe mater in otrok se med bivanjem v varni hiši časovno spreminjajo, na začetku ob vstopu so imele druge potrebe, kot pa so jih imele na koncu bivanja v varni hiši. Na koncu bivanja v varni hiši, ko se njihovo življenje vsaj malo stabilizira, jim je bolj kot podpora sostanovalk pomembno, da imajo več prostora zase in otroke. Zato je pomembno, v katerem obdobju bivanja v varni hiši so bile intervjuvane mame, saj predvidevava, da je doživljanje ob vstopu v varno hišo drugačno kot pa po nekem času bivanja v njej.

Matere so po preživetem nasilju v ranljivi situaciji, saj jih veliko pride v varno hišo, da se skrijejo pred partnerji, poleg tega pa morajo predelati travmatične izkušnje nasilja. Za veliko žensk zato po preživetem nasilju to predstavlja ranljivo tematiko in svojo izkušnjo ter informacije težje zaupajo kar komur koli. Ponovno govorjenje o nasilju in dogodkih, ki so se jim zgodili, lahko pri nekaterih privede tudi do retravmatizacije. Ženske v varni hiši zato lažje zaupajo nekomu, s komer so vzpostavile zaupen odnos. V varni hiši, kjer sva opravljali prakso, sva imeli to možnost, da sva z ženskami vzpostavili zaupen odnos. Da so naju poznali in nama zaupali tako ženske kot strokovne delavke, je posledica tega, da sva imeli možnost opraviti intervjuje v varni hiši, v nasprotnem primeru to ne bi bilo možno. Situacija, s katero se soočajo ženske v varnih hišah, je specifična, poleg tega je potrebno varovanje osebnih podatkov, zato varna hiša ne bi dovolila opravljanja intervjujev, če ne bi bili praktikantki tam in če ne bi že vzpostavili odnosa z ženskami in strokovnimi delavkami. S tem razlogom sva intervjuje lahko opravljali le v varni hiši, kjer sva opravljali prakso in v njihovi dislocirani enoti. Težko bi pridobili večji vzorec, kot sva ga, saj je bilo omejeno, v katerih varnih hišah lahko pridobivava podatke.

Na začetku najine raziskave sva načrtovali večji vzorec mater, vendar se je med raziskavo zgodilo, da se je ena mati odločila, da ne želi odgovarjati. Zaradi specifične situacije, želje po anonimnosti, strahu pred deljenjem določenih informacij, travme, se lahko zgodi, da si ženske premislijo, saj morda na neki točki ne želijo več deliti informacij in svoje zgodbe o nasilju. Zaradi teme najine raziskave to popolnoma razumeva, saj za nekatere ženske v varni hiši pogovor o temi nasilja ni enostaven in imajo pravico, da si premislijo oziroma ne delijo informacij o nasilju, tudi če so morda na začetku bile pripravljene oziroma so mislile, da bodo intervju lahko podale. Kljub načrtovanju konkretnega števila vzorca tako nisva morali poznati,

saj nisva vedeli, ali se bo tekom raziskave zgodil upad vzorca. Pri raziskavi mora biti raziskovalec pripravljen tudi na to, v primerih, ko je tema raziskave bolj občutljiva pa je za upad vzorca še več možnosti. Kljub upadu vzorca (5 mater otrok namesto 6) meniva, da sva pridobili dovolj poglobljene podatke ter da so bili odgovori intervjuvanih podobni in poglobljeni. Meniva, da se z enim intervjujem več ugotovitve ne bi (bistveno) spremenile.

Zaradi občutljive tematike nekatere matere že od samega začetka raziskave niso želele sodelovati, meniva da je zanje o preživetem nasilju težko govoriti in lahko pri njih pride do retravmatizacije, zato je to popolnoma razumljivo. Tako pri raziskavi ne moremo vplivati na to, ali bo nekdo želel sodelovati ali ne, predvsem ko je tema raziskave za spraševane občutljiva tema pogovora. Pri raziskavi torej res sodelujejo tiste, ki so imele željo sodelovati.

Naredili sva intervjuje z osebami, ki so vključene v program varne hiše. Zanimivo bi bilo raziskati tudi matere z otroki, ki niso del programa, ker jim na primer ta program ni ustrezal ali niso več del programa zaradi različnih okoliščin.

Na sodelovanje sta bili pripravljene tudi dve materi iz druge enote varne hiše (druga enota varne hiše, kjer sva opravljali prakso). Teh dveh mater iz druge enote osebno nisva poznali, saj tam nisva opravljali prakse. Zaradi tega nismo navezale osebne in zaupnega odnosa in je bilo sogovornicama lažje, da odgovore na vprašalnik zapišeta in nama jih pošljeta. Tako ni prišlo do osebnega stika, sogovornicama pa je bilo lažje odgovarjati na vprašanja. Pri pisnem odgovarjanju pa so prisotni tudi negativni vidiki, saj odgovori niso tako poglobljeni kot pri intervjuju. Pri intervjuju sva sogovornicam lahko postavili še kakšno dodatno vprašanje, da je bil nato odgovor bolj poglobljen, pri pisnem odgovarjanju pa na to nisva mogli vplivati. Kljub temu meniva, da sva tudi pri materah, ki sta odgovarjali pisno, pridobili poglobljene odgovore, zato meniva da njuno pisno dogovarjanje ni pomembno vplivalo na rezultate najine raziskave.

Omejitev raziskave je tudi v tem, da sva lahko intervjuvali matere le iz ene varne hiše, saj nisva imeli dostopa še do kakšne druge varne hiše. Morda bi se odgovori mater iz drugih varnih hiš oziroma iz varnih hiš v drugih delih Slovenije nekoliko razlikovali oziroma bi lahko pridobili še drugačne informacije in perspektivo. To pomeni, da lahko rezultate posplošiva le na varno hišo, kjer sva opravljali prakso.

Ker sva opravljali raziskavo iz ene varne hiše in ker ti podatki niso bili del raziskave, nimava podatkov o tem, ali so za potrebe mater in otrok zagotovljene možnosti integracije v okolico, kakšne so druge podporne službe, mreža uporabnic glede na lokacijo, kjer je varna hiša. Nimava

podatka, kakšna je povezava lokacije varne hiše in udejanjanja potreb uporabnic glede na lokacijo na ravni različnih skupnosti.

6. Sklepi

- Otroci in matere, ki vstopajo v program varne hiše, vstopajo v program z določenimi posledicami nasilja, zato morajo storitve v programu naslavljati te posledice nasilja.
- Prihod v varno hišo je stresen dogodek, zato se morajo vsi akterji v sistemu podpore zavedati, da predstavlja umik iz nasilnega okolja veliko breme, veliko sprememb ter prilagajanja za otroke in matere. Matere opažajo, da imajo otroci težave ob vstopu v varno hišo glede prilagajanja na novo okolje, spoznavanja novih ljudi, prijateljev in da se počasi prilagajajo na spremembe.
- Strokovne delavke morajo naslavljati vse potrebe, potrebo po varnem okolju, potrebo po zaščiti pred nasiljem, potrebo po skrbi za otroke, času zase, varnih odnosih in skupinskih dejavnosti, potreba po počitku, potrebo po spremstvu, in zagovorništvo v institucijah.
- Strokovne delavke se velikokrat znajdejo v dvojni vlogi, saj morajo na eni strani nuditi pomoč materi in jo podpreti. Na drugi strani pa morajo poskrbeti za zaščito in dobrobit otroka.
- Otroci, ki so doživeli travmo in nasilje, imajo posledice nasilja in znake posttravmatske stresne motnje; s storitvami, ki jih nudi varna hiša, lahko naslavlja te potrebe.
- Če nekaterih storitev varna hiša ne more zagotavljati, strokovne delavke matere usmerjajo na zunanje izvajalce.
- Varne hiše imajo potrebo po še dodatnih oblikah pomoči, po pomoči po zaposlitvi dodatnega kadra, dodatnih strokovnih delavk, ki bi se posebej ukvarjale z otroki, potrebo po dodatnih sredstvih za terapije za otroke, kot so na primer igralne terapije. Strokovnim delavkam manjka oseba, ki bi se posebej ukvarjala z otroki.
- Odločitev za umik je z vidika žensk in otrok velik korak, psihična ter fizična obremenitev, to perspektivo razumejo tudi strokovne delavke v varni hiši.
- Matere opažajo, da po določenem času bivanja v varni hiši potrebujejo več lastnega prostora zase in za svoje otroke ter da lahko po določenem času pravila v varni hiši doživljajo kot pritisk.

- Na Nizozemskem se je vzpostavil drugačen, odprt tip varnih hiš, z razširjenim konceptom in pristopom do žrtev nasilja, ki bolj naslavlja različne potrebe žensk. Skrivanje, tajnost lokacije bivanja, zapustiti svoj dom, selitev in bežanje je zelo obremenjujoče za ženske in otroke ter prinaša težave od pravnih posledic do izolacije. Potreba je po drugačnem pristopu, kjer je sistem bolj transparenten. Tako pa dobivata tudi družba in skupnost sporočilo, da je nasilje prisotno, da se žrtvi ni potrebno skrivati in da lahko prav vsak posameznik prispeva k zmanjševanju nasilja v družbi.
- Pri potrebi po pomoči za otroke in podpori pri skrbi za otroke potrebujejo matere podporo pri prepoznavanju potreb otroka, saj velikokrat zaradi lastne travmatiziranosti težje prepoznavajo njegove potrebe.
- Strokovne delavke spodbujajo matere in otroke, da gradijo veščine pri medsebojni podpori, podpirajo matere v tem, kako graditi odnos z otrokom, jih spodbujajo, da delajo na sebi, saj lahko tako najbolj pomagajo ostalim. Spodbujajo jih, da se izobražujejo, se bolj organizirajo in strukturirajo svoj čas, spodbujajo vse materine uspehe, tudi tiste najmanjše.
- V celotnem sistemu podpore se veliko pričakuje od mater, kar lahko nekatere doživljajo kot pritisk, torej gre za nesorazmerna in niti približno enaka pričakovanja pri skrbi za otroka do mater na eni in do očetov na drugi strani.
- Odnos med materjo in otrokom ni samo zadovoljevanje biološke potrebe, ampak tudi širša vzajemna interakcija, kjer je pomembna vez med materjo in otrokom.
- Za matere, ki so preživele nasilje, lahko postane vzgoja otrok velik izziv, saj morajo za dobro in kvalitetno vzgojo poleg odpravljanju posledic nasilja pri sebi, urejanja pravnih zadev in postopkov veliko svojega časa posvetiti tudi otroku.
- Matere za kvalitetno okrevanje in regeneracijo potrebujejo tudi čas zase, za delo na sebi in sprostitev. To pa je zanje poleg vseh obveznosti ob varstvu in vzgoji otrok težje izvedljivo. Popoldan, ko bi morda mamica potrebovala čas zase ali ko ima druge obveznosti, vrtci velikokrat niso na voljo.
- Matere bi predvsem potrebovale več brezplačnega varstva za otroke, saj jim to veliko pomeni in lahko v tem času uredijo nujne stvari ter se odpočijejo.

- Za matere je izziv tudi soočanje s posledicami nasilja pri otrocih, saj nimajo vseh potrebnih veščin, da bi razumele ravnanja otrok in vedele, kako postopati v primeru stisk otrok, ki so posledice nasilja. Zato potrebujejo veliko podpore in pomoči strokovnih delavk v varni hiši pa tudi pomoč in podporo zunanjih izvajalcev.
- Pri sodelovanju z drugimi institucijami je tako za ženske kot za strokovne delavke več slabih kot dobrih praks.
- Srečujejo z nestrokovnim vedenjem zaposlenih, ki ne poslušajo in ne poskušajo razumeti žrtev nasilja, poleg tega velikokrat ne prisluhnejo niti strokovnim delavkam iz varne hiše, posledično je za ženske predelava nasilja in njegovo doživljanje še bolj oteženo.
- Izkušnja pri sodelovanju z institucijami je pri strokovnih delavkah in materah odvisna od tega, s katerimi zaposlenimi sodelujejo. Pri obojih je izkušnja pozitivna, če na drugi instituciji dobijo dobrega sogovornika, ki je empatičen, ki poskuša razumeti mater ali strokovno delavko in zares prisluhne ter ima potrebno znanje in razumevanje s področja nasilja.
- Tako strokovne delavke kot matere se strinjajo, da bi morali biti zaposleni na institucijah bolj empatični, razumevajoči, bolj izobraženi o temi nasilja nad ženskami in da bi morali upoštevati smernice, ki veljajo na področju nasilja, ter upoštevati kazenski postopek.
- Strokovne delavke imajo preveč administrativnega dela in posledično manj časa za ukvarjanje z materami in otroki.
- V primeru nasilja v družini se po večini iz stanovanja umakne ženske in ne povzročitelja nasilja.
- Tako matere kot socialne delavke menijo, da bi morale biti reševanje stanovanjskega problema za ženske, ki so žrtve nasilje, prioriteta. Morala bi obstajati stanovanja, ki bi bila namenjena posebej za ženske in otroke, ki so žrtve nasilja, ali pa da bi ženske ostajale v domačem okolju ter bi se umaknili povzročitelji nasilja.
- Varne hiše imajo dislocirane enote, kjer imajo ženske več avtonomije in miru, vendar le-teh ni veliko.

- Na ravni sistema mora povzročitelj nasilja dobiti sporočilo, da je odgovoren za svoja nasilna ravnanja, da njegova dejanja vplivajo na družino, da se morajo ženska in otroci umikati.
- Na ravni sistema pomoči za ženske, žrtve nasilja, je pomemben celosten, holističen in integriran pristop k družini, kjer je pomembno, da povzročitelj nasilja prevzema odgovornost za svoja ravnanja.
- Povzročitelj nasilja lahko manipulira na ravni sistema (na primer sodstvo, CSD), lahko manipulira tudi z otrokom preko stikov z njim. Zato morajo imeti institucije določena znanja in razumevanja glede nasilja, pri dodelitvi stikov pa se mora bolj upoštevati nasilje.
- Kazenske sankcije ustvarjajo sporočilo v družbi, a izrečene kazenske sankcije na področju nasilja v družini so blage. Z višjimi kaznimi, izrekom tudi zaporne in ne le denarne kazni za povzročitelja nasilja, bi tako slednji dobili sporočilo za svoja dejanja v družbi.

7. Predlogi

- Sprememba sistema pomoči z varnimi nastanitvami. Posebna stanovanja namenjena ženskam in otrokom, ki so žrtve nasilja. Stanovanja, kamor bi se lahko ženske in otroci umaknili pred nasiljem, kar pomeni tudi več dislociranih enot varne hiše. Tako bi več ženskam, ki so v varni hiši, lahko zagotovili avtonomijo in prostor zase ter za njihove otroke.
- Iz stanovanja bi se moralo po večini umikati povzročitelje in ne žrtev nasilja.. Tako bi žrtve ostajale v domačem okolju in ne bi imele dodatnega stresa s selitvijo. Hkrati pa bi se moralo ustrezno zaščiti žrtev na njihovem domu.
- Za ženske, ki se zaradi nasilja umaknejo v varno hišo, bi bilo potrebno zakonsko urediti, da lahko na začetku umika v varno hišo koristijo enomesečni dopust s polnim plačilom (spremembe v delovni zakonodaji). Tako bi lahko ženske lažje uredile vse nujne zadeve. Prav tako bi morale imeti možnost sklenitve pogodbe o zaposlitvi za krajši delovni čas, zaščite pred odpovedjo, tudi možnost prerazporeditve žrtve nasilja v drugo enoto.
- Zakonsko bi bilo potrebno urediti, da v primeru umika v varno hišo, ženska ne potrebuje partnerjevega soglasja pri urejanju stvari za otroka, kot na primer menjava šole ali vrtca in urejanje njegovih osebnih dokumentov. Poleg tega pa bi se moralo v družinskih zadevah v primeru določanja stikov oziroma dodelitvi otrok upoštevati nasilno vedenje kot kontraindikator za skupno starševstvo oziroma sostarševstvo.
- Hitrejši sodni postopki, institucije naj ne čakajo predolgo z ukrepanjem.
- Izobraževanje organizacij, ki sodelujejo oziroma bi morale bolje sodelovati z varno hišo, še posebno tam, kjer so prepoznane slabe prakse.
- V primeru stikov pod nadzorom, naj ti trajajo dlje časa in se ne prekinejo takoj, prav tako pa naj se okrepi preverjanje in opazovanje stikov otrok z očetom.
- Zagotoviti sredstva za različne oblike psihoterapevtske pomoči za matere in otroke.
- V varnih hišah bi bilo potrebno zaposliti strokovno delavko, ki bi se ukvarjala posebej z otroki in bi imela znanja za delo z njimi.

- Dopolnitev programa v varni hiši z vključevanjem osebe z lastno izkušnjo, ki bi imela pogovore z ženskami in bi jih vodila skozi proces okrevanja po preživetem nasilju.
- Dodatni prostovoljci ali oseba, ki bi izvajala popoldansko varstvo za otroke v varni hiši v obliki »drop in« vrtca. Ženska bi popoldne vključila otroka po potrebi v vrtec, kadar bi imela opravke ali bi si zaželela malo časa zase.
- Razbremenitev administrativnega dela strokovnih delavk v varni hiši. Predlagava, da se to izvede na način, da se v varni hiši zaposli osebo, ki bi bila v pomoč strokovnim delavkam pri administrativnih delih in bi bila usposobljena posebej za to.
- Za žrtve in povzročitelje nasilja bi bilo potrebno vpeljati obvezen tečaj starševskih veščin, za povzročitelje nasilja pa bi bilo potrebno vpeljati obvezen tečaj nenasilne komunikacije in program, namenjen povzročiteljem nasilja.
- Višje kazni, izrek tudi zaporne in ne le denarne kazni za povzročitelja nasilja.
- Na ravni sistema podpore in pomoči žrtvam nasilja bolj celostna podpora družini, bolj holističen in integriran teoretičen pristop.
- V Sloveniji uvedba odprtih tipov varnih hiš, kot je primer iz Nizozemske (The orange house approach). Da se vpelje takšna oblika dela, je najprej potrebno uskladiti situacijo na ravni sistema podpore žrtvam nasilja in strokovnjakom, investorjem in ministrstvu predstaviti takšno obliko pomoči ter njen smisel.

8. Seznam virov in literature

- Anderluh, M., Breclj-Kobe, M., Cvetežar, I., Gregorič Kumperščak, H., Kocmur, M., Lokovšek, N., Mihevc Ponikvar, B., Mlakar, J., Rus makovec, M., & Širaj Mažgon, K. (2015). Strokovne smernice za obravnavo nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti. Pridobljeno 8. 3. 2023 s <https://www.prepoznajnasilje.si/docs/default-source/zakonodaja/strokovne-smernice-za-obravnavo-nasilja-v-dru%C5%BEini-pri-izvajanju-zdravstvene-dejavnosti.pdf>
- Aničić, K., Hrovat Svetičič, T., Hrovat, T., & Sušnik, A. (2015). *Nasilje nad otroki: Strokovne smernice za delo z otroki, ki doživljajo zanemarjanje in/ali nasilje*. Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo.
- Atwool, N. (2018). Challenges of operationalizing trauma-informed practice in child protection services in New Zealand. *Child & Family Social Work*, 24(1), 25–32.
- Avsec, M. (2012). *Pravljice v socialnem delu z otroki: primer varnih hiš in materinskih domov* (Diplomsko delo). Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.
- Bašič, K. (2016). Nezaščitene pravice otrok žrtev trpinčenja in spolne zlorabe- predlogi za obravnavo na komisijo za peticije in človekove pravice in enake možnosti v DZ. Pridobljeno 3. 3. 2023 s <https://spolna-zloraba.si/index.php/2016/02/02/nezascitene-pravice-otrok-zrtev-trpinčenja-in-spolne-zlorabe-predlogi-za-obravnavo-na-komisijo-za-peticije-in-clovekove-pravice-in-enake-moznosti-v-dz/>
- Bethell C., Carle A., Hudziak J., Gombojav N., Powers K., Wade R., & Braveman P. (2017). Methods to assess adverse childhood experiences of children and families: Toward approaches to promote child well-being in policy and practice. *Academic Pediatrics*, 17(7), S51–S69.
- Beutel, M. E., Tibubos, A. N., Klein, E. M. Schmutzer, G., Reiner, I., Kocalevent, R. - D., & Brähler, E. (2017). Childhood adversities and distress: the role of resilience in a representative sample. *PlosOne*, 1-14, Pridobljeno 2. 10. 2022 s <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0173826>.
- Blijf Groep. (2020). *The Orange House Approach in a nutshell*. Pridobljeno 1. 4. 2023 s <https://www.blijfgroep.nl/wp-content/uploads/2020/04/The-Orange-House-in-a-nutshell-2019.pdf>
- Cafuta, L. (2012). *Krepitev moči oseb z izkušnjo nasilja v varnih hišah na Štajerskem* (Magistrsko delo). Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.

- *Center for Health Care Strategies*. (2021). Pridobljeno 28. 10. 2022 s <https://www.chcs.org/topics/trauma-informed-care/>.
- Côté, I., Damant, D., & Lapierre, S. (2021). Children in domestic violence shelters: Does the feminist perspective collapse? *Journal of Social Work*, 22(2), 422–439.
- Council of Europe. (b. d.). Zaščita otrok pred spolnim izkoriščanjem in spolno zlorabo. *Otrokom prijazna multidisciplinarna in medinstitucionalna obravnava, ki temelji na modelu Barnahus. Gradimo Evropo za otroke in z njimi*. Pridobljeno 1. 3. 2023 s <https://rm.coe.int/zascita-otrok-pred-spolnim-izkoriscanjem-otrokom-prijazna-multidiscipl/16808acd37>
- Čizmek, Š. (2020). *Multidisciplinarno sodelovanje v primerih zaščite otrok*. (Diplomsko delo). Pridobljeno z Repozitorij Univerze v Ljubljani.
- Dodaj, A., & Sesar, K. (2020). Consequences of child abuse and neglect. *Paediatric Psychology*, 16(2), 10–20.
- Društvo za nenasilno komunikacijo. (2023). Varnostni načrt za ženske, žrtve nasilja. Pridobljeno 25. 1. 2023 s <https://www.drustvo-dnk.si/o-nasilju/varnostni-na%C4%8Drt.html>.
- *Družinski zakonik* (2017). Uradni list RS, št. 15/17, 21/18 – ZNOrg, 22/19, 67/19 – ZMatR-C, 200/20 – ZOOMTVI, 94/22 – odl. US, 94/22 – odl. US in 5/23)
- Faninger, N. (2012). *Potrebe stanovalk varne hiše za uživalke nedovoljenih drog, ki so žrtve nasilja* (Diplomsko delo). Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.
- Fogadič Urek, T. (2020). *Vloga centrov za socialno delo in šolske svetovalne službe pri prepoznavanju stisk in podpori otrokom iz družin, kjer je prisoten alkoholizem*. (Diplomsko delo). Pridobljeno z Repozitorij Univerze v Ljubljani.
- Gabrijan, B. (2010). Materinski domovi in varne hiše 17 let po ustanovitvi. *Socialno delo*, 49(1), 21–31.
- Gengler, A. M. (2011). Mothering under others' gaze: Policing motherhood in a battered women's shelter. *International Journal of Sociology of the Family*, 37(1), 131–152.
- Hrovat, T. (2017). *Moč za spremembo: priročnik za samopomoč po preživetem nasilju*. Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo.
- Jaffe, P., Wolfe A. D., & Campbell, M. (2012). *Advances in psychotherapy—Evidence-based practice: Growing up with domestic violence: Assessment, intervention, and prevention strategies for children and adolescents*. Volume 23. Canada: Hogrefe Publishing.

- Jaffee S., Bowes L., Ouellet-Morin I., Fisher H., Moffitt T., Merrick M., & Arseneault L. (2013). Safe, stable, nurturing relationships break the intergenerational cycle of abuse: A prospective nationally representative cohort of children in the United Kingdom. *Journal of Adolescent Health*, 53(4), S4-10.
- Johnstone M. (2015). »Don't take the social out of social work«: The social work career of Besie Touzel (1904–1997). *Affilia: Journal of Women and Social Work*, 30(3), 395–407.
- Kapun, P. (2010). *Potrebe žensk po odhodu iz varne hiše* (Diplomsko delo). Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.
- *Kazenski zakonik (KZ-1) (2008)*. Uradni list RS, št. 50/12 – uradno prečiščeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21, 186/21 in 105/22 – ZZNSPP
- *Ključ, center za boj proti trgovanju z ljudmi*. (b. d.). Pridobljeno 28. 1. 2023 s <https://drustvo-kljuc.si/nase-delo/kaj-ponujamo/>
- *Konvencija o otrokovih pravicah* (1990). Ur. l. SFRJ-MP, 15/1990, Ur. l. RS, 9/1992, 3/1993, 9/1993, 5/1999, 2/2008, 3/2011 in 9/2012.
- Kordeš, U., & Smrdu, M. (2015). *Osnove kvalitativnega raziskovanja*. Koper: Univerza na Primorskem.
- Leskošek, V., Kodele, T. & Mešl, N. (ur.) (2019). *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjanjem v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Leskovšek, V., Antić Gaber, M., Selišnik, I., Filipčič, K., Urek, M., Matko, K., Zaviršek, D., Sedmak, M., & Kralj, A. (2013). *Nasilje nad ženskami v Sloveniji*. Maribor: Založba Aristej.
- Levenson J. (2017). Trauma-informed social work practice. *Social Work*, 62(2), 105–113.
- McGuigan, M. W., & Pratt, C. C. (2001). The predictive impact of domestic violence on three types of child maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 25 (7), 869–883.
- Mesec, B. (2009). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu I*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Milek Ogrinc, M. (2014). Pristojnost centrov za socialno delo na področju preprečevanja nasilja v družini. V Š. Veselič, M. Plaz, & D. Horvat (ur.). *Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke.
- Palir, Š. (2020). *Delo socialnih delavk v varni hiši* (Diplomsko delo). Pridobljeno z Repozitorij Univerze v Ljubljani.

- Peled E., & Dekel R. (2010). Excusable deficiency: Staff perceptions of mothering at shelters for abused women. *Violence Against Women*, 16(11), 1224–1241
- Podreka, J. & Antić Gaber, M. (2019). Femicid. *Annales. Series historia et sociologia, letnik 29, številka 1, str. 1–14*. Pridobljeno 15. 4. 2023 s <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-E3JH3V8Z/?euapi=1&query=%27keywords%3djasna+podreka%27&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25>
- Pomberg, E. (2021). *Pomen strokovne pomoči žrtvam nasilja v družini* (Diplomsko delo). Pridobljeno z Repozitorij Univerze v Ljubljani.
- Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini (2021). Pridobljeno 10. 1. 2023 s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV9598#>
- *Program varna hiša*. (b.d.). Pridobljeno 28. 1. 2023 s <https://drustvo-stigma.si/program/varna-hisa/>
- Rabzelj, A. (2020). *Vzpostavitev projekta Hiša za otroke v Sloveniji* (Diplomsko delo): Fakulteta za varnostne vede, Maribor.
- Rapolane Obrar, N. (2018). Nasilje nad ženskami - Prav(n)e poti v varno življenje žensk in otrok. Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo.
- Republika Slovenija GOV.SI. (2022). *Odprtje prostorov Hiše za otroke*. Pridobljeno 1. 3. 2023 s <https://www.gov.si/novice/2022-05-27-odprtje-prostorov-hise-za-otroke/>
- Republika Slovenija GOV.SI. (2022). *Pomoč žrtvi v primeru nasilja*. Pridobljeno 1. 2. 2023 s <https://www.gov.si teme/pomoc-v-primeru-nasilja/>.
- Republika Slovenija GOV.SI. (2023). *Problematika nasilja v družini*. Pridobljeno 20. 3. 2023 s <https://www.gov.si/podrocja/druzina-otroci-in-zakonska-zveza/problematika-nasilja-v-druzini/>
- Ross, N, Brown, C. & Johnstone, M. (2023). Beyond medicalized approaches to violence and trauma: Empowering social work practice. *Journal of Social Work*. Pridobljeno 10. 1. 2023 s <https://doi.org/10.1177/14680173221144557>
- Semaan, I., Jasinski, J. J., & Bubriski-McKenzie, A. (2013). Subjection, Subjectivity, and Agency: The Power, Meaning, and Practice of Mothering Among Women Experiencing Intimate Partner Abuse. *Violence against women*, 19 (1), 69–88.
- Sila, I. (2022). *Pomoč otrokom z izkušnjo nasilja v družini* (Diplomsko delo). Pridobljeno z Repozitorij Univerze v Ljubljani.

- Šimenc, J. (2016). »Vsi smo preobremenjeni, a zdaj pa še to« Pogledi zaposlenih v socialnih in zdravstvenih službah na (ne)sodelovanje v multidisciplinarnih timih v primerih nasilja v družini. *Socialno delo*, 55(1-2), 27–38.
- Veselič, Š. (2007). *Nasilje! Kaj lahko storim?* Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo. Pridobljeno 6. 10. 2022 s <https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/PDF/NasiljeKajLahkoStorim.pdf>
- Veselič, Š., Horvat, D., & Plaz M. (ur.) (2014). *Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke-žrtve nasilja.
- Vučenović, L. (2010). *Evalvacija varne hiše: ovire in možnosti* (Diplomsko delo). Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.
- Walker-Descartes, I., Mineo, M., Condado, V. L., & Agrawal, N. (2021). Domestic Violence and Its Effects on Women, Children, and Families. *Pediatr Clin North Am.* 68(2), 455–464.
- Zakon o preprečevanju nasilja v družini (2021). Pridobljeno 6. 10. 2022 s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5084#>
- *Zakon o preprečevanju nasilja v družini* (ZPND) (2008). Uradni list RS, št. 16/08, 68/16, 54/17 – ZSV-H in 196/21 – ZDOsk.
- *Zakon o ratifikaciji Konvencije Sveta Evrope o zaščiti otrok pred spolnim izkoriščanjem in spolno zlorabo (MKZOSIZ)* (2013). Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 13/13.
- Zalokar, M. (2019). *Uporaba narativnih praks v socialnem delu z ženskami, ki so preživele nasilje* (Magistrsko delo). Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.
- Zaviršek, D. (2016). Doktrina in metode socialnega dela na področju podpore žrtvam spolnih zlorab v katoliški cerkvi. *Socialno delo*, 55(1–2), 7–25.
- Zavod Up (2017). Vloga centrov za socialno delo pri pomoči žrtvam nasilja v družini. Pridobljeno 9. 3. 2023 s https://zavod-up.si/si/vloga-centrov-za-socialno-delo-pri-pomoci-zrtvam-nasilja-v-druzini/?fbclid=IwAR3w_Nv6eijYDY5sMU_jVx81Dl9FbyYdhwRF9UZW-ZUw1QDtxbkYTWK6VPc
- M. Plesničar, M., Jankovič, A., & Briški, L. (2022). Kaznovanje spolne kriminalitete v Sloveniji. *Revija za kriminologijo in kriminologijo*, 73 (2), 87–106.
- Gatfield, E., O’Leary, P, Meyer, S., & Baird, K. (2021). A multitheoretical perspective for addressing domestic and family violence: Supporting fathers to parent without harm. *Journal of Social Work*, 22 (4), 876–895.

- Humphreys, C., Mullender, A., Thiara, R., & Skamballis, A. (2006). 'Talking to my mum' developing communication between mothers and children in the aftermath of domestic violence. *Journal of Social Work*, 6 (1), 53–63.
- Holt, S. (2013). Post-separation Fathering and Domestic Abuse: Challenges and Contradictions. *Child Abuse Review*, 24 (3), 210–222.
- Grafe, B., & Hagemann-White, C. (2015). Working Paper on Intervention Against Domestic Violence in Germany, from the research project "Cultural Encounters in Intervention Against Violence" (CEINAV). Pridobljeno 2. 5. 2023 s <http://tinyurl.com/ceinavproject>

9. Priloge

9.1. Vprašalnik za matere

Vstop v varno hišo:

1. Koliko časa že bivate v varni hiši?
2. Kaj je bil povod za vstop v varno hišo?
3. Katere vrste nasilja ste doživljali vi in vaši otroci?

Matere:

4. Katere posledice nasilja ste pri sebi opazili ob vstopu v varno hišo?
5. Katere oblike podpore in pomoči ste v času bivanja varne hiše prejeli oz. prejimate?
6. Kaj menite, da vam je najbolj pomagalo pri okrevanju v varni hiši?
7. Katere vrste pomoči oz. podpore bi si še želeli v času bivanja v varni hiši?
8. Kako se zdaj počutite, ko ste del varne hiše?

Otroci:

9. Kdo so vaši otroci (starost, spol)?
10. S kakšnimi težavami kot posledicami nasilja so se soočali vaši otroci ob vstopu v varno hišo?
11. Katere od teh posledic še zdaj opazate pri svojem otroku?

Podpora otroku:

12. Katere oblike pomoči in aktivnosti so vaši otroci prejeli ob vstopu v varno hišo?
13. Kaj opazate pri otroku: kaj oziroma katere aktivnosti mu najbolj pomagajo?
14. Katere spremembe ste opazili v vedenju, čustvovanju in v odnosih pri otroku, odkar prejema različne oblike pomoči in je del programa varne hiše?
15. Kako ravnate oziroma kako pristopate k vašemu otroku, ko opazite njegovo stisko (stisko kot posledico nasilja), in kaj vam je v pomoč pri tem?
16. Kaj menite, da bi še potrebovali (npr. izobraževanja, predavanja, aktivnosti), da bi se boljše soočali s posledicami nasilja, ki ji kaže/nosi vaš otrok?

Izzivi:

17. S katerimi izzivi se soočate pri vzgoji otroka?
18. Kaj vam pomaga pri premagovanju izzivov?

Medinstitucionalno sodelovanje

19. Opišite sodelovanje z institucijami v povezavi z obravnavo nasilja (glede vas in vaših otrok). (S katerimi in kako ste sodelovali?)
20. Kaj bi si želeli, da bi potekalo drugače? (Dobre in slabe izkušnje)

Predlogi in izboljšave

21. Imate kakšne želje/predloge za izboljšanje sistema pomoči za otroke in matere, ki so doživeli nasilje?

9.2. Vprašalnik za strokovne delavke

Tema: Izobrazba in čas zaposlitve:

1. Kaj ste po izobrazbi? Koliko časa ste zaposleni v programu varne hiše?
- Nasilje:**
2. Katere oblike nasilja najpogosteje opazate pri otrocih in njihovih materah?
 3. Kakšne posledice nasilja (travme) opazate pri otrocih in njihovih materah, ko vstopijo v varno hišo? (Oblike vedenja, čustvovanja in izzivov na področju odnosov)
- Potrebe:**
4. Kaj menite, da so potrebe otrok v varni hiši?
 5. Kaj menite, da so potrebe mater v varni hiši?
- Podpora:**
6. Kakšne oblike pomoči zagotavljate otrokom in njihovim materam?
 7. Kakšne spremembe opazate pri otrocih in materah med bivanja v varni hiši?
 8. Kako podprete matere pri vzgoji (da se lažje soočajo s posledicam nasilja pri sebi in otroku)?
- Okrevanje:**
9. Katere oblike pomoči se vam zdijo najbolj pomembne pri okrevanju (pri otrocih in materah)?
- Kompetence pri delu z otroki in materami, metode socialnega dela:**
10. Katere metode dela in pristope uporabljate pri delu z otroki in materami? (Ustvarjalne metode, pogovorne metode, skupinsko delo ipd.)
 11. Katera znanja, ravnanja se vam zdijo najbolj pomembna pri delu z ženskami in katera pri delu z otroki? (Prepoznavanje travm)
 12. Kako prilagajate svoje delo z otrokom?
- Izzivi:**
13. Kateri so izzivi, s katerimi se soočate pri uresničevanju podpore pri otrocih in njihovih materah?
- Medinstitucionalno sodelovanje:**
14. Kako sodelujete z različnimi institucijami v povezavi z nasiljem nad otroki in ženskami, kakšni so primeri dobrih praks in kaj bi si želeli izboljšati?
- Predlogi in izboljšave:**
15. Kakšne izboljšave bi predlagali v povezavi z obravnavo otrok in njihovih mater (postopki na sodišču, CSD, policija)?
 16. Kaj si želite, da bi bilo otrokom in mamam nudeno v času bivanja v varni hiši, in kaj vi menite, da bi potrebovali, da bi to zagotovili?
 17. Bi želeli dodatna izobraževanja pri nudenju pomoči otrokom in materam? Če da, kakšna?

9.3. Primer odprtega kodiranja

Intervju D

Zaporedn a izjava	Izjava	Pojem	Podkategorija	Kategorija	Tema
D1	univerzitetna diplomirana socialna delavka	univerzitetno diplomirana socialna delavka		izobrazba	informacije o zaposlenih
D2	5 let	5 let		čas zaposlitve	informacije o zaposlenih

D3	otroci so priče nasilju ki ga doživljajo matere s strani tretjih oseb	Otroci so priče nasilju ki ga doživljajo matere s strani tretjih oseb	posredno doživljanje nasilja	oblika nasilja, ki so ga doživeli otroci	nasilje
D4	so tudi žrtve psihičnega nasilja	psihično nasilje	psihično nasilje	oblika nasilja, ki so ga doživeli otroci	nasilje
D5	fizičnega nasilja	fizično nasilje	fizično nasilje	oblika nasilja, ki so ga doživeli otroci	nasilje
D6	in spolnega nasilja	spolno nasilje	spolno nasilje	oblika nasilja, ki so ga doživeli otroci	nasilje
D7	matere so žrtve psihičnega nasilja	psihično nasilje	psihično nasilje	oblika nasilja ki so ga doživele ženske	nasilje
D8	fizičnega	fizično nasilje	fizično nasilje	oblika nasilja ki so ga doživele ženske	nasilje
D9	ekonomskega	ekonomsko nasilje	ekonomsko nasilje	oblika nasilja ki so ga doživele ženske	nasilje
D10	in spolnega	spolno nasilje	spolno nasilje	oblika nasilja ki so ga doživele ženske	nasilje
D11	pri materah se kaže psiho-fizična utrujenost	psiho fizična utrujenost pri materah	duševno zdravje	Posledice nasilja pri materah in otrocih	Nasilje
D12	potreba po počitku	potreba po počitku pri materah	duševno zdravje	Posledice nasilja pri materah in otrocih	Nasilje
D13	potreba po pogovoru	potreba po pogovoru	reševanje problemov	Posledice nasilja pri materah in otrocih	Nasilje
D14	potreba po pomoči za skrb za otroka	potreba po pomoči za otroke	reševanje problemov	Posledice nasilja pri materah in otrocih	Nasilje

D15	pri otrocih želja po pozornosti	pri otrocih želja po pozornosti	vedenje	Posledice nasilja pri materah in otrocih	Nasilje
D16	želja po samoti	želja po samoti	občutki glede sebe	Posledice nasilja pri materah in otrocih	Nasilje
D17	nezmožnosti koncentracije	nezmožnost koncentracije	kognitivne posledice	Posledice nasilja pri materah in otrocih	Nasilje
D18	odklonilni odnos do matere	odklonilni odnos do matere	vedenje otrok do mam	Posledice nasilja pri materah in otrocih	Nasilje
D19	otroci potrebujejo veliko stika z materjo	stik z materjo	stik med materjo in otrokom	Potreba otrok	potrebe v varni hiši
D20	druženje z vrstniki	druženje z vrstniki	Socializacija	Potreba otrok	potrebe v varni hiši
D21	gibanje na prostem	gibanje na prostem	prosti čas	Potreba otrok	potrebe v varni hiši
D22	umetniško kulturne dejavnosti	umetniško kulturne dejavnosti	prosti čas	Potreba otrok	potrebe v varni hiši
D23	športne dejavnosti	športne dejavnosti	prosti čas	Potreba otrok	potrebe v varni hiši
D24	pogovor	Pogovor		Potreba otrok	potrebe v varni hiši
D25	matere potrebujejo pomoč pri okrevanju po nasilju	pomoč in okrevanje po preživetem nasilju	okrevanje	Potreba mater	potrebe v varni hiši
D26	psihosocialno podpora	psihosocialna podpora	okrevanje	Potreba mater	potrebe v varni hiši
D27	pomoč pri pravnih postopkih	pomoč pri pravnih postopkih	urejanje življenja po odhodu iz nasilja	Potreba mater	potrebe v varni hiši
D28	pomoč pri sodelovanju z institucijami	pomoč pri sodelovanju z institucijami	urejanje življenja po	Potreba mater	potrebe v varni hiši

			odhodu iz nasilja		
D29	čas zase	čas zase	čas zase	Potreba mater	potrebe v varni hiši
D30	sprostitev	Sprostitev	čas zase	Potreba mater	potrebe v varni hiši
D31	pomoč pri vzgoji otrok	pomoč pri vzgoji otroka	pomoč pri skrbi za otroke	oblike pomoči za matere	podpora in pomoč v varni hiši
D32	vsakodnevnih opravilih	vsakodnevnih opravilih	pomoč in podpora strokovnih delavk	oblike pomoči za matere	podpora in pomoč v varni hiši
D33	vzpostavljanju dnevne rutine	vzpostavljanje dnevne rutine	podpora in pomoč strokovnih delavk	oblike pomoči za matere	podpora in pomoč v varni hiši
D34	varstvo otrok	varstvo otrok	pomoč pri skrbi za otroke	oblike pomoči za matere	podpora in pomoč v varni hiši
D35	pogovori	Pogovori	podpora in pomoč strokovnih delavk	oblike pomoči za matere	podpora in pomoč v varni hiši
D36	svetovanje	Svetovanje	podpora in pomoč strokovnih delavk	oblike pomoči za matere	podpora in pomoč v varni hiši
D37	za otroke igra z njimi	igra z otroci	igra	oblike pomoči za otroke	podpora in pomoč v varni hiši
D38	pogovori	Pogovori	podpora in pomoč strokovnih delavk	oblike pomoči za otroke	podpora in pomoč v varni hiši
D39	učna pomoč	učna pomoč	izobraževanje	oblike pomoči za otroke	podpora in pomoč v varni hiši
D40	mame okrepijo starševske kompetence	okrepitev starševskih kompetenc	odnos med otroci in mamo	opažene spremembe pri materah in otrocih med bivanjem v varni hiši	podpora in pomoč v varni hiši

D41	vzpostavijo močnejšo vez z otrokom	močnejša vez med materjo in otrokom	odnos med otroci in mamo	opažene spremembe pri materah in otrocih med bivanjem v varni hiši	podpora in pomoč v varni hiši
D42	okrepijo medsebojne odnose	okrepitev medsebojnih odnosov	odnosi z drugimi ljudmi	opažene spremembe pri materah in otrocih med bivanjem v varni hiši	podpora in pomoč v varni hiši
D43	otroci so deležni pozitivnih izkušenj ki vplivajo pozitivno na njihovo vedenje	otroci izboljšajo vedenje zaradi pozitivnih izkušenj v varni hiši	vedenje otrok	opažene spremembe pri materah in otrocih med bivanjem v varni hiši	podpora in pomoč v varni hiši
D44	varstvo za otroke ko so mame v slabem stanju	varstvo za otroke	podpora pri vzgoji	Podpora strokovnih delavk materam pri vzgoji	podpora in pomoč v varni hiši
D45	konkretni vzgojni nasveti materam	konkretni vzgojni nasveti	podpora pri vzgoji	Podpora strokovnih delavk materam pri vzgoji	podpora in pomoč v varni hiši
D46	matere napotujemo v zunanje programe ki jim lahko pomagajo	napotitev mater v druge programe ki so jim v pomoč	zunanji izvajalci	Podpora strokovnih delavk materam pri vzgoji	podpora in pomoč v varni hiši
D47	individualno delo z materjo	individualno delo z materjo	svetovanje strokovnih delavk	oblike pomoči za mame	okrevanje v varni hiši
D48	preživljanje časa z otrokom	preživljanje časa z otrokom	skupne aktivnosti	oblike pomoči za otroke	okrevanje v varni hiši
D49	psihoterapija za otroke	psihoterapija za otroke		oblike pomoči za otroke	okrevanje v varni hiši
D50	prostočasne dejavnosti za otroke	prostočasne dejavnosti za otroke	skupne aktivnosti	oblike pomoči za otroke	okrevanje v varni hiši
D51	individualno delo	individualno delo	individualno delo	metode dela in pristopi	Kompetence pri delu z otroki in materami

D52	pogovori	Pogovori	svetovanje	metode dela in pristopi	Kompetence pri delu z otroki in materami
D53	sprehodi	Sprehodi	aktivnosti	metode dela in pristopi	Kompetence pri delu z otroki in materami
D54	igranje	Igranje	igra pri otrocih	metode dela in pristopi	Kompetence pri delu z otroki in materami
D55	ustvarjalne metode z otroci	ustvarjalne metode	ustvarjalne metode	metode dela in pristopi	Kompetence pri delu z otroki in materami
D56	Dobro poznavanje področja nasilja v družini	dobro poznavanje področja nasilja	znanja pri delu z materami	Znanja in ravnanja	kompetence pri delu z otroki in materami
D57	poznavanje področja zakonodaje	poznavanje področja zakonodaje	znanja pri delu z materami	Znanja in ravnanja	kompetence pri delu z otroki in materami
D58	zagovorništvo	zagovorništvo	znanja pri delu z materami	Znanja in ravnanja	kompetence pri delu z otroki in materami
D59	pri otrocih je pomembno poznavanje posameznik razvojnih stopenj otroka	poznavanje razvojnih stopenj otroka	znanja pri delu z otroki	Znanja in ravnanja	kompetence pri delu z otroki in materami
D60	pomemben nevsiljiv pristop za vzpostavitev stika	nevsiljiv pristop za vzpostavitev stika z otrokom	znanja pri delu z otroci	Znanja in ravnanja	kompetence pri delu z otroki in materami
D61	druženje z otrokom	Druženje	individualno delo	Prilagoditev strokovnega dela z otrokom	Kompetence pri delu z otroki in materami
D62	učna pomoč	učna pomoč	individualno delo	Prilagoditev strokovnega dela z otrokom	Kompetence pri delu z otroki in materami
D63	sodelovanje z vrtci in šolami	sodelovanje z vrtci in šolami	sodelovanje	Prilagoditev strokovnega dela z otrokom	Kompetence pri delu z otroki in materami

D64	delavnice za otroke	delavnice za otroke	delavnice	Prilagoditev strokovnega dela z otrokom	Kompetence pri delu z otroki in materami
D65	vključevanje prostovoljk	vključevanje prostovoljk	prostovoljke	Prilagoditev strokovnega dela z otrokom	Kompetence pri delu z otroki in materami
D66	izziv kadar se mati izogiba nasvetom glede vzgoje otrok	ko se mati izogiba nasvetom glede vzgoje otroka	izogibanje	izzivi pri uresničevanju podpore	Izzivi pri uresničevanju podpore pri otrocih in materah
D67	izogibanje matere skrbi za otroka	ko se mati izogiba skrbi za otroka	izogibanje	izzivi pri uresničevanju podpore	Izzivi pri uresničevanju podpore pri otrocih in materah
D68	ne upoštevanje nasvetov	ne upoštevanje nasvetov	izogibanje	izzivi pri uresničevanju podpore	Izzivi pri uresničevanju podpore pri otrocih in materah
D69	kadar mati uživa alkohol	mati uživa alkohol	destruktivno vedenje	izzivi pri uresničevanju podpore	Izzivi pri uresničevanju podpore pri otrocih in materah
D70	droge	mati uživa prepovedane droge	destruktivno vedenje	izzivi pri uresničevanju podpore	Izzivi pri uresničevanju podpore pri otrocih in materah
D71	izvaja nasilje nad otrokom	ko mati izvaja nasilje nad otrokom	destruktivno vedenje	izzivi pri uresničevanju podpore	Izzivi pri uresničevanju podpore pri otrocih in materah
D72	sodelujemo s centri za socialno delo	sodelovanje s centri za socialno delo	institucije	osebna izkušnja strokovnih delavk	medinstitucionaln o sodelovanje
D73	z vzgojno izobraževalnim zavodom	z vzgojno izobraževalnimi zavodi	institucije	osebna izkušnja strokovnih delavk	medinstitucionaln o sodelovanje
D74	s policijo	s policijo	institucije	osebna izkušnja strokovnih delavk	medinstitucionaln o sodelovanje

D75	odvetniki	Odvetniki		osebna izkušnja strokovnih delavk	medinstitucionaln o sodelovanje
D76	sodišči	s sodišči	institucije	osebna izkušnja strokovnih delavk	medinstitucionaln o sodelovanje
D77	dobre prakse so vezane na dobrega sogovornika na posamezni instituciji	dobre prakse vezane na dobrega sogovornika na instituciji	zaposleni na institucijah	dobre prakse	medinstitucionaln o sodelovanje
D78	želimo si izboljšanje na ravni celotnega sistema	želja po izboljšanju na ravni celostnega sistema	sistemske izboljšave	želje po izboljšavi	medinstitucionaln o sodelovanje
D79	policija pogosto postopa napačno	policija pogosto postopa napačno	nestrokovno ravnanje	slabe prakse	medinstitucionaln o sodelovanje
D80	policija žrtev spravlja v dodatno stisko	policija pogosto žrtev spravlja v dodatno stisko	nestrokovno ravnanje	slabe prakse	medinstitucionaln o sodelovanje
D81	postopki na sodišču so izjemno dolgi	postopki na sodišču so dolgi	postopki	slabe prakse	medinstitucionaln o sodelovanje
D82	dolgi postopki na sodišču slabo vplivajo na proces okrevanja pri ženskah	dolgi postopki na sodišču slabo vplivajo na	postopki	slabe prakse	medinstitucionaln o sodelovanje
D83	več razumevanje področja nasilja s strani vseh vključenih	več razumevanje področja nasilja s strani vseh vključenih	znanje	Obravnava otrok in njihovih mater	Predlogi in izboljšave
D84	hitrejši sodni postopki	hitrejši sodni postopki	postopki	Obravnava otrok in njihovih mater	Predlogi in izboljšave
D85	Proaktivno ravnanje strokovnih delavcev v nasprotju z golim sledenjem zakonodaji	Proaktivno ravnanje strokovnih delavcev v nasprotju z golim sledenjem zakonodaji	ravnanje strokovnih delavcev	Obravnava otrok in njihovih mater	Predlogi in izboljšave

D86	več brezplačne psihološke pomoči za otroke	več brezplačne psihološke pomoči za otroke	psihološka pomoč	Željena podpora in pomoč v varni hiši	Predlogi in izboljšave
D87	želja, da bi bile strokovne delavke razbremenjene velike količine nepotrebnega administrativnega dela	razbremenitev strokovnih delavk nepotrebne količine administrativnega dela	birokracija	Željena podpora in pomoč v varni hiši	Predlogi in izboljšave
D88	več znanja na področju terapevtskega dela z otroki z uporabo različnih metod	več znanja na področju terapevtskega dela z otroki z uporabo različnih metod	delo z otroki	Željena dodatna izobraževanja	Predlogi in izboljšave

9.3.1. Osnovno kodiranje

Matere

Vstop v varno hišo

1. čas bivanja

- 11 mesecev (A1)
- 8 mesecev (B2)
- Dobro leto bivanja v varni hiši (C2)
- 4 mesece (D1)
- 3 mesece (E1)

2. povod za vstop v varno hišo

- doživljanje nasilja
 - čas bivanja v kriznem centru se je iztekel (A2)
 - različne oblike fizičnega nasilja (B2)
 - psihično nasilje (B3), (C3), (E2)
 - partner na vratih 24 ur (B5)
 - nasilje v družini (C2) (D2)
 - omejevanje (C4)
 - Ženska je morala biti vedno doma (C5)
 - Ženska ni smela delati (C6)
 - Ženska je morala biti partnerju ves čas dostopna za vse (C7)
 - Partner se je drl na žensko (C8)
 - Njene želje niso bile pomembne (C9)
 - Pomembne so bile samo želje partnerja (C10)
 - Ženska je bila brez prijateljic (C11)
 - takoj po službi je morala domov (C12)
 - Ni želela da ji partner prepove delati (C13)
 - partner je prepovedal, da dela izpit za avto (C14)
 - Nadzor s strani partnerja (C15)
 - Poniževanje s strani partnerja (C16)

- Tudi če se je ženska še tako trudila ni bilo nikoli vrede (C17)
- V vsakem primeru je prišlo do dretja s strani partnerja (C18)
- ker otrok doma ni imel dobrih pogojev za zdrav razvoj, je eden od glavnih razlogov zaradi česa je ženska odšla iz stanovanja (E43)
- podpora strokovnih delavk v varni hiši
 - podpora uradnih oseb (B4)
 - nevednost postopanja v primeru nasilja s strani partnerja (B6)
 - zaščita v varni hiši (B7)
 - so ga ustavili (B11)
 - bivanje v varni hiši ima svoj učinek (B12)
- občutek varnosti
 - ne sme do mene (B8)
 - mir pred povzročiteljem nasilja (B9)
 - počutim varno (B10)

nasilje

1. oblika nasilja

- spolno nasilje
 - otroci so doživljali spolno nasilje (A3)
- psihično nasilje
 - ženska je doživljala psihično nasilje (A4), (E3), (D4), (B13), (C19)
 - Psihično nasilje do otrok (B14)
 - Manipulacija (B19)
 - Grožnje s strani partnerja (C21)
 - partner je zahteval, da hči stoji v temi čeprav se teme boji (C23)
 - Grožnje partnerja da bo žensko pretepel (C24)
 - Partner je opisoval kako jo bo pretep in bo pristala v bolnici (C29)
 - Partner jo je probal zmanipulirati s sladkimi besedami (C30)
 - Ženska nima ne sorodnikov ne prijateljev (C33)
 - Ni več zmogla živeti v nasilju (C34)
 - Ko je bil partner pijan je delal grozne stvari (D6)
 - Ženska je vedno morala paziti kaj reče, vendar ni pomagalo (D8)
- Fizično nasilje
 - doživljanje fizičnega nasilja (A5)(D5), (B15)
 - Začetek fizičnega nasilja (C20)
 - Metanje stvari v otroka (C22)
 - Žensko je partner prijel za lase in porinil (C25)
 - partner je udaril žensko (C26) (D10)
 - Partner je žensko pustil zunaj na mrazu (D11)
- povzročitelj nasilja
 - povzročitelj fizičnega nasilja so moževi starši (A6)
 - povzročitelj nasilja je partner (A7), (E4)
- Stopnjevanje nasilja
 - Stopnjevanje nasilja (C27)
 - Ni želela čakati do točke ko nebi zmogla skrbeti niti zase niti za otroka (C28)
 - nasilje se je stopnjevalo z rojstvom sina (E5)
 - Do nasilja je prišlo v vsakem primeru (D9)
 - Partner je doma izvajal veliko nasilja (D7)
- Partner po odhodu
 - Ni pričakoval, da bo ženska odšla (C31)
 - partner je vedel, da nima ženska kam iti (C32)
 - povzročitelj nasilja je podil žensko iz stanovanja (E6)
 - povzročitelj nasilja je želel otroka zase (E7)
 - Do otrok partner ni bil nasilen (D3)

- povzročitelj nasilja je lagal, da je sinova osebna kartica izgubljena z namenom, da ženska in sin ne bi šla iz Slovenije (E16)
- Ekonomsko nasilje
 - Finančna zloraba (B16)
 - Nadzorovanje financ (B17)
 - Partner ni delal, delala je samo ženska (B18)
 - doživljanje ekonomskega nasilja (E8)
 - ženska je plačevala stanovanje, kjer sta živela z možem (E9)
 - ženska je plačevala vse za otroke (E10)
 - ženska je skrbela za prehrano (E11)
 - Partner je zahteval, da mu da ženska ves denar (D12)
- 2. posledice nasilja
 - Bila sem doma zaradi otrok (B35)
 - Sprememba okolja zaradi vstopa v varno hišo
 - nepoznavanje okolja (A9)
 - mater je sama s tremi otroki (A10)
 - vsaka hči obiskuje svojo novo šolo (A11)
 - Doživljanje ob vstopu v varno hišo
 - težki občutki ob vstopu v varno hišo (A8)
 - občutki depresije (A12)
 - doživljanje občutkov krivde (E12)
 - občutek, da je ženska obupala nad svojo družino (E13)
 - doživljanje občutkov žalosti, ker je odrinjena od moža (E14)
 - doživljanje občutkov jeze, ker ni mogla kam iti zaradi manipulacije povzročitelja nasilja (E15)
 - Strategije soočanja s spremembami okolja ob vstopu v varno hišo
 - globoko dihanje (A13)
 - organizacija (A14)
 - pomoč starejše hči, ki je iznajdljiva (A15)
 - starejša hči je pomagala najmlajši sestri (A16)
 - počasi se je znajdla na nove okoliščine (A17)
 - Ponovno pridobivanje socialnih veščin
 - Ponovno navajanje na ljudi (B38)
 - Sem je sprostila (B39)
 - Se je ponovno začela pogovarjati z ljudmi (B40)
 - čas in prekinitev nasilja
 - Daljši kot je nadzor in izolacija, težje je (B41)
 - Travme zaradi nasilja
 - Sogovornica ima še vedno travme zaradi nasilja (D13)
 - Ne prenaša zvoka telefona (D14)
 - Ne prenaša, da ji nekaj nepričakovano pade na tla (D15)
 - Ne prenaša, da ji nekdo potrka na vrata (D16)
 - Zgrozi se ob zvoku zvonca, saj misli, da je on (D17)
 - Nemiren spanec že dolgo časa (D18)
 - Strah, da bi jo povzročitelj nasilja zasledoval (D19)
 - Je ves čas v krču (D20)
 - Slab spanec zaradi nočnih mor (D23)
 - Ne možnost se naspiti zaradi strahu (D24)
 - Travme zaradi strahu, kaj ji bo partner naredil v spanju (D25)
 - Psihično nasilje
 - izolacija (B20)

- Brez družbe (B21) (C38)
 - manj stika z družino (B22)
 - omejevanje razpolaganje svojega časa (B23)
 - Ves dan preživet s partnerjem (B24)
 - Nimam časa zase (B25)
 - nadzor s partnerjeve strani (B26)
 - Vožnja povzročitelja nasilja v službo in iz službe žrtve nasilja z namenom nadzora (B27)
- Vseopovsod skupaj povzročitelj in žrtev nasilja (B28)
- Partner je vse splaniral (B29)
 - Manipulacija s partnerjeve strani (B30)
 - Nadzor (B31)
 - Izguba same sebe (B32)
 - zaprtje vaze (B33)
 - Ni znala komunicirati z ljudmi (B34)
 - Brez občutka za ljudi (B36)
 - izogibanje ljudi (B37)
 - Še vedno čuti omejevanje (C35)
 - ženska si še vedno ne upa narediti kakšnih stvari ker je toliko časa živela v omejevanju (C36)
 - Nima nikogar (C37)
 - Ni se smela družiti z nikomer (C39)
 - Po tem ko je iztopila iz nasilja ni imela nikogar (C40)
 - Ob vstopu v varno hišo je povzročitelj nasilja poslal sliko pištole prijateljici žrtve nasilja (D21)
 - Zaradi groženj je bilo sogovornice strah it ven (D22)

podpora in pomoč v varni hiši

1. oblika pomoči in podpore za ženske

- Podpora strokovnih delavk v varni hiši
 - pomoč pri urejanju dokumentacije za šolo za otroke (A18), (D31) /
 - Pomoč pri urejanju dokumentacije (C45), (B80) /
 - Urejanje financ s strokovnimi delavkami (B42), (D30)
 - Psihična podpora (B43), (E20)
 - Bistvene konkretne informacije so v pomoč (B47)
 - Navodila za postopanje v primeru mentalno slabega počutja (B48)
 - V pomoč so napotitve (B49)
 - Usmeritev strokovnih delavk uporabnice k psihoterapevtki (B50)
 - Pogovor s strokovnimi delavkami (B51), (C41), (E17), (D26)
 - Dobivanje s svetovalko enkrat tedensko (B52)
 - Ni konkretnih napotkov (B68)
 - Sestanki (B79)
 - Pomoč pri urejanju pravnih zadev (C42), (D27)
 - Ima svojo svetovalko v varni hiši, ki dela z žensko profesionalno vsak dan (C44), (E19), (A30)
 - Psihološka podpora preko pogovora (C46)
 - vključitev v program varne hiše, ki pomaga narediti osebni načrt za prihodnost (E18)
- Podpora vladnih institucij
 - pomoč socialne delavke (A19)
 - mati je hodila na tri mesečno delavnico na psihiatrični kliniki (C115)

- občutki glede pomoči in podpore
 - ceni, da ima pomoč pri urejanju birokracije (A20)
 - Zadovoljstvo s prejeto pomočjo (C43)
 - Pogovor je v pomoč (B53)
- podpora sostanovalk v varni hiši
 - Skupne večerje s sostanovalkami (B44)
 - Veliko se pogovarjamo (B45)
 - Dvignejo ena drugo (B46)
- delavnice
 - delavnice sproščanja (C47)
 - Delavnica v zvezi z nasilje (C49)
 - izobraževanja na temo samopodobe (C112)
 - koristna izobraževanja (C116)
 - varna hiša omogoča veliko delavnic (E21)
 - delavnice za otroke (E22)
 - delavnice za ajurvedo (E23)
- materialna pomoč
 - Sogovornica je v varni hiši prejela obleke (D28)
 - Sogovornica je v varni hiši prejela obutev (D29)
- aktivnosti
 - aktivnosti samoobrambe (A32)
 - Joga (C48)
 - telovadba (E24)
 - izleti (E25)
- pomembnost dela na sebi
 - najprej sebi pomagaš, da lažje pomagaš otroku (A29)
 - Začetek dela na sebi z vstopom v varno hišo (B67)
- pomoč dodatne nevladne organizacije
 - pomoč prek Zveza prijateljev mladine (A31)
 - pomoč prek Belega obroča (A33)
- prepoznavanje in iskanje pomoči
 - začutila stisko in poiskala pomoč zase (A34)
- zaposlene osebe v varni hiši
 - oseba, ki skrbi za hišo (A45)
 - dve svetovalki (A46)
 - vodja programa (A47)
- samostojna enota varne hiše
 - vredno ji je, da so šli v samostojno enoto varne hiše (C58)
- Znanje
 - potreba po tem, da si vzame čas za poglobitev znanj iz izobraževanj (C117)
 - uporaba znanj v praksi (C118)
- Podpora zunanjih izvajalcev
 - Psihoterapija (D32)

2. okrevanje v varni hiši za ženske

- Podpora svetovalnih delavk v varni hiši
 - pomoč pri birokraciji (A36), (D34)
 - svetovanje (A37)
 - svetovalka v varni hiši opomne uporabnice na pomembne datume (A38)
 - V veliko pomoč je pogovor s svetovalko (C50), (D33)
 - Pomoč pri urejanju pravnih zadev (D35)
- Pomen podpore svetovalnih delavk v varni hiši
 - včasih si preobremenjen, da bi se spomnil na pomembne datume (A39)
- Strategije ki pomagajo pri procesu okrevanja
 - pomembne datume si napiše na koledar (A40)

- Občutek varnosti
 - Noben ne ve kje je uporabnica (B54)
 - izolacija od socialnega sveta (B55)
 - Doma ne obstaja (B56)
 - Ima občutek varnosti (B61)
 - Občutek da je v svojem svetu (B62)
 - V veliko pomoč je, da je na varnem (C51)
 - varno mesto, kjer je prostor, da zadiha (E28)
- čas zase
 - Noben ne pride in ne teži (B57)
 - Ima svoj mir (B58)
 - Posvetitev sebi (B59)
 - Delo na sebi (B60)
 - Pomen odklopa (B63)
- nov začetek
 - Del življenja umre in nov začetek (B74)
 - nova priložnost za novi začetek (E29)
 - varna hiša omogoči umiritev za nove zmage (E32)
- podpora žensk v varni hiši
 - Podpora žensk v varni hiši (C52)
- prostor bivanja
 - največja pomoč pri okrevanju je prostor zase (E26)
 - največja pomoč pri okrevanju je prostor za otroka (E27)
 - varna hiša ponuja prostor začasnega bivanja (E31)

3. željene dodatne podpore in pomoči

- želja po še kakšni pomoči (A35)
- varstvo za otroke
 - varstvo za otroke (A21)
 - ženska je izčrpana zaradi doživljanje nasilja (A22)
 - otroci rabijo celega človeka, lažje je, če sta dve osebi (A23)
 - starejši otroci bolj razumejo pravila (A24)
 - majhni otroci ne razumejo še pravil (A25)
 - je bolj naporno imet tri majhne otroke (A26)
 - sam vzgajaš otroke (A27)
 - razbremenitev mater (A28)
- podpora in svetovanje osebe z osebno izkušnjo
 - Individualni pogovori z nekom, ki je sam prestal nasilje (B64)
 - kako zdraviti samega sebe (B65)
 - Kako postaviti meje (B66)
 - Potreba po nekom ki je konkretno šel čez tako izkušnjo (B69)
 - Konkretni nasveti (B70)
 - Informacije iz prve roke (B71)
 - Nekdo, ki je šel čez to in te pelje čez ta proces (B75)
 - vaje za telo in um (B76)
 - Stanovalke izrazile željo, da si želijo podpore in svetovanje osebe z izkušnjo (B77)
 - Hvaležnost za osebo z izkušnjo (B78)
- delo na sebi
 - Spoznavanje samega sebe (B72)
 - Razreševanje lastnih vzorcev (B73)
- ni želje po dodatni podpori in pomoči
 - Vse kar je rabila je prejela v varni hiši (C53)
 - nebi si želela nič drugega (C54), (E33)
 - izobraževanj je dovolj (C113)
 - Dovolj je svetovalnih pogovorov (C114)

- zmanjšanje občutkov pritiska
 - Želja po večjem razumevanju v varni hiši (D36)
 - Želja, da ne bi izvajali toliko pritiska nad uporabnico (D38)
 - Želja po odhodu zaradi pritiska (D40)

počutje v varni hiši

1. pozitivne spremembe
 - mentalno veliko boljše (B82),
 - v primerjavi s prej, sem končno zadihala (B81)
2. prilagoditev na življenje v varni hiši
 - poznavanje pravil (A48)
 - poznavanje postopkov (A49)
 - poznavanje ljudi (A50)
3. osebna izkušnja nasilja
 - preokvirjanje izkušenj
 - izkušnje iz katerih zrasteš (B85)
 - prerasteš prejšnjo izkušnjo (B86)
 - drugačen pogled na izkušnjo (B87)
 - naučiš se drugačnega načina delovanja (B88)
 - travma
 - izkušnja, da je doživela grozne stvari (B83)
 - travme, ki se nadaljujejo (B84)
4. pozitivno doživljanje
 - vreden se počuti (C55)
 - podpora in pomoč strokovnih delavk
 - V primeru težav ima podporo in pomoč strokovnih delavk (C56)
 - Največ ji pomenijo pogovori (C57)
 - Ima še vedno pomoč svetovalk (C61)
 - občutek varnosti
 - Občutek varnosti ker partner ne ve kje je uporabnica (D41)
 - občutek v varni hiši kot da so družina (A51)
 - zadovoljstvo s storitvijo varne hiše
 - na začetku ti je lepo v varni hiši (B90)
 - nisi sam (B91)
 - v varni hiši je poskrbljeno za vse (E34)
5. negativno doživljanje
 - po nekem času ti je dovolj (B89)
 - Slabo psihično počutje (D43)
 - potreba po svojem prostoru
 - preveč ljudi je na kupu (B92)
 - ni dovolj samote (B93)
 - želja po lastnem miru (B94)
 - Nekaj časa je v varni hiši super, potem pa rabiš svoj mir (C60)
 - pritisk s strani strokovnih delavk
 - Skos nekaj zahtevajo od uporabnice (D37)
 - Strah pred opominom zaradi malenkosti (D39)
 - Prevelik pritisk s strani strokovnih delavk (D42)
 - pravila v varni hiši
 - pravilo v varni hiši, da moraš biti doma do desete ure (A41)

- nekatere upoštevajo pravila, nekatere upoštevajo malo težje pravila (A44)
- smiselno je upoštevati določena pravila v varni hiši (A43)
- zaščiten si s pravili, ker si v varni hiši do določene ure (A42)
- spremembe v varni hiši
 - slabi občutki, ko gre kdo iz varne hiše (A52)
- 6. medsebojna pomoč
 - pomoč medsebojen komunikacije (A53)

otroci v varni hiši

1. otroci

- starost otroka
 - deset let (A54)
 - trinajst let (A55)
 - šestnajst let (A56)
 - tri leta (B102), (D46)
 - šet let (B103)
 - dvanajst let (C64)
 - štirinajst let (C65)
 - dve leti (E35)
 - Osem let (D47)
- število otrok
 - tri (A57)
 - dva (B100), (C66) (D44)
 - en (E36)
- spol otroka
 - deklince (A58),
 - dečka (B101)
 - dekle (C63)
 - fant (C62), (E37)
 - Deklici (D45)

2. težave otrok ob vstopu v varno hišo

- prilagajanje na novo okolje
 - novo okolje (A59)
 - spoznavanje novih ljudi (A60)
 - spoznavanje novih prijateljev (A61)
 - počasno prilagajanje na spremembe (A62)
 - preveč sprememb na hitro je preveč za človeka (A63)
 - na hitro dogajanje iz kriznega centra v varno hišo (A64)
 - ni časa za razmišljati ob hitrih spremembah (A65)
 - deklica je imela prijatelje v prejšnji šoli (A68)
- doživljanje sprememb na novo okolje
 - deklica A je pogrešala prijatelje (A66)
 - deklica je jokala, ker je pogrešala prejšnjo šolo (A67)
 - otrok je ob vstopu v varno hišo bil zelo razburjen (E38)
- negativno vedenje otrok do mame
 - gledali so mamo kot krivca (B104)
 - sin je izrazil, da sem nesramna (B105)
- manipulacije s strani povzročitelja nasilja
 - bivši partner sinu razlagal različne stvari (B106)
 - manipuliranje sina proti mater (B107)

- povzročitelj nasilja je na starejšega sina prenesel manipulacije, to je potem starejši sin prenesel na mater (B108)
- sin govori materi, da ima nekoga drugega (B109)
- izrečene besede, ki niso normalne za petletnika (B110)
- vpliv bivšega partnerja na otroka (B111)
- doživljanje stiske
 - Hči je čutila stisko kot posledico nasilja (C75)
 - otrok je veliko jokal (E39)
 - otrok se je zbujal ponoči (E40) (D49)
 - otrok se je počutil razdražljiv (E41)
 - Ena od čerk ima težave s spanjem (D48)
 - Hči ima nočne more (D50)
 - Starejša deklica je tiha (D53)
 - Hči ima bolečine v želodcu kot posledica nasilja (D54)
 - Starejša deklica tišči občutke v sebi (D57)
- naučeno vedenje od povzročitelja nasilja
 - Starejša hči je uporabljala besede, ki jih je slišala od očeta (C76)
 - Hči je grozila bratu, da bo vrgla nekaj v njega (C77)
 - Mlajša deklica tebe starejšo sestro (D51)
 - Mlajša deklica tepe mamo (D52)
 - Mlajša deklica se obnaša agresivno (D55)
 - Mlajša deklica oponaša dejanja partnerja (D56)
 - Mlajša deklica misli, da bo z agresijo dosegla kar si želi (D58)
- razmere doma
 - otrok doma ni imel dobrih pogojev za zdrav razvoj (E42)

3. posledice nasilja

- najstarejša hči najbolj ranljiva zaradi izpostavljenost nasilju (A74)
- Otroka čutita posledice (C67)
- čutile so se posledice manipulacij (B112)
- spremembe na bolje
 - posledice se zdaj manj opazijo (A69)
 - je boljše (B113), (C90)
 - otrok ne govori več naučenih besed povzročitelja nasilja (B116),
 - Otroka sta bolj mirna (C82), (D62)
 - Otroka se manj kregata (C83)
 - Tukaj lahko otroci spijo (D59)
 - Deklice so bolj naspane (D60)
 - Tukaj ne opazujejo nasilje (D61)
 - Bolje se počutijo, saj dobijo dovolj spanca (D63)
- strategija soočanja s posledicami nasilja
 - otroci rabijo čas, da vidijo drugače (B125)
 - Sin proba pozabit (C68)
 - aktivnosti pomagajo (A73)
- težave s spanjem
 - Hči ima nočne more kot posledice nasilja (C74)
- vedenje otrok v odnosu s povzročiteljem nasilja
 - otroka sta se morala podrežati (C80)
 - Otroka nista imela pravice povedati svojega mnenja (C81)
- občutek otrok glede sebe
 - Otroka se ne počutita samozavetne (C79)

- Otroka ne zaupata vase (C84)
- Sin ima nizko samopodobo (C87)
- vedenje otrok
 - so dnevi, ko ima otrok težave (B114)
 - otroci prosjačijo, naj gre mama nazaj k očetu (B117)
 - Vzorci partnerja se odražajo pri otrocih (C88)
 - Otroka burno odreagirata (C89)
 - hči ponavlja nekatere vzorce očeta (C78)
- težave z izobraževanjem
 - Sin ne mara šole (C85)
 - Sin ni len, ampak nima koncentracije (C86)

4. stiki otrok z očetom

- opis stika
 - ni stikov z očetom (A70)
 - otroci ne omenjajo očeta (A71)
 - urejeni stiki (B118)
 - na začetku super (B123)
 - otroci so pri stiku z očetom ob koncu tedna prepuščeni samim sebi (B147)
 - partner je prisiljen, da ima odgovornost do otrok (B148)
 - ko je partner prinesel otroke, sta bila še vedno v istih spodnjicah več dni (B155)
 - Sin si še vedno želi preživljati čas z očetom (C69)
 - Oče sinu kupuje materialne stvari (C70)
 - Sin ima prijatelje tam kjer živi oče (C71)
 - Sin pri očetu išče koristi (C72)
- počutje glede stika
 - deklince se počutijo bolj sproščeno, ker ni stika (A72)
 - otroka rečeta, da je pri mami lepi (B124)
 - Hči si ne želi stikov z očetom (C73)
- posledice stika z očetom
 - ko pridejo otroci od stika z očetom pravijo, naj gre mami domov, da bomo skupaj (B115)
 - neskopana sta prihaja domov (B121)
 - otroka imata umazana ušesa (B122)
 - vsakič, ko se otrok vrne s stika z očetom, se ponavljajo posledice, ki so bile prisotne, ko sta prišla v varno hišo (E44)
- želje očeta
 - partner si želi več stikov (B119)
 - težave so, da si partner želi več stikov z otroki (B120)
- pomoč organizacij
 - če nekaj ni v redu lahko pokličem policijo (B149)
 - če nekaj ni v redu lahko pokličem CSD (B150)
 - vendar je boljše odkar je dobra komunikacija s CSD (B151)
- perspektiva glede stika z očetom
 - brez stika otroka ne moreta bit (B145)
 - ne moreš prepovedat otrokom stika z očetom (B146)

5. oblike pomoči in aktivnosti ob vključitvi v program varne hiše

- pomoč drugih nevladnih organizacij
 - pomoč prek Zveze prijateljev mladine (A75)
- pomoč zunanjih izvajalcev, ki sodelujejo z varno hišo
 - pomoč klinične psihologinje v varni hiši za hčerko (A76)
 - terapije v svetovalnem centru (A81)
 - obisk tabora v Rakitni (A82)
 - Otroka sta šla na terapije (C91)

- Prišla je klinična psihologinja (C98)
- Mati otroke prijavila tudi na druge terapije (C99)
- aktivnosti
 - tečaj samoobrambe za najstarejšo hčerko (A77)
 - deklica je imela ure nogometa (A78)
 - uči se plezanje (A79)
 - ure teka (A80)
 - otrok dobiva podporo v obliki igre (E48)
- materialna pomoč
 - prejela sta oblekice (B126) (D65)
 - za otroke je morala vse na novo dobiti (B127)
 - veliko igrač je dobila v varni hiši in ji ni bilo treba na novo kupovati (B128)
- počutje otrok
 - domače počutje (B129)
 - otroka sta se sprostila (B130)
 - otroka se počutita varno (B132)
- podpora drugih v varni hiši
 - družba otrok in drugih mamc (B131), (D64)
 - otrok dobiva podporo od uporabnic v varni hiši (E50)
- učna pomoč
 - Učna pomoč v varni hiši (C92)
- pomoč prostovoljk
 - prostovoljke so hodile s sinom na košarko (C93)
 - Prostovoljke so s sinom hodile na sprehode (C94), (E53)
 - dve prostovoljki (E51)
 - zagotovljeno varstvo otroka za nekaj ur v tednu (E52)
 - prostovoljki gresta na igrišče z otrokom (E54)
 - prostovoljki gresta v knjižnico z otrokom (E55)
 - prostovoljki gresta v igralnico z otrokom (E56)
 - prostovoljki se po mnenju matere lepo ukvarjata z otrokom (E57)
- počutje otrok
 - otroka sta zelo zadovoljna (C95)
- pomoč in podpora strokovnih delavk
 - pogovori otrok s strokovnimi delavkami (C96)
 - otrokoma pogovori veliko pomenijo (C97)
 - otrok dobiva ljubezen od zaposlenih v hiši (E49)

6. aktivnosti, ki otroku najbolj pomagajo s perspektive mater

- družinske aktivnosti
 - družina gre na pico (A83)
 - družina gre na woop na trampolin (A84)
 - spoznavanje novega okolja (A88)
- dogodki
 - ustvarjanje nekih dogodkov (A85)
 - kar se je čez teden slabega zgodilo, se poskuša pozabiti s pomočjo dogodkov (A86)
 - sprostitev od stresa, ki se je nabral od celotnega tedna (A87)
- vrtec
 - obiskovanje vrtca za mlajše otroke (A89)
 - otrok, če ni v vrtcu, rabi več skrbi (A90)
- ukvarjanje z otrokom
 - najbolje pomaga namenjanje pozornosti otroku (B133)
 - medsebojna družba (B136)
 - otrokoma pomaga, da ima mati več časa za njiju (C101)
 - Več druženja otrok z družino (C102)

- Mati si vzame čas za otroka (C103)
- pomoč drugih v varni hiši
 - medsebojna pomoč pri ukvarjanju z otroki (B135), (D67)
 - pozornost namenjajo druge mamice, ko mama nima časa (B134)
- igra
 - medsebojna igra pomaga otroku (B137), (D66)
- strokovne delavke v varni hiši
 - pogovori s strokovnimi delavkami v varni hiši (C100)
- pomoč prostovoljk
 - otroci se veselijo druženja s prostovoljkama (E58)
- Pomoč za šolo
 - Učna pomoč (D68)

7. Spremembe pri otrocih s perspektive mater

- počutje otrok
 - sproščenost deklic (A91)
 - zdaj je boljše počutje (B140) (D71)
 - pridejo žalostni dnevi (B142)
 - Sta bolj mirna (C107), (D69), je bolj miren v času bivanja v varni hiši (E45)
 - otroci boljše spijo (D70), (E47)
 - Deklici sta bolj družabni (D72)
- Čustva in vedenja na začetku
 - starejši sin je bil zelo čustven na začetku (B138)
 - sin želel k očetu ves čas (B139)
- Spremembe na boljše
 - Otroka sedaj veliko stvari bolje razumeta (C104)
 - Otroka si znata razjasnit kaj se dogaja z njima (C105)
 - otroka sta zelo odrasla za svoja leta (C106)
 - Manj se opazijo posledice nasilja (C108)
 - otrok se igra lepo (E46)
 - izboljšanje vedenje otroka (E59)
 - otrok se vede prijazno (E60)
 - mater opaža, da se otrok veliko smeje (E61)
 - otroka zanima vse (E62)
- strategije, ki pomagajo
 - rutino, da otroka pokliče oče, da se otroka bolje počutita (B141)
 - naučili so se obvladovati žalostnih dni (B143)
 - pogruntajo taktike, ki pomagajo pri obvladovanju stisk (B144)

8. Pristopi, ki pomagajo otroku, ko je v stiski s perspektive matere

- način vzpostavljanje stika z otrokom
 - pogovor (A92), (C109)
 - objamemo (B158), (D73), (E67)
 - pogovor (B95)
 - ko otrok občuti stisko se pogovarjajo, dokler ne mine stiska (B97)
 - ko otrok občuti stisko se stiskajo, dokler ne mine stiska (B98)
 - najbolj je pomagalo ignoriranje v primerih, ko je otrok nesramen (B167)
 - nekaj časa je otrok nesramen, potem pa se umiri in išče pozornost (B168)
 - poslušanje najbolj pomaga (C110)
 - Otroci povejo kaj doživljajo, se jim dogaja (C111)
 - kadar mati opaža, da je otrok v stiski in odriva mater, mu da priložnost, da si vzame čas za jok (E63)
 - mater stoji ob strani otroku (E65)
 - mater pokaže otroku, da mu nudi podporo (E66)

- mater počaka, da otrok sam pride do nje (E68)
- mater otroka nikoli ne priganja (E69)
- mati spodbuja otroka, da ji pokaže, kaj je narobe (E71)
- mati poskuša otroku pokazati, da lahko vse uredita (E72)
- Mati poskuša otroka pomiriti (D74)
- reševanje problemov
 - iskanje rešitev problemov (A93)
 - kako izpeljati rešitev (A94)
- iskanje pomoči
 - če mama ne najde rešitev, prosi za pomoč strokovne delavke (A95)
 - mama si prizna in pove, da je v stiski (A96)
- aktivnosti
 - pomagajo aktivnosti ob koncu tedna, da pozabiš probleme in greš naprej (A97)
- pristop, ki ne pomaga
 - obljubljanje materialnih stvari nima efekta (B159)
 - prazno obljubljanje, ne prinese rezultate (B96)
 - otrok se bo navadil, da ko bo v stiski, bo vedno zahteval, da mi mama nekaj kupi, kar dolgoročno ne gre (B99)
- Vedenje otroka
 - otrok v stiski joka, ker še ne zna povedati svojih občutkov z besedami (E64)
- potrpežljivost
 - ženska opaža, da rabi veliko potrpljenja (E70)
- Delo na sebi
 - delo na sebi (E73)
 - z delom na sebi lažje prenaša težke situacije z otrokom (E74)
- strategije
 - probavanje različnih strategij, ki pomagajo (B169)
- občutki nemoči
 - te prime stiska, kako postopati v primerih, ko je otrok nesramen in predrzen (B170)

9. Potrebe po dodatnih storitvah, ki bi pomagale pri soočanju s posledicami nasilja pri otrocih

- potreba po dodatnih storitvah (B160)
- izvajanje manipulacij povzročitelja nasilja preko otroka
 - potreba po učenju, kako zmanjšati manipulacij otroka s strani očeta (A98)
 - pravica starša nad pravico otroka, oče ima stike z otrokom, ki je posredno doživljal nasilje (A99)
 - na stiku oče izvaja manipulacije preko otroka (A100)
- razumevanje vedenja otrok
 - starejši sin je trma in mi veliko stvari očita (B161)
 - na sredi ulice se je začel dreti (B162)
 - načine ravnanja, kadar je otrok v krizni situaciji (B165)
- dodatna izobraževanja
 - potreba po informacijah, kako postopati v teh primerih (B163)
 - potreba po nečem konkretnem, kaj narediti v primerih, ko je otrok nesramen (B164)
 - predavanje na temo, kako se soočiti z različnimi vedenji otroka (B171), (D77)
 - veščine, kako se soočiti z različnimi vedenji otroka, kot posledice nasilja (B172), (D78)
 - želja, da bi enkrat tedensko prišla ženska, ki je imela osebno izkušnjo nasilja (B173)
 - oseba, ki ima izkušnje, kaj narediti v konkretnih situacijah pri vedenjih otroka kot posledica nasilja (B174)
- pomoč in podpora strokovnih delavk v varni hiši
 - svetovalke v varni hiši dajejo nasvete, kaj narediti (B166)
- potreba po strokovnjaki

- Potreba po psihološki pomoči (D75)
- Potreba po nekom, ki pozna pristope z otroki (D76)
- ni potreb po dodatnih storitvah
 - ni dodatnih potreb (E75)

10. Izzivi pri vzgoji otroka

- ni posebnih izzivov
 - ni nekih posebnih izzivov (A101)
- varstvo otrok
 - problem je glede varstva, da ima lahko mama več časa zase (A108)
- postavljanje meje otroku
 - dovoljeno prestopanje določenih meja (A109)
 - učenje postavljanje meja (A110), (B183)
 - ukrepi pomagajo (B180)
 - v primeru, da otroka nista pridna, se ne smeta igrati z drugimi otroci (B181)
 - ukrep pomaga, saj otroka nočeta zamuditi igranja (B182)
 - težko je začeti s postavljanjem meja (B184)
- zasičenost različnih oblik pomoči
 - nabralo preveč pomoči (A111)
 - ne moreš biti hkrati na večih mestih (A112)
 - strategija ravnanja, ko zaključiš z neko aktivnostjo, nato nadaljuješ z drugo aktivnostjo (A113)
- vzpostavljane avtoritete
 - najtežje je imeti avtoriteto (B175)
 - partner je vedno imel avtoriteto (B176)
 - partner je držal avtoriteto še zame (B178)
 - ko sva šla s partnerjem narazen, me otroka nista poslušala (B179)
- neuspešne metode
 - kričanje na otroka ne bo pomagalo (B177)
- posledice nasilja
 - soočanje s posledicami nasilja (C120)
 - izziv iskati ravnovesje (C121)
 - Omiliti posledice nasilja (C122)
- delo na sebi
 - Potrebno delo na sebi (C123)
 - veliko svojega časa posveča otroku (E79)
 - včasih doživlja občutke samote (E80)
- ravnovesje
 - kako biti čim boljša mati samohranilka v tuji državi (E76)
 - kako biti čim boljša mati samohranilka v jeziku, ki se ga še ženska uči (E77)
 - kako biti čim boljša mati samohranilka, brez prisotnosti družine (E78)
 - Njavečji izziv je uravnovesiti čas zase, za delo in otroke (C124)
 -
- neznanje ravnanja v primeru stiske otroka
 - Mati ne ve kako postopati ko ima najmlajša deklica stisko (D79)
 - Izzivi pri soočanju z izpadi otroka (D81)
- naučeno vedenje od povzročitelja nasilja
 - Mlajša deklica veliko manipulira saj se je to naučila od partnerja (D80)

11. Premagovanje izzivov

- krepitev odnosa med materjo in otroci
 - opaža, da imajo dobro komunikacijo (A102)
 - zaznava, da se imajo radi (A103)
 - opaža, da si med seboj pomagajo (A104)

- kadar je nesoglasje ali stiska, rešujejo s pogovorom (A106) (C128)
- pomoč starejšega otroka pri varstvu
 - pomoč starejše hčerke pri varstvu mlajših otrok (A105)
- povezanost s sostanovalkami v varni hiši
 - povezanost s sostanovalkami v varni hiši, krepi medsebojno pomoč (A107), (D84)
- občutek stabilnosti
 - stalno prebivališče pomeni ustalitev kar pomeni stabilnost (A114)
- pridobivanje novih informacij
 - Mama se trudi dobiti različne informacije, da bi delovala čim boljše za otroka (C125)
- organizacija
 - Pomaga organizacija prostega časa (C127)
- pomoč strokovnih delavk v varni hiši
 - velika pomoč zaposlene v varni hiši (E82) (C126)
 - vsak dan je deležna pogovore z zaposlenima, ki so po sogovornikovem mnenju prijetni pogovori (E84)
 - sogovornici hrani dušo pogovori z zaposleni (E85)
 - sogovornici daje pogum za naprej pogovori z zaposlenimi (E86)
 - Strokovne delavke pomagajo s pogovori (C82)
 - Pomoč z nasveti (C83)
- več časa za delo na sebi
 - delo na sebi (E81)
 - Mati bi potrebovala več časa zase, da se spravi v red (D86)
- programi varne hiše
 - pomaga vključitev v programe (E83)
- Varstvo otrok
 - Potreba po pomoči za čuvanje otrok (D85)

sodelovanje z institucijami

1. Izkušnje z institucijami

- dobra izkušnja
 - odlične izkušnje na primorskem (A115)
 - sodelovanje s CSD-jem je odlično (A118)
 - pomaga, ko institucije pritisnejo na partnerja (B152)
 - dobre izkušnje (B157), (D87)
 - ni bilo slabih izkušenj (D92)
 - policistka je čustvovala z mano, tako sem imela občutek, da me razume (B196)
 - dobra izkušnja z zaposlenimi (B199)
 - če imaš prepoved približevanja za povzročitelja nasilja, si vsaj pomirjen, da ti ne more nič (B226)
 - Uporabnica je zadovoljna s sodelovanjem (D88)
 - Dobra komunikacija z zaposlenimi na insitucijah (D89)
 - Občutek razumevanja s strani zaposlenih na insitucijah (D90)
 - Uporabnica ima občutek, da jo poslušajo (D91)
 - dobra izkušnja s sodnico (B201)
- sodišče
 - članek, kako je sodišče odločilo, da bodo dali otroke očetu, v primeru, ko mati ni stabilna, oče pa je nasilen (A117)
 - vsi postopki na sodišču so počasni (E30)
- druge institucije
 - za institucije, s katerimi ni imela osebnih izkušenj, je vprašljivo, kakšno je sodelovanje (A116)
- zaposleni na institucijah

- je pomembno, da ti na institucijah dodelijo ljudi, ki razumejo tvoje okoliščine (B197)
- odvisno je na koga naletiš na institucijah (B198), (D96)
- opis sodelovanja
 - ob zastavljenem vprašanju konkretno povem na primeru, kaj se je dogajalo (B154)
 - meile pošlje vsem trem stranem, ki so vključeni v procese (B205)
 - sodnica in oseba odgovorna za stike med seboj sodelujeta (B206)
 - sodnica in odgovorna za stike sta si ves čas pisali, kaj se dogaja, zato sta bili na tekočem (B207)
 - Na sodišču poslušajo mnenje CSD in so potem enakega mnenja (C141)
 - Ene institucije so vredne druge pa ne (D95)
- policija
 - sodelovala sem s policijo (B185)
 - imela sem svojo policistko za svoj primer (B186)
 - ko sem šla na policijo, so mi dodelili žensko (B195)
 - večkrat se je oglasila na policijski postaji (E91)
 - psihično nasilje je težko dokazljivo po mnenju policije (E94)
- CSD
 - izkušnja sodelovanja je odvisna od tega, kdo dela na CSD (B153)
 - nekatere socialne delavke lahko rečejo briga me rešujete same (B156)
 - na CSD imam svojo svetovalko za nasilje (B187), (E88)
 - zaposlene na CSD so ukrepale takoj (B200)
 - CSD ima največjo vlogo (B214)
 - CSD potrebuje veliko časa za urejanje vsega (B215)
 - na CSD so neorganizirani (B218)
 - sodelovanje s CSD-jem glede obravnave nasilja (E87)
- varna hiša
 - imam strokovno delavko v varni hiši (B188)
 - strokovne delavke v varni hiši bile v veliko pomoč (B209)
 - na strokovne delavke v varni hiši sem se obračala za nasvete, kaj narediti (B210)
 - če bi bila čisto sama, ne vem, če bi pravilno postopala (B211)
 - v veliko pomoč je, da strokovne delavke so na voljo 24 ur na dan (B212)
 - v veliko pomoč so nasveti pravne narave (B213)
 -
- Slabe izkušnje
 - nesrečno izkušnjo s policijo (B189), (D93)
 - dva moška policista sta rekla, da so to samo psihične igrice med partnerji (B190)
 - policista rekla, da žrtev nasilja nima dokazov (B191)
 - policisti so bili neempatični (B193)
 - policisti me niso hoteli razumeti (B194)
 - velik stres je, ker postopki trajajo (B216)
 - niso mi sporočili, ko se je zamenjala moja socialna delavka (B217)
 - zaradi otrok traja postopke razveze eno leto predolgo traja (B219)
 - postopke razveze ne bi potreboval toliko časa (B220)
 - tudi prepovedi približevanja nisem mogla dobit s strani policije (B221)
 - s prepovedjo približevanja so zavlačevali tudi takrat, ko sem imela vse konkretne dokaze, kaj se je dogajalo (B222)
 - prepoved približevanja je bila izdana šele po štirih mesecih (B223)
 - traja, da te institucije vzamejo resno (B224)
 - travme bi bile manjše, če bi postopki potekali hitreje (B227)
 - sogovornica ni preveč zadovoljna s sodelovanjem na CSD-ju (E88) (C132)
 - sogovornica meni, da na CSD-ju ne naredijo konkretne pomoči zanj (E89)
 - sogovornica meni, da na CSD-ju ne naredijo konkretne pomoči za otroka (E90)
 - policisti povedali, da ji ne morejo pomagati (E92), (D94), (B192)
 - policisti menijo, da ni v njihovi moči (E93)

- policija rekla, da se naj ženska vrne, ko se zgodi fizično nasilje (E95)
- Matero institucije napadajo (C129)
- Mati ni zadovoljna s sodeovanjem z institucijami (C130)
- institucije velikokrat vse obrnejo proti mami (C131)
- CSD je proti mami zaradi manipulacije partnerja (C133)
- V očeh institucij je mama slaba (C136)
- V očeh institucij je povzročitelj nasilja žrtev (C137)
- Mislila je, da imajo na institucijah več izkušenj in znajo prepoznati stvari (C138)
- Mati meni, da nekateri zaposleni na institucijah nimajo pojma (C139)
- Na CSD imajo mišljenje, da mama ščuva otroka proti očetu (C140)
- CSD je hotel sina dati v skrbništvo povzročitelju nasilja (C143)
- Mogoče bodo tudi institucije prepoznale resnico, ampak prepozno, ko bo škoda že narejena (C146)
- Institucije so same predlagale veliko stikov otrok z očetom (C147)
- Toliko stikov ni dobro za sina (C148)
- Bo trajalo predno, bodo institucije kaj ukrepale (C149)
- osebna strategija
 - zapiše si vse dogodke nasilja (B202)
 - pisanje mejlov institucijam, za vse dogodke nasilja (B203)
 - zapisala sem, da me je partner prišel pogledat pred vrtec, čeprav tega ne bi smel (B204)
 - pozabiš kaj se je zgodilo, če si ne zapisuješ (B208)
 - na institucijah se moraš dokazati in boriti zase (B225)
 - meile pošlje vsem trem stranem, ki so vključeni v procese (B205)
- povzročitelj nasilja
 - Pred institucijami se partner predstavlja kot da je žrtev (C134)
 - Partner je institucije pridobil na svojo stran (C135)
 - Mati noče, da otroka ponavljata vedenje partnerja (C144)
 - Sin pri partnerju ni delal za šolo (C145)

2. Željene spremembe pri sodelovanju z institucijami

- kritika delovanja institucij
 - CSD je pozabil na sestanek s povzročiteljem nasilja in je na to opozorila žrtev nasilja (B229)
 - včasih je ne resnost s strani institucij, kar pomeni, da pozabijo pomembne dogovore (B230)
 - sogovornica bi si želela, da so na institucijah bolj profesionalni (E96)
 - Institucije niso verjele strokovnim delavkam v varni hiši in so naredile po svoje (C154)
 - Bolj resno bi morali jemati žensko, ki doživlja nasilje (D97)
 - Policija bi morala resno vzeti žensko, ki pokliče zaradi nasilja (D98)
 - Umakniti bi se moralo povzročitelja nasilja (D99)
 - Žrtvi bi se moralo zagotoviti takojšnjo varnost (D100)
- prisluhniti situaciji žrtve nasilja
 - Mati si želi, da bi institucije videle resnično situacijo (C150)
 - Da bi znale institucije prisluhniti (C151)
 - Strokovne delavke so institucijam probale pojasniti resnično situacijo (C153)
 - sogovornica bi si želela, da imajo na institucijah več razumevanja za žrtev nasilja (E97) (C152)
- postopki
 - hitrejši potek postopkov (B228)
- varna hiša
 - občutek v varni hiši kot da je v zaporu (B231)
 - vse je nudeno v varni hiši (B232)
 - občutek, da v varni hiši pritiskajo nate (B233)

- ženska si želi svoj prostor (B234)
- sodelovanje na aktivnostih v varni hiši, ker je to obvezno (B235)
- občutek, da kdaj ni razumevanja s strani zaposlenih v varni hiši (B236)
- ženska pravi, da ima otroke in ima z njimi veliko dela (B237)
- preveč nalaganja obveznosti s strani strokovnih delavk v varni hiši (B238)
- občutek nadzora v varni hiši (B239)
- po določenem času moraš ven iz varne hiše (B240)
- potreba po lastnem miru v varni hiši (B241)
- na začetku ti ustreza, da se lahko na koga obrneš (B243)
- čez nekaj časa je vsega preveč v varni hiši (B244)
- preveč pravil v varni hiši (B245)
- ni časa za regeneracijo (B246)
- ko bo v svojem stanovanju, bo imela enkrat tedensko sestanek s strokovno delavko (B247)
- dobri občutki, da imaš podporo še potem, ko odideš iz varne hiše (B248)
- strokovno nadzorstvo
 - strokovni nadzornik, ki preveri proces pomoči (A119)
 - strokovni nadzornik, ki preverja usklajenosti pomoči (A120)
 - strokovni nadzornik, ki raziskuje probleme (A121)
 - preverjanje stike otrok z očetom (A122)
 - opazovanje stika otrok z očetom (A123)
 - če ni nadzora, se izkoristi prostor za manipulacije (A124)

sistem pomoči za ženske in otroke žrtve nasilja

1. Izboljšanje sistema pomoči

- ozaveščanje
 - o nasilju se naj več govori v šoli (E98)
 - na šoli naj se pokaže otroku, kako si naj pomaga (E99)
 - na šoli naj se pokaže otroku, kje se lahko otrok obrne po pomoč (E100)
- izobraževanje
 - več izobraževanja za strokovne osebe na CSD (E101)
 - več izobraževanj na drugih institucijah (E102)
- varna hiša
 - zadovoljstvo s psihično podporo (B257)
 - zadovoljstvo z informacijami (B258)
 - zadovoljstvo z nasveti (B259)
 - pričakovanje, da se boš v varni hiši spočil (B260)
 - v varni hiši so ves čas obveznosti (B261)
 - padeš v depresijo, je preveč vsega (B262)
 - že sama sprememba je težka (B263)
 - želja po manj stresa s strani strokovnih delavk (B264), (D101)
 - zadovoljstvo z obiskovanjem osebe, ki ima lastno izkušnjo (B265)
 - oseba, ki ima lastno izkušnjo vodi ženske čez proces pomoči (B266)
 - zadovoljstvo s coachingom (B267)
 - meni, da ima srečo, da je našla tako podporo v hiši (E103)
 - izjema kot pravilo, da najdeš takšno podporo v hiši (E104)
- varstvo otrok
 - pomoč pri varstvu (A125)
 - matere si tako lahko odpočijejo (A126), (B250)
 - matere tako lahko urejajo nujne zadeve (A127), (B253)
 - več prostovoljk za čuvanje otrok (B249)
 - super je bilo, ko so prostovoljke čuvale otroke (B254)

- stanovanjska problematika
 - Materi manjka to, da bi imela svoje stanovanje (C155)
 - Da bi imeli stanovanja za ženske ki so žrtve nasilja (C156), (D102)
 - Najhujše je, da nimaš kam iti (C157)
 - Je težje iti iz nasilja, če nimaš kam za iti (C158), (D103)
 - Veliko žensk ostane v nasilnem odnosu, ker nimajo kam za iti (C159) (D104)
 - ženska se veseli, da bo v svojem stanovanju (B242)
- resnost problematike nasilja
 - Želja po večji resnosti s strani policije, da ukrepajo ko pride do nasilja (D105)
- osebno doživljanje
 - regeneracija je pomembna, ker pomaga, da skrbimo zase in za otroke (A128)
 - zavedanje, če se ženska ne počuti v redu, ne more dajati za druge kot bi mogla (A129)
 - na začetku si čisto raztresen (B251)
 - želja po več časa zase (B252)
 - najprej moraš zase poskrbeti, da lahko nato za drugega skrbiš (B255)
 - v stresnem stanju prenašaš vse na otroke in druge (B256)

STROKOVNE DELAVKE

informacije o zaposlenih

1. izobrazba

- diplomirana socialna delavka (A1) (D1) (B1)
- pedagoginja in profesorica sociologije (C1)
- magistrica zakonskega in družinskega študija (E1)
- magistrica profesorica pedagogike (F1)

2. čas zaposlitve

- v varni hiši zaposlena 18 let (A2)
- 15 let (C2)
- eno leto (E2)
- tri leta zaposlena v varni hiši Društva Stigma (F2)
- 4 leta zdajšnja varna hiša (F3)
- 5 let (D2) (B2)

Nasilje

1. oblika nasilja, ki so ga doživele ženske

- vse oblike nasilja
 - pri uporabnicah so opažene vse vrste nasilja (A3), (C3)
 - kombinacija s prepletanjem vseh oblik nasilja (C8) (B3)
- psihično nasilje
 - psihično nasilje (A4), (C4), (E4), (F5), (B4)
 - redkeje je le psihično nasilje (C9)
- ekonomsko nasilje
 - ekonomsko nasilje (A6), (C6), (E5), (D9), (B6)
- fizično nasilje
 - fizično nasilje (A5), (C5), (E3), (F6), (D8), (B5)

- spolno nasilje
 - spolno nasilje (A7), (C7), (E6), (D10), (B7)
 - opažamo ga nekoliko redkeje (A8)
 - uporabnicam je težje govoriti o spolnem nasilju (A9)
2. oblika nasilja, ki so ga doživeli otroci
- fizično nasilje
 - neposrednega fizičnega nasilja (C13) (A11), (E7), (F7), (D5) (B10)
 - ekonomsko nasilje
 - Pri otrocih se opažajo posledice ekonomskega nasilja (A12)
 - psihično nasilje
 - pri otrocih se opažajo predvsem posledice psihičnega nasilja (A10), (C12), (E8), (F4) (D4), (B9)
 - spolno nasilje
 - spolnega nasilja (C14) (D6) (B11)
 - zanemarjanje
 - zanemarjanje (B8)
 - posredno doživljanje nasilja
 - otroci so posredne žrtve nasilja (C10) (D3)
 - posledice posrednega nasilja pušča posledice v otrokovem razvoju (C11)
3. posledice nasilja pri materah
- odrasle uporabnice vstopajo v program z določenimi posledicami preživetega nasilja (C23)
 - občutki glede sebe
 - slaba samopodoba (C29)
 - Negotovost (A15)
 - Življenjska nesigurnost (A17)
 - Dvom vase (A19)
 - Mame se bojijo kako bojo zmogle (A20)
 - močan občutek krivde (F8)
 - nizka samozavest (F9)
 - nizko samospoštovanje (F10)
 - Želja po samoti (D16)
 - občutki glede prihodnosti
 - Strah pred prihodnostjo (A18), (C32)
 - občutki glede varnosti
 - Bojijo se za svojo varnost (A21)
 - Bojijo se za varnost njihovih otrok (A22)
 - Pri ženskah opažamo prestrašenost (A13)
 - nadaljevanje nasilja
 - Pogosto njihovi partnerji nadaljujejo z nasiljem tudi po njihovem odhodu od doma (A23)
 - čustva
 - jeza (C33)
 - razdražljivost (C34)

- občutek praznine (C36)
- strahu (E9)
- zaskrbljenost (E12)
- Utrujenost (B12)
- Izčrpanost (B13)
- kognitivne težave
 - glavoboli (C25)
 - Težave s koncentracijo (B14)
 - Težave s spominom (B15)
- reševanje problemov
 - Potreba po pogovoru (D13)
 - Potreba po pomoči za otroke (D14)
 - težave pri spoprijemanju s stisko (B16)
 - Oteženo vsakodnevno funkcioniranje (B17)
 - Skrb za otroke je zanj bolj obremenjujoča (B18)
 - Zloraba prepovedanih substanc (B19)
- odnosi
 - Porušena socialna mreža (B20)
 - Prehitro stopanje v nove odnose (B21)
 - Obsedenost z bivšimi partnerji v čustvenem smislu (B22)
- občutek o bivšem partnerju
 - Občutek, da bivši partner nadzira vse institucije (B23)
- telesne posledice nasilja
 - poškodbe (C24)
 - izguba ali povečanje telesne teže (C26)
 - napetost mišic (C27)
 - pospešeno bitje srca (C28)
- duševno zdravje
 - tesnoba (C30)
 - depresija (C35)
 - pogosto jok (C37), (F13)
 - odtujenost (E13)
 - Psiho fizična utrujenost pri materah (D11)
- vedenje
 - opustitev hobijev (C38)
 - opustitev prostočasnih aktivnosti (C39)
 - izogibanje določenim krajem (C40)
 - izogibanje določenim ljudem (C41)
 - prekomerne razvade (C42)
 - pretirano kajenje (C43)
 - destruktivno vedenje (C44)
 - zmedenost (E10)
 - panika (E11)
 - težko se umirijo (F11)
 - večina časa namenijo razmišljanju o svoji situaciji (F12)
- izzivi mater ob soočanju pri vzgojnih težavah

- ob frustracijah, ki jih doživljajo ženske ob soočanju pri vzgojnih težavah, opazajo strokovne delavke tudi pri njih samih določene nasilne vzorce do otrok (C67)
 - mame so pogosto zelo obremenjene z vzgojo otrok (F14)
 - neprimerni vzorci vedenja
 - telesno kaznovanje kot način discipliniranja (klofute ali po ritki) se redko, žal pa še pojavi (C69)
 - strokovne delavke opazajo neprimerno besedno komuniciranje mater (C70)
 - grožnje matere otroku, da ga bo očetu pustila, če se ne bo lepše vedel (C71)
 - povzdigovanje glasu matere (C72)
 - kričanje matere na otroka z besedami kot bodi že tiho (C73)
 - kričanje matere na otroka z besedami dosti te imam (C74)
 - težave s spanjem
 - ženske imajo motnje spanja (F15), (C31)
 - Potreba po počitku (D12)
4. posledice nasilja pri otrocih
- vsi otroci vstopajo v program varne hiše z določenimi posledicami na telesnem, psihičnem in vedenjskem nivoju (C60)
 - izkušnja nasilja v družini je za otroka lahko zelo travmatična izkušnja (C88)
-
- občutki glede sebe
 - otroci so sprva lahko negotovi (C46)
 - Prestrašenost (A14)
 - zaprtost vase (A16)
 - občutki glede prihodnosti
 - vedenje
 - otroci se izogibajo očesnega stika (C47)
 - nekateri otroci so v za njih novih okoliščinah nemirni (C48)
 - nekateri otroci so lahko v za njih novih okoliščinah uporni (C49)
 - nekateri otroci iščejo pozornost (C50)
 - nekateri otroci so nevodljivi (C51)
 - komunikativni (C53)
 - nekateri otroci se hitro odzivajo na strokovne delavke (C54)
 - nekateri otroci so že od samega začetka na splošno zaupljivi (C55)
 - nekateri otroci takoj pogledajo vse igrače in naprej raziskujejo igralnico (C56)
 - agresivno vedenje pri otrocih (C75), (F16) (B24)
 - agresivnost otrok do drugih otrok iz hiše (C76)
 - grizenje otrok (C77)
 - lasanje otrok (C78)
 - odrivanje otrok (C79)
 - otroci se ne znajo drugače odzvati ob frustracijah (C86)
 - zmedenost (E14)
 - zadržanost (E15), (B27)
 - jokavost (E16)
 - agresija do materialnih stvari (F18)

- Pri otrocih želja po pozornosti (D15)
 - Preizkušanje meja pri zaposlenih (B25)
 - Nezaupanje v odrasle (B28)
 - različne vedenjske težave (B30)
 - Plašnost (B26)
 - vedenje otrok do mam
 - agresivno vedenje otrok do njihovih mam (C80), (F17)
 - agresivno vedenje otrok, ko matere ne ugodijo otrokovi zahtevah (C81)
 - agresivno vedenje otroka, ko matere ne ugodijo zahtevi, v obliki tepenja (C82)
 - agresivno vedenje otroka, ko matere ne ugodijo zahtevi, v obliki pljuvanja (C83)
 - agresivno vedenje otroka, ko matere ne ugodijo zahtevi, v obliki preklinjanja (C84)
 - Odklonilni odnos do mater (D18)
 - izobraževanje
 - nekateri otroci se učno poslabšajo pri šolskem delu (C63) (B29)
 - duševno zdravje
 - Hujše oblike tesnobe (B31)
 - težave s spanjem
 - nekateri otroci imajo nočne more (C62) (B32)
 - imajo motnje spanja (nočne more) (F21)
 - čustva
 - otroci so sprva lahko zelo razdraženi (C45)
 - nekateri otroci povedo, da pogrešajo dom (C57)
 - nekateri otroci povedo, da pogrešajo očeta (C58)
 - nekateri otroci povedo, da pogrešajo svoje igrače (C59)
 - občutek jeze (F19)
 - telesne posledice nasilja
 - nekateri otroci začnejo mokriti posteljo (C61), (F20)
 - normalizacija življenja po vstopu v varno hišo
 - življenje se po določenem času prilagajanja novim okoliščinam kmalu vsaj približno normalizira (C64)
 - otroci se vrnejo v vrtce ali šolo (C65)
 - otroci se vrnejo k približno vsakdanjem funkcioniranju (C66)
 - naučeni vzorci povzročitelja nasilja
 - tudi obratno, strokovne delavke opažajo ob frustracijah tudi pri otrocih določene nasilne vzorce do mater (C68)
 - otroci so marsikatero obliko vedenja videli doma (C85)
 - kognitivne težave
 - Nezmožnost koncentracije (D17)
5. posledice nasilja pri materah in otrocih
- odločitev za umik
 - z vidika uporabnic in njihovih otrok je odločitev za umik izjemno velik korak (C15)
 - odločitev za umik je psihično obremenjujoče (C16)
 - odločitev za umik je fizično obremenjujoče (C17)
 - posledice odločitve za umik

- v iskanju lastne zaščite pred povzročiteljem nasilja se življenje ženski in otrokom obrne na glavo (C18)
- otroci so iztrgani iz edinega okolja, ki ga poznajo (C19)
- otroci so iztrgani iz edinega okolja, kjer se odvija njihovo življenje (C20)
- strokovna delavka gleda na prihode mater in otrok kot na njihovo izredno situacijo (C21)
- od vseh vpletenih zahteva veliko prilagajanja (C22)
- od mam terja določen napor, da zdržijo z različnimi posledicami nasilja otrok, ko vstopijo v varno hišo (C52)
- za otroke je prihod v varno hišo stresen dogodek (C87)

potrebe v varni hiši

1. potrebe otrok

- potreba po varnem okolju
 - urejanje varnosti otrok (C133)
 - Mir (A24), (F22)
 - Stabilnost (A25) (B34)
 - Varnost (A26) (E20) (B33)
 - Predvidljivo okolje (A27)
 - občutek varnosti (E17) (B36)
 - miru (E18)
 - spanje brez motnje (F23)
- varni odnosi
 - prisluhnimo otroku takrat, ko se želi pogovarjati (C97)
 - prisluhnimo otroku, ko nas sam poišče (C98)
 - prisluhnimo otroku, ko začitimo pravi trenutek zbliževanja (C99)
 - odrasli pomagajo otrokom pri izražanju skrbi (C113)
 - izražanje potrebe po fizični bližini strokovnih delavk kaže na potrebo po varnosti (C120)
 - izražanje potrebe po fizični bližini strokovnih delavk kaže na potrebo po sprejemanju (C121)
 - sprejetosti (E19) (B37)
 - Odnosi, ki ne bodo ogrožali otroka (A28)
 - Pogovor (D24)
 - Postavljanje meja (B39)
- potreba po strukturi
 - otroci potrebujejo normalno strukturo dneva (C122) (B35)
 - otroci potrebujejo rutino, ki omogoča normalno strukturo dneva (C123)
 - uporabnice se spodbuja, da kljub temu, da ostanejo doma, si strukturirajo dan (C124)
 - uporabnice spodbujajo, da si strukturirajo dan, da zadovoljijo tudi otrokove potrebe (C125)
- izobraževanje
 - ko je urejena varnost otroka, morajo otroci v šolo ali vrtec (C134)
 - v šoli pridobivajo socialne veščine (C135)
- odvisno od starosti otroka

- otroci različnih starosti imajo različne potrebe (C89)
- ukvarjanje z otrokom
 - posplošimo, da potrebujejo otroci veliko pozornosti (C90)
 - otroku se prisluhne (C91)
 - vzamemo si čas za otroka (C92)
 - vzamemo čas za pogovor (C93)
 - vzamemo čas za igro (C94)
 - vzamemo čas za risanje (C95)
 - karkoli počnemo z otrokom, samo, da smo z otrokom (C96)
- potreba po razumevanju
 - otroci imajo potrebo po razumevanju stvari (C100)
 - otroci imajo potrebo po razumevanju, kje so (C101)
 - otroci imajo potrebo po razumevanju po vzrokih (C102)
 - razlaga dogodke v zvezi z nasiljem prilagojeno otrokovi starosti (C103)
 - razložiti, da je oče tepel mamico, vedenje ni sprejemljivo, da je oče dober človek, da njegova dejanja niso ok, zato je otrok z mamo v varni hiši (C104)
 - otroku se razloži, kaj se dogaja (C106)
 - otroku se razloži, kaj se bo dogajalo (C107)
 - otroci morajo razumeti, da odrasli počnejo vse, da zagotovijo varnost družine (C108)
 - pojasniti otroku, da mamica joka, ker je žalostna, da so tudi mamice, kdaj žalostne (C109)
 - pojasniti otroku, da kljub joku mame, bo hitro bolje (C110)
- potreba po izražanju čustev
 - otroci imajo potrebo po izražanju čustev (C111)
 - odrasli pomagajo otrokom pri izražanju čustev (C112)
- potreba po fizični bližini
 - nekateri otroci potrebujejo zelo veliko fizične bližine mam (C115)
 - v varni hiši je veliko objemanja (C116)
 - strokovne delavke opažajo, da veliko otrok izraža potrebo po fizični bližini od strokovnih delavk (C117)
 - otroci sami od sebe objemajo strokovne delavke (C118)
 - otroci spontano veliko objemajo strokovne delavke (C119)
- stik med materjo in otrokom
 - otroci potrebujejo zgled, da so težave rešljive (C139)
 - Stik z materjo (D19)
- prosti čas
 - prijetno preživljanje prostega časa (F24)
 - prijetno preživljanje prostega časa z mamo (F25)
 - prijetno preživljanje prostega časa z zaposlenimi (F26)
 - prijetno preživljanje prostega časa s prostovoljkami (F27)
 - potreba po igrati terapiji (F28)
 - Gibanje na prostem (D21)
 - Umetniško kulturne dejavnosti (D22)
 - Športne dejavnosti (D23)
- socializacija
 - Druženje z vrstniki (D20)

2. potrebe mater

- potreba po zaščiti pred nasiljem
 - Zaščita mater pred nadaljnim doživljanjem nasilja (A29)
- okrevanje
 - podpori (E24) (A31)
 - Okrevanje po preživetem nasilju (A30) (D25)
 - Svetovanje glede čustvenih stisk (A32) (D26) (B51)
 - Krepitev uporabnic kot oseb (A40)
 - Strokovna pomoč (B44)
 - Priznavanje njihove izkušnje (B46)
- urejanje življenja po odhodu iz nasilja
 - ozaveščenost o postopkih (E25)
 - prijava (E26)
 - CSD postopki (E27) (A34) (B50)
 - Urejanje njihove življenske situacije (A33)
 - Ureditev razmer z bivšim partnerjem glede otrok (A35)
 - sodelovanje s policijo (F32)
 - sodelovanje s sodiščem (F33)
 - Pomoč pri pravnih postopkih (D27)
 - Pomoč pri sodelovanju z institucijami (D28)
- urejanje finančne situacije
 - Pri nekaterih uporabnicah je aktualna pomoč pri urejanju finančne situacije (A36)
 - Zadovoljstvo uporabnic z urejeno finančno situacijo (A37)
- podpora pri skrbi za otroke
 - Podpora materam pri starševski vlogi (A38)
 - Podpora prepoznavanje potreb otrok (B47)
- času zase
 - Podpora pri času zase (A39) (D29)
 - Sprostitev (D30)
- potreba po varnem okolju
 - varnosti (E21) (B40)
 - miru (E22), (F29)
 - počitek (F30)
 - spanje brez motenj (F31)
 - Stabilnost (B41)
 - Vzpostavljanje ravnotežja (B48)
- potreba po strukturi
 - potreba po rutini (B42)
- varni odnosi
 - sprejetosti (E23) (B43)
 - slišnost situacije (E28) (B45)
 - razumevanje situacije (E29)
- potreba po pomoči izven varni hiše
 - Usmeritev na zunanje izvajalce v primeru da nečesa ni mogoče zagotoviti znotraj varne hiše (B49)
- skupinske dejavnosti
 - Skupinske dejavnosti (B52)

podpora in pomoč v varni hiši

- v varni hiši poskrbijo za bivanje (C323)
- 1. oblike pomoči za matere
 - ženske si psihično opomorejo v varni hiši (C170)
 - pomoč in podpora strokovnih delavk
 - mamam individualno svetujejo o vzgoji otroka (C142)
 - mamam individualno svetujejo o potrebah otroka (C143)
 - mamam svetujejo o tem, kako se otroci lahko odzivajo na stisko (jok, negranje, močenje postelje, nočne more...) (C144)
 - mamam svetujejo o tem, kako ublažiti stisko (C145) (A42) (D36)
 - mame strokovne delavke napotujejo na programe namenjene pridobivanju starševskih veščin (C146)
 - podpora pri urejanju postopkov povezanih z nasiljem (C169)
 - v varni hiši poskrbijo za vso psihosocialno podporo za urejanje družinskih postopkov (C324) (A41)
 - psihosocialno svetovanje (F34)
 - psihosocialna podpora pri urejanju ločitve (C325)
 - psihosocialna podpora pri urejanju stikov (C326)
 - redna svetovanja (E30)
 - oblikovanje varnostnega načrta (E31)
 - načrtovanje situacije (E32)
 - ozaveščanje o pravicah (E33)
 - spremstvo na različnih institucijah (E35) (A45), (F39)
 - sodelovanje z institucijami (F43)
 - zagovorništvo (E36), (F40)
 - Urejanje življenske situacije uporabnic (A43)
 - Pomoč pri pravnih postopkih (A44)
 - Organizirana podpora za otroke s strani zaposlenih (A49)
 - Občasno varstvo za otroke (A50)
 - podpora na področju sociale (F35)
 - podpora na področju prava (F36)
 - podpora na področju vzgoje in izobraževanje glede njihovih otrok (F37)
 - podpora glede zdravja (F38)
 - urejanju različnih dokumentov (F41)
 - urejanju različnih vlog (F42)
 - Pomoč pri vsakodnevnih opravilih (D32)
 - Vzpostavljjanje rutine (D33)
 - Pogovori (D35)
 - pomoč pri zunanjih izvajalci
 - oblike pomoči zunaj programa varne hiše (E34)
 - Možnost brezplačne terapije pri zunanjem izvajalcu (A46)
 - skupinska oblika pomoči
 - Skupina za samopomoč (A47)
 - Občasne tematske delavnice (A48)
 - skupinske aktivnosti (F44)
 - skupinske delavnice (F45)
 - pomoč pri skrbi za otroke
 - varstvo otrok, kadar uporabnica potrebuje počitek (E37) (D34)
 - varstvo otrok, kadar uporabnica potrebuje čas zase (E38)

- Pomoč pri vzgoji otroka (D31)
 - finančna razbremenitev
 - zaradi zbiranja potrebščin so mame finančno razbremenjene (C164)
 - iskanje donacij (C165)
 - finančna pomoč v varni hiši za izboljšanje njihovega finančnega položaja (C166)
 - urejanje njihovih dolgov (C167)
 - številne mame imajo izvršbe kot posledica finančne obremenitve (C168)
 - ženske niso obremenjene še s tem, da si finančno opomorejo (C171)
2. oblike pomoči za otroke
- Oblike podpore in pomoči so brezplačne (A54)
 - pomoč in podpora strokovnih delavk
 - individualno delo z otroki (C148)
 - skupinsko delo z otroki (C149)
 - pogovarjanje z otrokom (C152) , (D38)
 - branje pravljic otroku (C153)
 - Vključitev v svetovanja na matičnem društvu (A52)
 - psihosocialna podpora otrokom (F46)
 - Navezovanje toplega odnosa (B53)
 - Podajanje ustreznih informacij v skladu z njihovo starostjo (B57)
 - pomoč prostovoljk
 - Druženje prostovolj z otroci (A51)
 - pomoč pri zunanjih izvajalcih
 - otrokom, pri katerih strokovne delavke opažajo hujše stiske, omogočajo individualno psihoterapijo (C157) (A53)
 - pomoč pri organizaciji Lunini vili (C158)
 - Zveza prijateljev mladine (C159)
 - igra
 - igranje z otrokom (C151), (F47), (D37), (B54)
 - delavnice
 - občasno, če je več mam v varni hiši, delavnica na temo vzgojne potebe otrok v razlinih obdobjih (C147)
 - Delavnice za otroke (B55)
 - izobraževanje
 - pomoč otrokom pri učenju (C150) (D39)
 - vzpostavljanje stika s šolo/vrtci, v kolikor ta ni vzpostavljen (C161)
 - učna pomoč (F49) (B56)
 - aktivnosti za otroke
 - organizacija skupinskih pristočasnih aktivnosti (C154)
 - organizacija skupinskih preventivnih aktivnosti za otroke (C155)
 - skupinske aktivnosti z otroki kot so izleti (F48)
 - materialna podpora
 - vsako leto akcija zbiranja delovnih zvezkov (C162)
 - vsako leto zbiranje vseh potrebščin za šolo (C163)
3. utrjevanje vezi med mamo in otrokom
- za utrjevanjem vezi med mamami in otroki organizirajo v varni hiši skupne aktivnosti (C156)
 - na oglasni deski obveščajo mame o zanimivih člankih o vzgoji otrok (C160)

4. opažene spremembe pri materah in otrocih med bivanjem v varni hiši

- počutje
 - mame in otroci, ki so bili bolj zadržani, se sčasoma sprostijo (C172)
 - večja sproščenost (E39) (A55)
 - umiritev (F50)
 - Optimističnost (B60)
 - Vedrost (B61)
 - Otroci se sprostijo (B64)
- krepitev moči
 - uporabnica se s časoma okrepi v sebi (C327)
 - uporabnica se s časoma okrepi v svoji starševski vlogi (C328)
 - Okrepijo se v življenjskih kompetencah (A56)
 - večja samozavest (F51)
 - samospoštovanje (F52)
 - Odločnost (B62)
- odnos med otroci in mamo
 - zgraditev prijetnejšega odnosa (F53) (D41)
 - zgraditev spoštljivejšega odnosa (F54)
 - Krepitev starševskih kompetenc (D40)
- ureditev navad
 - Začnejo urejati svojo življenjsko situacijo (A57) (B65)
 - ureditev dnevne rutine (F55)
 - ureditev nočne rutine (F56)
 - ureditev spanja (F57)
 - ureditev prehrane (F58)
 - Organiziranost (B63)
- odnos z drugimi ljudmi
 - ponovno zaupanje v druge ljudi (E40)
 - Okrepitev medsebojnih odnosov (D42)
- vedenje otrok
 - težje vodljivi otroci, postanejo vodljivi (C177)
 - težje vodljivi otroci, začnejo upoštevati pravila (C178)
 - težje vodljivi otroci, začnejo poslušati omejitve mam (C179)
 - otroci začnejo bolj ubesedit kaj čutijo (C180)
 - otroci začnejo ubesedit, česa jih je strah (C181)
 - otroci izboljšajo vedenje zaradi pozitivnih izkušenj v varni hiši (D43)
- vzpostavljanje stika s strokovnimi delavkami
 - tudi tisti otroci, ki se prvo držijo mame, vzpostavijo stik s strokovnimi delavkami (C173)
 - tisti otroci, ki se prvo držijo mame, začnejo zaupati strokovnim delavkam (C174)
 - tisti otroci, ki se prvo držijo mame začnejo sami prihajati strokovnim delavkam v pisarno (C175)
 - strokovne delavke so na voljo otrokom, ko otroci želijo sami vzpostavljati stik s strokovnim delavkam (C176)
- izobraževanje
 - otrokom se izboljša učni uspeh (C182)
- začetek pozitivnih sprememb
 - Pozitivne spremembe se pokažejo kadar zmorejo mame polno sodelovati v programu (B58)

- Kadar se ženske dokončno odločijo za zaključitev partnerske zveze (B59)
- prilagoditev okolju
 - Prilagodijo se novemu okolju (A58)
- 5. podpora strokovnih delavk materam pri vzgoji
 - strokovne delavke si pomagajo z različnimi didaktinimi sredstvi (C114)
 - pogovori
 - samo svetovanje (C197)
 - Podpora s svetovalnimi pogovori (A59)
 - nasveti, kako se odzvati v posamezni situaciji (F59)
 - predlogi, kako ravnati v posamezni situaciji (F60)
 - zunanji izvajalci
 - Usmeritev v dodatno pomoč (A60) (D46)
 - usmeritev v program Trening starševskih veščin (F61)
 - podpora pri vzgoji
 - strokovne delavke v varni hiši spodbujajo mame, da o nasilju spregovorijo z otrokom na način, da je njegovi starosti razumljivo (C105)
 - knjige o vzgoji otrok (C196)
 - kaj storiti, ko ima otrok histeričen napad (C198)
 - kaj storiti, ko mama težko zdrži s histeričnim napadom in dretjem otroka (C199)
 - zadnje čase močno osveščanje za omejitev rabe zaslona, ki jih uporabljajo že eno letniki (C200)
 - vključevanje strokovnih delavk na področju vzgoje, kadar presodijo, da uporabnica potrebuje pomoč (E41)
 - uporabnicam vedno ponudijo varstvo otrok, takrat ko potrebujejo počitek (E42)
 - uporabnicam vedno ponudijo varstvo otrok, takrat ko potrebujejo čas zase (E43), (D44)
 - Po potrebi in želji uporabnice podpora in pomoč pri vzgojnem delovanju (A61) (B68)
 - Konkretni vzgojni nasveti (D45)
 - Prepoznavanje kje so izzivi pri vzgoji (B66)
 - Skupna izdelava načrta kako delovati pri vzgoji otroka (B69)
 - odnos
 - Vzpostavljanje ustreznega delovnega odnosa ki temelji na zaupanju (B67)
 - delo na sebi
 - na novo grajenje porušene samopodobe (C190)
 - zelo nizka samopodoba mam (C191)
 - sčasoma mame uvidejo, da zmorejo (C192)
 - sčasoma mam uvidejo, da imajo lahko stvari v svojih rokah (C193)
 - razmišljanje mam, da kljub temu, da je sama za vse, uspešno krmari (C194)
 - počasi, mesec za mesecem se stvari postavijo na svoje mesto (C195)
 - materin čas zase (C204)
 - krepitev ženske, da skrbi zase (C205) (B70)
 - ozaveščanje, da morajo ženske najprej poskrbeti zase (C206)

- ozaveščanje, da morajo ženske najprej poskrbeti zase, potem bodo lahko kakovostno poskrbele za svoje otroke (C207)
- praksa je pokazala, da največkrat karkoli narediš dobrega za uporabnico, se odraža tudi na otrocih (C208)
- ukrepanje
 - V primeru zaznave zanemarjanja otrok s strani mater, se obvesti pristojni Csd (B71)
- organizacija
 - uporabnice spodbujajo, da si strukturirajo dan na način, da zjutraj vstanejo ob normalni uri (C126)
 - uporabnice spodbujajo, da si strukturirajo dan na način, da pripravijo obroke dneva (C127)
 - uporabnice spodbujajo, da si strukturirajo dan na način, da se aktivno ukvarjajo z otrokom (C128)
 - uporabnice spodbujajo, da si strukturirajo dan na način, da se igrajo z otrokom (C129)
 - uporabnice spodbujajo, da si strukturirajo dan na način, da berejo pravljice otrokom (C130)
 - uporabnice spodbujajo, da si strukturirajo dan na način, da poskrbijo za popoldanske aktivnosti (C131)
 - uporabnice spodbujajo, da si strukturirajo dan na način, da poskrbijo za rutino pred spanjem ob primerni uri (C132)
- pohvale
 - pohvala materi za stvari, ki jih je do sedaj uspešno naredila (C183)
 - majhni koraki morajo biti pohvaljeni (C184)
 - pohvala majhnih korakov, so spodbuda dela v naprej (C185)
 - strokovne delavke pohvalijo mater, da zmore (C186)
 - pohvala, da so zjutraj pravočasno z otroki prišle v šolo (C187)
 - to pomeni, da se je mama odlično odzvala na situacijo, da so otroci sodelovali, se oblekli, ujeli avtobus (C188)
 - v materinah okoliščinah, je vsak majhen korak, velik korak (C189)
- podpora mami pri preživljanju prostega časa z otroki
 - starejši otroci so malo zapostavljeni (C201)
 - ko so starejši otroci malo zapostavljeni, naredijo strokovne delavke načrt z mamam (C202)
 - načrt naredijo o tem, kako bi lahko preživele kakšno urico le z enim otrokom (C203)
- izobraževanja
 - seznanjanje povezav do spletnih brezplačnih predavanj na različne teme (F62)
 - pošiljanje povezav do spletnih brezplačnih predavanj na temo vzgoje (F63)
 - teme nasilja brezplačna predavanja (F64)

okrevanje v varni hiši

1. oblika pomoči za mame

- terapija
 - psihoterapija (E45) (A64), (F66) (B80)
- svetovanje strokovnih delavk
 - psihosocialno svetovanje (E44) (A62), (F65) (B79)
 - Podpora (A63) (B78)

- Individualno delo z materjo (D47)
- Prilagoditev dela posameznici ali družini (B76)
- Informiranje o vseh potrebnih zadevah (B81)
- aktivnosti
 - izleti (F67)
 - druženja (F68)
 - Organizacija aktivnosti, kjer se matere lahko družijo (B74)
 - Aktivnosti kjer matere pridobijo nova znanja (B75)
- delavnice
 - na temo nasilje (F69)
 - na temo zdravje (F70)
 - na temo vzgoja (F71)
- medinstitucionalno sodelovanje
 - dobre izkušnje medinstitucionalnega pomagajo pri okrevanju (C217)
 - nenehna podpora iz vseh smeri je za uporabnice najpomembnejši vir moči (C218)
 - vztrajati in boriti se skozi vse postopke na institucijah, pomaga nenehna podpora iz vseh smeri za uporabnice (C219)
- postopki
 - Pomoč pri urejanju papirologije (B72)
 - Pomoč pri pravnih postopkih (B73)
- varno okolje
 - nastanitev v varnem okolju (B77)
- podpora pri starševski vlogi
 - Podpora materi pri opravljanju starševske vloge (A67)

2. oblike pomoči za otroke

- igra
 - Igranje z otroki (A66), (F73) (B82)
 - igralna terapija (F72)
- skupinske aktivnosti
 - izleti (F74)
 - Preživljanje časa z otrokom (D48)
 - Prostočasne dejavnosti za otroke (D50)
- prostovoljke
 - druženje s prostovoljkami (E46)
- pogovor
 - pogovor (A65) (B83)
 - Psihoterapija za otroke (D49)
- zunanji izvajalci
 - Psihoterapevtska pomoč zunanjega izvajalca (B84)

kompetence pri delu z otroki in materami

1. metode dela in pristopi

- pri delu strokovne delavke uporabljajo splošno uveljavljene načine dela na področju socialnega varstva (C220)
- svetovanje
 - uporabnica ob prihodu dobi svojo svetovalko (C229)
 - skupaj naredita individualni načrt (C230)

- okviru individualnega načrta se dogovorita, kako bo potekalo njuno delo (C231)
- v okviru individualnega načrta (i.n.) se dogovorita, kako pogosto se bosta (časovno) sestajali (C232)
- v okviru i.n. uporabnica opredeli cilje (C233)
- svetovalnih pogovorih uporabnice predeljujejo izkušnje z nasiljem (C234)
- svetovalnih pogovorih uporabnice spoznavajo življenje brez nasilja (C235)
- svetovalnih pogovorih spoznavajo uporabnice odnose brez nasilja (C236)
- svetovalnih pogovorih raziskujejo svoje čustvene reakcije (C237)
- del svetovalni pogovorov je namenjenih urejanju eksistenčnih vprašanj (C238)
- urejanju denarne socialne pomoči (C239)
- pomoč pri iskanju zaposlitev (C240)
- pomoč iskanju stanovanja (C241)
- svetovalni proces je usmerjen opolnomočenju uporabnic (C242)
- svetovalni proces je usmerjen pomoči pri urejanju pravnih vprašanj (C243)
- urejanje pravnih vprašanj kot na primer brezplačna pravna pomoč (C244)
- urejanje sodelovanje s policijo (C245)
- urejanje sodelovanje z odvetniki (C246)
- priprava na pričanje na sodišču (C247)
- cilj svetovalnega procesa z uporabnico je osvajanje veščin (C248)
- cilj svetovalnega procesa je, da uporabnica dobi priložnost za neodvisne izbire (C249)
- cilj svetovalnega procesa je, da uporabnica dobi priložnost za odločanje o svojem življenju (C250)
- skozi ves svetovalni proces se razvija občutek nadzora nad lastnim življenjem (C251)
- svetovanje pri materah (F75)
- pogovarjanje (F76) (D52)
- individualno delo
 - metode in oblike dela, s katerimi v programu dosegajo rezultate, so individualne (C221) (D51) (B86)
 - vsako uporabnico in uporabnika ob prihodu v program varne hiše uvedejo v individualno (C225)
 - individualno svetovanje za uporabnice (C227)
 - v varni hiši nudijo učno pomoč (C272)
 - v varni hiši nudijo individualne inštrukcije (C273)
 - v varni hiši navajajo na pravilne tehnike učenja (C274)
 - načrtovanje korakov za doseganje željenih izzidov (B89)
- zagovorništvo
 - zagovorništvo za uporabnice (C228) (A69)
 - zagovorništvo je pomemben del pomoči uporabnici (C252)
 - spremstvu pri stiku z institucijami je na začetku bivanja v varni hiši bistvenega pomena pri pomoči uporabnici (C253) (A70)
 - uporabnica se vključi v dolgotrajen proces vračanja (C254)

- uporabnica se vključi v dolgotrajen proces pridobivanja socialne moči (C255)
- uporabnica se vključi v dolgotrajen proces pridobivanja družbene moči (C256)
- zaradi nasilja je bilo vsa uporabničina družbena in socialna moč odvzeta (C257)
- igra pri otrocih
 - interviranje preko igre (A75)
 - Igranje (D54)
- pogovori
 - pogovorne metode (E47) (A68)
- ustvarjalne metode
 - ustvarjalne metode (E48) (D55)
- aktivnosti
 - skupinske aktivnosti znotraj hiše (C278)
 - skupinske aktivnosti zunaj hiše (C279)
 - namen aktivnosti je bogatitev prostega časa (C280)
 - različne oblike prostočasnih dogodkov (C281)
 - obisk lutkovnih predstav (C282)
 - obisk filmskih predstav (C283)
 - obisk gledaliških predstav (C284)
 - udeležba na športnih prireditvah (C285)
 - obisk športnih prireditvah (C286)
 - praznovanje rojstnih dni (C287)
 - izleti (C288)
 - Sprehodi (D53)
- ločeno delo
 - ločujejo delo z uporabnicami in otroci (C223)
 - ločujejo delo z obojimi skupaj (C224)
- skupinsko delo
 - metode in oblike dela, s katerimi v programu dosegajo rezultate, so skupinske (C222) (A71) (B88)
 - vsako uporabnico in uporabnika ob prihodu v program varne hiše uvedejo v skupinsko delo (C226)
 - tedenska srečanja skupnosti zatočišča s strokovno vodjo zatočišča (C258)
 - delavnice (C259)
 - prostočasne aktivnosti (C260)
 - neformalna druženja (C261)
 - kreativne delavnice (C276)
 - delavnice učenja socialnih veščin (C277)
 - pogovorne skupine (A72)
 - Skupni sestanki (A73)
 - Delo z družino (B87)
- individualno svetovanje za otroke
 - individualno svetovanje za otroke (C262)
 - svetovalno delo zajema pomoč otroku pri razumevanju z novo nastalo življenjsko situacijo (C264)
 - zajema pomoč pri otroku pri spoprijemanju z novo nastalo življenjsko situacijo (C265)

- novo nastale življenjske situacije so odhod od doma kar pomeni tudi razpad družine (C266)
 - predelava izkušenj povezanih z nasiljem (C267)
 - čustvena razbremenitev (C268)
 - Pogovor z otroki (A74)
 - varstvo
 - individualno varstvo (C263)
 - varstvo otrok, med tem ko mora uporabnica urejati postopke (C275)
 - učna pomoč
 - Učna pomoč pri otrocih (B90)
 - krepitev povezave med mamo in otrokom
 - način dela, ko strokovne delavke združujejo mame in otroke je zelo povezujoč (C289)
 - pri ustvarjanju imajo otroci radi, če skupaj z mamico nekaj ustvarjajo (C290)
 - pri ustvarjanju imajo otroci radi, če imajo mamico samo zase (C291)
 - skupno aktivno preživljanje prostega časa mame z otroki je investicija v njihov odnos (C292)
2. znanja in ravnanja
- Strokovne delavke v zatočišču morajo imeti znanje iz vseh področij (C298)
 - ravnanja pri delu z materami
 - Intervenca ob prepoznavi travm pri materah (A78)
 - Izdelava varnostnega načrta (A80)
 - Pomoč in podpora pri reševanju življenjskih vprašanj (A81)
 - informiranje mater (A82)
 - sposobnost poslušanja (F77)
 - svetovanja (F78)
 - usmerjanja (F79)
 - empatija oziroma metaempatija (F80)
 - fleksibilnost (F81)
 - organiziranost (F82)
 - iznajdljivost (F83)
 - prilagajanje (F84)
 - Vzpostavljane delovnega odnosa (B91)
 - Pridruževanje materi v smislu njenega jezika (B93)
 - Iskanje skupnega razumevanja željenih izidov (B95)
 - zagovornišvo (D58)
 - znanja pri delu z materami
 - prepoznavanje travm pri materah (A76)
 - znanja s področja nasilja (F85) (D56)
 - področja duševnih težav (F86)
 - področja psihologije (F87)
 - področja vzgoje in izobraževanja (F88)
 - področja prava (F89) (D57) (C297)
 - Prepoznavanje negativnih posledic nasilja (B92)
 - Prepoznavanje disociacij (B94)
 - ravnanja pri otrocih
 - Intervenca ob prepoznavi travm pri otrocih (A79)

- sposobnost poslušanja (F90)
- humorja (F91)
- potrpežljivost (F92)
- Tehnike sproščanja (B97)
- Vzpostavljane varne navezanosti (B98)
- Igralne terapije (B100)
- nevsiljiv pristop za vzpostavitev stika z otrokom (D60)
- znanja pri delu z otroki
 - Prepoznavanje travm pri otrocih (A77)
 - Poznavanje razvojnih stopenj pri otroku (D59)
 - Teorije navezanosti (B96)
 - Znanje iz razvojne psihologije (B99)
- razumevanje
 - razumevanje dinamike nasilja (E49)
 - razumevanje posledic nasilja (E50)
- humanistična znanja
 - poglobljena humanistična znanja (C293)
 - psihološka znanja (C294)
 - sociološka znanja (C295)
 - poznavanje socialnega dela (C296)
 - Socialno delovni koncepti (B85)

3. prilagoditev strokovnega dela z otrokom

- svetovalno delo s starejšimi otroki poteka v obliki pogovorov (C270)
- svetovalno delo z mlajšimi otroki poteka preko igre (C271)
- delo se prilagaja otroku (E51)
- znanje
 - pri delu z otrokom razumeti vedenje otroka med drugim kot posledico odraščanja v nasilem okolju (F93)
- spretnosti
 - potrpežljivost (F94)
 - humor (F95)
- individualno delo
 - Pogovarjanje (A84)
 - Otroku dati pozitivno izkušnjo odnosa z odraslo osebo (A85)
 - Otroka videti in sprejeti kot pomembno osebo (A86)
 - Druženje (D61)
 - Učna pomoč (D62)
- sodelovanje
 - z otroki je bistveno najlažje delati (C308)
 - večinoma so otroci zelo dostopni (C309)
 - otroci zelo radi sodelujejo pri vsem (C310)
 - Sodelovanje z vrtci in šolami (D63)
- delavnice
 - Delavnice za otroke (D64) (B103)
- aktivnosti
 - igranje (A83)
 - Spodbuditev mam, da omogočijo hobije otrokom (B104)

- prostovoljke
 - Vključevanje prostovoljk (D65)
- prilagoditev glede na otrokovih potreb
 - prilagajanje otrokovim potrebam (C299) (B101)
 - prilagajanje otrokovim interesom (C300) (B102)
 - prilagajanje razvojni stopnji otrokove starosti (C269)
 - prilagajanje posameznem otroku se da udeležati pri individualnem delu (C301)
 - prilagajanje otrokovi pripravljenosti (C302)
 - prilagajanje glede na situacijo, ko je otrok pripravljen o nečem se pogovoriti (C303)
 - ko je otrok pripravljen o nečem spregovoriti, najstniki sami pridejo v pisarne na pogovor (C304)
 - načeloma se dogovorijo za vnaprej dogovorjene obiske strokovnih delavk (C305)
 - v praksi prihajajo otroci vsakodnevno po šoli (C306)
 - delo se prilagaja otrokovi karakteristiki (E52)
 - delo se prilagaja otrokovim preteklim izkušnjam (E53)
 - delo se prilagaja otrokovemu načinu čustvovanja (E54)
 - delo se prilagaja otrokovemu odnosu s starši (E55)
- dogovarjanje
 - skupne aktivnosti so vnaprej dogovorjene (C307)

izzivi pri uresničevanju podpore pri otrocih in materah

1. izzivi pri uresničevanju podpore

- uvid
 - največji izziv je kadar mama nima uvida v težave otroka (F96)
- izogibanje
 - Ko se mati izogiba skrbi za otroka (D67)
 - Ko se mati izogiba nasvetom glede vzgoje otroka (D66)
 - Ne upoštevanje nasvetov (D68)
- destruktivno vedenje
 - izziv pri nepripravljenost prepoznavati težave (A87)
 - Mati uživa alkohol (D69)
 - mati uživa prepovedane droge (D70)
 - Ko mati izvaja nasilje nad otrokom (D71)
- podpora pri postopkih
 - na kakšen način podpreti žensko, da bo zmogla čez vse postopke, ki jo čakajo (E56)
- potrebe otroka
 - spodbujati mame, da se problem zadovoljevanja potreb otroka zaradi materine lastne travmatiziranosti rešuje (C141)
 - na kakšen način podpreti žensko, da bo kljub ogromnemu stresu zmogla poskrbeti za vse potrebe otroka (E58)

2. zaznavanje težav pri materah in otrocih

- postopki
 - ženske čakajo postopki zaradi izkušnje nasilja (E57)
- pomanjkanje kadra
 - pomanjkanje kadra (C311)
 - strokovna delavka posebej za otroke (C312)
 - strokovna delavka bi vodila delavnice za otroke (C313)

- varstvo otrok
 - idealno bi bilo varstvo otrok za daljši čas kot vrtec (C314)
 - izziv je pridobitev prostovoljk (C318)
 - prostovoljke bi v popoldanskem času kontinuirano prihajale v varno hišo (C319)
 - prostovoljke bi bile na razpolago otrokom (C320)
- prevoz
 - izziv pri zaposlenih ženskah brez lastnega prevoza (C315)
 - ženske prihajajo v hišo z otroki precej pozno (C316)
 - do večera ostane malo časa za kakršnokoli aktivnost z otroki (C317)
- duševno zdravje
 - strokovne delavke opažajo, da mame zaradi lastne travmatiziranosti zadovoljujejo potrebe otrok v manjši meri (C140)
 - Utrujenost pri materah (A89)
 - Pomanjkanje energije zaradi preživetega nasilja (A90)
 - Morebitne težave v duševnem zdravju (B105)
 - Hujše oblike travmatiziranosti (B106)
- zanemarjanje
 - Zanemarjanje otrok s strani mater (B107)
- življenjske razmere
 - Posledice nasilja, ki se prepletajo z drugimi življenjskimi razmerami (B108)
- bivanje v varni hiši
 - kako uporabnica ob odhodu lahko dobi neprofitno stanovanje (C329)
 - Sobivanje z drugimi materami in otroki (B109)
- osebne lastnosti
 - Nezmožnost večjih oziroma dolgoročnejših osebnostnih sprememb (A88)
- obravnava otrok
 - z otrokom deliti dileme odraslih je preveč obremenilno (C136)
 - mame najstniških hčerk svoje hčerke obravnavajo preveč odraslo (C137)
 - mame najstniških hčerk nalagajo na hčerke preveč odgovornosti (C138)

medinstitucionalno sodelovanje

1. osebna izkušnja strokovnih delavk

- način sodelovanja
 - pomemben spet vseh dejavnikov (C209)
 - pomembno je sodelovanje vseh institucij, ki so vključene v sistem pomoči žrtvam (C210)
 - vsi v sistemu so ključni za pomoč žrtvam (C216)
 - z drugimi institucijami sodelujejo največkrat v sklopu MDT-jev (E59)
 - z drugimi institucijami največkrat sodelujejo v sklopu zagovorništva (E60)
 - z drugimi institucijami sodelujejo v sklopu spremstva na različnih institucijah (E61)
 - Sodelovanje z institucijami je različno dobro (A91)
 - Sodelovanje je odvisno od znanja strokovnih delavcev (A92)

- Sodelovanje je odvisno od kompetenc strokovnih delavcev (A93)
- sodeluje prek telefonskega stika (F97)
- osebnega stika na sestankih (F98)
- osebnega stika na zaslišanju (F99)
- institucije
 - CSD (C211) (D72)
 - policija (C212) (D74)
 - vzgojno-izobraževalne ustanove (C213) (D73)
 - sodstvo (C214) (D76)
 - nevladne organizacije (C215)
 - Odvetnik (D75)

2. dobre prakse

- občasno je sodelovanje dobro (A99)
- občasno je sodelovanje v korist uporabnicam (A100)
- zaposleni na institucijah
 - zaposleni na različnih institucijah razumejo žrtve (F100)
 - zaposleni na različnih institucijah podpirajo žrtev (F101)
 - zaposleni podpirajo in razumejo žrtev, ker imajo znanje s področja nasilja (F102)
 - Dobre prakse vezane na dobrega sogovornika na institucijah (D77)
 - Dobre prakse ko institucije odprte za to da prisluhnejo (B111)
 - Ko imajo matere po nekaj letih korekten odnos z bivšim partnerjem za voljo otrok je po navadi značilno, da je bil odziv institucij ustrezen (B122)
 - Povzročitelji nasilja so dobili s strani institucij jasno sporočilo (B123)
- varnost žrtve
 - idealni primeri ko s pomočjo policije, sodišča, CSD, se poskrbi za varnost žrtve (C321)
 - uporabnica dobi prepoved približevanja (C322)
- multidisciplinarni tim
 - Več možnosti za dobro prakso v primeru povezanosti v multidisciplinarni tim (B110)
- odnos z bivšim partnerjem
 - Dobra praksa je to, ko imajo lahko uporabnice po nekaj letih korektne odnose z bivšim nasilnim partnerjem za voljo otrok (B121)

3. želje po izboljšavi

- Želja po boljšem sodelovanju (A94)
- znanja
 - Več znanja strokovnih delavcev (A97)
 - pridobitev več znanja s področja nasilja (F103)
- pogovori z otroki
 - opravljanje pogovorov tudi z otroki glede stikov (F104)
- nestrokovno ravnanje
 - na primer siljenje otrok na stik z očetom, če otrok tega ne želi (F105)
- sistemske izboljšave
 - Želja po večji podpori uporabnicam (A95)
 - Želja po tem, da bi bili različni strokovni delavci za delo žrtvijo nasilja in povzročiteljem nasilja (ločeno delo) (A96)
 - Boljše razumevanje položaja uporabnice (A98)

- Želja po izboljšanju na ravni celostnega sistema (D78)
- 4. slabe prakse
 - Slabih praks več kot dobrih (B115)
 - nestrokovno ravnanje
 - Občutek, da se morajo boriti s prepričanju drugih strokovnih delavk na institucijah (A101)
 - informiranje strokovnih delavk na institucijah (A102)
 - Strokovne delavke na institucijah poučevati o pravicah uporabnic, ki so žrtve nasilja (A103)
 - policija pogosto postopa napačno (D79)
 - Policija pogosto žrtev spravlja v dodatno stisko (D80)
 - Institucije se prevečkrat postavijo na eno stran (B113)
 - Institucije pozabijo naloge v zakonskih okvirih katere so dolžni izpeljati (B114)
 - Veliko neprimernih odzivov s strani institucij (B116)
 - Na Csd je problematičen koncept razumevanja med konfliktom in nasiljem v partnerskem odnosu (B117)
 - Opredelitev nasilja kot visoko konflikten odnos med partnerjema s strani Csd (B118)
 - Matere se zaradi tega znajdejo v nemogočih položajih (B119)
 - Pogoste neprimerne izjave institucij (B120)
 - postopki
 - vse ne gre tako idealno (C330)
 - kazenski postopki za nasilje v družini trajajo dolgo (C331) (D81)
 - kazenski postopki za nasilje v družini lahko presegajo čas bivanja v varni hiši (C332)
 - postopki še vedno trajajo predolgo časa (C333)
 - vmes je lahko še veliko zapletov med trajanjem postopkov (C334)
 - Dolgi postopki na sodišču slabo vplivajo na okrevanju pri ženskah (D82)
 - odzivnost
 - Težave v slabi odzivnosti institucij (B112)

predlogi in izboljšave

1. obravnava otrok in njihovih mater
 - znanje
 - Informiranje o kazenskem postopku pri zaupanju otroka, določitev stikov in preživnine (A111)
 - boljše razumevanje nasilja (F106) (D83)
 - pridobivanje več znanj s področja nasilja (F107)
 - Bivanje
 - Prijaznejša oblika bivanja ženskam in otrokom (B130)
 - otroci v postopku
 - v praksi se bolj upoštevajo koristi otroka pred povzročiteljevo korist (E65)
 - vključevanje otrok v postopke, katerih so del (F108)
 - pridobivanje mnenj otroka (F109)
 - postopki
 - Da bi delali v skladu s smernicami, ki veljajo na področju nasilja (A104)

- Hitrejši sodni postopki (D84) (B124)
 - Upoštevanje kazenskega postopka (A112)
 - ravnanje strokovnih delavcev
 - vse institucije delujejo v smeri, da se varnost žrtve čim bolj izboljša (E66)
 - proaktivno ravnanje strokovnih delavcev v nasprotju z golim sledenjem zakonodaji (D85)
 - Siljenje v skupno starševstvo bi moralo biti v primeru nasilja kontradictirano (B125)
 - stiki
 - pri dodelitvi stikov bi se bolj upoštevalo nasilje (E62)
 - ko so določeni stiki pod nadzorom, se ti izvajajo dlje časa (E63)
 - ko so določeni stiki pod nadzorom, se ne prekinajo takoj (E64)
 - zaposlitev in žrtev nasilja
 - zaposlene žrtve nasilja so potrebne sistemske spremembe na ravni njihovih delodajalcev (C335)
 - spremembe v delovni zakonodaji (C336)
 - kolektivne pogodbe bi se na ravni panog zapisale zelo jasno (C337)
 - na tak način bi tudi zaposlenim mamam žrtvam nasilja pomagali lažje prebroditi težko obdobje (C338)
 - žrtvam nasilja v družini omogoči sklenitev pogodbe o zaposlitvi za krajši delovni čas (C339)
 - deset dni dodatnega dopusta (C340)
 - zaščititi se jih pred odpovedjo (C341)
 - posamezne dobre izkušnje so pokazale, da so nekateri delodajalci razumevajoči za situacijo žrtve nasilja (C342)
 - dobre izkušnje z delodajalci
 - prerazporeditev žrtve nasilja v drugo enoto (C343)
 - omogočanje le dopoldanskega dela za žrtev nasilja (C344)
 - odvisno od dobre volje delodajalca (C345)
 - obravnava v procesu pomoči
 - Da bi delali v korist uporabnicam (A105)
 - Da bi povzročitelje nasilja obravnavali resno (A106)
 - Celovita obravnava (B126)
 - Ne bi smeli ločevati družinskih in kazenskih zadev (B127)
 - Ženskam in otrokom takojšna psihološka pomoč (B128)
 - Institucije predolgo odlašajo z ukrepanjem (B129)
 - nesorazmerna pričakovanja do mater in niti približno ne enaka do očetov v smislu truda za otroke (B131)
 - povzročitelj nasilja
 - Da bi povzročitelje nasilja redno napotovali v programe namenjene povzročiteljem nasilja (A107)
 - Trening socialnih veščin za povzročitelje nasilja (A108)
 - Da se izreče kazen ob kršitvi prepovedi približevanja (A109)
 - Izrek tudi zaporne kazni in ne le denarne kazni za povzročitelja nasilja (A110)
2. Željena podpora in pomoč v varni hiši
- mama se zagotavlja dovolj oblik pomoči (F110)
 - igralna terapija
 - otrokom zagotavljati igralno terapijo (F111)

- finance za zaposlitev strokovne delavke, ki bi izvajala igralne terapije (F112)
- psihološka pomoč
 - Več terapevtske pomoči (A116)
 - Daljše obdobje vključenosti v terapije (A117)
 - Več brezplačne psihološke pomoči za otroke (D86)
- birokracija
 - razbremenitev strokovnih delavk nepotrebne količine administrativnega dela (D87)
- drop in vrtec ali šola
 - sredstva za plačilo strokovne delavke, ki bi vodila t.i. 'drop in' vrtec ali šolo (C346)
 - uporabnica bi popoldne vključila v vrtec po potrebi, ko bi si želela malo časa zase (C347)
 - uporabnica bi popoldne postorila kakšne stvari (C348)
- razlogi za popoldansko varstvo
 - v Ljubljani obstajata le dva vrtca s popoldanskim programom (C349)
 - mnogo mamic dvoizmensko delo (C350)
 - mnogo mamic dela tudi ob sobotah (C351)
 - program varne hiše ne izvaja popoldanskega varstva (C352)
- osebni prevoz
 - prevozi žensk na delo (C353)
 - prevozi žensk po vrtcih, šolah (C354)
 - meni, da je utopična ideja za osebni prevoz (C355)
 - zaposlenim mama z otroki, ki so brez osebnega prevoza in s službo na drugi strani Ljubljane, je precej težko (C356)
- odprti tip varnih hiš
 - ideja o drugačnem, odprtem tipu varnih hiš z razširjenim konceptom (C357)
 - vzor Orange house iz Nizozemske (C358)
- sredstva
 - več sredstev za psihoterapije za otroke (C359)
- nastanitev
 - Sprememba sistema pomoči z varnimi nastanitvami (B132)
 - Žrtve nasilja bi morale v čim večji meri ostati doma (B133)
 - Umikati bi se morali povzročitelji nasilja (B134)
 - Prednost bi moralo imeti reševanje stanovanjskega problema za ženske (B135)
 - Več dislociranih enot (B140)
- celostna podpora
 - Več raznovrstne podpore (A113)
 - Več individualne podpore (A114)
 - celostna podpora družini (B136)
- soglasje glede otrok
 - Menjava šole ali vrtca brez potrebe po soglasju drugega starša v primeru umika v varno hišo (B137)
 - Možnost urejanje osebnega dokumenta otroka brez potrebe soglasja drugega starša (B138)
- starševske veščine
 - Obvezen tečaj starševskih veščin (B141)
- povzročitelj nasilja
 - Obvezen tečaj nenasilne komunikacije za povzročitelje nasilja (B142)
- upoštevanje nasilja v postopkih
 - Upoštevanje obstoja nasilnih vedenj v družinskih zadevah pri določanju stikov oziroma dodelitvi otroka (B143)

- Upoštevanje nasilnega vedenja kot kontraindikacije za skupno starševstvo (B144)
 - zavedanje, da je z umikom iz nasilja za matere in otroke veliko breme sprememb (B145)
 - V začetku umika v varni hišo en mesec možnost dopusta s polnim plačilom za urejanje nujnih zadev (B139)
 - dodatni kader
 - Dodatne strokovne delavke (A115)
3. željena dodatna izobraževanja
- želja po dodatnem izobraževanju
 - stalna izobraževanja je nujnost (C360) (A118)
 - v zadnjih treh letih se je udeležila veliko izobraževanj (F113)
 - v prihodnosti se bo udeleževala izobraževanja (F114)
 - delo z otroki
 - dragocena bi bila psihoterapevtska znanja za delo z otroki (C361)
 - še več znanja za delo z otroki z izkušnjo spolnega nasilja (C362)
 - najbolj zanimajo strokovno delavko izobraževanja s področja dela z otroki (F115)
 - razvojne potrebe otrok po starostnem obdobju (B147)
 - Več znanja na področju terapevtskega dela z otroki (D88)
 - duševno zdravje
 - Izobraževanja s področja psihologije (A119)
 - izobraževanja s področja terapevtskih pristopov (A120)
 - Več znanja o travmah in okrevanju (B146)
 - področje duševnih težav (F116)
 - skrb zase
 - Učenje skrbi zase za prenos na uporabnico (B149)
 - delo z uporabnico
 - Učenje zastavljanja kratkoročnih ciljev skupaj z uporabnico (B148)
 - krepitev starševskih veščin
 - Izobraževanja o krepitvi vloge starša (A121)